

STOCKHOLMS STADS
FASTIGHETSKONTOR
HUSBYGGNADSAVDELNINGEN

STOCKHOLM.

FJERDE OCH SISTA
DELEN.

STOCKHOLM

Imprimatur.

P. MALMSTRÖM.

STOCKHOLM

STOCKHOLM

Jam pauca aratro jugera Regiae
moles relinquunt . HORATIUS

IV^{DE} OCH SISTA DELEN

af

J. ELMERS

Cantz. Råd, Ridd. af K. N. Orden.

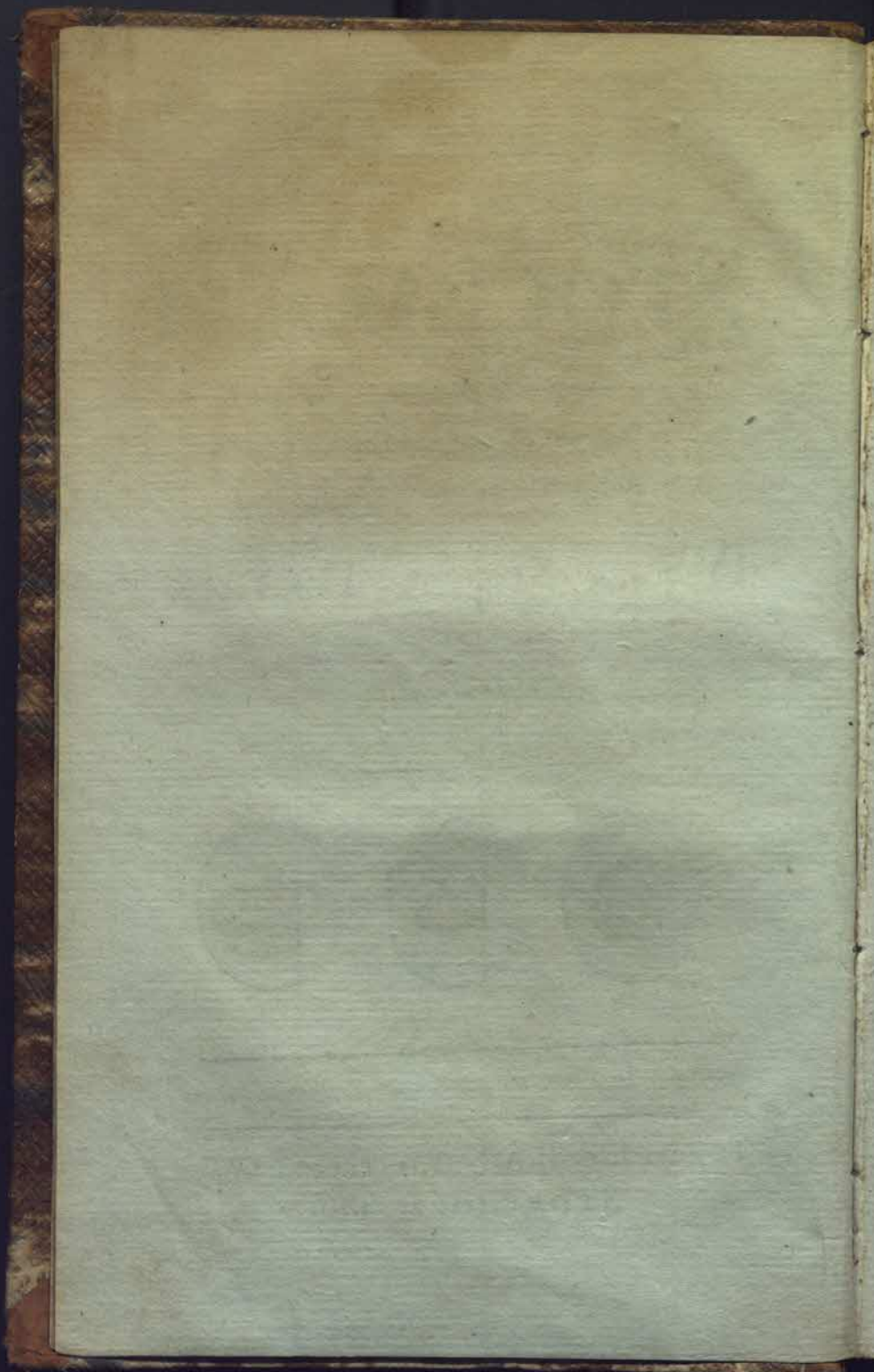

Med K. M^{te} nådigste tillstånd och Privilegium.

Tryckt hos H. A. NORDSTRÖM Junior
STOCKHOLM 1801.

INNEHÅLL.

Första Afdelningen.

*Om de i Stockholm varande K. M. och
Rikets Collegier, med derunder
lydande Verk.*

	Pag.
Inledning. - - - - -	1.
I. K. Svea Hof-Rått. - - - - -	6.
II. K. Krigs Hof Rätten. - - - - -	19.
III. K. Krigs-Collegium. - - - - -	20.
IV. K. Animalitets-Collegium. - - - - -	30.
V. K. Cantzlie-Collegium. - - - - -	34.
K. Riks-Archivum. - - - - -	45.
K. Antiqv. Collegium. - - - - -	48.
K. Antiq. Archivum. - - - - -	53.
K. Biblioteket. - - - - -	56.
VI. K. Kammar-Collegium. - - - - -	64.
Tullverket. - - - - -	74—105.
VII. K. Stats-Contoirt. - - - - -	110.
VIII. K. Bergs-Collegium. - - - - -	118.
Laboratorium Chemicum. - - - - -	125.
IX. K. Commerce-Collegium. - - - - -	128.
X. K. Kammar-Revision. - - - - -	136.

Andra Afdelningen.

*Om Collegium Medicum och de till Medicinal-
Verket hörande Inrättningar.*

I. K. Collegium Medicum. - - - - -	142.
II. Chirurgiska Societeten. - - - - -	151.
III. Apothekare-Societeten. - - - - -	155.
IV. Lazarettet i Stockholm. - - - - -	159.
V. Allm. Barnbördshuset. - - - - -	166.
VI. Amme-Skaffnings-Contoirt. - - - - -	172.
VII. Kopp-ympnings-huset i Stockh. - - - - -	173.

INNEHÅLL:

Tredje Afdelningen.

Om de i Stockholm varande Inrättningar, till Vetenskapernes, de fria Konsternas och Uppfostrings-Verkets förmån.

1. Cap. I. Collegium Stockholmense, m. m. 178.²
 — II. K. Vetenskaps-Academ. 183. — III. K. Vitterhets-Acad. 193. — IV. K. Svenska Acad. 199. — V. K. Målare- och Bildhuggare-Acad. 208. — VI. K. Musikaliska Acad. 218. — VII. K. Krigs-Acad. 222. — VIII. Museum Regium, 232. — IX. Laborat. Mechanicum, 239. — X. Boktryckerierne i Stockh. 242.
2. Cap. Om de i Stockh. varande Skolar. 253—278.

Fjerde Afdelningen.

Om Fattighus, Sjukhus och flere Barmhertighets-Verk i Stockholm.

- Helge-ands-huset, 284. — S. Jörans Hospital, 284.
 — Sjalagården, 292. — Danviks Hospital, 294. — Därhus, 308. — Curhus, 310. — Drott. huset, 313. — Gust. Adolphi Hospital, 319. — Fattigvården, 325. — Sabbatsbergs fattighus, 338. — Clarae och Olai, 344. — Mariæ, 352. — Catharinae, 354. — Hedevig Eleon. 357. — Ulricæ Eleon. 359. — Hus-fattig-Cassan, 360. — Gubbhuset, 364. — Enkhuset, 366. — Nödhjelps-Cassan, 369. — Soopiske Fattigh. 371. — Barnbörds-huset Pro Patria, 376. — Timmermans- och Coldinu-Ordens barmhert. verk, 379. — Strandbergske Läkare-inrättningen, 381. — Skomakare-Gesällernes Sjukhus, 384. — Tilläggningar om 2:ne Testamenten, 385.

FÖRSTA AFDELNINGEN.

Om de i Stockholm varande K. M. och Rikets Collegier, med derunder lydande Verk.

INLEDNING.

Här bör förut nämnas om Instiftelsen af Högsta Domstolen och Allmänna Ärendernes Beredning.

Om fordna Rådkammaren, skulle här en beskifning icke allenast fordra en större vidlöfthet; utan ock kunna anses för öfverflödigt, då man derom redan äger, en icke långesedan utkommen Historia, både om Riks-Råds-Ämbetet i Sverige, dess af ålder ägande anseende, magt och rättigheter, samt om de värdige Herrar och Män, som desamma beklädt och förvaltadt.

Om detta första Ämbete i Riket, finnes i de lifshållne Riksdagars handlingar: att K. *Gustaf III*, sedan den proponerade Förenings- och Sakerhets-acten af d. 21 Febr. och 3 Apr. 1789, blifvit bifallen och beseglad; till följje deraf, strax efter Riksdagens slut, aldeles afskaffade detta Ämbete; att Högste Domstolen var i Förenings- och Sakerhets-Acten i så mätto nämnd, att K. M. uti alla Justitie-mål, skulle äga tvänne röster, och att Högste Domstolen äfven skulle bestå af ofrälse Ledamöter; att vid Riksdagen i Gesle 1792, de trenne Ofrälse Stånden, uti underdånig tackfågelse-adress till K. Maj:t, för verkställigheten af Saker-

hets-acten samt Riks-Råds-Åmbetets affkaffande, tillika anballit, att samma adresse som tolkar hvad mera, än två och en half million människor af K. M:ts underfåter med varmaste förbindelse känna, måtte så inflyta i Riksdags-beslutet; samt att ett särskilt bi-afsked derom, då blifvit utfärdadt, hvarutinnan K. M. förklarar: "att Han med Råd-kammaren och Riks-Råds-Åmbetets upphåfvande, velat upprycka alla uppdragne skillnader, emellan Konung och Folket, samt förekomma alla de ordor, hvilka detta Åmbete, i sednare tider beklådt af de värdigaste medborgare, i föröna förorsakat; då det anlag sig som ett Medelstånd, hvartill det i forntiden så ofta sökte sig att upphöja."

I stället för Råd-kammaren utnämndes och tillfattes tolf ledamöter, 6 af Ridderskapet och Adelu och 6 af Ofrälsemån, att uti K. Maj:ts Högste Domstol eller Justitie-Revision, på det sättet iutaga sina säten, att Herr Grefven och Riks-Drotten, samt de öfrige af Frälset, sitta vid ett särskilt bord till höger, om K. M:ts stol, samt de af Ofrälset, midt emot till vänster om Konunga-stolen; hvarjämte tillika förordnades, att vidkommande omröstningar, borde ofrälse ledamöterna, efter ordningen sig emellan, först afgifva sina röster, och sist ledamöterna af frälset, efter lika ordning sig emellan; — att de då i Högste Domstolen satte Rikets Herrar, borde åtnjuta dervid sine förut innehafvande löner; de öfrige ledamöters arfvoden reglerades på det sättet, att de som hade sin vanliga ämbets-station i Stockholm, skulle undfå differensen af deras innehafvande lön på Stat, så att de kommo att åtnjuta in alles 1000 R:dr; men de ledamöter som måste ändra sina hemvist och flytta till Stockholm, undfå utom sin innehafvande lön, 1000 R:dr årligt arfvode; att de som inne-

ha-

hade sådane ämbeten, att de såsom ledamöter i Domstolen, icke kunde dem tillika förrätta, skulle få vicarier, med förut innehafvande löner; att till Ledamöternes egne ämbets-titlar, skulle äfven tilläggas: Ledamot i K. Maj:ts Högste Domstol eller Justitie-Revision; att med föredragningen i Högste Domstolen, skulle förhållas efter förra vanligheten, med Justitie-ärendernes föredragande och afgjörande. Uri Protocollet, hållit på Haga d. 22 Maji 1789, upptages: 1:o alla de mål och ärender som af Högste Domstolen få pröfvas och afdömas, samt utan föregången underdånig anmälan hos K. M:t, efter pluralitetens beslut, i laga ordning expedieras, under K. M:ts Secret, och med den mening i rubriquen: med Kongl. Maj:ts Högste Domstol beslutit; såsom de till K. M:ts nådiga öfverseende, ifrån Hof- och Öfverrätterne dragne saker; så ock de öfver samma Domstolars domar och utslag anförde besvär; fiscaliske actioner; besvär öfver Ågodelnings-rätternes domar; rusthålls-tvister; besvär öfver Collegiernes utslag och domar, i de mål som de enligt författningarne, äga doms rätt; ransakningar och utslag i brottmål; Justitie-Cantzlerens anmärkningar; ansökningar om Riddare-syner; Hufsfyns-tvister; ansökningar om fataliers återställande, m. m. 2:o De mål och ärender, hvar öfver K. M:t vill höra Högste Domstolen, innan de i vanlig ordning, i underdånighet anmäles hos K. M:t, såsom ansökningar om nåd, estergift och lindring af straff, böter och ersätningar; angående förklaringar om lagens rätta mening; om skärpning i straff; förbättring i arbets-metoderne vid domstolarne; ansökningar om lejde, m. m. 3:o De mål och ärender som omedelbarligen hos K. M:t på sätt vanligt varit, af Revisions-Secreterarne i underd. föredragas; såsom ansökningar om tjänst-

ledighet vid Justitie-staten; förändringar af Ledamöter i General Krigs-rätterne; ansökningar att warda myndig; om giftermål, hvilka lagen icke annars tillåta; om ägtenskaps-skillnader af gunst och nåde; om Adelige Jungfrurs tillstånd att få träda i Ofrälse gifte; om Ordförandes förordnande vid Syne-rätter och Låne-gränse-tvister; om Pardons-placaters tillgodo njutande, för dem som rymt ur Militairen; om ur Riket förrymde Personers återfördrande; förfrågningar i anledning af 1777 års K. Bref, huruvida angifvelser om crimina laesae Majestatis böra till ransakning upptagas eller icke; klagomål eller ansökningar, rörande uppehållne mål hos Öfver-domstolar och Collegier, samt andre under K. M. omedelbart liggande Åmbets-ställen.

Sedan bruket af K. M:ts Secret., efter K. *Gustaf III.* död aflades; hafva de Expeditioner, som i Justitie-mål, äfven som alla andra, från Stats-Expeditionerne utfärdade blifvit, med K. M:ts namn blifvit undertecknade.

Kongl. M:ts kallelse-bref, dat. Haga d. 15 Maji 1789, för Ledamöterna uti Rikets allmänne ärenders Beredning, innehåller; att enår Konungen eller Hans Kgl. Höghet Kron-Prinsen icke voro närvarande, skulle Riks-Drottsen Herr Gr. *Wachtmeister* vara ordförande; att de då tillförordnade Ledamöter, tvänne af Herrar R:s Råd, Hof-Cantzleren, de trenne Stads-Secreterarne, samt Stats-Sec. *Ulr. Franc.*, Biskopen och Öfver-Hof-Predikanten *O. Wallqvist*, skulle åtnöjas med innehafvande löner och förmåner tills vidare; de åter af ofrälse Stånden, erhålla differencen af innehafvande löner, så att de in alles kommo att åtnjuta 1000 R:dr, på sätt som förut om Högste Domstolens Ledamöter förmålt är. Riks-Drotzen skulle hafva sitt säte i ordförande stolen, när Konungen eller Kron-Prin-
-sen

fen icke voro närvarande, vid hvilka tillfällen, han skulle sitta främst till höger, derefter till höger och vänster om Ordförande Stolen, de Herrar som varit Rikets Råd eller med dem äga lika företrädesrätt, samt Seraphimer-Riddare, dernäst Hof-Cantzleren och Stats-Secreterarne samt öfrige Ledamöter af Adeln; så till vänster Biskopen och ofrålse Ledamöterne. Uti denna Beredning skulle upptagas och pröfvas alla de mål och ärender, som ifrån Krigs-Expeditionen i Oeconomiske ämnen, samt Kammar- Handels- och Finance-Expeditionerne blifvit i Råd Kammaren vanligen föredragne, och jämväl sådana Präste- och Ecclesiastique-mål, uti hvilka en Prästman allena, ägde fåte och ståmma samt föredragningsrätt, som icke i Domstols-vågen, inkommo, till Kongl. M:ts Högste Domstol.

I beredningen fingo inga ärender föredragas, med mindre fem Ledamöter voro närvarande, och deribland någon ofrålse. Då Expeditions-Secreteraren föredrog i Stats-Secreterarens ställe, af förfall hindrad, borde han vara försedd med Stats-Secreterarens skrifteliga tanke, i hvarje mål. Under K. M:ts frånvaro, blefvo ärenderne hvilka i Beredningen förevarit, sedan Protocollerne behörigen blifvit justerade, utfärdade enligt fläste rösterna, med den af K. M:t tillförordnade Regeringens underskrift.

De förändringar, så i anseende till föredragningarne, som Ledamöters ombyte; synes till undvikande af för mycken vidlöftighet, här kunna förbigås.

KONGL. SVEA HOF-RÅTT.

Om Kongl. Svea Hof-Rätt, Dets inrättning, Jurisdiction och Ämbetes gjöromål, m. m., har man här, med några få tilläggningar, följdt den berättelse, som derom, till H. K. Höghet, Svea Rikes Arf-Furste, *Adolph Friedrich* blifvit aflämnad, då Han med sin höga närvaro, benådade Hof-Rätten, d. 2 Maji 1745.

Ifrån urgamla till närvarande tider, har Justitien uti Sverige, på det sättet blifvit förvaltd, att brottmål och de emellan underfäterne upkomne tvifligheter, om gods och egendom, blifvit upptagne och afgjorde, på landet af Hårad-Rätt, såsom förste Domstol; der Håradshöfdinge med Nämnden, som bestått och ännu består, af 12 Bönder, i Håradet, upptager, ransakar och afdömer, de förefallande brott och tvistemål. Andre Domstol är Lagmans-Rätt, hvarest Lagmannen, hvilken i äldre tider och intil år 1680 var Rikets Råd*), med 12 Nämndemän ifrån Hårad-Rätterne i sin Lagfaga, upptager och afgör de ifrån Hårad-Rätterne värdjade civile saker. Uti Ståderne är Rådslufvu-Rätt, bestående af Borgmästare och Rådsmän, och uti de större Ståder, äfven Kåmners-Rätt, hvilken sednare Domstol, åger ransaka och döma i alla tvifter, samt

*) Domare-fyslor förläntes i äldre tider såsom lön, åt R. Råd och andre Ämbetsmän, och förträttades antingen af dem sjelfve, eller af dem, de dertill förordnade. De medel som i äldste tider bruktes till sanningens utletande, voro envig och Järnbyrd. Det förra hämmades genom Birger Jarls Fridslagar, det sednare förböd han alldeles. Testes negativi eller Edgårdsmän som i stället infördes. förböd K. Carl XI. 1695, hvarom Sv. Hof-R. Univerfale utfärdades d. 29 Nov. samma år.

samt i Stockholm, alla både gröfre och mindre criminelle mål; men Kämners-Rätterne uti de mindre Städerne, tillkommer allenast, der saken går å lif eller åra, att efter förrättad ransakning, infända den samma till Rådhusvu-Rättens afdommande. I de Städer der Kämners-Rätt ej är, afgör Rådhusvu-Rätten alle förefallande brott- och tvistemål; men der Kämners-Rätt är, upptager och afdomer Rådhusvu-Rätten, alle derifrån dit, refererade brottmål och vådjade civile saker.

Delsutan hör till Rådhusvu-Rätten immediate, Vexel och Sjørätts saker, Bördes- nabo-rätts, utflytningstvister och sådane, som angå Gåldbunden ofrålsemans egendoms afstående, till sine Borgenärer, jämte desse sednares företråde och bättre rätt dertill, jämväl Boskillnads-mål och de som angå arf, testamente och förmynderskap. Till Rådhusvu-Rätten så väl som Hårads-Rätten hörer jämväl, å köpt och pantfatt egendom, bevilja uppbud och fasta, samt intekning uti gåldbunden mans egendom, till Borgenärens säkerhet.

I de åldre tider och intill år 1614, tillkom det också Konungen sjelf, efter den då varande lagen, hålla Råfst eller Landsting, samt Rättareting. Det förra skulle årligen uti hvarje Lagsaga förrättas, på de dertill uti lagen utfatte visse årtider och ställen, och det när Konungen Sjelf ej kunde vara tillstådes, af Biskopen och 2:ne af Capitlet, samt Lagmannen och 2:ne R:s Råd eller andre Friborne män, som Biskopen och Lagmannen dertill togo, med de 12 män som uti hvarv Landskap valde voro, att hafva insende deröfver, det underfäterne måge få njuta de rättigheter, samt den trygg och säkerhet, som K. genom sin ed dem lofvat. Denne Domstol fast K. ej sjelf var tillstådes, hade magt att döma Konungs dom,

Öfver alle de mål, som der till rätta kommo och ifrån Laglagun vådjade och skutne blifvit; hvilka i synnerhet voro brottmål, under K:s dom. Det fednare eller Rättare-ting blef icke på någre visse och i lagen föreskrefne tider hållit; utan då allenast, när K. eller de Hans dom hade, sunno det nödigt och det förut i orten kundgjorde; då den som ville till annan kjära, borde låta sin vederpart instämna.

Till detta Ting, der förnämligast civile mål upptoges och förrättades af dem, hvilka hade K:s dom, skulle Håradshöfdingen, Nämnd nämna, tolf män af Håradet; hälften Hof-män och hälften Bönder; och emot det, som å Rättareting, få väl som å Råssl- och Lands-ting dömt blef, måtte ej någon vådja, K. dock förbehållit, att då, äfven som i fednare tider, likmätigt 2. §. uti 1720 års Regerings-form, bryta skrock och of Sockner *); men emedan Konungarne sjelfve för andre mångfaldige Riksvårdande ärender, fällan hade råderum, att hålla desse Ting eller Öfver-Rätter, och de höge Åmbetsmän, hvilkom sådant ålag, uti Konungens ställe, jämväl som oftast derifrån hindrade blefvo; ty har H. K. M. Konung *Gustaf Adolph* i stället för berörde Råssl- och Rättare-Ting, med K:s Ständers samtycke år 1614 inrättat Hofrätten i Stockholm, såsom K:s högste Domstol och Nämnd, med den rätt och myndighet att dömma K:s dom; så att emot Dets utslag, må ingen vådja, utan allenast söka K. M:s beneficium revisionis, inom 8 dagar, med 200 d:r Smt, som uti Rätten måste insättas; och uti brottmål, rörande lif, heder och ära, skulle

Hof-

*) *Soån*: *Soknir* betyder dom eller *utökning*, *skrock* ofant, falskt eller orätt, *of*, förmycket; således: *skrocksockner*, orättvisa domar, och *of Sockner* hårda eller förstränga domar.

Hof-Rättens utslag gå till verkställighet; varandes högstbemålte K:s fullmägt för Riks-Drottisen Gr. *Magnus Brahe*, såsom President och K:s Domhufvande, och de öfrige som till Ledamöter utfedde voro, gifven och utfärdad d. 14 Febr. 1614; till följje hvaraf Hof-Rätten d. 19 Maji s. å. efter då allagde Åmbetes och Domare-eder, börjat sin första Session, uppå Stockholms Slott; der ock Hof-Rätten sedermera sutit, intill den olyckeliga Slottsbranden år 1697. Efter Rättegångs-Ordinantiem 1614 *), och Rättegångs-processen af år 1615, skulle Hof-Rätten vara beklädd af 14 personer, med R:s Drottisen som var President, samt 4 andre R:s Råd, 5 af adel och 4 andre lärde och lagfarne män. Betjeningen bestod af Secreterare och Advocat-Fiscal, Notarier, Actuarius och Cancellister.

Med förberörde 3 Classer, hvaruti Hof-Rättens Ledamöter förr varit fördelte, har med tiden den ändring skedd, att utom Presidenten, ej någon af Rådet sutit i Hof-Rätten **), och år 1698 d. 15 Febr. har K. *Carl XII.* upphäfvit, den skillnad som dit intill varit emellan Adels och den så kallade lärde Classen, så att alle Assessorerne skulle njuta lika heder, förmån och löte efter äldren i tjensten. K. *Carl XII.* har ock i anseende dertill, att myckenheten af arbete och saker i Hof-Rätten, emot det som varit i förra tider, så märkeligen tilltagit, funnit nödigt, att föröka Ledamöterna,

A 5 till

*) Öfver Rätteg. Ordn. begärde K. Enke-Drottis, Hertig Johans och R. Ständers betänkande, vid Riksdagen i Örebro 1614, som efter flere påminnelser dervid, dem K. dels vederlade, dels förklarade, blef omsider antagen och till rättelse och efterlöfnad utfärdad.

***) R. Drottisen var President i Svea Hof-Rätt, enligt 1634 års Reg. form; men sedermera blef honom endast Öfver-Præsidium i alla Hof-Rätterne förbehållit.

till det nu varande och i R:s-formen 1720, §. 23, faststälte antal af 17 stycken, utom Presidenten och vice Presidenten, och förordnat, att Hof-Rätten till arbetets så mycket skyndsamare drift och fortsättande, skulle sitta på 2:ne särskilte rum, samt låtit de till förstärkning antagne Assessorer, till löns åtnjutande på Staten uppföras. Likaledes har ock Hof-Rättens Betjening blifvit förökt; så att den nu består af en Secreterare, Adv. Fiscal, Protonotarius, trenne Notarier, Actuarius och vice Fiscal, samt 6 Cancellister; men för sysslornes myckenhet, som de Ordinarie Fiscalerne och Notarierne, omöjiligen hinna förrätta, äro jämväl långesedan åtskillige Extraordn. Betjente antagne, hvilka utan lön, allenast i hopp om befördran, dagel. göra tjenst, och det i många år, innan de hinna till någon ständig tjensts och löns åtnjutande, hulpne blifva. År 1720 hafva R:s Ständer behagat göra den ändring, att K. M:t samt R:s Hof-Rätter och Collegier, Cantzlie-Collegium dock undantagit, skulle hafva Presidenter utom Rådet, jämväl att 8 af de äldste Assessorer i denna Hof-Rätten, skulle njuta namn och heder af Hof-Rätts-Råd, såsom ock tillagdt de 4 äldste, tillökning på deras förra lön. Hvad aflöningen angår; så har Hof-Rätten sin särskilte lönings-fond, af sådane medel, som Allmogen af urgamla tider, under titel af Lagmans- och Håradshöfdinge-ränta bevilljat, till Domares lön och underhåll, och äro genom Kongl. Förordningar samt 1720 års R:s-form, låmnade till Hof-Rätternes och den derunder lydande Justitie-Statens aflöning; så att Rikets Cassa, i synnerhet hvad Svea och Götha Hof-Rätt angår, dermed icke graveras.

Efter rättegångs. ordiantien 1614 och rättegångs-processen 1615, hörde till Hof-Rätternes upptagande och afgörande, alle ifrån Lagmans- och

Råd.

Rådslufvu-Rätterne vådjade faker; besvär öfver des-
 se Under-Rätter, de denegata Justitia; crimina laesae
 Majestatis; alla årender som af Konungens Nämnd
 plågade ransakas och dömmas på Råffe- eller
 Lands-ting, samt å Rättare-ting; brott och mis-
 gårningar af Adelige personer, som rörde deras
 lif, åra och privilegier; tvister emellan Adeli-
 ge personer, eller emellan dem och andre om
 arfskifte eller jordagods; de af Under-Rätterne af-
 dömda och refererade hals- och lufs-faker; K. dock
 förbehållit att göra nåd, der mitigantia funnes;
 och de årender som K. pröfvade skåligt, till Hof-
 Rätten förvisa. Dessutan borde ock Hof-Rätterne
 infordra, Under-Rätternes domböcker och dem öf-
 verse, såsom ock hafva upfigt öfver dem, som Exe-
 cutions-Verket var anförtrödt, och tillhålla dem att
 göra sin skyldighet. I de följande tider hafva ef-
 ter handen ännu flere saker kommit under denna
 Hof-Rättens enskylte afgörande, och deribland i syn-
 nerhet, de tvister som af Reductionen och indrag-
 ningen af en myckenhet gods under Kronan ifrån
 privatis, upkommo emellan privatos, om ersättning
 för sådana, dem genom arf, köp eller annat laga
 fång tillfallne; men sedan genom Reductionen från-
 gångne gods. Arbetet har ock i de senare tider,
 derigenom märkeligen blifvit ökt, att i det stället,
 i de äldre tiderne. Hof-Rättens domar och utslag i
 civile mål, innehöllo allenast rubriqven på saken
 och domslutet; och utslagen uti brottmål, allenast
 med några ord sjelfva brottet och det straff, som
 Delinqventen skulle undergå; har deremot händt,
 då K. *Carl XI.* genom bref till Hof-Rätten befalt,
 att uti domar och utslag skulle införas, parternas
 skål, samt rationes dubitandi och decidendi; att
 domar och utslag sedermera blifvit mycket vidlyf-
 tigare.

Och

Och ehuruval denna Hof-Rättens Jurisdiction i förstone och innan de öfrige Hof-Rätterne i Götha Rike, Finland och Lifland inrättade blefvo, sträckt sig öfver hela Riket; så har dock arbetet och sakerne den tiden, icke varit af mera vidlyftighet, än att de pröfvades kunna afgjöras uti 2:ne sessioner om året, hvardera på 8 veckor, då allenast 4 Residentes deremellan voro tillstådes: men myckenheten af brott; vidlöftigheten i deras utförande; jämte missgärningsmännens list och arghet, att dölja sanningen; hafva förorsakat, att icke allenast sessionerne måst till dubbelt förlängas; utan ock antalet af Ledamöter och Betjente ökas.

Hof-Rättens första Sessioner ifrån d. 1 Maji till d. 29 Junii, och ifrån d. 8 Sept. till d. 10 November, blefvo federmera förlängde, ifrån d. 20 Jan. till d. 15 Junii, och ifrån d. 15 Sept. till Jul-högtiden.

De mål och ärender som efter lagar och författningar till Hof-Rättens prövning och afgörande höra, äro: 1:o alla dit lagvadde saker; 2:o besvär öfver domvillo och fel i rätttegången vid Underrätterne; 3:o klagomål öfver Konungens Befallningshafvandes utslag, i utmåtningsmål och hvad dertill hörer; 4:o lifs-saker, som af Underrätterne ranfakade och dömde äro, och böra till Hof-Rättens skårskådande infändas, förr än domen uti fullbordan ställes; så ock mindre brottmål, då någon öfver Underrätternes dom klagar; och tillkommer det Hof-Rätten, att uti sådana refererade mål leuterera, efter förra prejudicater; 5:o grof försmädelse emot Gud och Hans Helige Namn, när Underrätt först derom ranfakat; 6:o stemplingar och förgrifelser emot Konungen sjelf och Des K. Hus, eller Rikets frihet; landsförråderi, förbrytelser emot R:s Råd, som röra deras ämbete: och ranfakar

kar Hof-Rätten om allt detta sjelf, då det ske kan;
 7:o K:s Befallningshafvandes och Underdomares
 ämbets-brott; 8:o tvister om arf efter Frälsemån,
 testamenten, förmynderskap för deras barn och arf-
 vingar som Frälse åro, concurs- och boskillnads-
 mål; 9:o de brott der Frälseman förverkar, lif,
 åra, adelig frihet, gods eller arfvelig rättighet; så
 ock enviges och andra slagsmål, eller förgrípeller
 med skymfeliga ord och gårningar emellan Frälse-
 mån eller deras vederlikar. Hårtill kommer också
 efter sårskilte förordningar, Religions-mål, angä-
 ende sådane satsers utspredande som strida emot
 den rena Evangeliska läran.

Utom desse saker, som Hof-Rätterne hvar uti
 sin Jurisdiction, åga att upptaga och afgöra; höra
 ock efter sårskilte stadgar och förordningar till den-
 na Hof-Rätten, hvars Jurisdiction nu tager sin bör-
 jan, åfvan om Torneå och stannar emot Werme-
 land, Våster- och Östergöthland, med Ön Gottland,
 samt innebegriper uti sig K. Slotts-Cantzliet i Stock-
 holm, 8 och ett halft Landshöfdingedöme, 7 Lag-
 sagur och 24 Häradshöfdingedömen*), 6 Consisto-
 rier, 36 Rådshuf-Rätter, 15 Kåmners-Rätter och
 Förmyndare - Kammaren i Stockholm; i synnerhet
 följande:

1:o Alla K. Måts och Fiscis egna saker, när
 K:s Ombudsmån å ämbetes vågnar, derutinnan ta-
 la eller svara.

2:o Alla ersättnings och evictions-tvister, som
 härröra af de genom K. Reductions- och Liqvida-
 tions-Commissionernes domar och utslag, indragne
 gods och råntor, samt de förändringar som seder-
 mera dervid kunnat sig tilldraga, med deraf fly-
 tande arfsjämknings- och ersättnings-tvister.

3:o

*) Hvilka i anseende till Jurisdictionernes delning i se-
 nare tider, nu äro 29 Häradshöfdingedömen.

3:o Alla både tviste- och brottmål, som angå R:s Ständers Bank; antingen Banken är kårande eller svarande.

4:o Ridderhusets tvifligheter.

5:o De som angå Amiralitets Krigsmanshus-Cassan.

6:o De som angå Lif-Regementets Besparings- och Förråds-Cassorne.

7:o Besvär öfver Commissorial-Rätternes utslag i värfningsmål. Utom Remisser ifrån K. M. i hvarjehanda mål och årender, till Hof-Rättens yttrande och underd. betänkandens afgifvande. Hvar till kommer mål, som röra R. Ständers Riksgålds-Contoir; besvär öfver Directionen vid General Assistance-Contoires utslag i mål, rörande Contoires Ledamöters eller Betjenings försummelse eller vårdslöshet i tjensten; tvister angående Adelsvårdske Fidei Commisset, m. m. Denna Hof-Rätts göromål, varda ock igenom en större folkmängd i Hufvudstaden i den måhn ökte, att de i det närmaste svara, emot dem, som ifrån de öfrige, under Jurisdictionen lydande Rätter, här anhängige göres.

Hvad vidare angår arbetets fortlättande i Hof-Rätten; så blifva de genom vad ifrån Underrätterne inkomne; så väl som de instämde och immediate upptagne saker, vid hvarje Sessions slut, genom lottning tilldelte Hufvuds-Råden och Assessorerne, att utarbete och deröfver upplätta skriftliga berättelser, samt sedan de till Parterne varit extraderade och genom deras underskrift erkände, uti Rätten föredraga, sitt vorum upplätta och saken till endteligt slut befordra, hvilket allt sker på Hof-Rättens mindre rum, der sådane saker böra egenteligen företagas, förutan i början af Sessionerne, då brottmål måtte först afgöras, på bägge rummen. På större rummet blifva så snart Hof-Rät-

Rätten kl. 8 fatt sig, af Secreteraren föredragne inkomne befvår; så öfver K. Slotts-Cantzliets och Landshöfdingarnes utslag i executions-mål; som öfver dom-villa och fel i rättegången, hvilka uti civile mål klagas vara af Underrätterne begångne, jämte andra till Hof-Rättens upptagande, hörande ansökningar; som då varda med vederbörande communicerade, om så nödigt pröfvas; men elljest till afgörande företagne. Dernåst föredraga Fiscalerne inkomne befvår och ansökningar uti brottmål: och vidare antingen refererade eller genom befvår inkomne criminelle saker; eller och föredrager Secreteraren skriftvexlingarne i civile mål. Desutan höres parter munteligen, enår det pröfvas nödigt, hvilket ock sker på mindre rummet. Äfven uppropas på större rummet parter till action, då deras skrifter som blifvit ingifne, af Actuarien emottages, läggas tillhopa och sedan vid Sessionens slut, efter förrättad fortering, lämnas till Referenterne. Jämväl affäges alla domar på större rummet, vid öppna dörrar, efter anslag som sker dagen förut; men Hof-Rättens utslag i de mål, som genom befvår blifvit anhängige, affägas icke offentligen; utan varda till parterne utgifne, efter föregångit anslag, dagen förut; och uti refererade missgärnings mål, blifva utslagen sånde, till K:s Befallningshafvande i de orter der gärningen är gjord; att ställas i execution.

Öfver alla förenämde saker hålles riktiga annotations-böcker och Diarier; och aflämnas acterne hvar på sitt ställe, att förvaras; äfven som domar, utslag och protocoller för hvart år särskilt, inbindas och registreras.

Härvid bör ytterligare tilläggas, i anseende till sednare försattningar; att Hof-Rätten nu har under sin Jurisdiction: Öfverståthållare-Åmbetet i Stock-

Stockholm; tvänne Ståthållare-Åmbeten, det ena öfver Svartfjöld och Fårentuna Län, det andra öfver Gripsholms Slott och *Mariefreds* Stad; 10 Lands-höfdingar, 7 Lagmans-Rätter, 29 Håradshöfdinge-Domsfagor, 36 Rådflugu-Rätter, med Justitie-Collegium och Förmyndare-Kammaren i Stockholm, 16 Kåmnars-Rätter, jämte Sjötulls- och Accis-Rätterne i Ståderne; Dom-Capitlet samt Rectors-Åmbetet, jämte Consistorium Majus och Minus i Upsala, samt 5 andra Consistorier *).

Vidare, att enligt den af K. *Gustaf III.* faststälte Stat, d. 24 Jan. 1778, består Hof-Rätten nu, af 1 President, 1 vice President, 6 Hof-Rätts-Råd och 15 Assessorer.

Att då K. M. år 1787, upplifvade Riks-Drotts-Åmbetet, förenades dermed, Presidents-Åmbetet, i K. Svea Hof-Rätt;

Att Hof-Rätten är fördelt i trenne divisioner, hvilka arbeta, på hvar sitt ferskilda rum, som de hvarje vecka ombyta, att arbetet emellan divisionerne, må blifva lika fördelt. På stora rummet, hvilket jämväl kallas Supplications-rummet, föredrager Secreteraren, dit hörande besvär och anförknings-mål. På detta rum, sammantråda divisionerne, då Plenum hålles. Å andra eller Criminal-rummet, föredrages af vice Advocat-Fiscalen och Fiscalerne, inkomme, Under-Rätternes ransakningar i brott-mål, samt besvär öfver deras utslag i Crimelle mål, m. m. Å tredje rummet hvilket kallas Referent-rummet, blifva de genom vad, till Hof-Rätten inkomne mål; så väl som de instående och omedelbart upptagne saker, hvilka medelst lottning Hof-Rättens ledamöter tillfallit, af dem föredragne, pröfvade och afgjorde.

Hof.

*) Svea Hof-Rätts berättelse till K. Maj:t d. 5. Nov. 1794, hvaraf desse tillägningar äro här intagne.

Hof-Rättens vanliga Sessioner Vår- och Höstetiden, taga sin början, den förra, emot slutet af Januarii månad och fortsattes till Midfommaren, då Hof-Rätten åtkiljes; den sednare börjas emot Sept. månads slut, och upphör näst för Julhögtiden; dock så, att emellan Sessionerne, arbetet fortsattes på en Division, som under Sommaren ombytes, hvar 4:de vicka, och afgör inkommande brottmål och executions-faker, samt andre ärender, som fördrå skyndsamhet.

Hof-Rätten har i äldre tider, som förbemålt är, njutit sin lön, af den fond eller Lagmans och Håradshöfdinge-råntan, som af ålder, varit till Justitie-statens afsköning, beviljad, hvilken lönningsfond, blifvit 1752 tillökt, med så kallad sterbhusafgift; men nu mera, sedan samma rånta, genom K. M:ts år 1778, vidtagne förändring, bör i Stats-Contoiret ingå, så Hof-Rättens Ledamöter, Lagmän och Håradshöfdingar, tillika med Hof-Rättens Betjening, derifrån sine löner uppbåra.

Vid Hof-Rättens inrättande, blef Riks-Drotzet Gr. *Magnus Persson Brahe*; des förste President, som äfvan förmålt är. Honom hafva i detta Åmbetet efterträd:

R. Rådet *Gab. Oxensfierna*, 1633.

R. R. *Per Abraham:s Brahe*, genom lottkastning S. R. Drotz, och tillika förordnad President i H. R. 1641 *).

R. R. och Riks-Cantzleren Gr. *Magnus Gabr. De la Gardie*, var K. *Carl XI:s* förmyndare. När Konungen sedermera sjelf emottog Regeringen, hedrade Han Gr. *De la Gardie* med R. Drotz värdighet, samt Presidentskapet i H. Rätten, och upp
4 Bandet. B drog

*) Gezelii Biogr. Lexicon.

drog honom Gen. Directionen, öfver Justitie-verket, i hela Riket *).

K. Råd. Gr. *Gust. Adolph De la Gardie* förordnades 1681, att i Fadrens frånvaro och vid dess annalkande älders Administrera Justitien i Svea Hof-Rätt. Året derefter vardt han President uti denna hoga Nämnd **).

K. Råd. Gr. *Lars Wallenstedt*, Pr. 1693.

K. Råd. Gr. *Gabr. Falckenberg*, Pr. 1703. Under hans afmålning i Hof-Rättens stora sal, står 1704.

K. Råd. Gr. *Reinhold Johan von Fersen*, Presid. 1715, afled 1717.

K. Råd. Gr. *Carl Eriksf. Gyllenstierna*, Presid. d. 30 Dec. 1718, afled 1723.

R. Råd. Baron *Gabr. Stierncrona*, Pr. d. 2 Sept. 1723.

Baron *Per Scheffer*, Pr. d. 7 Nov. 1723.

Gr. *Johan von Fersen*, d. 21 Maji 1731.

Baron *Otto Reinh. Strömsfelt*, d. 31 Maji 1736.

Gr. *Carl Frölich*, d. 28 Nov. 1743, afsked d. 1 Febr. 1750.

Gr. *Carl Gustaf Löwenhielm*, d. 7 Feb. 1750.

Herr *Henr. Hammarberg*, d. 17 Dec. 1751, afsked d. 11 Jul. 1753.

Baron *Joh. Cierdesköld*, d. 16 Oct. 1753.

Herr *Adam Fredensstierna*, d. 13 Sept. 1768.

Baron *Johan Rosfr*, d. 4 Jun. 1772.

Riks-Drotzet Gr. *Carl A. Wachtmeister*, 1787, då Presidentskapet i Hof-Rätten, med Riks-Drotzet-Åmbetet förenades.

Hof-Rätten, som till 1697 års Slottsbrand, hade sitt säte på Kongl. Slottet, inrymdes sedan förbyra uti enskildt hus, till dess, efter K. Hofvets in-

*) Ibid.

**) Ibidem.

inflyttande i nya Slottet, Hof-Rätten ifrån *Daewel-*
ske huset, vid Norremalms torg, intog sina nu ä-
gande rum, i gamla Kungshuset.

II.

KONGL. KRIGS - HÅF - RÅTTEN.

Kongl. Krigs-Collegium ågde vid Dets första in-
rättning jämväl Domsrätt Öfver Militien *), hvilken
genom förordningen d. 2 Mart. 1683 blef ifrån
Krigs-Collegium afskild och en General Krigs Rätt
uppdragen. Den blef åter 1774 med Collegium
införslivad och utgjorde deraf en särskild division
till år 1791, då denna Doms-Rätt åter aflöndrades,
ifrån Collegii många andra gjöromål, och enligt
K. M:ts Kundg. d. 14 Mart. s. å., en enda allmän
Öfver-Domstol inrättades i Residence-Staden Stock-
holm, under namn af *Krigs-Hof-Rätt*, för hela
K. M:ts Krigsmagt till lands och sjö, i Sverige
och Finland.

Denna Kongl. Håf-Rätt tog sin början d. 16
Maji 1791, förledd då och framgent kvartaliter,
med Ordförande och så många af Militairen, att
jämte Justitiarien, minst 7 kommo att i rätten sit-
ta. Alla vid Arméen och Flottorne särskildte Gene-
ral Krigs- och Öfver-Rätter i Sverige och Finland
upphörde med den för Krigs-Hof-Rättens början
utslatte dag.

En särskildt Rättegångs-Ordning, för Krigs-
Hof-Rätten och samtelige Underrätterne, vid K.
M:ts Krigsmagt, utfärdades tillika d. 14 Mart 1791.

Under Förmyndare-Regeringen blef denna in-
rättning upphäfvden, och en General Krigs-Rätt, samt
Öfverrätter vid Flottorne tillförordnade. — Sedan
Konungen emottagit Regeringen 1796, upplivades

*) Se Beskrifn. om Krigs-Collegium.

å nyo Krigs-Hof-Rätten, d. 11 April 1797, till besparing uti Statsverkets utgifter. Amiralitets-Öfverrätten i Carlsrona med flere nya inrättningar till Justitiens administrerande i Arméen, skulle då upphöra, med d. 1 Oct. 1797.

De Krigs-Articlar som under Konungens minderårighet, af en anbefald Committée utarbetades, och blefvo till efterlesnad, antagne och gillade; kommo å nyo under pröfning; och nya Krigs-Articlar utgifne och påbudne 1798.

Krigs-Hof-Rätten består nu af en Generals-person, som förer ordet, samt af tillförordnade Ledamöter af Arméen och Flottorne; jämte ständige Ledamöter: en Hofratts-Råd och Justitiarius, med nödig betjening, af Secreterare, Krigs-Fiscal, Notarier och Cancellister.

III.

KONGL. KRIGS-COLLEGIUM.

Sedan Svenska Arméen år 1630 vunnit den styrka, och Försvars-verket den tillväxt, att K. *Gustaf Adolph* kunde lägga grunden till inrättningen af Arméens ståtande på en vis och ständig fot; hvaraf nu varande Indelnings-verk, blef en lyckelig följd; fann Han huru som styrelsen af de årender, som Krigsväsendet tillhörde, och hvilken förut jämte högsta befälet öfver Krigsfolket, bestriddes af Riksmarsken, icke längre kunde af honom ensamt besörjas.

Han inrättade derföre ett Krigs-Collegium eller Krigs-Råd och förslag detsamma med Constitutorial och Instruction den 5 Junii 1630. Riksmarsken förordnades då till President, en af R. Råd till vice President, och till Ledamöter 4 Öfverstar, samt en Commissarius och Munster-Herre; och

och som detta Krigs-Råd, hvilket icke var hela året sittande, jämväl ågde doms-rätt öfver Militien; så ankom på Riks-Marsken, att tillkalla så många Öfverstar, Öfverste-Lieutenanter, Vagtmästare och Höfvitsmän, att antalet blef 12 personer.

I detta skick, endast med tillägg, uti Hög-bemålte Konungs, af R. Ständer d. 29 Julii 1634 bekräftade Regerings-form, att Fältmarskalken, när han inrikes var, Riks-Tygmästaren och General-Vagtmästaren, jämväl skulle höra till Collegium, förblef detsamma ända till 1680, då K. *Carl XI.* genom bref d. 30 Dec. gjorde deruti den märkeli-ga ändring, att i stället för Riks-Marsken, skulle R. R. och Fältmarskalken *Gustaf Baner* i Krigs-Collegio föra Presidium och när General Krigs-Rätt skulle hållas, tillkalla så många Generals-per-soner som behöfdes; Riks-Tygmästaren skulle haf-va Direction öfver allt hvad angick Artilleriet, Rustkamrar och Ammunitions-Staterne, med hvad dertill hörde och derföre ansvarig vara. Och blef-vo Krigs-Råder på staten uppförde, jämte Krigs-Commissarien, hvilka immediate skulle af Konun-gen dependera.

Igenom 1719 års Regerings-form stadgades, att en af R. Råd skulle uti Krigs-Rådet presidera och hafva till Bisittare två andra af R. Råd, Ge-neral Tygmästaren, General Quartermästaren och 2:ne Krigs-Råder; men deri gjordes genom Rege-rings-formen 1720, den ändring, att Krigs-Colle-gium borde bestå, af en President, General Fält-tygmästaren, Gen. Quartermästaren, Krigs-Råd, fy-ra i Krigs- och två i fredstider, hvartill kom 1747, såsom Ledamot, jämväl Krigs-Commissarien.

Emedlertid hade för:de Domsrätt, genom K. förordningen af d. 2 Mars 1683 blifvit från Krigs-Collegium afskild, samt en tillförordnad Gen. Krigs-

Rått tillagd; hvilken år 1774 blifvit med Collegium åter införlifvad och utgjorde deraf en ferskild division, till år 1791, då den å nyo från Collegium afföndrades.

Enligt 1772 års Regerings-form, Collegii Instruction och faststald Stat, består Krigs-Collegium nu, af en President, Gen. Fälttygmästaren, Gen. Quartermästaren, en Officerare utur Arméen, två Krigs-Råder och 3 Krigs-Commiffarier, och tilkommer Collegium att hafva uppsigt och vård, om Rikets Krigsmagt till lands, des beklådning, trofs och utredning, Artillerie som brukas i fält och fästningar, Fortifications-Staten, stycken, Factorier och vapen, ammunition med hvad dertill hörer, fästningarnes tillstånd, färdeles de vid gränfen, utskrifningar, vårfningar och munstringar med mera, i anledning af Instructioner, förordningar och K. bref, hvilka till Collegii efterrättelse lända. Utom de mål som höra till Collegii afgjörande, såsom förslagers upprättande, ledige tjensters bortgifvande, Rusthålls-tvister, husefyns-mål, afskrifningar och balancer, m. m.; höra vissa mål och ärenders handläggning, till de emellan Collegii Ledamöter fördelte 5 ferskiidte Departementen.

I. Under *General Fälttygmästare-Departementet* hörer:

Fästnings- Fält- och Attaque-Artilleriet; att det alltid måtte finnas i det tillstånd, Rikets försvar fordrar och des tillgångar medgifva.

Metall-Styckgjuteriet i Stockholm, som nu mera år en Kronans egendom, inlöft med vissa villkor 1752, af Öfver-Direct. *Meijer*.

Styckebruken i orterne: Åker, Staffjö, Nefveqvarn, Hellefors och Ehrendahl, der Järn-canoner Mörlare och Haubitser gjutas.

Ammunitions-Gjuterier, hvarest tillverkas alla forter bomber, granater, kulor och skrot, och äro Ullaberg, Carlsdal, Frösvidal, Ymningshyttan, Husaby och Öfverrum.

Gevårs-Factoryerne: som förut varit 6, af hvilka nu blott 4 äro i gång, neml. Husqvarna, Norrtelje, Söderhamns och Örebro, hvarest nya gevär tillverkas och gamla repareras. Norrköpings och Runnaby, nedlagde.

Vårje och Kling-smiden; af hvilka Wira Bruk förlorade sina exclusive privilegier 1775, år sedan 1783 af Com. Rådet *Simon Hebbe* i fullkomligt stånd satt. Eskilstunna Kling-smide anlagdt 1770, hvarest 2:ne från Solingen införskrefne Tyska Kling-smider, sine verkstäder inrättade.

Saltpetter-Sjuderierne. Tillverkningen inom Riket blef börjad i *Gustaf I:s* tid och sedan handhafdoch uppmuntrad. 1680 indeltes Landtmannens under Ladugårdshusen tjenlige jord, till Sjudning. 1740 börjades inrättningen med Saltpetter-lador. År 1783 inskränktes Saltpetter-tillverkningen till 30,000 L:p. Denna inrättning aukommer ännu på nya och mindre betungande författningar, för Jordbrukaren i synnerhet.

Krutbruken. Efter nys:de Saltpetter-tillverkning, år emellan Krutbruken Åker, Forssbro, Husqvarna, Fliseryd, Husby Kloster och vid Husby Krutverk, 6000 Centners krut-tillverkning fördelt. Statsverket hafver af denna inrättning omkring 30,000 R:dr, utom det som i förråderne upplägges. Härvid må anmärkas att Öfversten vid Artilleriet och Gen. Fälttygmästaren *Thom. Cunninghame*, vid Krutbruken gjorde åtskillige nya inrättningar; förskaffade Sv. Styckebruken mycket förtroende hos utlänningen; gjorde första början till en Modellkammare, hvarest samlades alla slags ritningar af cano-

ner, och andre till Artillerie-Vetenskapen hörande machiner, samt gjorde äfven flere nyttige inrättningar vid Artilleriegården i Stockholm *).

Detta Departement har utom ferskilt Cancellie, biträde af Artillerie-Contoiret, i hvad till Råkenfkaapsverket hörer.

2. *Till General Quartermästare - Departementet* hörer, beförjandet om Fästningsverken, och tillhörande byggnaders vid magt hållande; planers, Chartors och desseiners författande, samt reglerandet af inquartering och arbets-commenderingar, m. m. Uti K. *Carl XI:s* tid, anbefalles Gr. *Dahlberg* att inrätta ett Fortifications-Contoir.

Såsom Chef för Fortifications-Staten och tillika Directeur öfver fästningsbyggnaden, undfår Gen. Quartermästaren derom directe K. M:ts befallningar. Har sitt eget Cancellie och till biträde Fortifications-Cammar-Contoier.

Före K. *Carl XI* tid bestod Fortifications-Staten af en Gen. Quartermästare och några Ingenieur-er. Staten fick då rang näst efter Artilleriet, och indeltes i 5 Brigader. Efter 1778 års fördelning består den nu af 4, nemligen:

Lif-brigaden, hvarunder hör, Carlscrona, Kungsholmen, Drottningsskär, Calmare Fästning, Grimskårs-Skants, Waxholms Castell, Fredrichsborgs Skants, Pålfsundet, Dalarö Skants, Ståke, Carlshams Castell, Fredrichs Skants vid inloppet till Gesle, Skenås Skants vid Norrköping, Hörningsholms Skantsfar vid inloppet till Södertelje, Frösfön eller Cronstads Skants i Jämtland, Hjerpe Skants närmare Norrke gränfen i Jämtland, Långa Skants i Herjedalen, Carlsvård, en befestad Holme vid Slitehamn på Gottland, som 1783 blifvit rasserad.

An-

*) Gezelii Biogr. Lexicon.

Andra eller Wästgötha Brigaden, med Götheborgs fästningsverk, ny Ellsborgs fästning, vid mynningen af Götha elf eller inloppet till Götheborg, med Billings Batterie, Carlstens fästning i Bohusländske Skårgården, Eda Skants, ett Fältverk i Vermeland och Bohus Slott, som 1788 blifvit raseradt.

Tredje eller Skånska Brigaden, med Malmö Slott, Landscrona fästning, Christianstad och Warbergs Slott i Halland.

Fjerde och Finska Brigaden, hvar till hör Sveaborg, med dels 6 befästade Holmar, Helsingfors, Lovisa fästning, Svartholms fästning, Tavastehus Slott, Hangö vid Tenala Skären, Willikala vid gränsen i Elime Sochn, Åbo Slott, Cajanaborgs och Uleåborgs, samt Warkhaus i Savolax, inrättadt under sista kriget, till place d'arme.

Stralsund hör under Pommerska Staten.

3. *Krigs-Commissariatets första afdelning*, innefattar följande åreuder.

Arméens styrka och sammanfättning, som utom Drabanterne, bör bestå af 49,597 man, och under kriget öktes med åtskillige Fri-Corps. Har i sednare tider undergått åtskillige förändringar.

Arméens recrütering och remontering, vid Cavallerie- och Dragone Regementerna;

Vargeringen som stadgades i K. B. d. 10 Jan. 1790, till ett antal af 3695 man;

Arméens beklädning, Remtyg, Tross och utredning, Trophéer och Fältkistor;

Indelte Arméens aflöning;

Garnizonernes befättning i Sverige, Finland och Pomern;

Arméens mönstringar;

Commenderingar till arbeten och deras marcher;

Fästnings-Fångars beklädning;

Garnizons-Regementernes fångkläder och Sjukhus-attirail;

Oeconomien innom Collegium;

Redogörelsen i denne afdelning, och insecndet öfver Krigs-Casseuren.

Krigs-Commissarie-Departementets andra afdelning. Dertill hörer:

Alla de mål hvilka angå den, om manskapets förförjande vid exercitie-möten, samt marcher dit och dådan, jämte underhållandet af trossen, ingångne passevolance, med dertill hörande cassor.

Alla mål som röra tross och utredningen för hela Arméen, med hvad dermed gemenskap åger, jämte dertill hörande förräder.

Vården och dispositionen öfver den afgift, som inflyter af tillätne vacante-numror, vid Compagnierne af de indelte Regimenten, så väl som

Den afgift, hvilken af Rust- och Rothållare erlägges för befrielse ifrån Regements-möten, när K. M. sådan befrielse tillåter.

Det under denna fördelning hörande Passevolance-Contoir, tillkommer att redogöra för alla dessa ferskildte cassor och medel, och deröfver försätta sådane bokslut, att hvarken medlen med Statens medel, eller med hvarannan sammanblandas.

Passevolence-verkets förmögenhet skall genom god hushållning, bestiga sig till omkring 80,000 R:dr, förutan Utnäsby i Westmanland, som af Casan till verkets förnödenhet är inhandlad.

4. Eller *Civila Departementet.*

Derunder lyder Militiae-Contoiret, hvarest förvaras Regimenternes indelnings och roteringsverk, Militiae Jordeböcker, samt ålldre General Munster-rullor. Der revideras Regements-Skrifvarnes räkenskaper och slutes Militiae Hufvudboken, som, derifrån ingår till Kammar-Collegium.

Så länge Arméens Flotta, såsom införlifvad med Arméen, enligt Instructionen, stod under Krigs-Collegium, hörde Flottans ärender till detta Departements fördelning; men år 1791 blef Flottan från Collegii befattning afskiljd, och det der inrättade Sjö-Militiae-Cammar-Contoiret, stått och flyttadt, under General Sjömilitiae-Contoiret.

På detta Departement förekomma, alla mål rörande roteringen, samt ansökningsar om jämkning eller flyttning derutinnan; besvär angående Ryttare och Soldat-torp, och de sednares flyttning från ett till ett annat hemman i roten; angående Indelningshafvares och Råntegifvares, Rusthållares och Augments-Bönders rättigheter och skyldigheter; angående äbo-rätten på Militiae Krono-hemman, samt indragne hemman till mindre Stabs-berjentes bostället; boställets borrhärenderande för Kronans räkning, som äro till indragning på 50 års tid, anordnade, med flere ärender, hvilkas afgjörande på Indelningsverket och Knechte-Contracterne bero. Dit hörer ock Controllen på Regements-Skrifvarnes upbörd och redogörelse, samt generelle infendet, öfver de vid vissa Regimenten inrättade cassor, särdeles Westmanlands Regimentets Knechte-lego-cassa och Jämtlands Reserve-Cassa.

5. *Eller Oeconomiske Departementet*, hafver på sin fördelning:

Krigsmanshus-Contoiret,
Hufesyns-Contoiret, och
Krigs-Fiscals-Contoiret.

Krigsmanshus-inrättningen till förslamade Krigsmåns underflöd, är ett verk af den Store *Gustaf Adolph*. Han skänkte dertill d. 22 Aug. 1622, i hemmansräntor 2000 d:r S:mt. Dr. *Christina* confirmerade denna donation d. 22 Novemb. 1646, utfattades de hemman och lågenheter, som skulle utgöra de skänkte 2000 d:r S:mt, och anfog de i Wad-

ste.

stena ledige Klosterhufen att aptera till boning för de måst förlamade Krigsmån. Denna inrättningens Historia är här för vidlöftig att intaga. Dets tillgångar hafva blifvit förökta, och disposition af des inkomster förändrad, i anseende till underhålls utdelningen åt förlamade Krigsmån, som nu sker i penningar, ifrån 10 till 15,000 R:dr årligen; ankommandes detta verks hushållning och styrelse på Krigs-Collegii tillsyn och värdnad.

Boställsverket som tagit sin början med sjelfva indelningen af Regementerna till häst och fot, har med de anslagne reserve hemmans-råntor; utgörande årligen efter Krono-vårdie 1397 R:dr 35 sk. 6 r., icke kunnat befrida Militiæ boställens bebyggande, ehuru med anseelig tillhjälp af Stats-verket; utom den hushållning och anstalt som Collegium 1767, med K. M. tillåtelse vidtagit, till fondens förökande, till detta angelagne behof, medelst besparde medels förråntande, hvarigenom ett Capital vunnits af mera än 200,000 R.dr.

Krigs-Fiscalen åligger att bevaka K. M:ts och Kronans rätt i alla mål som till Collegii befattning höra, särdeles de som till hans Åmbetes åtgärd blifva remitterade; afgifva betänkanden i tvister angående Krono rusthåll; vara tillstådes vid alla Krono lefverantser och besigtningar, m. m.

Af hvad således anfört blifvit, inhämtas nog samt, hvad många angelagne värf och årender, detta K. Maj:ts och Rikets Collegii värdnad åligger. Krigsmagten i fullkomligt försvarsstånd, är en borgen för allmän fred, invärtes lugn och säkerhet.

Flore af Rikets Råd hafva deltagit i Collegii anförtrodde Riksvårdande gjöromål. Ibland dem var den sista ordföranden Grefve *Carl Gust. Dücker*, som dertill förordnades 1720. Efter honom hafva följande varit Presidenter: Baron *Johan Hjeria*

1732; Grefve *Carl Cronstedt*, 1740; Herr *Daniel Zander* 1751; Baron *Carl Gustaf Cronhjort*, 17--; Grefve *Axel Wreåe Sparre*, 1762; Gr. *Gustaf Ad. Horn*, 1770; Herr *Petter Berh. Piper*, 1792; under hans sjukdom förordnades till vice President, och ordförande i Collegio *Fred. Tersmeden*, d. 4 Oct. 1798. Presid. med lön 1800.

Hvar Collegium från början haft sina sammantråden, är icke bekant. Uti Drott. *Christinas* bref, till Öfverståhållaren i Stockholm af d. 2 Sept. 1645, nämnes väl att *Blasieholmen* vore destinerad till Krigs-Collegium och fårdeles att deruppå bygga ett Tyghus, inom sin egen mur; men detta kom dock icke till någon verkställighet; utan bortskänktes det gamla Amiralitetshuset, med hela den delen af Holmen, som till besagde ändamål var utsedd, till flere enskilde personer, att bebygga. (Se *Blasieholmen*). År 1677 d. 17 Mart. afgick ifrån *Wåå* i Skåne K. *Carl XI:s* förnyade befallning, till Öfverståhållaren *Clas Rålamb*, att låta inrymma Krigs-Collegium, i de rum, som Commerce-Collegium på Slottet innehade. Efter Slottsbranden 1697 var frågan om *Tungelske* eller *Crausiske* huset. På föreställning af Gr. *Dahlberg*, torde *Flemingska* huset på *Riddarholmen*, blifvit hyrt, till Collegii vårdigaste inrymmande, än i ett upplätt litet trångt hus, emellan 2:ne gränder, ibland en hop *Trå-kyffen*. (K. Colleg. br. d. 20 Aug. 1698, i R:s Archivo). Collegium har i sednare tider, hyrdt *Schantziska* huset på *Riddarholmen*. Presidenten Gr. *Carl Pipers* hus, det mindre vid *munkbron*, såldes 1758 till *Borgmästaren Kjerrman*, och år sedermera af *Kronan* inlåst, till ett Krigs-Collegii hus.

Till svar på Krigs-Collegii skrifvelse af d. 12 Mart. 1770, lämnade Öfverste-Marskalken R. R.
Gref-

Grefve N. *Bjelke* den underrättelse, att han under samma dato som brefvet, d. 31 Mart. nyfsmånade år, utfärdat ordres till Rustmästaren *Nils Lundberg*, att ifrån K. M:ts Rustkammare på Arsenalen, uppå K. Collegii skeende requisition, utlämna den der befintliga Brösbild af Högstsalig K. *Gustaf Adolph*, hvilken K. M. uppå des und. anmälan tillåtit, så ställas i K. Collegii Sessions-sal. (Origin. brefvet).

IV.

KONGL. AMIRALITETS-COLLEGIUM.

Ehuru Amiralitets-Collegium nu mera icke är till, bör här korteligen anmärkas, att det blef af K. *Gustaf Adolph* 1617 inrättadt och anordnadt att vara i Stockholm, der Rikets Flotta läg, först vid gamla Skeppsholmen eller Blasieholmen, hvarifrån den sedan 1634 flyttades till nya Skeppsholmen *); då detta Collegii inrättning, äfven af R. Ständer, i Regerings-formen af samma år stadfästades, att hafva uppgiften och vårnaden om Rikets Sjömagt, med allt hvad dertill hörde, så väl öfver skeppens byggnad, utredning, beslyckning; som Proviants anskaffande, Båtsmans uppåbådningar, Dykeri, Pilotteri, samt all annor derunder hörande beställning och angelägenhet.

Under Dr. *Christinas* minderårighet blef först påtänkt, att förena de Militariska gjöromål med de Civila; hvilket af en *Gyllenhielm*, en *Fleming*, en *Ulffparre* och *Ryning*, m. fl. skulle regleras. Amiralen var sjelfskrefven President och hade till Bisittare 2:ne Amiraler af Rådet, 3:ne vice Amira-

*) Uti Reg. Formen af d. 29 Julii 1634, säges i 14 §. Krigs-Rådet och Amiralitetet, hålles på Blasieholmen, hvarthera uti sitt förordnade mak.

raler utom Rådet, en Commissarius, hvilka som orden lyda, skulle tagas af de förfarnaste Sjömän i Riket. Förutan Ledamöterna förordnades äfven en god Secreterare, en Bokhållare, en Fiscal, Notarius, Casseur och fyra goda Skrifvare. Detta Collegium skulle hållas på Skeppsholmen i Stockholm, och hafva tvänne Solenne Sessioner årligen, hvarje gång 8 vickor; den första om våren ifrån halfva Martii till halfva Maji, den andra om hösten, ifrån Medio Sept. till midt i November. De skulle samlas alla dagar i vickan, nemligen Måndag, Tisdag, Torsdag och Lördag, kl. 7 om morgonen; men om Onsdagen och Fredagen ifrån kl. 8 till 11: äfven alla eftermiddagar, ifrån kl. 2 till 5, undantagande Onsdag och Lördag. Emellan de tvänne förenämde Solenne Sessioner, behöfde de icke oftare komma tillsammans, än 2 eller 3 gånger i vickan. Då Riks-Amiralen var lysstofatt med Regerings-årender, Prefiderade den äldste. Ingen fick försumma utom laga orsak. Hela Rikets Flotta blef fördelt i 3:ne *Amiralskap* och 3 Regement, och sedan i så många Compagnier som beqvåmligen kunde delas på hvar och ett skepp, neml. 5 Compagnier på hvar Regemente, deraf 4 voro Båtsmän och det 5:te Bysseskyttar, hvar Compagnie af 180 man. Hvar vice Amiral-skepp skulle hafva sin Major, en så förfaren man, att han i Riks- eller vice Amiralens frånvaro, kunde förestå Flottans styrelse, dernäst en så kallad Riks-Adjutant, som gick Riks Amiralen tillhanda. Förutan desse, som voro Flaggmän, var särskilt en Holm-Amiral, hvilken hade uppsigt på alla Gallerer, Jagter och snårre fartyg. De öfrige Militaire lysflor voro, Capitaine, Lieutenant, Skeppare och Styrman, med mindre Under-Officerare. Äfven utgafs besallning, att inköpa utrikes
ifrån

ifrån nödige Sjö-Chartor och nyttige Seglations-böcker. Det gamla bruk att Flaggmän antogo och besatte de yngre officers-poster, blef äfven förändrat så, att Drottningen förbehöllt sig att få tillfatta sine Officerare och afskeda dem, då de vore åldriga, eller cassera de efterlätne *).

Om Collegii förflyttande till Carlsrona 1680, tillika med Stora Flottan, år i det föregående, om Skeppsholmen nämt.

Sedan Amiralitetet någon tid varit i Carlsrona blef på General-Amiralen Grefve *Hans Wachtmeisters* gjorde underd. påminnelser, om ett fullkomligt Amiralitets-Collegii inrättande, 1689 resolverat: att han med skrifteligt betänkande deröfver skulle inkomma, samt med project till en formel och ampel Instruction för Collegium; hvilken sedan af K. M:t blef gillad och till esterrättelse utfärdad.

Sjö-Articlarne förnyades och stadgades 1685, då ock under den 2 Maji, K. Maj:ts förordning utfärdades, huru och hvad, vid Thefs Amiralitets-Rätt, hållas och i akt tagas borde, jämte Instruction och ordres, för Thefs Justitiarius vid Amiralitetet **).

Collegium transporterades väl åter ifrån Carlsrona 1776 till Stockholm, under Riks Rådet och Präfidenten Baron *Christopher Falkengrens* styrelse; då ett eget hus för Amiralitets-Collegium på Riddarholmen, af Kronan inköptes; men blef dock genom förändrade anstalter och inrättningar, till större delen omsider skild, ifrån förut åliggande gjöromål och befattningar, till dess det ändteligen, med Junii månads slut 1791 alldeles indrogs och
upp-

*) Tornqvist Sv. Flottans Sjöfåg. I Del. p. 96—98, med åberopande af Instructionen.

**) Desse Författningar äro å nye upplagde 1790.

upplöstes; sedan Rikets Örlogs-Flotta, med hushållningen dervid, uti 174-år, varit under Dets infående och styrelse.

Ett *Sjö-Militie-Contoir* inrättades då i stället, som tog sin början d. 1 Juli 1791, under infående af en då tillförordnad Stats-Secreterare för Sjö-årenderne, med biträde af 2:ne Amiralitets Öfver-Commissarier. Detta Contoir hade enligt utfärdad Instruction, att beslyra om följande värf och angelägenheter, nemligen: generelle infendet öfver Rikets Sjö-troupper, hvilka lydde under både Flottorne; Lotsverket i Sverige och Finland; Fyr- och Känningsbåkarne; Dykeri och Bärningsverket, samt Amiralitets- Krigsmans- och Inqvarterings-Casorne.

De sedermera angående Styrelse-verket vid Flottorne, timade nya förändringar, såsom, att Grefve *Augustin Ehrensvärd* å nyo förordnades till Öfver-Amiral d. 26 Sept. 1792; att Stats-Secreterare-Ämbetet vid Sjö-årenderne upphörde d. 30 Nov. f. å.; att Stor-Amirals-Ämbetet vid båda Flottorne inrättades 1794; att Hertig *Carl*, vid Konungens antråde till Regeringen, nedlade förvaltningen, såsom Högste Styresmannen dervid; och att år 1797 d. 16 Jan. Committéer förordnades till förvaltande af Örlogs- och Arméens Flottans årender, den förre i Carlsrona och den sednare i Stockholm; höra icke egenteligen till denna beskrifning.

Följande Herrar Rikets Råd, Riks-Amiraler och Högste Styresmän, hafva i början haft infendet öfver Rikets Flotta: *Axel Ryming*, som 1602 skall varit den förste med titel af Riks-Amiral; Baron *Jöran Gyllenstierna*, Baron *Carl Carlsson Gyllenhjelm*, Gr. *Gabr. Oxenstierna*, Gr. *Carl Gustaf Wrangel*, Gr. *Gustaf Otto Stenbock*, och Grefve *Hans Wachtmeister*, General-Amiral, som utslåg

Trotzö i Bleking, till en bekvämligare hamn för Örlogs-Flottan.

Om Amiralitetet och Flottans tillstånd vid K. *Carl XI:s* frånfälle, kan närmare underrättelse inhämtas, af den Relation, som då till K. M:t blifvit aflämnad den 7 Oct. 1697 och finnes ibland Handlingarne till K. *Carl XI:s* Historia, II. Saml. p. 113.

V.

KONGL. CANTZLI - COLLEGIUM.

Under Cantzlerernes tillsyn bestriddes i de äldste tider Cantzli-ärenderne, eller allt det som i Konungens namn utfärdades. Desse voro då tillika Erkebiskopar, Biskopar eller andra betydande Praelater, som kunde skriva och förstodo någorlunda Latiniska språket, hvilket ofta brukades i allmenne ärenders expedierande, såsom i Freds- underhandlingar och i en trägnare skriftvexling med Påfveliga stolen; och hvarutinnan Clerkerne nästan voro de ende, som hade någon kundskap.

K. *Gustaf I.* som hade mindre förtroende till det Catholske Prästerskapet och nogsamtt fannt, att Cantzli-fyslörne fordrade egne insigter; satte, fast med mycken svårighet, i brist af skickelige Ämbetsmän, detta angelågne verk, på en ordenteligare fot. För Språkens skull, nödgades Han i början betjena sig, dels af Präster, dels af Utlänningar. Magister *Olof Petri Phase* var dock den sifte af Andelige Ståndet, ehuru icke Prästvigd förr än 1539, som innehade Cantzlers-ämbetet, till 1533, då han blef derifrån skild. Efter honom var *Conrad von Pyhy* den förste Lekman, som jämte Råds-Ämbetet var Cantzler tillika; hvilka Ämbeten sedan allt intill våra tider varit förenade.

Trotzö i Bleking, till en bekvämligare hamn för Örlogs-Flottan.

Om Amiralitetet och Flottans tillstånd vid K. *Carl XI:s* frånfälle, kan närmare underrättelse inhämtas, af den Relation, som då till K. M:t blifvit aflämnad den 7 Oct. 1697 och finnes ibland Handlingarne till K. *Carl XI:s* Historia, II. Saml. p. 113.

V.

KONGL. CANTZLI - COLLEGIUM.

Under Cantzlerernes tillsyn bestriddes i de äldste tider Cantzli-ärenderne, eller allt det som i Konungens namn utfärdades. Desse voro då tillika Erkebiskopar, Biskopar eller andra betydande Praelater, som kunde skriva och förstodo någorlunda Latinska språket, hvilket ofta brukades i allmenne ärenders expedierande, såsom i Freds- underhandlingar och i en trägnare skriftvexling med Påfveliga stolen; och hvarutinnan Clerkerne nästan voro de ende, som hade någon kundskap.

K. *Gustaf I.* som hade mindre förtroende till det Catholske Prästerskapet och nogsamtt fannt, att Cantzli-fyslörne fordrade egne insigter; satte, fast med mycken svårighet, i brist af skickelige Ämbetsmän, detta angelågna verk, på en ordentligare fot. För Språkens skull, nödgades Han i början betjena sig, dels af Präster, dels af Utlänningar. Magister *Olof Petri Phase* var dock den sista af Andelige Ståndet, ehuru icke Prästvigd förr än 1539, som innehade Cantzlers-ämbetet, till 1533, då han blef derifrån skild. Efter honom var *Conrad von Pyhy* den förste Lekman, som jämte Råds-Ämbetet var Cantzler tillika; hvilka Ämbeten sedan allt intill våra tider varit förenade.

Räkninge-kammaren och Bokhålleriet, med alla Cameral-mål och anordningar i Staten, hörde tillika med Rättegångs *) och Handels-ärenderne till K:s Cantzli, innan Styrelse-verket, på ett mera ordentligt sätt inrättades; lämpadt efter tidernes skick, Rikets behof och efter hvad olika ärenders vård ock skötsel fordrade.

Uti K. *Erich XIV:s* tid finnes en Cantzli-ordning vara författad, som utflakade, så väl Öfverste Cantzlerens, som K. M:ts Procurators, *Jöran Persons* göromål och äligganden. Han skall varit den förste som Contrafignerat under Konungen med sitt namn, *Georgius Petri Salemontanus*.

Riks-Rådet *Erich Larsson Sparre* var den förste som i K. *Johan III:s* tid förde titel af *Riks-Cantzler*, och Gr. *Magnus Gab. De la Gardie* den sifte. K. *Carl XI* förordnade 1680, Gr. *Bengt Gab. Oxenstierna* till Cantzli-President, och i detta ämbete hafva 12 af Rikets Råd, honom efterträdt, hvaribland Gr. *Creutz*, som afled 1785, var den sifte.

K. *Carl IX* hade redan som Hertig af Södermanland, under d. 17 Januar. 1592 utfärdar Sin egen Cantzli-ordning, till vederbörandes esterrättelse. Under Hans tid hafva de så kallade Riks-Ämbeten, jämte den ständiga Rådskammaren fått sin stadga, som af 1602 års Riksdagsbeslut intages.

K. *Gustaf Adolph* anförtrodde Cantzli-ärendernes vård, i Gr. *Axel Oxenstiernas* händer, som till Riks-Cantzler förordnades 1612. Han företrädde K:s person uti utöfningen af vissa Jura Majestatica; hvarå ett märkeligt exempel finnes, att han enligt Handlingarne, återgaf skatt.

C 2

Kongl.

*) Före K. *Gustaf Adolphs* tid, och innan Hof-Rätt. inrättades, inlämnades Underätternes Domböcker i Cantzliet.

Kongl. Collegium blef som ett *Riks-Collegium* inrättadt 1617, och påföljande året utfärdades en Cantzlie-ordning, hvarutinnan Sju Secreterare, som ock kallades Cantzli-Förvanter, fingo hvar sitt Departement att förestå. År 1620 d. 20 Febr. uppfattes af Grefve *Ax. Oxenskierna* en ny Cantzli-ordning, innefattande de mindre Tjenstemåns åliggande fysflor. En Ordinarie Stat blef för Cantzli-verket upprättad 1623, och en mera utvidgad Cantz. Ordning 1626 af Konungen uppsatt och utgifven, hvarutinnan R:s Cantzlerens, Cantzlie-Rådens, som tillika voro Rikets Råd, och hela Cantzli-betjeningens göromål och åliggande skyldigheter utflakades. Cantzliet skulle residera i Stockholm och hafva sina rum i Kgl. Slottet. Uti 1634 års Regerings-form, upptages i korthet Cantzlie-Ordningens innehåll med de förändringar att Cantzliet under Riks-Cantzlerens styrelse, sattes till det 4:de Collegium; samt lämnade R:s Cantz. till biträde 4 Assessorer af Rikets Råd, och 2:ne Secreterare, som upphöjdes till Ordinar. Secreterare af Staten, med förbättring i lön och anseende.

¶ 1641 års Cantzli-ordning, som blott *Palmesköld* omtalar, och en ytterligare af år 1652, som vidare fördelar göromålen, Secreterarne emellan, äro i det hufvudsakeligaste enahanda med den af 1626, med den ändring, att uti Drottning *Christinas* finnes 9 Secreter. i stället för 6 uti *K. Gustaf Adolphi*; hvaraf 2:ne hade sig med Revisions-saker att befatta, och en med protocollers förande vid Riksdagar och möten, samt andre Secrete-saker; som dock icke finnes hafva kommit till verkställighet.

K. Carl Gustaf hade på redigaste fot sitt Fält-Cantzli inrättadt. Efter Hans död, under *K. Carl XI:s* minderårighet, pröfvade Förmyndare-Regeringen 1661 en förbättrad Cantzli-ordning nödig; hvaruti

R:s Cantzlerens betydliga göromål, än mera utvidgades; såsom att vid Riksmöten föra ordet; att svara Ambassadeurer å K:s vågnar, och i allt vara Director Collegii; hafva Riks-klämman eller stora Sigillet i sin vård. Fyra R:s Råd förordnades i egenkap af Cantzli-Råd till Assessorer, m. m. Derutinnan omtalas äfven en Cantzli-Rätt, eller doms-rättighet öfver Cantzli-betjeningen, till förbrytters ransakande och afdömande, hvilken detta verk tillkommit, i från Collegii första inrättning, likmätigt 1634 års Regerings-form, der nämde Jurisdiction stadfästades. En Instruction utfärdades då äfven, för visse tillförordnade, att öfverse Justitie-ärenderne, som borde för K. M. refereras. År 1668 fick General-Inspectorn öfver alla oordningar, angde Religion, Justitien, K. M:s rättigheter, m. m. en särskildt Instruction. Detta ämbete var i öfrigt lika med nu varande Justitie-Cantzlerens, som fordom kallades Öfverste Fiscal, Riks-Prophos och i K. *Erich XIV:s* tid Procurator och Secretarius Negotiorum. Ett ämbete uti Censura Librorum inrättades 1688, hvartil K. *Carl XI* utnämde *Nicol. Rubens*, för hvilken Instruction utfärdades af Cantzlie-Collegium d. 7 Jul. 1688 *).

Under K. *Carl XI:s* och en lång tid under K. *Carl XII:s* regering, följdes 1663 års Cantz. Ordning. Uti *Carl XI:s* testamente inskränktes Riks-Cantzli-Råden, till en enda.

Under K. *Carl XII:s* vistande i *Demotica*, utarbetades en förbättrad Cantzli-ordning 1713, hvilken med Regeringsfättet, undergick en betydlig förändring, först d. 29 Maji 1719, då de 2:ne utrikes Expeditionerne sammanfloges till en, och Handels-Exped. indrogs, och sedan året derpå uti Cantz. Ordn. af d. 14 Jun. 1720, som i det närmaste in-

C 3

stäm-

*) Finnes tryckt i Uplysn. till Sv. Historien, 3 Del. Stockh. 1774, p. 105.

flämde med den af år 1713, hvarutinnan Collegii Ämbets-förvaltning och hvarje Tjenstemans skyldighet upprages, som här skulle blifva för vidlyftigt att upprepa; i synnerhet med de många förändringar och tilläggningar, som R:s Ständer derutinnan vid flere påföljande Riksdagar tillstyrkte.

År 1740 d. 15 Maji förordnades om Just. årenderne och auctoriserades, den nu varande Nedre Revisionen, der Just. Cantzleren borde presidera och ifrån sakernes utarbetande vara befriad, samt Ledamöterna bestå af 4 Revisions-Secreterare. Betjeningen öktes, och om arbets-fåttet och föredragningen i Råd-Kammaren, m. m. stadgades; någon förändring gjordes deruti d. 21 Dec. 1769 och d. 3 Junii 1771.

Vid Riksdagen 1747 försöktes att fördela Collegium uti tvänne divisioner och dermed rubba den förra arbets-metoden; hvilket dock i anseende till andragne betänkligheter, blott stannade uti ett förslag.

År 1756 d. 11 Oct. utfärdades K. M. Conflitorial för en Commision, som under Collegii inseende, skulle sköta Tabell-verket i Riket. Ledamöterna voro Stats-Secret. *Edu. Carleson*, Assess. *H. Rudenschöld*, Öfver-Directeuren *Jac. Faggot*, och Secreteraren i Vetenskaps-Academ. *Per Wargentin*.

Censurs-Ämbetet som skall blifvit inrättadt 1686, blef i sammanhang med 1765 års Tryckfrihets-förordning, indragit.

Efter Regements-förändringen 1772, gaf K. *Gustaf III*, d. 1 Julii 1773 Dels Cantzli en förnyad ordning, och stadgade: att Collegium skulle bestå af en President, som vore K:s och R:s Råd, en eller flere af R:s Råd, såsom Cantzli-Råd, en Hof-Cantzler, fyra Stats-Secreterare och de vanli-

ge

ge Cantz. Råden. Cantzli-Rätten skulle jämte Collegii Ledamöter, biträdas af en eller flere af nedre Revisionens Ledamöter. Derifrån undantogs högmål, på fått Regements-författningen derom föreskrifver. Justitie Expeditionen bestod af Justitie-Cantzlerens Contoir, Revisions och Gen. Auditeurs-Expeditionen, allt med nödig betjening. Stats-Expeditionerne skulle vara fyra, Utrikes- Krigs- Inrikes- och Handels-Expedition, hvarest under Stats-Secreterarnes inseende arbetet besörjdes af Expeditions och Protocolls-Secreterare, med flere Tjenstemån. Inrättningen af Cantzli-Junkare indrogs och i stället inrättades Presidents-Contoiret, sedermera Presidents-Expeditionen, som d. 3 Maji 1791 fick namn af K. M:ts Cabinet för utrikes brefvexlingen. Archiverne och Bibliothequet, sattes hvardera under sin Förman, med tillhörig betjening; hvarjämte följande personer uppräknas under Collegii inseende: Ceremoniemästaren och Introducturen för främmande Ministrar; alla K. M:ts Sändebud och Ministrar vid Utrikes Hof och på främmande orter, uti hvad caractere och värf, de måge brukas; Historiographus Regni, Translatorer, Tolkar, Bokhållare, Skrifmästare, m. m. samt följande verk och inrättningar: Academierne och Lårohusen i Riket, hvad Vetenskapernes befordran angår; Postverket; Boktryckerierne och Bokhandeln, samt Tabellverket.

Cantzli-Collegii förrättning består förnämligast deruti, att öfverväga och utarbeta alla dit hörande Ut- och Inrikes ärender i gemen, samt i synnerhet, huru vid alla tillfällen K. M:ts och Rikets fördel, höghet, intresse, titulaturen och rättigheter i anseende till främmande Magter måge bibehållas och befordras; afhandlingar, förbund, brefvexling med främmande magter; Commissions-Secrets, Ageters och Consulers föreslå-

ende, gemenfamt med Commerce-Collegium; in-
 endet öfver hela Postväsendet; Stats-Expeditioner-
 nes Annotations-böcker och Diariér; jämväl tillhör
 Collegium omforgen om Uppfostringsverket, om
 Stipendiars användande till fina rätta behof; jämte
 tillsynen öfver de redan nämde verk och inrättning-
 ar, Bibliotheket, Archiverne, Tabellverket, Bok-
 tryckerierne och Bokhandeln.

Revisions-Expeditionen har att utfärda alla Ju-
 stitie-ärender som angå lag och rätts skipande, så
 i Civile som Criminelle mål; svar på alla förfråg-
 ningar, som kunna inkomma om lagens rätta för-
 stånd; Placater angående Justitie-laker; Pardons- och
 Lejdebref, m. m.

Gen. Auditeuren föredrager alla från Krigs-
 och Amiralitets-Collegierne, samt Arméens och Flot-
 tornes Domstolar till K. M. inkommande brottmål,
 Krono-Rusthålls och Augments-tvister, samt de för-
 frågningar och private ansökningar, som från så-
 dane slags ärender härflyta, m. m.

Under *Utrikes Exped.* hörer det som angår
 Utrikes magter, svar på främmande sänningebuds
 anbringande Commissioner, Instructioner, bref och
 ordres till vederbörande Ministrar; jämväl all di-
 rect brevexling med främmande magter; resepass
 som i K. M:ts namn utfärdas, samt allt hvad som
 angår besittningarne i Tyska Riket.

Under *andra Stats-Exped.* utfärdas hvad som
 angår krigsmagten till lands och vatten, alla bref
 och ordres till vederbörande, beträffande Krigsväsen-
 det, såsom ock Instructioner för Krigs- och Ami-
 ralitets-Collegierne, Fältmarskalkar, Generaler och
 Amiraler, med flere; fullmagter för Officerare, samt
 andre till Militairen hörande personer, m. m.

Under *3:dje Stads-Exped.* hörer allt det som
 skall utfärdas angående Civil-väsendet i Riket, des
 in-

invärtes hushållning och styrelse; Prästerskap, Academier, Gymnasier, Scholar, Bergverken; påbud, förordningar bref och ordres till Collegier, Öfverståthållare, Landshöfdingar; fullmagter, afsted, och Resolutioner, Privilegier, donationer, m. m. Under den då upplifvade *Handels-Expeditionen*, skulle höra alla till K. M:ts afgjörande inkommande ärenden, som angå Myntväfendet, allmänna Crediten, penningörörelsen och Kronans Spannemåls-förråder och behof, och det som kan åga gemenskap med Bancoverket, Statens inkomster och utgifter, Manufacturer, Handel, Sjöfart, m. m. enligt den för samma Expedition utfärdade Instruction.

I denna Cantzli-ordning gjordes visse tilläggningar och förändringar d. 3 Junii 1776, i anseende till göromålens laggranne handterande.

Cantzliet fick genom den faststälte Staten d. 15 Febr. 1778 ett förändrat utseende, medelst då gjorde indragningar af löner, såsom Stats-Sekreterare - Ämbetet i Utrikes Exped. som i stället fattes under Hof-Cantzli. utan att här nämna Expeditions-Sekreterare och flere Tjenstemän.

Revisions-Sekreterarnes antal öktes till 7; men utan lön. Flere således indragne fyslor, som göromålen gjorde nödvändige, blefvo åter tillfatte och extra löner äfven för en del bevilljade. Krigs-Expeditionen fick en förbättrad löne- och sportel-reglering 1792; Postverket erhöft någon Löne-förbättring 1783, hvaremot Postporto öktes 1785; utrikes Expedition tillades sistnämde åt, Cantzli-Gebuhr af alla Pomeriske ärenden, och 1787 en förhöjd taxa, å General-Consuls, Consuls och Agenters diplomera.

År 1783 d. 7 Sept. utfärdades en Instruction för 3:ne af Rikets Råd, som af K. hvarje 3:ne månader utlägs, att hålla och förvara K:s Secret, som på befallning nyttjades i stället för K:s under-

skrift, på de bref och expeditioner som ifrån Cantzliet utfärdades.

Kongl. M:t förordnade d. 12 Apr. 1786, att Cantzli-Presidents-Åmbetet skulle förvaltas af Herrar R:s-Råd, Gr. *Joh. Gab. Oxenstierna* och Frih. *Eman. DeGeer*, hvilket de gemensamt bestridde, till medlet af Jun. månad 1787, då Frih. *DeGeer*, nedlade sine innehafvande ämbeten och Gr. *Oxenstierna* 1788 åtföljde Konungen till Finland. Jämte honom updrogs då, R:s-Råd. Gr. *Düben* att detta ämbete förvalta. Enår fälttoget öppnades 1789, tog K. ingen med sig, som förestälde Cantzli-Presidents-Åmbetet. Gref *Oxenstierna* tog afsked i slutet af år 1789, och Grefve *Düben* afled vid 1790 års slut. I Novemb. 1791 nyttjades uti Collegii titel icke Cantzli-President; utan blott Häf-Cantzler och öfrige Ledamöter. Cantzli-Presidents-förvaltningen jämte Minister-conferencerne uppdrogs Stats-Secret. *Franc*, och förde K. gemensamt med honom, utrikes brevexlingen, till sin död.

Med år 1789 inföll en tidepunkt, som med nya stadgar i Regeringsfättet, gaf årendernes fördragning ett annat skick, och förändrade flere af de författningar, hvilka till esterrättelse för K:s Cantzli, vore utgifne.

Rådskammaren upplöstes; en Högsta Domstol och allmänna årendernes beredning tillförordnades, hvarvid nya ordningar stadgades. De Pomeriske årenderne lämnades till en särskildt Comitée; en *Ecclésiastique Expedition* tillöktes d. 15 Maji 1789, hvars Chef och föredragande borde vara en Prästman. Den indrogs d. 7 Jan. 1793. År 1792 d. 16 Julii upplifvades åter Riks-Cantzlers-Åmbetet, och Häf-Cantzlers-Åmbetet tillfattes. Justitie-Cantzlers-Åmbetet fattes på sin förra fot 1793, som förut varit lämnadt under R:s-Drotzens tillsyn. Trenne
Stats-

Stats-Secreterare, tillförordnade i Krigs-Expeditionen d. 26 Oct. 1790, som hade hvar sine afdelte göromål att bestrida, blefvo indragne, och Expeditionen försedd med en Chef, som förut, d. 28 Sept. 1792; Handels-Expeditionen införlivades åter d. 4 Jul. 1792 med Inrikes Expeditionen; en Stats-Secreterare för Utrikes Expeditionen tillförordnades i Junii månad, s. å. och Convoij-Commisariatet kom då åter under Collegii öfverinseende.

En senare tiders uppfinning, gaf K. anledning att d. 7 Nov. 1795 anbefalla Collegium, att inkomma med yttrande om en *Telegraph*-inrättning, jämte förslag på kostnaden; hvilken sedan blifvit verkställd, och underhålles af postmedlen.

Minister-Statens som varit ganska föränderlig och steg 1764 till 73,370 R:dr, faststältes 1765, till 60,985 R:dr, uppgick 1796 till 116,000 R:dr, och Ordinarie Statens för Kgl. Cantzliet, samt hela Cantzli-verket till en summa af emellan 19 och 20,000 R:dr.

Den Cantzli-ordning som K. M. behogat låta komma under nogare öfvervågande, torde framdeles innefatta de förändringar, som K. M:t finner närvarande tider fordra, till allmänne ärendernes bestridande i Dets och Rikets Cantzlie *).

Cantzlerer ifrån K. *Gustaf I:s* tid hafva varit följande:

1. Magister *Laurentius Andreae*, Presbyter Strengnensis 1524. Han förde ordet å K:s vägnar till samtelige R:s Ständer, på Riksdagen i Västerås 1527.

2. Måster *Hans Scheel*, 1526, son af Borgmästaren i Stockholm *Hans Scheel*.

3. Ma-

*) Man har vid denna beskr. nyttjat den berättelse, som Kongl. Cancellie-Colleg. till K. M:t i underd. afgifvit.

3. Mag:r *Henric Sledorm*, nedlade Åmbetet 1531.
4. Mag:r *Olof Petri Nericius*, kallad *Phase*, 1531—1533.
5. *Conrad von Pyhy*, blef Öfverste-Cantzler d. Aug. 1538, samt Riks- Krigs- och Secret-Råd.
6. *Christoph. Andersson Röd*, R:s-Råd 1532, Cantzler 1542.
7. Friherre *Nils Gyllenstierna*, Hertig *Erichs* Cantzler 1558, Öfverste-Cantzler 1561.

Riks - Cantzlerer.

1. *Erich Sparre*, R:s-Råd, blef nämnd till Baron af K. *Jacob VI.* i Skottland 1583, kallade sig någon tid *Gyllensparre*, 1582 vice Cantzler; blef i fångelse inmant 1590, iusfattes i Riks-Cantz. Åmbetet 1592, miste lifvet d. 25 Mart. 1600 på Linköpings torg.
2. Baron *Svante Bielke*, R:s-Råd, Riks-Cantzler 1603, afled 1609.
3. Gr. *Axel Oxenstierna*, R:s-Råd 1609, R:s-Cantzler d. 6 Jan. 1612, död d. 28 Aug. 1654.
4. Gr. *Erich Oxenstierna*, R:s-Råd 1651, R:s-Cantz. efter Fadren d. 30 Oct. 1654, afled i Frauenstadt 1656.
5. Gr. *Magnus Gab. De la Gardie*, R:s-Råd 1647, R:s-Cantzler 1660; R:s-Drotz 1680.

Cantzli - Presidenter.

1. Gr. *Bengt Oxenstierna*, R:s-Råd 1654, Presid. 1680, död 1702.
2. Gr. *Nils Gyllenstolpe*, R:s-Råd 1690, Presid. d. 21 Dec. 1705.
3. Gr. *Arved Berh. Horn*, R:s-Råd 1705, Presid. d. 21 Mart. 1710, nedlade sina Åmb. 1719, blef andra gången Presid. 1720, nedlade åter innehafvande Åmbete 1739.

4. Gr.

4. Gr. *Gust. Cronhielm*, R:s-Råd 1710, Presid. ifrån d. 15 Maji 1719 till Apr. 1720, död 1737.
5. Gr. *Carl Gyllenborg*, R:s-Råd 1723, Presid. d. 16 Apr. 1739, död 1746.
6. Gr. *Carl Gust. Tersjén*, R:s-Råd 1741, Presid. d. 9 Dec. 1747, afled på Åkerö d. 7 Jan. 1770.
7. Gr. *And. Joh. von Höpken*, R:s-Råd 1746, Presid. d. 17 Mart. 1752, nedlade sina ämbeten 1780.
8. Gr. *Clas Ekeblad*, R:s-Råd 1746, Presid. d. 10 Apr. 1761, entledigades 1765, återkallades i Rådet och till President-Ämbetet 1769, död 1771.
9. Gr. *Carl Gust. Lövenhielm*, R:s-Råd 1751, Presid. d. 19 Sept. 1765, död 1768.
10. Bar. *Joachim von Düben*, R:s-Råd 1766, Presid. d. 4 Maji 1772, entledigad samma år.
11. Gr. *Ulric Scheffer*, R:s-Råd 1769, Presid. d. 22 Aug. 1772, på anhållan entledigad d. 5 Junii 1783.
12. Gr. *Gust. Phil. Creutz*, R:s-Råd 1783, Presid. d. 5 Jun. samma år, död d. 30 Oct. 1785.

KONGL. RIKS-ARCHIVUM.

Icke långt efter Christendomens inkomst och fortsättningsvis plantning, begynte man i Sverige att samla gamla Acter och Handlingar. De förvarades hos Biskoparne, hvilka den tiden, gemenligen förestodo Cantzlers-Ämbetet, merendels i det närliggande *Strengnäs*, ibland ock annorstädes, såsom i *Linköping* och *Åbo*. Under den olyckelige Unionstiden; ehuru genom Calmare recess belevat var, att hvar Rike skulle orubbat, behålla sina bref och skrifter, samt de svenska under behörig vård, förvaras i Stockholm; skedde likväl att de förnämste documenter och Privilegier, ur Riket bortfördes; och det

det som quarlämnades uppbrann i Stockholm, vid den Slottet öfvergångne vådeld 1445.

Det nya *Riks-Archivum*, som sedermera i K. *Gustaf I:s* tid, inrättades, fick en hel annan författning. Någon af R. Råd skulle alltid vara Riks-Cantzler, och hafva uppligt öfver des Handlingar; hvilka derjämte förtroddes, under visse Secreterares närmare vård och ansvar. Den bekante *Rasmus Ludvigsson* hade vål i K. *Johan III:s* tid, visse Cantzlie-Handlingar i sitt förvar *); men *Joh. Jöransson Rosenhane*, var den förste Riks-Archivi Secret., dertill förordnad, i K. *Carl IX:s* tid, då en åtskillnad gjordes, emellan nya Cantzliet och det gamla, eller Riks-Archivum, som 1609 blef inrättadt. Förenämde *Johan Jöranssons* (Rosenhanes) fullmägt, att blifva Öfverste Riks-Secretarius, dat. Stockh. d. 17 Aug. 1599, innehåller: att Handlingarne i Riks-Cantzlie, vore förtryckte och vanvårdade, efter ingen vis deröfver hade inseende; hvarföre sådant ombetroddes *Johan Jöransson*, såsom Rikets Öfverste Secretarius; hvarjämte han med Ståthållarne, skulle upptaga och förhöra alla klagemåls-saker, som vid Slottet kunde förelöpa, och deruppå, så mycket möjligt var, råda och skaffa böter, m. m. (Regist. i R. Archiv.) Han nytöjades utom des i många Rikets angelägna ärender.

Om gamla Handlingars uppsökande, till Historiens upplysning, lät K. *Gustaf Adolph* utfärda, ett så kalladt, *Memorial*, d. 20 Maji 1629, hvar-efter K. nådigst ville, att de som antagne voro, att vara Rikets Antiquarier och Håfdaöfkare sig rätta skulle. Desse voro *Joh. Buraeus*, *Joh. Messenius*, *Axehielm*, *Mart. Aschanaeus*, Pastor i Gimmelby och

*) Erke-Biskop Menanders Åm. tal öfver C. Råd, von Stiernman 1766.

och Fredslad, som 1630 hade sårskilt Ö. Br. att resa i landet, till gamla Handlingars och Monumenters uppfökande. Erke-Bisk. *Kenicius*, lät till Prästerskapet i Upsala Stift, afgå desbref 1631, att till K. M:ts och Rikets *Håfdabur*, insända sådana Handlingar, som icke borde gå förlorade *).

Pårme-brefvens och Handlingarnes tillväxande myckenhet i Archivo, gaf anledning till den vidtagne anstalt, att de skrifter och documenter, som kunde tjena till något ljus i Fornäldrens häfder, blefvo afskiljde ifrån dem, som rörde nyare tider och borde ofta vara till hands. Samlingen af de förre kallades: *K. M:ts och Kronans Håfdabur*; och de sednare: *Hof- och dageliga Cantzliet*. De äldre documenter, blefvo under det, först i Upsala inrättade, och sedan till Stockholm flyttade Antiquets-Collegii vård, anförtrodde, samt förvarades sedan sårskilt, i Antiquitets-Archivo; äfven som Rikets öfrige Handlingar ifrån 1523 till närvarande tid, i K. M:ts och Rikets Archivo, på Kongeliga Slottet, i flere rum och stora hvalf, samlas, vårdas och i behörig ordning hållas. De bestå af så kallade Registraturer, eller afskrifter, af alla ifrån K. M:t utfärdade bref, bud och befallningar; af Råds- och Cabinetts-Protocoller; Riksdags-Handl. och Beslut; alla med utrikes Magter, slutne förbund, Freds-tractater och afhandlingar; Utrikes Såndebuds och Ministrars brevexling; alla ifrån Rikets Collegier, Landshöfdingar, Consistorier, andre allmänne verk och Rikets Åmbetsmän, inkomne bref och Memorialer; utom alla enskilte ansökningar, besvär och Rättegångs-Handlingar, m. m.

Efter 1697 års olyckeliga Slottsbrand, upprättades det första i Riks-Archivo, nu befintliga Inventarium, af Cantzlie-Rådet *von Stiernman*. Det

äld-

*) Vitterb. Acad. Handl. IV. Del. p. 175.

äldste Registratur, som finnes uti K. Riks-Archivum, år af år 1523.

Af de flere Cantzlie-ordningar inhämtas, hvad Secreteraren i Archivo, i desz ämbete åligger; till Handlingarnes i ordning hållande; registrerande och förvarande, samt till underrättelsers och upplysningars afgifvande; när sådant erfordras, vid ärendernes föredragande och afgjörande, antingen hos K. M:t eller i Collegio.

Efter Regements-förändringen 1772, har det ålegat Secreteraren i RiksArchivo, att derstädes, emottaga och samla, de trenne Ofrälse Ståndens fullmagter, vid Riksdagarne, att dem, inför Riks-Cantzleren, eller den, detta Ämbete företräder, föredraga; till granskning och pröfning, om vid deras laglighet, något kunde vara att anmärcka.

Föreståndarne vid detta verk, kallades förut *Riks-Archivarier*; men nu mera, *Secreterare*, och åga sedan 1773, d. 23 Junii, lika värdighet och tour, med förste Expeditions-Secreterare i K. M:ts Cantzlie. Deras namn som detta ämbete förestått, finnas uppräknade, i Baron *Rehbinders* Cantzlie-Historia, Stockholm 1786, p. 503.

KONGL. ANTIQVITETS-COLLEGIUM.

Sedan Fornäldrens minnesmärken började i Riket värdslösas och misshandlas, förklarade K. M:t deröfver, desz stora misshag, och lät under d. 28 Nov. 1666 utfärda desz Öppne Placat och Påbud, om alla gamla Monumenters och Antiquiteters vård och fredande, för ohägn och förstöring; bjudandes och befallandes, att ingen skulle vidare understå sig, på något sätt att nederbryta eller förstöra, borgar, hus, fästen, skantfar eller stenkumbel, som på en eller annan ort kunde finnas; icke el-
ler

ler i någon måtto förspilla de stoder eller stenar, som med någon runa-skrift voro ritade; utan dem alldeles orubbade, på sina ställen blifva låta, tillika med gamla högar och åttebackar; efter som K. M. alla sådana gamla Monumenter, uppå Dets eller Kronans jord, egen eller skatte, antingen den Kronan än tillhör, eller för detta tillhört hafver, belögne finnas, ifrån all sjelfvilljande åverkan, icke annars, än vore det K. M:ts enskilt egendom; alldeles frikallade, och i Dets hägn och beskydd anammade; förseendes Sig i öfrigt K. M. till Ridderskapet och Adeln, att i denna K. M:ts nådiga Intention instämma. Ingom skulle lofligt eller tilläteligt vara, att röfva eller råna, grafvar och grifter, Kyrkor och Kloster, med deras tyg och redskap, prydnader, målningar, m. m. Sådant allt skulle vårdas och fredas; och Prästerskapet hvar i sin ort, göra sig underrättade, om hvad som kunde finnas, af gamla skrifter, böcker, bref, mynt eller infeglar, och derom aflämna berättelse.

Förenämde K. M:ts tryckte Placat affändes, jämte K. M:ts bref af d. 18 Dec. 1666, till alla Gouverneurer och Landshöfdingar, att öfver verkställigheten deraf, noga och alfvarlig hand hålla; hvarjämte Erkebiskopen, Biskopar och Super-Intendenter, uti särskild nådig skrifvelse tillika, ålades, att förskaffa någon viss kundskap och riktig förteckning, på befintliga Antiquiteter och monumenter, hvar i sitt Stift, för att sedan låta de samma, afritas och vid lägenhet publicera låta; såsom Runstenar, Bergs-runneskrifter, Jättegrifter, Åttebackar, märkvärdige ting i Kyrkor och Sochnar, gamla Kungs- och Hofgårdar, Manuscripter, Sigiller, Myntsorter, m. m.

Till att ytterligare betyga Regeringens osparade omsorg, om Forntidens minnesmerken, och att

deraf kunna hämta all möjelig nytta, för Fäderneslandets Historia; uppdrogs Riks Cantzleren, *Magnus Gabriel De la Gardie*, som till denna inrättning, gifvit första anledningen och planen, att i Upsala låta inrätta ett *Collegium Antiquitatum*, af någre visse personer, hvilka med samnadt råd och tillhjälp, skulle alla de ting utarbete och i ljuset komma låta, som till de gamla Svenske och Gøthiske Antiquiteters upplysning och conservation lånda kunde. Och på det samma Collegium måtte hafva något vist råttelsnöre, att gå efer, utfärdades K. M:ts nådige Instruction för detta verk, d. 20 Nov. 1667 *).

Till Director deröfver förordnades Krigs-Råd. *Georg Stiernhjelm*, samt till Assessorer: *Joh. Axehielm*, Professorerne Doct. *Loctenius*, *Joh. Schefferus*, *Ol. Verelius*, *Magnus Celsus*, och Secretarius Academiae *Hadorphius*, hvilka så skulle skicka, att dermed en början kunde ske, d. 25 Jan. 1668, uti Upsala, der Assessorerne hade sine hemvist, och hade till sine sammankomster, att intaga de rum i Academien, som Riks-Cantzleren, för dem skulle anordna.

Collegii göromål skulle enligt Instructionen, hufvudsakeligen blifva: 1:o gamla Svenske och Gøthiske språkets upplysande, och ett deröfver till författande *Dictionarium*; 2:o gamla Historiska monumenters uppletande, med Isländske och Norrskte Manuscripters, Sagors och allmänna Handlingars utgifvande, som angå de Nordiske Riken; 3:o en *Historia Juris*, eller beskrifning om gamla lagar och stadgar; 4:o att författa en *Historia Ecclesiastica Regni*; 5:o att beskrifva Runstenarne i Riket; 6:o äfven de gamlas begrafningslätt; 7:o de gamlas

* Redan i K. *Gustaf Adolphi*s tid blefvo 1630, till Antiquarier förordnade, 3:ne berömmelige män, *Mart. Aschanaeus*, *Joh. H. Axehielm* och *Joh. Buraeus*.

las mynt; 8:o sigiller och signeten; 9:o familjernas Genealogier och vapen; 10:o gamla Städer, lästen och borgar, med de flere ting, som af *Olof Magno*, *Mesfenis* eller *Loctenio*, tillförene och i gemen voro berörde, men tarfvade att närmare och vidlyftigare utföras. Dessa ämnen kunde emellan Collegii Ledamöter fördelas, som blott förslagsvis i Instructionen uppgifves; dock att de icke tillbakalämnas, deras ordinarie Kall och Åmbeten *).

Till biträde och hjälp fick Collegium fyra Studenter med duplex stipendium, att gå Director och Assessorerne tillhanda, och ibland dem skulle *Jonas Islandus*, årligen resa till Norrige och Island, att samla manuseripter.

När något arbete blef så färdigt och utarbetat, att det af trycket utgå kunde, ville K. M. derom låta besörja.

De acter som i Collegio inlevererades, samt Ledamöternes arbeten, skulle noga i förvaring hållas, att sedan till K. M. och Rikets Archivum öfverlämnas.

Uti Riksdags-Beslutet 1668, erkänna Rikens Ständer med tacksamhet, K. M:ts i förenämde måtto, vidtagne anstalter; förpligtande sig angående Antiquiteterne i Riket, att hvad de, enligt K. M:s påbud derom, kunna gifva kundskap om, eller hafva i sina gömmor; det tidigt och troligen meddela åt dem, som K. M. detta arbetet anbefalt, och icke undandraga sig, att befordra ett så allmänt verk; skolandes de vid magt hålla, de gamla Konungars och andre hedervärde Måns grifter; så att de

D 2

då-

*) Huru Hadorph efter gifven anledning i Instruct. besörjde Rimkrönikornes utgifvande; gjorde åtskillige resor i Westergöthland, sedan han blifvit Archivi-Secret. 1669, och utgifvit flere arbeten; derom kan läsas hans Biographie, af N. Hufvudson Dahl. St. 1724. 4:o.

dådanefter biefvo fric, för all otjenlig åverkan, och att hvad deremot handladt vore, skulle i sitt förra skick återställas.

Antiquitets-Collegium förde i desfs Sigill en Phoenix, med utsträckte vingar, liggande på en bok i en itänd brasa, hvaröfver syntes en krönd sol. Inuti Sigillet stod att läsa: *Renovabitur*: och omskriften var: *Regii Antiquitatum Collegii Sigillum*. Hvaraf finnes ett kopparflick, framför *Loccenii Antiqu. Sveo-Goth.* försvenskade af *Nic. Hufv. Dahl*. Stockh. 1728, 12:o. En sådan Phoenix, hade *Brennerska* Slåkten, länge nyttjat i desfs Sigill, och prydde äfven sedermera, samma Åtts Adelige Vapen.

Till befrämjande af Collegii göromål, utfärdade K. M:t Desfs fullmägt och pafs den 28 Apr. 1676 för Archivi-Secreteraren och Assessoren i Antiqu. Collegio *Joh. Hadorph*, att resa i Landsorterne, för att upplöka och antekna, hvad merkeligt finnas kunde, uti runstenar, åttågar, grafstenar, vapen och inscriptioner i Kyrkorne, gamla mynt, stridstyg, manuscripter, genealogiska arbeten och mera sådant; hvarvid samteliga vederbörande, hade honom att till handa gå och hans värf, enligt förre Kongl. befallningar, befordra och låta sig dertill redebogne finnas.

Till förekommande deraf, att gammalt mynt, som ofta i jorden finnes, samt sølf, guld och koppar, med allehanda metall-kårill och andra rara stycken, jämte botten-fynd i Sjöar och Sjöstränder, ej måtte undandöljas, försmåltas och förslöras, emot gammal *Lag* och *Stadgar*; utan att sådant måtte redeligen uppgifvas, att för sin curiositet inlöfas, förvaras och bibehållas; utkom derom K. M:ts placat, d. 5 Julii 1684.

Emot Konungens i så mångfaldig mätto, ådagalagde nitiske omsorg, för Antiquitets-verket, svarade ock Collegii forgfälliga bemödande, att uppfylla ett till Rikets heder och häfdernes upplifande, ålyftadt åndamål.

Så väl under Collegii residerande i Upsala, som efter flyttningen till Stockholm, utkommo, under Konungarne *Carl XI:s* och *XII:s* regering, flere, deras Författare hedrande arbeten, hvaribland åtskillige Isländske och Norrländske Sagor, af *Sturleson*, Rikets gamla Landskaps-lagar, Rim-Krönikorne, *Monumenta Uplandica*, m. f. kunde nämnas, som vittna om *Stiernhielms*, *Verelii*, *Scheffers*, *Peringkölds*, *Loccenii*, *Hadorphs* och fleres, nit och arbetsamhet; om sådant icke förut, på flere ställen, i tryckte skrifter redan skedt, till deras fulla tillfredsställelse, som ällska Lårdoms-Historien.

År 1692 blef detta *Collegium* förändradt, till ett så kallat *Antiquitets-Archivum*; hvarom mera i nästföljande Artikel.

KONGL. ANTIQVITETS-ARCHIVUM.

At Kongl. M:ts Resolution och inrättade Stat d. 23 Apr. 1692, intages att Antiquitets-Collegium, flyttadt till Stockholm; icke mera så skulle kallas, utan *Antiquitets-Archivum*, och jämväl framdeles behålla det rum, som det då undfått, jämte *Cantzie-Archivum*; emedan det, som orden lyda, behöfver under tiden tillträde, till des åcter, den man ej gerna låter uttagas; dock så, att det hafver fina besynnerliga åcter och saker för sig; hörer under *Cantzie-Collegium* och står på des Stat, hvar till Antiquarier och Historiographen, alltid hört hafva.

Secret. och Antiquarien *Hadorph*, som nu blef Chef vid detta verk, fick utom 1200 d:r S:mt, behålla personelt 400 d:r, dem han desutom förut åtnjutit. *Werving* och *Peringer*, finge såsom Assessorer, 600 d:r S:mt hvardera; men *Westenhielm* som afgick, genom denna Statens knappande, fick doch utom Stat i 2:ne år 300 d:r S:mt årligen. Actuarie-tjensten indrogs; men Translatorn blef med 500 d:r S:mts lön bibehållen; åfven som 2:ne Skrifvare, den ena med 250, och den andra med 200 d:r S:mt. Bokhållaren blef utestuten; åfven som den Studenten, som arbetade, på ett *Lexicon Juridicum*, efter som detta arbetet ej kunde eller borde blifva ett evigt verk; kunnades någon af Assessorerne, det samma anbefallas. Ritaren anslogs 200 d:r, Formsnidaren indrogs. Till reor bestods 100 d:r och en lika summa till Expenfer, samt 400 d:r, allt S:mt, till böckers inköp, papper, tryck-omkostnader, m. m. Den som någon bok förfärdigade, benådades med $\frac{1}{3}$ af exemplaren, som på Publici kostnad trycktes, till uppmuntran och huggnad, för använd flit och möda.

Med en således inskränkt Stat, fortsattes de arbeten, som Antiquitets Collegium förut ålegat.

Om gamla skrifter och handls framskaffande, till upplysning i Historien och Antiquiteterne, utkom en förnyad Kgl. förordning d. 20 Mart. 1735.

K. M:t hade 1750 för godt funnit, att Antiquitets-Archivum och Bibliotheket, skulle förvandlas till ett verk, och anbefalt Cantzlie-Collegium, att efter en sådan ändring utfärda en Instruction, för de dervid varande, högre och mindre betjenter. Efter en således projecterad ordning, skulle emellan Secret. vid Antiq. Arch., 2:ne Assessor, en Translator och Bibliothecarien, vid K. Biblioth. gjörömlen så fördelas; att en skulle hafva de tryckta bœ-

Böckerne om händer, besörja inköpet af nya böcker och hålla föreläsningar öfver lärde Journaler; den andra hafva vård om handskrifterne, och deraf göra utdrag; den tredje, skulle öfversätta Sager, rörande Nordiske Historien, beskrifva de derutinnan merkvärdiga ställen, m. m.; den fjerde vårda alla gamla pärme-bref, göra extract. af K. bref, bullor, m. m., och den femte vårda alla mynt och antiqviteter. Detta kom dock alldrig till någon alfvarsam verkställighet, ehuru inrättningen stadgades; till Riksfens Ständers vidare godfinnande, som vid påföljande Riksdag, funno Staten derigenom graveras.

På gifven anledning af Riksfens Ständer d. 21 Octob. 1756, kallade K. M. d. 19 Jan. 1757, R. Rådet, Gr. *Gust. Bonde*, att hafva öfverinseendet, öfver Antiqv. Archivum, till den litteraturens vidare upphjelpande i Riket. Han åtog sig detta inseende, och besökte d. 19 Feb. f. å. för första gången, Antiqv. Archivum.

Ifrån Antiqv. Archivum blef på K. M:ts befallning 1780 till K. Bibliotheket aflämnade, alla de Isländske skrifterne, alla Medeltidens handlingar och den samling af tryckte böcker, som till deras kännedom och förklaring, der äfven tillförene förvarades; samt till Riks-Archivum de handlingar, som rörde Riket i allmänhet, Genealogica och Heraldica; så att Antiqv. Archivum blott hade öfrigt, de egenteliga Antiqviteterne, mynten och estamperne.

Vid Kongl. Vitterhets-Academiens å nyo upplifvande d. 20 Martii 1786, blef Antiqv. Archivi Secreterare beställningen, förenad med Secret. systeran vid Academien, och under hans vård, som Riks-Antiquarius, tillika öfverlämnadt, handlingar, mynt och antiqviteter, som förut tillhördt ofta näm-

de Archivum; att vara en tillhörighet, till den nu mera så kallade Vitterhets, Historie och Antiquitets Academien.

Under K. *Gustaf IV Adolphi* minderårighet, då ett Museum Regium inrättades, lades Mynt-Cabinettet dit. Den som således nu söker, det gamla Antiquitets-Collegium och sedermera Antiqv. Archivum, med dess Samlingar, Antiquiteter, Pärme-bref, Manuscripter, m. m. har att vända sig till Kongl. Vitterhets-Academien, Riks-Archivum, Bibliotheket och Museum Regium.

KONGL. BIBLIOTHEKET.

Att Konung *Gustaf I.* som hedrade sitt tidevarf, prydde den thron Han dyrt förvärfvat, och på allt fatt var en stor och nyttig Konung; äfven haft all möda och omsorg osparad, att upplysa det folk, Han skulle styra; och att genom skolors inrättande och skickelige Lärares inskaffande i Riket, befrämja undervisningsverket; derom vittna flere af Honom, i sådant ändamål, vidtagne författningar.

Om Han, som det förmenes, varit omtänkt, att inrätta ett Kongl. Bibliothek; var tidevarfvet icke gynnande för ett sådant upplåt. Hans eget bokförråd, kan icke hafva varit af stor betydhet; då icke en gång vid Dom-Kyrkorne och Kloftrern i Riket någon boksamling, förtjente namn af Bibliothek.

Ehuru ringa en sådan inrättning i sin början varit; skall den dock under Hans trenne söners regering, i den måhn tilltagit, att K. *Carl IX.* funnit nödigt, att år 1611 förordna, *Johan Bureus* till Bibliothecarius dervid.

Uplåta Lärofåte, som dels genom stiftelsen af en Academie och ett Collegium Illustre i Stockholm;

holm; dels i anseende till uppvåkade oroligheter, både i Staten och Kyrkan; blifvit nästan utan vård och uppmuntran, som från Thronen är Vettenskapernes och Vitterhetens lif; rönt under den Store *Gustaf Adolfs* tid, flere vedermöden af Hans beskydd och besynnerliga nåd. Deribland bör här icke obemålt lämnas, fast i Kongl. Bibliothekets Historia, en mindre gynnande händelse, att Konungen skänkte samma Bibliothek, helt och hållit, till Upsala Academie, tillika med den boksamling, han i *Würtzburg* eröfrat.

Kongl. Bibliothekets nya stiftelse, kan således föras, till Drott. *Christinas* tid; då af *Würtzburgske* Bibliotheket, alla de böcker, som vore tjenlige för Drottningens uppfostran, blefvo af Förmyndare-Regeringen, undantagne, tillika med dubletterne; hvaraf på Slottet inrättades, ett Kongl. Bibliothek, hvaröfver *Laur. Fornelius* d. 26 Mart. 1634 förordnades till Bibliothecarius, och *J. Freinheimius* 1647, samt efter honom *Joh. Vossius* 1648. Inspektoren vid K. Myntet *And. Björn*, nämner i sin handskrefne Relation om Kungsholmen, att han i 4 år hade tjent vid Hånes Maj:ts Dr. *Christinas* Bibliothek.

Drottningen hade väl genom eröfringarne i Tyska kriget och med Rikets kostnad, samlat ett anseeligt Bibliothek; men ibland de skatter, Hon ur Riket förde, anslåg Hon ock det som sin enskilte egendom; och af Hånes hug och kärlek för Lårdom och Vitterhet, var icke eller att förmoda, att Hon till det lugn Hon åmnade fly, skulle beröfvat sig ett sällskap i ensligheten, som förut borttagit så mycken tid, för de omsorger, Fåderneslandet af Håne fordrade, då Rikets styrelse Håne ålåg.

Konung *Carl Gustaf* tillskapade åter ett Kgl. Bibliothek, som knappast påtänkt, fick en märkelig tillväxt, genom Hans vundne segrar och gjorde eröfringar, i främmande länder; såsom ifrån Jesuiternes och Bernhardinernes Kloster i Polen, ifrån Sora och flere ställen i Danmark; hvilket under *Edmund (Figrelius) Gripenhielms* tillsyn, fastes i behörigt skick. Det var således denne Konung, som blef en *Restaurator* till Kongl. Bibliotheket, som under R. Rådet Gr. *Nils Gyldenstolpes* och Grefve *Cronhielms* inseende; af årligen dertill anslagne medel, under lärde och förtjente Måns nitiske vårdnad, såsom en *Pontinus*, *Jaches*, med fl. vunnit en anseelig förkofran. *Gyllenklous* samlingar inköptes efter hans död, och genom Riks-Skattmästaren Baron *Sten Bjelkes* vackra bokförråd, som genom Reduction tillföll Kronan, hade Kongl. Bibliotheket märkeligen blifvit förökt; då det åter vid den olyckeliga Slottsbranden, d. 7 Maji 1697, måste vidkännas ett nytt misöde, då inemot 20,000 Volumer uppbrändes och förlorades, eller efter Cantzlie-Rådet *Celses* närmare uppgift 17,386 tryckte böcker och 1103 handskrifter; och hvad som kunde räddas, beräknades till 6286 Volumer, till största delen illa farne, brände och fördärfvade. (H. B. R. St. 1751, p. 170). Återstoden inrymdes då först uti Gr. *Lilljes* hus, hvarifrån det sedan flyttades till det Grefveliga *Bondiska* huset, vid Riddarhus-torget, under Bibliothekarien *Gust. Pevinger Lilljeblds* vård och inseende. När samma hus åter förfäldes till Rådhus i Stockholm 1730, inrymdes omsider Bibliotheket, i sju små rum, uti det så kallade Grefve *Pehrs* (Brahes) hus vid Norrbro, i andra våningen.

Efter *Lilljebld*, som afled 1710, blef *Johan Brauner*, *Carl Odelström*, *H. Brenner*, *Gust. Benzel*.

zelsierna, Ol. Dalin och Celsus, hvar efter annan Bibliothekarier.

Efter 1695 års inventarium ägde Bibliotheket, 23,672 Volumer, utom *Sparrmanske* donationen, af Svenska böcker 1000 Volumer, och 1386 handskrefne böcker, äfven en stor samling af målningar, ur *Gyllenclous* Sterbhus, åtskillige större och mindre glober, samt mångfalldige statuër och buster af marmor och bronze, till ett antal af 86, hvaraf efter branden öfrige voro, 19 marmor-hufvuden och 9 bildstoder af bronze.

Sedan Kongl. Slottet efter nämde eldsvåda, blifvit så färdigt, att K. Familjen derstädes, 1754, åter kunde inflytta; blef ock K. Bibliotheket väl omsider inrymt, uti Norra flygeln vid Logården, som efter Slots-Desseinen, var dertill ämnad; men först hundra år efter Slottets förstörelse, eller vid tillträdet af K. *Gustaf IV Adolphi* Regering, fick denna till allmän nytta systande inrättning, räkna ett nytt och gynnande tidevarf, då den snart sagdt erhöll ett aldeles förändradt och förbättradt skick, och det förnämligast i tvänne affeenden; dels i anseende till rummens inredande och Bibliothekets uppställande i behörig ordning; dels i anseende till sjelfva Bokförrådet.

Hvad det förstnämde beträffar; så blef under Förmyndare-Regeringen 1795, Riks-Cantzleren i nåder uppdragit, att derom så skyndesamt beförja, att denna länge saknade ärgård, kunde vid Konungens tillträde till Regeringen, vara till alla delar verkstald. Professoren vid Kgl. Academien i Åbo, *Pehr Malmström*, som då nyligen efterträd, Cantzlie Rådet och Bibliothecarien *Wilde*, åtog sig då, icke allenast, detta mödosamma arbete; utan befrämjade ock det samma, genom oförtruten flit, och en oafbruten dagelig tillsyn, på ett så nitiskt sätt,

fått, att Bibliotheket i Decemb. månad 1796, kunde föreställas Konungen, i ett förbättrat skick, i den ordning, och med det värdiga utseende, som ägnade en inrättning Konungen och Riket tillhörig *). Hvad Bokförrådet angår, varder derom här nedanföre nämt.

Ehuruväl ällskare af Lärdoms-Historien, kunna om Kgl. Bibliotheket och hvad der märkvärdigt finnes, få en nogare och tillfredsställande beskrifning, af Historiographen och Cantz. Råd. *Celsii (von Celses) Historia Biblioth. Reg. Holm. 1751 8:0*; vill man dock korteligen nämna något, hvarå de som besett K. Bibliotheket, fåstat någon besynnerlig uppmärksamhet.

1:0 En Bibel in folio, uti ett utslitit svart sammetsband, med silfverbesslag, som skall varit Doct. *Luthers* eget exemplar, och hvarutinnan han egenhändig gjort flere särskilte antekningar.

2:0 Dr. *Hedevig Eleonoras* Bibel in 4:0, men inbunden in folio i grönt sammetsband, med bifogade utfökte kopparstycken, föreställande Bibliske historier, i större och mindre format; och hvilka hvar på sitt ställe blifvit infatte.

3:0 Det i *Prag* erröfrade stora Manuscriptet in folio foliisimo, så kallat, som i trä inbundit, skall funnits i ett Kloster fastlåst. Pergamentsbladen något öfver 300 och icke 3011, som på sista sidan finnes annoterat; äro af Åsnehudar beredde. Denna bok innehåller: gamla Testamentet, *Josephii Antiquitates Judaicae, Isidori Episcopi Lib. XX. de diversis materiis, Novum Testamentum, Confessio peccatorum*, m. m. och finnes om bokens ålder anteknat: *A:0 a partu Virgineo 1561*. Den sistnämde Synda-bekännelsen, är skrifven på svarta eller mörk-

*) R. C. Gr. Sparres underdåniga Promemoria härom, af d. 5 Jan. 1799.

mörkbruna blader, med röda och gula boksläfver, och på flere ställen, dels hela sidorna utstrukne; dels bredevid annärkt: *haec sunt suspecta — Superstitiosa — prohibita*. Bland flere som beskådat denna stora bok och deri ikrifvit sina namn, är ock, *Ferdinandus Imperator Romanorum A. D. 1577*.

4:o En vacker samling af Turkiska tryckta böcker och handskrifter. (Hist. B. R. p. 197—204).

5:o Utom många större och dyrbara verk, en samling uti flere Maroqvins band, in folio, under namn af *Tableaux du Roi*, innehållande graverade planer, dessein och utsigter, af Paris och flere Städer, Slott, Palatser, Trågårdar, m. m. i Frankrike. Ett verk, som jämte tryckte Cataloger i flere Volumer, öfver Kgl. Franska Bibliotheket, fordom skänktes af Konungarne i Frankrike till Kungeliga Personer, eller som ett vedermåle af nåd och agtning, åt förtjente män.

6:o *Horatius* in 8:o (n. f.) en ganska nitid Edition, i koppar stucken, som fordrat en särskild plåt, åt hvarje sida.

7:o Ibland målningar, Doct. *Luther*, såsom död, aftagen. Detta stycke har i sednare tider, kommit till Kgl. Vitterhets-Academien.

8:o Alla Legaters och Gesanters afmålningar, som voro närvarande vid Westphaliske Freds-Congressen 1648, till antalet 75, hvaribland, *Joh. Oxenstierna*, *Joh. Adler Salvius*, *Math. Björnklo*, och *Shering Rosenhane*. Desse hafva sedermera fått sitt rum i Presidents-Contoiret eller Cabinettet för utrikes brefvexlingen.

9:o Ibland målningar af flere, namkunnige och lärde Personer, till ett antal af några och 40, förvarades på K. Bibliotheket, en *Virgilius*, *Frans Petrarcha Lagerkrönt*, *Julius Cæsar Scaliger*, aetat. 75, anno 1558, *Hugo Grotius*, a. aetat. 49, 1632,

1632, *Anna Maria Schurman*, *Livia Colonna*, *Tamerlan*, genom Ministern *Fabritius* anskaffad, *Paulus V. Pontifex Maximus*, 1611, Aetat. 59, *Joh. Mesenius*, *Vossius*, *Salmasius*, *Paracelsus*, *Cartesius*, *Campanella*, *Dandelot*, *Leo Allatius*, m. fl.

Ibland tillökte böcker och handskrifter, som Bibliotheket fått i sednare tider, är det inlöst Gr. *Cronstedts Bibliotheca Numismatica*, samt Landshöfdingen *Baron D. Tilar* samlingar, i *Heraldiken*, *Genealogien*, *Topographien*, med flere åldre acter, Chartor och ritningar, som inköptes 1774, för 8000 d:r K:mt, och efter beskaffenheten afstämades, dels till Biblioth. dels till Riks-Archivum. *Antiquitets-Archivi* böcker, pårmebref och handskrifter, blefvo på K. *Gustaf III:s* befallning, likaledes delte emellan Riks-Archivum och Bibliotheket. Men hvad som i mera betydlig måtto, gifvit Bibliotheket en dyrbar och anseeligare tillökning, af mera än hälften, emot förra bok-nummern, och som med Riks-Biblioth. blifvit införlifvad, är det här i Staden varande Kongl. Hand-Bibliotheket, af nära 15,000 Volumer; hvilken en Konung så vördige frikostighet, blifvit med Konungens egen hand, anteknad, uti en för detta ändamål inrättad minnesbok, som vid Bibliotheket förvaras *).

Om denna tillökning oaktad, Böckernas antal icke kan komma i jämförelse med det stora antal af Volumer, hvaraf flere utländske allmänne Bibliotheker bestå; så igånfinnes orsaken dertill, i
de

*) Kongl. Biblioth. P. Malmströms Memor. af d. 24 Jul. 1798, till K. Canc. Collegium, om detta Verkets närvarande ställning, samt hvad behöfven fordra, till dels utvidgande och förbättrande, att fullkomligen uppfylla alla dermed påsyftade angelägne ändamål.

de misgynnande öden som K. Bibliotheket måst
 vidkännas, och i synnerhet den olyckeliga våld,
 1697, som medtog flere af des dyrbare samlingar.
 Det derefter infallande långvarige kriget, som ut-
 tömde Rikets Skattkammare, medgaf icke de pen-
 ninge-tillgångar och fonder, som behofven fordra-
 de, till ett sådant verks upprättande och förkof-
 ring. Konungens redan betygade nådige vårdnad
 och frikostighet, lämnar doch det förtröstande hopp,
 att hvad Han i förenämde måtto, lika som å nyo
 grundlagt, äfven skall vinna all den stadga och
 tillväxt, som alla nyttiga inrättningar vänta, af
 Hans Regerings omsorger och kärlek för sitt Folk
 och Fädernesland.

Till en ypperlig prydnad i K. Bibliothekets
 stora Sal, äro Konungarnes: *Gustaf I:s, Carl Gu-
 stafs, Gustaf IV Adolfs* samt Hertig *Carls* af
 Södermanland, Bröstbilder, 1796 skänkte och der-
 stådes uppfatte. Då häfderne förvara Deras minnen,
 blifva Deras bildslöder på detta ställe, talande be-
 vis, om Deras kärlek för Vettenskaperne, och ett
 vedermåle af det nådiga hågn och beskydd, som
 skall utkräfva upplyste Tidevarfs tacksamhet och
 vördnad.

Öfver dörren i denna Sal läses följande In-
 scription:

*Bibliothecam. Regiam. Publicam.
 A. Gustavo I. Institutam.
 Ab. Aug. Ejus. Succesoribus. Ampliatam.
 Gustavus. IV. Adolphus.
 Carolo. Patruo. Tutelam. Gerens.
 Maxime. Ditavit.
 Et. Heic. Disponi. Jus sit.
 MDCCXCVI.*

Bland enskilte Bibliotheker som i Hufvuds Staden varit för deras talrikhet och inre värde kände; räknas det fordna *Rålambske*, *Tesfinske*, *Rosenadlerske* och *von Stiernmanske*, som sedan kom till Biskop *Celsus* i Lund, och efter hans död sålles och skingrades; samt R. Rådet Grefve *Creutz* vackra och utvalda Boksamling, som af Konung *Gustaf III.* inlöstes och nu pryder sitt ställe på Kgl. Luft-Slottet *Haga*.

VI.

KONGL. KAMMAR-COLLEGIUM *).

Ibland de fem äldste Rikets Collegier, är Kammar-Collegium i ordningen det yngsta, och fick sin första tilldanning såsom Collegium, under K. *Gustaf Adolfs* regements-tid.

Det var först under den *Gustavianska* Åtten, som Rikshushållningen förenat med Kammar-verk, begynte rätt kännas och värdas.

Att förbinda den enskildta rörelsen med den allmänna; att med bibehållande af den enskiltes rätt och frihet; göra dess flit och välmåga, för hela Samhället nyttig, och att befordra bägge lika; den enskiltes förkofran och det allmännas styrka och anseende; har varit flere af desse Konungars hufvud-yrke.

Under de föregående tidskiften, synes den allmänna hushållningen, hafva ibland Rikets årender, varit den minst påtänkta; och i äldste tider gjorde man sig ej annat begrep om Rikets Skattkammare och dess ingålder; än att låta till K:s Hofhållning och en vidskpeppelig Gudstjenst, inberga

års-

*) Denna berättelse är af Kammar-Rådet D. Lilljenheim författad; hvarvid några tilläggningar, blifvit i noterne införde.

Bland enskilte Bibliotheker som i Hufvuds Staden varit för deras talrikhet och inre värde kände; räknas det fordna *Rålambske*, *Tesfinske*, *Rosenadlerske* och *von Stiernmanske*, som sedan kom till Biskop *Celsus* i Lund, och efter hans död sålles och skingrades; samt R. Rådet Grefve *Creutz* vackra och utvalda Boksamling, som af Konung *Gustaf III.* inlöstes och nu pryder sitt ställe på Kgl. Luft-Slottet *Haga*.

VI.

KONGL. KAMMAR-COLLEGIUM *).

Ibland de fem äldste Rikets Collegier, är Kammar-Collegium i ordningen det yngsta, och fick sin första tilldanning såsom Collegium, under K. *Gustaf Adolfs* regements-tid.

Det var först under den *Gustavianska* Åtten, som Rikshushållningen förenat med Kammar-verk, begynte rätt kännas och värdas.

Att förbinda den enskildta rörelsen med den allmänna; att med bibehållande af den enskiltes rätt och frihet; göra dess flit och välmåga, för hela Samhället nyttig, och att befordra bägge lika; den enskiltes förkofran och det allmännas styrka och anseende; har varit flere af desse Konungars hufvud-yrke.

Under de föregående tidskiften, synes den allmänna hushållningen, hafva ibland Rikets årender, varit den minst påtänkta; och i äldste tider gjorde man sig ej annat begrep om Rikets Skattkammare och dess ingålder; än att låta till K:s Hofhållning och en vidskpeppelig Gudstjenst, inberga

års-

*) Denna berättelse är af Kammar-Rådet D. Lilljenheim författad; hvarvid några tilläggningar, blifvit i noterne införde.

årsgrödan af några Strögods i Riket, som kommo under namn, af *Upsala öde*; och Karfstocken mätte en lång tid utgjordt Uppbördsmannens redovisning och kontroll.

Under Folkungarnes Regering i 13:de Seculo, nämnes efter Utländskt bruk, en *Konungens Cammererare*, hvilken, lika som sedermera Riks Skattmästaren, varit ibland Rikets Råds-Herrar, och hade öfverinseendet, å de tid efter annan, merendels tillfälligtvis; men i synnerhet, genom det rycktbara Helgeands beslut af år 1282, tillökte Krono-egendomar och inkomster.

Men Kammarverket var icke des mindre på tvaga fötter och förföll helt och hållit, under Calmar-Unions-tiden; då man såg mera utpresningar, än någon ordentelig beskattning; ingen ordning i uppbörderna, intet stadgat redogörelsesätt; söndringar från det allmänna af des tillståndiga rättigheter; tillgrep af det, som det allmänna icke tillhörde: den arbetandes nödtorft.

Uti intetdera tidevarvet, var Rikshushållningen rättel. känd. Uti det ena var en för fattig Skattkammare, och uti det andra utblottade underlåter; både med en Rikshushållning lika oförenlige, och efter häfdernes anvisning, följderne af det senare, vådeligare för Rikets lugn, än af det förra.

K. *Gustaf I.* som med Sitt stora snille omfattade Riksstyrelsen i hela des sammanhang, lät såsom K. sin första omsorg vara, att sätta Rikets hushållning och Dråtselverk i möjligaste skick.

Han återkallade under Kronan de andelige godsen, och bestämde både Kyrkornes och deras tjenares inkomster; han indelte Rikets Jord i visla Hemman, med en stadgad Jordeboks-ränta, och lät efter hand, sammanfatta allt, uti ordentliga Landskaps Jordeböcker, hvaraf de äldste som fin-

nes, åro från år 1533, till 1540 *). Man finner ock bland Handlingarne åberopad, en K. *Gustaf* Kammar-ordning, dat. Gripsholm d. 24 Jan. 1547, likasom en K. *Sigismundi* Instruction i samma ämne, dat. Elfsnabben d. 20 Jul. 1594.

Archiverne vittna i öfverflöd om de mångfaldige anstalter, som af K. *Gustaf I.* och Hans höga Åttlingar blifvit vidtagne, till hushållningens och det dermed förknippade Kammarverkets upphjelpande, uti alla des's grenar; och om *Gustaf I.* lärde de inhemske att blifva egne Jordbrukare, egne Tillverkare och egne Handlande; så var ock *Carl IX* en grundläggare till Bergsbrukens uppkomst och förkofran. Han uppehölt sig tidets i Bergslagen, och skall åfven Sjelf lagdt handen vid Grufarbetet. Han var uti allt en strång Ordningssman och en alfvarsam Redofordrare för Statens Ingålder.

Redån i Des's Sons och Efterträdare's, K. *Gustaf Adolphs* tid, var Rikets Cammeral och Drätselverk, med de deraf beroende årender, blefne af den vikt och grannligheten, att den fordne så kallade *Räkninge-Cammaren*, som dermed haft befattning, blef som ofvannåmdt år, förvandlad, till ett Riks-Collegium, hvilket under namn af K. *M:ts* och *Rikets Cammar-Råd*, fick sin Instr. d. 12 Apr. 1613 **). Deruti det åfven nämnes med sitt för

ra

*) K. *Gustaf I.* förordnade ett Cammar-Råd af 4 Ledamöter, till hvilka alla Fögderiers räntor och upbönder, i klara räkenkaper skulle inkomma. Dalin S. R. H. 3 Del. p. 337. — I K. *Johan III:s* tid och till Seculi slut, stego Kronans årliga inkomster, under 9 titlar ej högre än till 587,874 d:r S:mt. Ibid p. 96. Att både Summan och titlarne äro felagtiga, visar Anm. öfver denna Hist. St. 1771, 8:o, p. 181.

***) Huru Kammarverket i K. *Gustaf Adolphs* tid 1612, under R:s Skattmästarens, eller Öfverste Råntemästa-

ra namn: Räkninge-Cammare, och behöll ömsom denna vanliga titel, till omkring medlet af Sjutronde Seculum.

Bland Collegii handlingar och i samma häfte med denna Instruction, finnes äfven innefattad, en mycket omständelig Kammar-ordning, hvilken likväl som odaterad och utan underskrift, tyckes böra anses, endast som ett project, och torde kunna hänföras till Dr. *Christinas* tid.

Uti 13. §. af 1634 års Regeringsform, beskrièves inrättningen af detta Collegium. Rikets Skattnästare skulle deruti föra Praesidium, och hafva till Assessorer 2:e R:s Råd, 2:e af Adeln och 2:e Cammererare som voro äldst i tjensten.

K. *Gustaf Adolfs* Svåger, Pfaltz-Grefven *Johan Casimir*, har såsom ordförande, underskrifvit åtskillige Collegii-Expeditioner, åren 1631, 1632 och 1633.

Den tiden sträckte sig Collegii befattning, icke allenast till de egentliga så kallade Cammar-årender, samt besörjandet af Kronans inkomster och utgifter, med redogörelsen derföre, och Revisionen af räkenskaperne; utan ock till Bergverks-rörelsen och allmänna Handels-årenderne. En Grefve *Gustaf Bonde*, som emellan år 1661 och 1667, beklädde Riks-Skattnästare-Ämbetet, har gor dt en fördelning af tiden och dagarne, då hvart och ett af desse årender, skulle i Collegio föredragas.

De äro väl alla uti ett oskiljaktigt sammanhang med den allmänna Rikshushållningen, som hör dt och hörer till Collegii värd; men årenderne blefvo snart för många att på ett ställe skötas; af sådan orsak blef redan år 1637 specielle om-

E 2

for-

rens R. R. Seved Ribbings insende bestriddes; se *Gustaf Ad. Hist. af Hallenberg*, St. 1790, 1 D. p. 273—277.

foragen om Bergverken, uppdragen åt ett särskildt så kalladt *Bergsamt*, hvaraf sedan uppkom det nu varande *Bergs-Collegium*; likasom ock Handels-årenderne blefvo ställda under ett särskildt *Commerce-Collegium*, ehuru detta sedermera åter förenades med Kammar-Collegium, på det sätt, att 2:ne Assessorer blefvo qvare, som sutto de dagar, då handels-årender förhades. Ännu år 1696, när Staten utfärdades, stodo Commerce Assessorerne på Kammar-Collegii stat; men icke långt derefter, blef detta Collegium, från Kammar-Collegium skildt och undfick sin särskildte inrättning.

K. *Carl XI.* afskaffade de 5 höga Riks-Åmbeten, af hvilka de 5 äldste Collegier hade sin upprinnelse, och gaf hvart Collegium en särskildt President; äfven som Han ock gjorde den förändring uti Landt-regeringen, att Han tillsatte ständiga Landshöfdingar, i det stället de förut förordnades på trenne år.

Årenderne hade då tillika med anstalterne uti Riks-hushållningen efter hand ökat sig; och då K. anfåg hvar del deraf, af den vigt och angelägenhet, att lika som Bergs-bruken och Handels-årenderne blifva satte under en särskildt styrelse; så blef ock för råkenenskapernes revision ett särskildt verk: under namn af *Kammar-Revision* inrättad, och Stats utgifternes bestyrande öfverlämnades till *Stats-Contoiret*, hvilka bägge Verk, ställdes på lika fot, med de öfrige Rikets Collegier.

Denne K. har förevigat sitt minne genom goda Hushålls- och Cameral-författningar, hvarpå hela vårt nu varande Cameral-verk sig grundar *).

Han

*) Ut i K. *Carl XI:s* Kammar-ordning af d. 25 Maji 1694 förordnades 2:ne Kongl. Råd; en som hade generelle styrelsen öfver hela Verket; den andra ett specielt inseende på Kammar-Rätten, Justitien och

Han förlåg detta Collegium likfom andra Verk och hela Lands-staten, ifrån och med Lands-höfdingen, till och med Mantals-Commisarien, med särskildte instructioner och föreskrifter, som ån i dag tjena dem i deras fyslor till esterrättelse; utan annan förändring, ån uti de få delar, som måst låmpas efter förändrade omständigheter.

Hans slitiga besök i Kammar-Collegio och Hans oupphörliga uppmärksamhet, att samla kundskaper, ehvarest Han vistades, förenat med ett Honom egit uppmuntringsfätt; upplifvade öfver allt, tåflan och drift i göromålen; tillskapade arbetsamme och kunnige Mån, och satte Honom i stånd, att utaf allt, göra uti Sin styrelse, den lyckeliga sänmanfättning, deruti man såg det ena, lika som framgifva och befordra det andra. Beskattningen, manade idogheten: skatterne ingingo af det umbärlige för den skattdragande och öfverskjöto Staten: denne åter med fullt mått gaf tillbaka, det den insamladt, åt Rikets försvarsverk, administrationen och åt nyttige inrättningar: och om en *Gustaf Wasa*, som det såges, på sin tid dödt, den rikaste Konung i Europa; så lämnade och Konung *Carl XI.* efter sig, en skuldfri Stat, en full Skattkammare, en öfverlägsen Flotta, väl försedda Fästningar, en frucktad Krigshår, ett mågtigt Rike och den Skattskyldige välbehållen.

E 3

Den

rättegångarne. Cammar-Råden hade hvar och en, in-seende öfver viffe Contoir, Cammar-Revision, Cancelliet, Regalierne, Myntet i Stockholm, och Avesta, Sahlbergs Silfververk, Cammar-Archivet, Tullverket, m. m. Collegium hade att reglera hela Indelningsverket i Riket, Byten, Reductioner, Staters upprättande; mått, mål och vigt; m. m. Se Collegii Relation till Konungen d. 5 Maji 1697, hvilken är i senare tider genom trycket utgifven.

Den form och de methoder Kammar-Collegium nu åger; grunda sig uppå Hans författningar, och äro till större delen bibehållne uti den sista för Collegio utfärdade instruction af d. 11 Octob. 1734, hvaruti Collegii hela inrättning, med alla dess göromål och skyldigheter omständeligen utföres.

Öfverinseendet å den allmänna Rikshushållningen, så i anseende till Landet som i Städerne, med de mångfaldige dit hörande delar och deraf beroende ärender: specielle värden om Kungsgårdar och hus å landet: beskattnings- uppboäds och redogörelse-verket, med de så kallade *Regalia Fisci*, eller alla Rikets räntor och allt hvad skattskyldigt och skattbart är, och hvaraf Kronan åger rättighet till någon inkomst; omsorgen om detta allt, är Collegio, uti samma instruction uppdragen, och utgör en befattning, som ej är mindre granlaga, än vidsträckt.

År 1778 vid Statens reglering, tillkom en Cammar-Råd utöfver de fyra, som på 1696 års stat finnes uppförde; så att Collegium nu består, utom Presidenten, af vice President och 4 ordinarie Cammar-Råd, hvarjämte för det närvarande, 2:ne extra ordinarie Cammar-Råd, äro Collegio till biträde förordnade.

Det har under sig en talrik; men i anseende till ärendernes mängd, icke mera än knappast tillräckelig Betjening. Utom dess Cancellie, samt Referendarie- Registrators och Actuarie-Contoiren, med dit hörande betjening, jämte Advocat-Fiscals-Contoiret, hörer under Collegio 2:ne *Afråknings-Contoir*; det första eller det *Civile*, och det andra eller *Militie Afråknings-Contoiret*; hvilkas göromål äro föreskrefne, uti 32 §. i Collegii instruction, och bestå hufvudsakeligen deruti, att controllera afö-

nin-

ningarne, som gjøres till Civile och Militaire Staterne, samt af-liquidera de der inlöpande skulder och fordrings-mål. De till desse Stater hörande visse räkenskaper och böcker, böra der öfverfes, collationeras och efter deras vidare granskning i Kammar-Revision, till framgen esterrättelse förvaras, likasom Wismarske och Pomerske Hufvudböckerne, höra till andra eller Militie Afråknings-Contoiret.

Trenne Province-Contoir, af hvilka det första har under sin befattning, räkenskaperne och redogörelsen, för de, under det egenteligen så kallade Svea Rike, hörande Landskaper, tillika med Gottland. Till det andra Province-Contoiret höra de Lån, som höra till Götha Rike, med de conquerterade Provincer, Halland, Skåne och Bleking, samt Bohuslån. Till det 3:e eller Finska Contoiret, de 6 Finska och 3 Norrländske Lån, allt med de skyldigheter, som 35 §. uti Instruction innefattar.

Tull och Licent-Contoiret, hvartill höra alla Sjö- samt Små-tulls- och Accis-räkningar för Koppar- och Måsfings-tullen, m. m. enligt Instructionens 34 §.

Archivum jämte det dermed förenade *Frälse Underförknings-Contoiret*, har sin särskildte Inspector med Betjening; hvars åliggande är, att utur gamla jorde-böcker, räkenskaper, samt åldre handlingar, gifva upplysningar om både Kronans och enskiltes rättigheter; ett föremål som fordrar sin egen kundskap och mycken granlagenhet. Det har sine föreskrifter i 29 §. af Collegii Instr.

Bytes-Contoiret är tillkommit år 1747, och är särskildt inrättadt för att utreda och afluta, de så kallade Åldre Hemmans-byten, som äro ingångne emellan Kronan och Adelen, ifrån år 1680 till

och med 1723; och upphörer detta Contoir, så snart berörde gamla byten hinna till slut.

Reductions eller Köpegods och Donations-Contoirtet, har nu, sedan de ifrån Reductionen härrörande liiquidations-målen, i det närmaste blifvit afslutade, att lyslofatta sig med sådane undersökningar, som från reductions-tiden åga gemenskap med de gamla oafslutade byten, och kan icke förr än med dem, alldeles upphöra.

Vidare lyder under Collegium *Chartae-Sigillatae-verket*; med hvad till detta Verks handhafvande och redovisning hörer *).

Mynt-Verket med dess inrättning och styrelse, efter derom utkomne förordnanden och föreskrifter, likmätigt 11. §. af Collegii instruction.

Landmåteri-Contoirtet, hvarmed är förknipadt inseendet öfver mått, mål och vikt. Delle eller Landmåterier-ärenderne, utgöra nu en vidsträckt och angelägen del, af den allmänna Rikshushållningen, och leda till de viktiga ändamål, att försäkra en hvar Jordägare, om sitt tillståndiga område; undanrödja ågo-blandningar, ett det största hinder i jordbruket, och bereda för den idoge Jordbrukaren tillfällen, att oförd få nyttja lit, samt vänja honom att ållka en jord, den han anser för sin, och att dervid fåsta all sin idoghet och omtanke.

Under Collegii vård höra äfven *Rikets Regalier och Jovveler*, hvilket med det mera, som under samma inseende är låmnadt; förvaras i Skattkammaren.

Den

*) *Chartæ-Sigillatæ* afgiften uppkom först 1660, blef åter upptagen 1686. Infördes först till förmån, för Ämbetsmannas Corpsen, som ses af ingressen till 1660 års Förordning derom.

Den Arbets-Method inom Collegium, som Instructionen föreskrifver, följes ännu i så måtto, att en hvar af Kammar-Råden, har under sitt särskildte infående, ett eller flere af åfvan uppräknade Verk och Contoir, efter ärendernes beskaffenhet; med föredragandet af alla de mål, som till des departement hörer; och har hvar och en sin vissä dag i vickan dertill, sig anslagen, då ärenderne emedertid hinna få beredas, att till deras föredragning och afslutande, den möjeligaste minsta tid åtgår: och hvad arbetet genom en sådan ordning vinner, visar sig af målens myckenhet som afgöras, och af Expeditionernes antal, som ligger emellan 3 och 4000 st. årligen.

Collegium har i ålldre tider haft sitt säte på Kongl. Slottet, och efter gjorde flyttningar sitt sine rum uti gamla Kungshufets Södra flygel, sedan nya Slottet blifvit färdigt, och Kongl. Hofvet, der åter, intagit sitt Residence.

Mindre nödige gamla Handlingar och räkenskaper, transporterades, efter Konungens tillåtelse d. 5 Junii 1695 till Amiralitetshuset, i något säkert rum. Uti Södra Kongl. Slottsflygeln på Logården har nedra våningen, sedermera blifvit upplåten, till förvarande af Collegii ålldre Handlingar.

Sedan Regements-förändringen 1719, hafva följande beklädt Presidents-Åmbetet: Baron *Otto Reinhold Strömsfelt* 1723, Baron *Eric Ehrencrona* 1736, Baron *Gust. Palmfelt* 1737, Herr *Abrah. Lindcreutz* 1742, Gr. *Carl Fr. Piper* 1747, Baron *Carl Fr. von Höpken* 1757, Gr. *Mathias von Hermansson* 1769, Gr. *Carl Joh. Cronstedt* 1769, R. Rådet Gr. *Mathias von Hermansson* 1777, H. Exc. Gr. *Eric Ruuth* 1790, H. Excell. Gr. *Arved Fr. Kurck* 1792.

TULLVERKET I ALLMÅNHET.

1. Sjö-Tullen.

All Handel lårer i sin första början, ej annorlunda kunna anses, än såsom en fri och otvungen näring; hvaraf de Regerande eller Konungarne, förmodeligen icke haft eller dragit någon fördel eller allmän inkomst. Man förmenar väl att Sjötull varit känd i Sverige, från urminnes tid, och att den i förstone betalades i varor, hvilka under namn af *skipvift*, blefvo samlade i Kronans dertill inrättade Varuhus, att användas vid utredningar af Konungens skepp och fartyg. Sedan man i likhet med bruket i Tyskland, hos oss begynt lägga någon afgift på inkommande varor, var man föga nogräknad, att eftergifva en Tull; så länge Lybske Handelen, såsom nödvändig och oumbärlig för Sverige, behöfde med Tullfriheter uppmuntras och bibehållas.

Under K. *Magnus Ericsons* tid, ålades väl de Handlande, som införde Kram och Specier, att för hvarje 40 marks värde af lasten, på Myntet inlämna en mark silfver; men som de erhöillo värdet åter i myntade penningar, var denna pålaga ej tryckande. Detta lårer vara den Silfver-Tull, som finnes anmärkt i Calmare Stads Tänkebok, förvarad på Upsala Bibliothek, innehållande: "år 1384, Hel. Gregorii dag, hvad som bör märkas vid Silfver-Tullen, eller Tullens utgörande i silfver. Till det första: alla varor under 10 marks värde, gifva ej Tull i silfver: ej heller de varor som härfter skrefne stå, gifva Silfver-Tullen, såsom Stockfisk och alla slags fisk, rog, mjöl, korn, malt och hvete, lök och åplen och påron och nötter och grönfaker, rötter, hufvudkål, pepparkakor, vagen-skott, knarreholt och humbla och allehanda ringa

fäker, dem en menniska till lifvets nödort behöfver, gifva icke Silfver; men alla andra Handelsvaror gifva Silfver." Att denna afgift, som i början bestod endast i utbyte af omyntadt Silfver, emot myntadt, med tiden förvandlat sig uti en o-villkorlig pålaga, inhämtas, af den Stadga, som K. *Carl Knutsson* 1443 utgifvit, om Tulls erläggande, till att dermed uppehålla Myntet, (Gam. Stadg. till Björkö Rätt. p. 52); äfven som af en såga känd taxa, på inkommande och utgående varor, gjord omkring samma tid och i förenämde Tänkebok finnes införd *).

Uti R. Råds bref om K. *Erichs* af Pomern o-christeliga Regemente 1434, förmåles ock, att Han förarmat Städerna med oskäligom tull; som framdeles skulle efter skälighet afläggas **). Ibland de försäkringar K. *Christian I.* 1476 ville gifva, om Han åter i Riket inkomma skulle, utläfvas i 15. mom. att Tullen öfver allt Sverige skulle läggas efter Sölfstal, till att uppehålla Myntet med, och skulle Öl-tull och annan dylik, som i några Köpstäder erlagd blifvit, afläggas ***).

Af äldre Författningar ang:de Tullen, jämförde med dem, som till ett stort antal finnes uti *Stiernmans* Polit. och Com. Handl. synes all anledning vara, att med nog visshet sluta; att detta angelågne verk, först ifrån K. *Gustaf I:s* Regering, börjat komma i mera ordning, samt tid efter annan, smänningom blifvit förbättrat, och ändteligen efter Seclers förlopp, hunnit blifva så inrättadt, styrt och värdat; att en fullkomlig känne-dom, om allt hvad dertill hörer, fordrar sin egen man.

Med

*) Är äfven intagen i *Flintbergs* Afh. om Hanso-Städ. Handel. Vitt. Ac. nya Handl. 2 Del. p. 380, 383.

**) *St. Rimkr.* 2 D. p. 80, (***) *ibid.* 299.

Med biträde af en Berättelse om Sjö- och Gränse-tullen i Sverige och Finland *), har man blifvit i stånd fatt, att derom meddela några underättelser, dem man sökt, så vidt möjligt varit att sammandraga, efter hvad ämnet och stället här synes hafva fordrat.

Den första Tull-förordning som ifrån Konung *Gustaf I.* utkommit, skall vara ett bref 1536 till Fogdarne och Tullskrifvarne, hvarutinnan Han till följe af ett i Stockholm upprättadt Contract, påbjuder: att främmande Köpmån eller Köpsvänner, skulle betala för hvar låst salt 12 öre, för hvar såck humla 6, och för allt annat gods som de bitförde 5 mark örtugar af hvar 100 m. värde, efter det pris hvartill det såldes i landet; förmålandes tillika i samma bref, att Tullen då blifvit förmedlad, emedan Konungen i gamla Tullböcker funnit, att den, (som orden lyda) "är i för tyden fast stiveru upburin."

I Tull- och Accis-Ordinantzen 1552, stadgades sedermera: att de som Köphandel bruka och ogifte äro, samt egne hus i Städerne hafva; men dem icke sjelfve besittja, skola af deras gods, hel tull göra; hvaremot de Svenske underlätare eller Borgare i Städerne, som i annor mans hus bo och icke i deras egne hus sittja, eller egne hushafva, skola af deras gods, (som af ålder brukeligt varit) gifva half tull.

Om Tull på utgående varor träffar man icke någon författning, förr än 1560, då K. i bref till *Joen Svensson* och alla Tullskrifvere öfver hela Riket förkunnar, att året förut, eller sommaren 1559, blef

*) Benäget meddelt af Hr Kammereraren Pet. Nyman-son, som uppsatt den samma 1781. Allmänheten torde dela, den erkänsla, jag är skyldig att här ådagalägga.

blef i Stockholm och flerstådes i Riket vid sjöfödan, beviljat, att af allt det gods som här utföres, ehvad det hållst kan vara, oanseende hvem det tillhör, af hvilka man samna gods bekommit, antingen af K. och Dets Varubus, eller andra, skall utgöra en Tull, nemligen 3 mark ortuger af hvar 100 marks värde.

Intet sporr gifves att Tullen under *Eric XIV.* undergått någon förändring; och i fullmagten för *Harald Bengtsson* på Tullskrifvare-befällningen vid Elfsborg 1571, säger K. *Johan III.*, att han skulle uppbåra samma Tull, efter det sätt och den ordning, som skedde i K. *Gustaf I:s* Regimentstid.

Undantager man Ryska varor, hvaraf enligt 1577 års författning, Svenske Inbyggare skulle till K. M. aflåmna 16:de delen, och främmande Köpmän 11:te delen; och derjämte obemålt lännar, förordningen 1581: att inkommande guld, silfver, daler och reda penningar, skulle förtullas som annat gods; så lårer man icke finna den minsta rubning uti Intullen, förr än 1583. Då blef den samma fördubblad, så att främmande och ogifte Sv. Underlåter, skulle utgifva 10 daler af hvar 100 d:rs värde, som de införa, samt Borgare som icke hade egne tomter och gårdar 5 af 100:det, och bosasta Borgare, hvilka ågde både hus och grund, eller hade egne och frie gårdar, och som hittills njutit Tullfrihet, borde nu erlægga hvalf tredje procent. Detta förmedlades likväl 1584, så att de som förut betalte 10, skulle utgöra 7 daler, de som utgjorde 5, skulle gifva $2\frac{1}{2}$ och bosasta Borgare endast 7 mark. Och ändteligen blef all Intull afskaffad 1591.

Ut-tullen, eller den som erlades för utgående varor, förblef ock nästan vid samma förhållande till 1591, hvartill den under K. *Gustaf I.* stad-

gades. Då utkom en ordentelig taxa, hvori varörne till vigt, mått och stycketal specificeras och tullen utfattes för hvarje vara i mark, öre eller penningar. Detta hade så af menige Köpstadsmän, blifvit 1590 samtyckt och bejakat.

På Riksdagen 1599 bevilljades åter, att den 1591 afskaffade In-tullen, skulle hvad främmande angick, påbudas, och tull i så måtto gifvas, af allt gods som ut- och infördes, att alle bosafte Inwånare, gifvo half tull, af utgående varor; men voro tullfrie för det gods af dem infördes. Hvar emot främmande skulle betala full tull, af allt gods som för deras räkning inkom och utgick. Danske underfåtare fingo dock njuta någon tullfrihet. Denna författning hade dock icke längre bestånd än till 1604, då all intull upphåfdes. Detta stadfästades i Placatet d. 5 Jun. 1605, då Tull lades på allt det gods, som fördes från Sverige till Finland och Norrbotten.

I Patentet d. 17 Oct. 1606 och Våxel-ordn. d. 8 Nov. f. å., eftergafs all Tull, med det förbehåll likväl, att de traffiqverande i proportion efter varornes värde, vid in- och utförslen, lefvererade på Myntet Guld och Silfver in natura, eller Ungerske Gyllen och slagne Daler eller R:dr, räknad till 36 öre, och hvar Ungersk Gyllen till 8 mark Svenska. Detta varade till 1611 d. 8 Mart., då Våxeln upphörde och i dess ställe påböds, att gifva af 100 Dals värde för främmande drycker 3 R:dr, och för allt annat gods som inkom 2 Ungerska Gyllen. En Ungersk Gyllen fick då icke tagas högre än 7 m. Svenska p:gr, och 1 R:dr till half-semte. Af de utgående varor, som såldes åt främmande, skulle Sv. underfåtare och Borgare betala tull efter den Taxa eller Ordning, som särskildt utfärdades, och steg 5, 10 till 14 gångar
hö

högre i afgiften, än hvad vid slutet af K. *Johan III:s* regering 1591 varit pålagdt.

Utgående tullen blef under K. *Gustaf Adolph* ansefneligen lindrad åren 1612, 1613, 1614 och 1615, under hvilken tid, ny Taxa deröfver utkom hvar år. Af Koppar, Järn och andra Bergsproducter, skulle Tull betalas först i Uppståderne med Svenske penningar och andra gången i Sjöståderne, med Tyska daler, innan utskieppning fick tillåtas. Allt annat gods förtullades endast en gång och det vid utförslen i Sjöståderne. För utgående Tullen skulle Sjöstådernes Borgare svara, som hade utskieppnings-rättighet, dock så att de betalte $\frac{2}{3}$ mindre, då de sjelfve utförde sitt gods, än då de sålde det åt främmande. Jämte förtullningen skulle äfven gifvas af 100 Dal. värde för allt gods som utfördes, i Växel 10 R:dr, som efter 4 $\frac{1}{2}$ mark för R:dr skulle i p:gr återbetalas, af Myntet.

Intullen skulle 1612 utgöra 2 Ungeriska gyllen af hvar 100 d:rs värde, som vid varans försäljning ej fick öfverskridas. År 1613 förhöjdes den till 3 gyllen, men hälften af inländsk Borgare, hvilket stadfästades i 1615 års Tullordning.

Genom det Privilegium som 1617 utfärdades för Sjö-Ståderne, beviljades samma Ståders Borgare, som ägde seglations-frihet och betjente sig af inrikes boende Sjöfolk, särdeles Skeppare och Styresmän, på 4 år, emot andre inhemiske, $\frac{2}{3}$ lindring i ut-tullen och $\frac{1}{2}$ i in-tullen, när de nyttjade egue med styckeportar förfedde skepp, att de åtminstone kunde föra 3 par Göttingar.

I Drott. *Christinas* tid undergick Sjö-tullen, många och låta förändringar. Genom 1636 års Seglations-ordn. upphörde all Sjö-tull för sådant gods som fördes emellan Sverige och Finland. Utgående Sjötulls-Taxan blef icke mindre än 7 gän-
gor

gor omändrad inom 11 år, neml. 1637, 1638 i Mart. och s. å. i Dec. 1640, 1643, 1645 och 1648. Tullen höjdes nästan hvarje gång, så att den sista taxan kunde i visse delar fåges vara 2, 3, 4 till 15 gånger högre än vid den första. Att icke ytterligare dermed vara besvärande, torde man här kunna förbigå berörde förändringar.

Om man undantager utgående Tullen för koppar, som till följe af Tractaten med Gen. Staterne, blef år 1656 reducerad från 14 till 8 R:dr Skepp:d; så lär man icke finna några synnerliga ändringar med Sjö-tullen, under K. *Carl Gustaf*. Men i K. *Carl XI:s* tid utkommo åter i denna vägen många författningar, hvaraf en del, ännu gälla, och en del hafva tjent till grundläggning, för de flere Sjö-tulls-regleringar, som uti sista dne århundrade förelupit. Under K. *Carl XI:s* Regering anlågs icke som förut, Sjö-tullen och hvad vid dess erläggande iagttagas borde, såsom någon hemlighet.

Befallning afgick 1667 d. 20 Feb. till Com. Colleg. att Tull-Listan eller Sjö-Tulls-Taxan skulle öfvertes, jämkas och publiceras. Detta blef ock verkståldt s. å. d. 15 Dec. då den alldräfförsta reglerade taxa utkom öfver in-tullen på R:dr och öre, efter varornes vikt, mått och stycketall. Nu utgafs ock en ny Taxa öfver ut-tullen på dr och öre S:mt, sedan förut 1661 den författning blifvit utfärdad, att berörde ut-tull, som allt ifrån 1637 varit taxerad i R:dr och öre, skulle få uträknas på S:mt efter R:dalerns valuation till 1 dr 19 $\frac{1}{2}$ öre.

Den Tullfrihet som 1617 tillades Svenske munderade fartyg, och som under Dr. *Christina* 1645 och 1648 inskränktes, blef under K. *Carl XI*. ännu mera indragen; så att den efter 1661 och 1667

årens

Ärens författningar, endast fick sträckas till de Ekfartyg, som voro byggde minst till 24 stycken och efter rätt beslick utgjorde 110 fot i längden, 25 i bredden och 6 under öfverloppet. Det var $\frac{2}{3}$ lindring i Tullen som bestods sådane skepp, och detta kallades monderad skeppsfrihet eller ock hel frihet. Hvaremot förtullningen af varor, som ut- och infördes med andra Sv. skepp, hvilka med mindre antal eller ock inga stycken voro försedde, skulle allenast blifva $\frac{1}{2}$ lindrigare än med främmande. Detta fick namn, dels af omunderad skeppsfrihet dels af half-frihet. Den Tull som främmande fullt ut erlade och utgjorde hälften mera, än den helfria, kallade man ofrihet. Detta förhållande emellan hel- half- och ofri Tull, äro ännu i dag orubbadt, ehuru fri- och ofriheter, i och för sig sjelf, i anseende till fartygens egenskap, varors beskaffenhet, Handels-platser och Rikets behof, undergått flere förändringar.

Hvad betalningsfättet vid Tull-Clareringar angår, så har det varit underkastadt så många ombytliga stadgar och föreskrifter, äfven i anseende till olika myntsorter och deras beräkande; att en omständeligare beskrifning derom, måste förbigås, att undvika en tröttsam vidlöftighet.

Efter K. Carl XI:s död, förblef Sjötullen i de hufvudsakeligaste delar orubbad, innan Krigets svåra följder inträffade. 1667 års Taxa följdes, och den stadgade allmänna Tullfriheten, blef vid Tullclareringen äfven iagttagen. Vårda 1698 och 1699 ärens författningar förbigångne, hvarestier Intullen fick betalas med Mynt-Caroliner eller i S:mt till 25 m. K:mt på R:dn; så läser man ock icke träffa några särdeles förändringar förr än 1710. Då blef Rådet under K. Carls frånvaro nödsakadt, att nedslå Tullen på inkommande Spannemål till 8

Öre S:mt på tunnan i ett för allt, hvart Öre S:mt utan valvation räknadt till 3 Öre K:mt, och då tillika den förordning utgafs, att salt och Victualie-perfedlar, vid inkommandet, samt koppar, mäsing och järn vid utgåendet, skulle utan afseende på personer och farkostar, förtullas i alla fall, såsom helfrie varor, och allt annat gods, såsom halffritt, när det in- eller utfördes med andre än helfrie fartyg. Nu upphörde således ofriheten, och ehuru Kronans Cassor voro alldeles uttömde, samt alla finance-operationer gingo derpå ut, att underlåtar-nes redbaraste egendom måtte åtkommas, och ån-
 skjönt de drygaste contributioner, för öfrigt pålädes; så blef dock icke mer möjligt, så länge K. lefde, att påbjuda den ofria tullen. Handeln låg jämt i sådant lågervall, att utlåningar måste under K:s hela öfriga lifstid, igenom Tullfriheter hit lockas, till räddning för Riket, som led brist på det allra nödvändigaste. År 1714 sträcktes tullfriheten så vida på victualie-varor, att främmande vid införelsen icke betalade högre afgifter, än om varorne hade kommit inrikes ifrån, det år, att Sjö-tullen nedsattes så lågt, att den blef lika med Land-tullen. Med taxorne som på K:s befallning från Timur-tasch 1713 skulle öfverses och ändras, samt åren 1715 och 1718 utkommo, försvann ock half-friheten; så att all in- och utförsel öfver hufvud, så af främmande, som inhemske, utan allt afseende på fartygens beskaffenhet, blef helfri.

År 1715 affkaffades alla förbuds författningar, som dit intills varit utfärdade, och allt det som förut haft namn af contraband, fick utan åtal införas öfver allt, emot 8 procent i tull; men denna frihet tjente till intet, när handelen hade förlorat sitt lif och inga penningar funnos i landet.

Sjö-

Sjötullen som annars räknas bland Kronans förnämsta Drätsel, ville då ingenting betyda.

Efter Regements-förändringen 1719 och då krigets Ivåra följer ännu tryckte landet, handel och näringar; måste helfriheten för främmande ännu bibehållas och den upphörde icke eller förr än 1722. Då först vågades åter upplifva den urgamla skillnaden emellan Svenska och utländska; och blef den då stadgad på sådane grundsatser, som bättre än förr passade, emot handelns natur och sjöfartens samt skepps-byggeriernes upphjelpande. D. 3 Julii 1722 förordnades, att alla Svenske på cravel, inrikes byggde skepp, större eller mindre, utan all restriction till lästetalet, skulle benådas med hela friheten, vid utgåendet, för alla hår fallande metaller samt andra Svenska stapelvaror, och vid inkommandet, för allt gods som hämtades utom Canalen; samt i öfrigt för namngifne och specificerade varor, ifrån tillika specificerade, visse utrikes orter. Jämväl skulle alla Svenska cravel-skepp som intogo andre än specificerade varor, utur andra eller tredje handen, i Öster eller Västersjön, uti och hitom Canalen, åtnjuta vid inkommandet, hela friheten, då de voro 50 läster och deröfver; men endast half-friheten, då de gingo derunder.

I detta förordnande ligger det rättesnöre, som ännu i dag gäller för hel- half- och ofriheten, och om man undantager några sedermera gjorda tillägningar, i fri och ofri tulls beräkande i anseende till visse varor; så är i berörde förordnande ingen annan ändring gjord; än hvad förbuds författningarna kunna verka, hvilka tid efter annan utkommit, och blifvit dels tillökte, dels jämkade, allt efter som man sunnit att öfverflödet

bordt håmmas, undervigt i handeln förekommas och inhemska handa-slögder befordras.

Når K. *Carl XI* förordnade om hel och half-friheten 1661 och 1668, stadgades tillika, att K. Amiralitets-Collegium och vederbörande Magistrat, skulle undersöka, fartygens storlek och besäfflighet, samt attest deröfver till K. Kammar- och Commerce-Collegierne aflåmna. Denna undersökning blef 1678 hånskuten till Kammar- och 1684 till Commerce-Collegium, hvarvid det ock sedermera förblifvit. Det tillhör således sistnämde Collegium, att för Svenska fartyg utfärda fribref, som efter 1730 års författning, icke få gälla längre tid, än ett år; utan böra årligen förnyas, som författningarne derom innehålla och till hel och halffrihetens åtnjutande böra i agttagas.

En annan frihet vid Sjö-tullen, som jämte hel- och half-friheten, samt den Medelländska, Ost- och Väst-Indiska frihet, äfven får räknas för allmän, är den så kallade Nederlags-frihet, hvilken i synnerhet åsytar Transito-Handelens befrämjande. Den består i eftergift af Kronans och Städernes rättighet för sådane varor, som utrikes ifrån hitföras, här uppläggas och åter till Utrikes orter utskleppas. Till erlättning för den särkilda kostnad, som Kronan genom Nederlags-friheten måste vidkännas, bör ågaren betala af varans värde i recognition $\frac{1}{3}$ procent, då den inkommer, och lika mycket då den utgår. Till förekommande af missbruk, äro visse säkerhets-mått vid nederlags-godsets uppläggnaden föreskrefne.

Nederlags-friheten blef icke utsträckt till alla Stapelstäder i Riket förr än 1723. Götheborg skall ensamt ågt denna frihet i Dr. *Christinas* tid, alldeles oinkränkt; så att både främmande och inhemske singo derstädes upplägga allt deras gods, så

få länge de behagade. K. *Carl XI* förunnade sedan samma frihet, äfven åt Stockholm, Malmö, Calmar och Carlsrona, fast med inskränkning inom vissa varor och viss utskेppnings-tid, samt att godset skulle inkomma med Svenska skepp.

Nu för tiden tillåtes nederlag i alla Stapelstäder på salt ur första handen med Svenska skepp och för Sv. räkning; på spannemål från alla orter med Svenska skepp och för Sv. räkning; på alla från Cadix och Medelländska Sjön, ur första hand med Sv. skepp och till Svenske Commissionairer adresserade varor, manufacturer likväl undantagne; på tobaks-blader med Svenske skepp och för Sv. räkning; på alla Öster-sjöiske varor ur första handen, uten undantag, tillika med victualie-varor från Archangel, med Sv. skepp till Sv. Commissionairer.

Utom salt och spannemål, som får ligga på nederlag, få länge ägaren åstundar; år en viss nederlags-tid af 1 eller 2 år utstakad, efter orterne hvarifrån varorne anländt. Då en viss del af nederlags-varorne exporteras, har förenämde tid för de återstående på prof fått prolongeras; men hvad som efter 2:ne sådana prolongations-terminer finnes kvarliggande, skall genast förtullas.

Man förbigår att här uppräknat de särskilda friheter, som sedan 1719, varit i Sjö-tullen decourterade, såsom Apothekare, Barberare, Källare, Boktryckare friheter, m. fl. hvaraf en del upphört, en del för det närvarande betalas med contant i Stats-Contoiret, och en del andra åter, ännu godtgöras.

Sjö-tullen kan nu icke likna förra tidens, sedan den samma undergått och nödvändigt fordrat oändeliga förändringar. Särskilda taxor hafva blifvit utfärdade, d. 1 Jun. 1719, d. 1 Nov. 1726, d. 15 Maji 1730, d. 26 Apr. 1739, och f. å.

d. 8 Jun. förskilda taxor, som åter förnyades d. 26 Apr. 1770 för utgående och d. 15 Feb. 1771 för inkommande. Dessa 2:ne sistnämde hafva fått många förbättringar, förhöjningar och lindringar, som här icke kunna intagas. De år 1782 utfärdade Sjötulls-Taxor, hvilka i 16 år, hade tjent till esterrättelse, öfverlägoss, efter sednare tidens omständigheter lämpades, samt inrättades så, att jämnvigten i Handeln befrämjades och flere viktige ändamål kunde påräknas. Det har skedd genom K. M:ts utfärdade taxor, för utgående varor af d. 29 Jan. och för inkommande d. 17 Apr. 1799. (Pun-
 cter vid Riksdag. 1800).

Betalnings-sättet eller Tull-Clareringen, har så väl efter, som före K. *Carl XII:s* död, förhållit sig efter tidernes ställning olika, och undergått stora omskiften. 1719 blef tillåtit att Sjö-tullen af inkommande varor, skulle i brist af Specie-mynt, få betalas med sådana Caroliner, som för 1718 slagne voro, eller ock med sådant groft mynt, som efter d. 18 Apr. berörde år 1719 kunde slås. Men sjötullen af utgående varor, fick erläggas antingen med plåtar, gamla Caroliner till 25 öre S:mt, eller med 1718 års Caroliner efter deras påfatte räknevärde. Att förbigå Kronans betydliga förlust genom detta Clarerings-sätt af utgående Tullen, då en gammal Carolin, var från des första räknevärde 16 öre S:mt förhöjd till 25, och då plåtmyntets dalertal efter Skeppundet, som 1710 var 360, då hade stigit till 540; får man endast anmärka att Kronan verkligen förlorade, på hvar R:dr uti Intullen inemot 34 afs fint silfver, som vill säga vid pass 6 öre S:mt, eller efter vår beräkning 3 skillingar, när R:drn toges till 96 öre, eller 48 skillingar. Detta oackadt föreställte man sig likväl, att Kronan vann, och ifrån denna tan-
 ke

ke hänledes de nya namnen af Vårde Riksdaler, Riksdalers avance och Tull-Riksdaler, hvarmed man sedermera så mycket bråkade. Vårde-Riksdalern ansåg man lika med 2 d:r S:mt; Riksdalers-avancen skulle vara $19 \frac{1}{3}$ öre och Vårde-Riksdalern samt Riksd:rs-avancen sammantagne, utgjorde Tull-Riksdalern, som alltså beräknades till $83 \frac{1}{3}$ öre eller 2 d:r $19 \frac{1}{3}$ öre S:mt. Att göra begripeligt, huru man kunnat falla på en sådan beräkning, måste de föregående årens författningar om Tull-clareringen och myntet återhämtas. Det är bekant att K. Carl XI. 1681 befallt, det alla råken skaper skulle ställas och slutas på daler och öre, samt att R:dr icke borde högre upptagas, än till 2 d:r S:mt, och som Han derjämte 1688 förordnat att $3 \frac{1}{3}$ Caroliner skulle validera lika med R:drn, och således svara emot 2 d:r eller 64 öre S:mt; men detta antal af Caroliner eller $3 \frac{1}{3}$ stycken, likväl kom genom 1716 års myntförhöjning att gälla för $83 \frac{1}{3}$; så kallade man differencen emellan 64 och $83 \frac{1}{3}$ eller $19 \frac{1}{3}$ öre, Riksd:rs-avance; hvilken efter berörde tid 1719 alltid blef utbruten och i råken skaperne särskildt upptagen för spannemål, ända till 1775, och för andra varor till 1765.

Emedlertid hade Carolinerne äfven som Specie-myntet försvunnit. Det blef fördenskull 1743 tillåtit att clarera inkommande tullen i courant-mynt eller som var det samma i Banco-fedlar med 20 procents tillökning, hvilken då och sedermera kallades Carolin-lage eller uppgåld på Carolinerne. En så kallad Tull-Riksdaler betalades alltså efter 1743, med 3 daler 4 öre S:mt i Banco-fedlar. Detta betalningsfått varade ända till d. 1 Julii 1765. Då måste Tull Riksd:rn för den återstående delen af året erläggas med 72 mark eller 18 d:r K:mt i Banco-fedlar.

Från d. 1 Jan. 1766 Clarerades tullen för alla inkommande varor, undantagande Spannemål, antingen med R:dr Specie, eller med silfver till Riksdalers halt, eller ock med Svenska, Holländiska och Ungerska fullvigtiga Ducater, till 2 R:dr på Ducaten, och den utgående tullen betalades med plåtar eller courant silfvermynt in natura.

Med 1769 års början upphörde inkommande Tull-Clareringslättet i Ducater, och intet annat mynt fick det året emottagas än Svenska Sp. R:dr; men år 1770 blef tillåtit att clarera, åfven med Låne-Banco Attester, på Speciemynt och Courant, dock så, att om Attester på Courant erlades för inkommande Tullen, skillnaden af 3 procent, som det Couranta myntet var fämre, än Specie-R:drn då skulle i agttagas och beräknas.

Vid utgående tull-clareringen afskaffades 1774 de ovige koppar-plåtarna, hvilka året förut icke fingo annorlunda i tull-uppbörden emottagas eller godtgöras, än till det värde som af Banco-Fullmågrige, i grund af in- eller utrikes försäljnings-priset var reglerat.

Sedan K. M. d. 27 Nov. 1776 stadgat Rikets mynt för alla tider, och derjämte förordnat, att alla räkenskaper skola föras i Riksdaler, samt att intet annat räkne-värde får brukas; så har ock Sjö-tullen blifvit derefter rättad och ifrån 1777 års början fälunda uppburen, att en Riksdaler efter inkommande Sjötulls-Taxan, verkligen är betald med 1 Riksdaler eller 18 D:r K:mt, och 1 Daler S:mt, efter utgående Taxan, med $\frac{1}{3}$ R:dr, eller 6 Daler K:mt.

2. De så kallade Umgålder.

Jämte Sjötullen uppbåres åfven visse pålagor, som fått namn af Umgålder, hvarunder begripas

Sjö.

Sjörätts och Armpenningar, Pass- Last- och Last- Armpenningar. De 2:ne första kallas Umgålder af varor och de 3:ne sednare Skepps- Umgålder. Vid alla dessa har man följt samma clareringsfätt, som vid sjelfva Sjøtullen; så att Umgålderna vid inkommande, alltid blifvit betalte med Specie, då Intullen således bordt betalas; och de utgående med courant, när uttullen dermed bordt årläggas. Nu för tiden (1781) godtgöres de allesammans; så vid in- som utgåendet i Riksdaler, på fätt som aug:de Sjøtullen nys förut år anmärckt.

Om gods icke är Tullfritt, eller om dersföre bör efter Taxan, årläggas mer än $\frac{1}{8}$ procent i Recognition; så betalas jämte Tullen $\frac{1}{4}$ procent i Sjörätts-penningar och $\frac{1}{2}$ i Armpenningar när det inkommer, och $\frac{1}{6}$ i Armpenningar när det utgår.

Sjörätts-penningar som 1668 blefvo påbudne, anslogos då till Commerce-Collegii afstönning; nu hopblandas de med de öfriga Statsmedlen, utan annan utbrytning, än den, att de i Tull Journaler och Numer-Extracter, skiljas från de öfrige upp- bårder.

Utom Armpenningarne på gods, uppbåres nu äfven andra Armpenningar af fartyg, till en skilling på lasten vid inkommandet, och en half skilling vid utgåendet. Båda slagen, så väl gods- som Fartygs- Armpenningarne äro till Amiralitets- Hospitalet, eller de fattige och förlamades under- håll vid Amiralitetet, beviljade, hvarföre ock desse medel, från Sjøtulls- Kamrarne, directe aflämnas till Amiralitets Krigsmans- Cassan. Grunden till desse afgifter ligger uti Dr. *Christinas* Öp. Br. d. 31 Oct. 1646 och K. *Carl XI:s* d. 20 Mart. 1680 samt d. 11 Maji 1696.

När Passpenningar först blefvo påbudne, eller till hvad ändamål de äro anslagne, lærer icke va-

ra möjligt, att med vilshet utreda. Man kunde gissa att de hafva sin upprinnelse från den tid, då Sverige ågde Tullfrihet i Öresund, och att de då tjente såsom fond, till aflöning för Kronans Resident eller Commissarius i Helsingör, hvilken derstädes skulle undersöka, och på Danska Tullboden försvara, Svenska fartygens pass och Certificater. Men om K. *Johan III.* menar Passpenningar, då Han i fullmagten för *Jacob Larsson*, *Hans Wechhusen* och *Måns Jönsson*, 1576 förordnar, att Borgare- och Köpstadsmän skulle till Kronan och icke till Fogden, som dit intills skedt, gifva af hvar skuta om 10 låster, en daler, och af andra skutor i proportion efter deras storlek eller låstetal; så låra mera nämde passpenningar, hänleda sig från helt annat ursprung. Nu för tiden betalas de icke vid inkommandet, på andra ställen, än i Stockholm, Nyköping, Norrköping och Åbo, och der årlägges 2 R:dr för hvarje fartyg öfvet hufvud. Men vid utgåendet beräknas de öfver allt, för ett fartyg om 10 låster och deröfver till 47 skill. om 8 låster till $41\frac{1}{2}$, om 7, till $36\frac{1}{2}$ om 6 till 31 skilling: och under detta låstetal, lika med Lastpenningarne.

Lastpenningarne skola ifrån början, varit anslagne till Fyrbåkarnes underhållande, och blifvit då till Kongl. Amiralitets-Collegium aflåmnade; men nu inslyta de tillika med passpenningarne i Stats-Cassan, och för ett helt fritt fartyg erlägges 4 skilling vid inkommandet och 2 vid utgåendet på låsten; för ett halffritt 5 skilling vid inkommandet och $2\frac{1}{2}$ vid utgåendet; för ett ofritt 6 sk. vid inkommandet och 3 vid utgåendet.

3. Grånse - Tullen.

Grånse - Tullen lårer icke vara äldre än ifrån Dr. *Christinas* tid, och då uppbars den samma alldeles lika, med lilla eller Land-Tullen, så att Land-Tullsordningen till alla delar följdes och 32:dra penningen betaltes, när varan icke fanns Specificerad; hvilket kan inhämtas, af den för Grånse - Tull-Inspectoren, *Hinr. Zinler* 1638 utfärdade Instructionen.

Men i K. *Carl XI:s* tid 1696 blefvo andra grunder till Grånse - Tullens reglering vidtagne. Man följde Sjötulls-Taxan, jämte det man i agtog, att de varor som voro nödvändige och nyttige till införsell, blefvo med ringa Tull belagde; men de, hvilka icke så mycket behöfdes; sattes högre Tull uppå, äfven som förbudne varor, blefvo utur Grånse-Tulls-Taxan uteslutne, på det ingen Handel dermed måtte drifvas.

De Grånse-Tulls-Taxor, som sist utkommit äro daterade d. 9 Jan. 1722, d. 31 Jan. 1738; den förre för Vermelands-Grånsen och den sednare för Ryska. Men sedermera äro så många särskilde förändringar, tid efter annan gjorde, att berörde Taxor till det måsta nu mera icke kunna följas.

Från år 1766 till 1776 års slut, blef Grånse-Tullen uppuren i Courant; nu clareras densamma i Riksdaler; så att en i Grånsetulls-författningarne utfatt Daler S:mt betales med en tredjedels R:dr eller 6 D:r Km:t.

4. De så kallade särskilde afgifter, hvilka jämte Sjö- och Grånse-Tullen uppbaras.

Utom de här förut beskrefne Umgålder, uppbares äfven särskilde afgifter, hvaribland Licent, först kan nämnas. Man finner väl att K. *Gustaf A.*

Adolph 1629, till understöd för Krigs-flaten, lade på allt inkommande Salt en särskild afgift, som fick namn af Licent och först betaltes med 2 Svenska Daler på tunnan; sedermera af Drott. *Christina* modererades, till en Orts R:dr, derefter 1649 årlades in natura till 2 tunnor salt på hvar låst eller 18 tunnor, samt åndteligen 1650 förhöjdes till 3 tr: på låsten; hvilket Kronans licent-salt, skulle förvaras och till de fattige och nödrängde föryttras. Derföre ser man ock, att det samma under K. *Carl XI.* såldes 1672 till 12 Daler och 1681 till 14 D:r tunnan. Man finner äfven att Licent blef påbudet 1631, för all utgående spannemål och 1644 för all mässing, koppar, järn och stål, som utskeddades, samt att 1718 års Sjötulls-Taxa, stadgar licent från 2, 8, 10, 20 till 32 procent, på åtskillige inkommande varor; men så består dock det mesta af nu varande licent i sådana pålagor, som sedan Regements-förändringen 1719 tillkommit.

Till ersättning för Kronans kostnad vid utredningen af vissa Örlogs-skepp, som till betäckning och befredande för Sjörofware, funnos nödige, att convoyera Svenska Köpmans-skeppen, på deras aflägsnare resor, hade Dr. *Christina* 1653 förordnat, att en särskild afgift, skulle af varorne betalas, under namn af Convoy-penningar; hvaröfver särskild taxa då uppfattes, uträknad efter en procent. K. *Carl XI.* determinerade sedan år 1672 och 1673, berörde Convoy-penningar, icke allenast till en procent af varorne; utan ock desutom till $\frac{1}{3}$ R:dr, af sjelfva skeppen, för hvarje skepps låst, samt befälte att de skulle årläggas och riktigt betalas, innan skeppet under försvar annammades.

Desse Convoy-penningar fingo 1722, det namnet extra licent och jämte det att den $\frac{1}{3}$ R:drn på skepps-

skepps-låsten försvann, utstakades nu en procent öfver hufvud, för inkommande och en half procent för utgående varor, i samma mynt-sort, som den utgående Sjö-Tullen. De inflytande medel skulle lämnas, under K. Stats-Contoires disposition och icke användas till andra Usus, än Convoyens utrustning och Örlogs-fartygs byggande. Men 1723 förvandlades denna pålaga således, att för alla inkommande varor, som hämtades utom Sundet, borde årläggas 1 procent; men inom Sundet och i Östersjön $\frac{1}{2}$ procent, och för utgående varor, till orter utom Sundet $\frac{1}{2}$ procent, men inom Sundet $\frac{1}{4}$. Uppbörden skulle nu öfverflyras, till Amiralitetet i Götheborg.

Ändteligen blef Extra Licenten genom K. förordningen d. 3 Junii 1747, på det fått förhöjd, att för alla med Svenska skepp, från Öster- och Väster-sjön, till Sverige, Finland, Pomern och Wismar, ankommande tullbara varor, skulle betalas 2 procent och för utgående en; men för de med främmande skepp inkommande tullbare varor 3 procent och för utgående $1\frac{1}{2}$, och blef tillika sistberörde år förordnat, att redo och räkning för Extra licenten, skulle till K. Convoij-Commisariatet aflämnas. År 1761 triplerades Extra Licenten, så att för inkommande varor med Svenska skepp betaltes 6 procent, och för utgående 3, samt för inkommande varor med främmande skepp 9 procent, och för utgående $4\frac{1}{2}$. I sådant förhållande blef Extra licenten bibehållen, och med den Ordinarie licenten sammanlagda i 1770 och 1771 års Taxor.

År 1757 förordnades under namn af förhöjnings-licent, en särskild afgift, som främmande skulle årlägga, vid utskieppningen af efterföljande varor, nemligen: för hvart skeppund järn 10 $\frac{2}{3}$ öre, för beck och tjära 2 daler samt på låsten, och för

alla trävaror, till 4 gånger, så mycket, som 1741 års Licent-Taxa utflakade. Denna förhöjnings-licent, på beck, tjära och trä-varor, blef sedermera i 1770 års Taxa sammanlagen med Ordinarie-licenten; men förhöjnings-licenten på järn, utbrytes ännu i dag, och deröfver vifes redo och räkning, till Järn-Contoiret.

På 1739 års Riksdag, blef till understöd för Statsverket beviljadt, att visse mindre nödige, och utrikes ifrån inkommande varor, skulle beläggas med en Consumtions afgift eller accis. Deröfver hafva ock 3 särskilde Taxor utkommit, nemligen: 1739 d. 8 Maji, 1741 d. 10 Aug. och 1747 d. 7 Maji; men i 1771 års Sjö-Tulls-Taxa, är denna Consumtions-accis, sammanlagen med ordinarie-licenten.

År 1748 påböds d. 28 Jan. att en särskild Consumtions-avgift, skulle vid förtullningen betalas för alla inkommande kortlekar, till 16 öre K:mt för hvarje lek, då de af Privilegerade Personer, kunna ifrån utrikes orter införskrifvas; och denna avgift blef äfven i 1771 års Taxa sammanlagen, med ordinarie-licenten.

Ända ifrån 1736 d. 1 Jan. var en särskild tullförhöjning till 16 öre K:mt på skålpundet, för Snus, Chocolate och Thé uppuren, som ock blef i 1771 års Taxa, sammanlagen med ordinarie-licenten.

Med den ordinarie licenten inberäknas äfven i sistberörde Taxa, Tapperians-Accisen, som vid minuterungen betaltes, för Viner, Brånviner och andra främmande drycker, och som lärer tagit sin början, under K. *Johan III:s* tid, samt i förstone uppbars af Stådernes Magistrater, derefter af särskilde Upplyningsmän och sist af Land-Tulls-

Kam-

Kamrarne, sedan Land-Tullar blefvo inrättade och stadgade.

Licenten sådan som den nu efter 1770 och 1771 års Taxor, uppbäres, samt till följe af 1776 års förordnande på det sätt i Riksdaler Clareras, att en i Taxorne utförd daler S:mt, anses lika med $\frac{7}{6}$ R:dr; år således en sammanfattning af Extra Licenten, licent-förhöjningen på beck, tjära och trävaror, den allmänna Consumtions-Accisen, den särskilde Consumtions-afgiften å kortlekar, Tull-förhöjningen på Snus, Chocolate och Thé, Tapperians-Accisen och den förre Ordinarie-Licenten, som förut hade i 1719, 1726, 1730, och 1739 årens Sjö-Tulls-Taxa, blifvit efter vissa procent utfatt; men blef genom särskild taxa 1741 d. 23 Sept. mera vidsträckt och närmare utstakad.

Den förre Ordinarie-licenten var till Riksgäldens betalning anslagen, och clarerades efter 1720 års författning med K. Stats-Contoirets år 1715 utgifne lönings-fedlar, så ock med 14 öre S:mts försåkrings-fedlar, samt devalverade mynte-tecken och mynte-fedlar; men 1727 förordnades, att för allt gods i främmande skepp, så inkommande som utgående, skulle denna licenten betalas fullt och med redbart mynt, och för främmande gods i Svenska skepp, hälften i redbart och andra hälften i lönings och försåkrings-fedlar, hvarmed hela licenten för Sv. underfåtares gods, i egna skepp, då äfven fick årläggas. År 1729 blef detta åter ändrat; så att af Sv. Underfåtares gods, i egne skepp, $\frac{7}{4}$ gafs i redbart mynt och $\frac{3}{4}$ i merberörde lönings- och försåkrings-fedlar, i hvilkas ställe sedermera fick betalas 30 procent, och härvid förblef det, ända till dess 1770 och 1771 års Taxor utkommo.

Till Manufacturers och Handaflöjders upphjelpande, beviljades 1728, på vissa inkommande varor 5 procent, som allmän Landshjelp, hvilken derefter genom Taxan 1734, förhöjdes till 7 procent, för alla hvita yllna, ofärgade och oberedde varor, samt 10 procent för alla de öfrige varor, från Östersjöiske orter och hamnar, till och med Elbströmen inclusive. Denna Landshjelp fick sedermera namn af Manufactur-fond och under sådan rubrique, utkommo särskilde Taxor 1739 d. 17 Maji, 1741 d. 7 Sept., 1747 d. 30 Junii, och 1756 d. 4 October. Nu betalas Manufactur-fonden sålunda, som den i 1770 och 1771 års Sjö-Tulls-Taxor finnes införd, och hvar daler S:mt clareras med $\frac{1}{6}$ Riksdaler.

Till en fond att genom praemier upphjelpa, Svenska Saltfjö-fiskerierne, blef år 1752 en viss afgift pålagd sådane salta och torra fisksorter, som utifrån inkommo; och sedan införslen af utrikes fisk, genom de inhemske fiskeriernes förökande hade så aftagit, att denna fond till de utlofvade praemier, ej blef tillräckelig; så utsträcktes berörde afgift 1761 och 1762 äfven till salt, brännvin och viner af alla slag. 1771 års Sjö-Tulls-Taxa visar huru och till hvad belopp, den afgift, som kallas fiskeri-fond, bör uppbåras och beräknas.

Genom R. Ständers Bevillning 1772, tillkom ännu en ny afgift, som under namn af Medicinal-fond och till underflöd för Medicinal-verket, särskildt uppbåres vid Tull-Clareringen till 1 öre samt för hvarje skålpund Caffé. Sedan K. M. 1772 beviljat, att utom de öfrige Tull-afgifter här i Stockholm, skulle betalas af hvar skålpund inkommande Caffé ett öre S:mt, till fond och underflöd, för den nya Kyrkobyggnaden i *Adolph Fredrichs* Församling, samt derjämte 1775 ett öre K:mt

K:mt, till underhållande af ett curhus, för Veneriske Sjukdomars botande; så har denna förhöjning på Caffé, till 4 öre K:mt, äfven blifvit från 1776 års början, sträckt till de andra Stapel-Städer i Riket, och bör uppbåras till innevarande års slut 1782. Hvad här af i Stockholm inflyter, till *Adolph Fredrichs* Kyrka, aflämnas åt Kyrko-Rådet derstädes, och Curhus-fonden lefvereras, till Öfverståthållare-Åmbetet. Men beloppet af Tullförhöjningen på Caffé i orterne, infattes i Banken, till K. Stats-Contoirets disposition, och användes till Politie-inrättningen här i Staden.

Som Svenska Handeln och Sjöfarten, under de emellan vissa främmande Magter uppkomne Krigs-oraligheter, hade genom uppbringningar och andre tillfogade olägenheter, blifvit på ett märkeligt sätt hindrad och uppehållen, hela Riket i allmänhet och de Handlande i synnerhet till kännbar skada; så fann K. M. Sig i nåder föranlåten, att 1779 vidtaga särskilde kraftige utvägar, hvarigenom Sjöfarten kunde vinna säkerhet och beskydd. Men emedan dertill fordrades en ej mindre ny, än betydande kostnad; så blef berörde år, d. 11 Febr. förordnat, att uppå alle inkommande och utgående varor, för hvilka, enligt Sjö-tulls-Taxorne licent är-lägges, en särskild Tullförhöjning skulle uppbåras, att beräknas och utgå till $\frac{1}{2}$ af Licentens belopp. Denna Tullförhöjning, hvarföre särskild redo vises, kommer efter K. M:ts nådigste förklaring att indragas och försvinna, så fort behofvet, hvartill den är anslagen, upphört.

Till de nu uppräknade och beskrifne särskilde pålagor eller afgifter vid Sjötullen, får man äfven lägga följande, nemligen:

Tullförhöjning på Engelskt säl-läder, till 4 öre K:mt skålpundet, påbuden d. 7 Maji 1781, upp-
4 Bandet. G båret

båres öfver hela Riket, till K. Stats-Contoirets disposition, så länge England i nu varande Sjökrig är inveckladt.

Tullförhöjning på Tobak till 3 öre skålpundet, påbuden d. 16 Jul. 1781, uppbåres öfver hela Riket och inflyter såsom fond för Lazaretterne, till Herrar Seraphimer-Riddares disposition.

Waxholms bompennningar uppbåres i Blockhusudden och Waxholmen, för inrikes gående fartyg, efter deras låstetal och storlek; samt vid Stockholms utgående Sjö-tulls-Kammare, för utrikes gående, till 32 skilling på hvarje fartyg, större eller mindre, och inflyta till Stats Verket.

Särskilde Båk-afgifter uppbåras vid särskilde Tullkamrar, såsom för Håfringe Båk, vid Nyköpings; för Korsö, i Stockholms; för Gråsö, i Gefle, m. m.

Allmän Båk-afgift beräknas för Svenska Fartyg till $\frac{2}{3}$ och för främmande till $\frac{1}{3}$ af hvad 1748 års Lots-Taxa utfätter, och uppbåres af Sjö-Tulls-kamrarne på alla ställen, der Lots-Contoir icke finnes inrättade. Medlen lefvereras i Rånterierne, eller Banken till K. Stats-Contoirets disposition; men räkning och redo göres till K. Amiralitets-Collegium.

K. Amiralitets-Inqvarterings-Cassans andel af Lots-afgifter, för främmande Fartyg, beräknas efter Fartygens djupgående i fotetal och lotsledernes längd i sjömil, samt uppbåres vid alla Sjö-Tulls-Kamrar, då Lots-Inspector på stället icke gifves; medlen aflämnas directe till berörde Inqvarterings-Cassa och der vifes redo.

Passagerare-afgift, beräknas efter de Refandes Stånd och Värde, samt uppbåres vid alla Sjö-Tulls-Kamrar i orterne. Lefvereringen och redovisningen sker på samma sätt, som vid K. Amiralitets-Inqvarterings-Cassans andel af Lots-afgifterne anmärckt är.

Porto-franco-avgifter bestå i Recognition- och Hamn-umgålder, och uppbåras endast vid Marstrands Sjö-Tulls-Kammare. Staden undfar hela Hamn-umgålderna och hälften i Recognition; hvaraf den andra hälften tillfaller Stats-verket.

Brygg- och Kranpenningar vid Burg-viks hamn på Gotland, uppbåres i Visby och tillflyta Stats-verket.

Armböfse-medel samlas genom frivilliga samanskott och infättas till K. Stats-Contoirets disposition.

Stämpel-penningar uppbåras vid Confiscations-Magazinet i Stockholm, för Confiscerade stämpelbara varor, då de till kvarblifvande förfäljas. Desse medel tillfalla äfven Stats-Verket.

Consumtions-avgift för Ost-Indiske varor som förfäljas till kvarblifvande, uppbåres i Götheborg, och tillflyter Stats-Verket.

Determinerad särskild avgift, för Ost-Indiskt Thé, R:dr 833: 16, ett för allt, uppbåres i Götheborg och tillflyter Stats-Verket.

Avgift för hvar Ost-Indiskt skepp, till K. M. och Kronan, R:dr 12,500; till K. Convoy-Commissariatet R:dr 100; och till Staden 16 skilling per låst, uppbåres i Götheborg.

Avgift för Norriska hästar, betalas till 8 skilling stycket, uppbåres vid Grånse Tullarne utmed Norrige, och inflyter till Stats-Verket.

De särskilde Uppbörds-Titlar, som i Sjö- och Grånse-Tulls-Räkenskaperne, upptagas under namn af Confiscations- och Bötes-medel, Bevillning, Chartae Sigillatae-recognition, Lazarets-medel, m. fl. höra icke till denna berättelse.

Det låter ej eller äga rum, att beskrifva Spänhus-fonden, jämte de rättigheter, hvilka tillfalla Ståderne, såsom Tolag- Vågate- Mätare- Hamn-

Bro- och Stämpel-penningar, m. fl. emedan alle detta beråknas och uppbåres, af Städernes egne betjente; men det torde likväl kunna anmärkas, att Sjö-tulls-Kamrarne stadna i ansvar, om de förpassa något fartyg på utrikes ort, eller utlämna inkommit gods, till ägarens disposition, innan med behörigt qvitto bevist är, att afgifterne till Spinnhusen och Städerna blifvit betalde.

5. Sjö- och Grånse-Tullarnes administration.

Huru Sjö-Tullarne i äldste tider förvaltades, är obekant; men af K. *Gustaf I:s* författningar kan man sluta, att Han förordnade vissa Fogdar och Tullskrifvare som i Sjöstäder och Landthamnar skulde af in och utgående varor, uppbåra Kronans rättighet. Desse Uppbördsmån eller Tullarnes Föreståndare, hämtade ordres och befallningar från Konungen Sjelf och årkände icke annat öfverinseende.

Det är ock troligt att Styrelsen förhöllt sig lika ända till des K. *Johan III.* år 1577 fant nödigt förordna *Wolmar Wikman*, till Öfverste-Tullnär i Stockholm. Under hans uppsigt ställdes då Tullskrifvarne öfver hela Riket, tillika med alla de öfrige som hade någon befattning med Tullen; och till denna sin Förman, skulle de nu hvar sjette vicka, eller ock inom kortare tid, om tjenstorten var närmare, uppgifva klara längder och riktigt besked, om uppbörd och bevakning.

Ett sådant förmanskap öfver Rikets Tullbetjening, lårer sedermera hafva blifvit bibehållit, så länge K. *Johan* lefde; ty man finner att en *Gerdt Elberts* år 1583, fick Konungens fullmagt, på Öfverste-Tullnärs beställningen, med lika magt och myndighet, som hans företrädare, bemålte *Wikman*. Men intet sporr till någon sådan eller dylik

lik fyfsla, träffas under K. *Carl IX.* och *Gustaf Adolph.* Tvårt om ser man, att den förre redan 1600, då Han ännu var regerande Arf-Furste, satte Städernes Borgmästare till controll på Tullnärerne, och att den sednare omkring 1629 och 1630 lämnade Sjö-tullarne i Riket under arrende. Det är elljest trovärdigt, att K. *Gustaf Adolph* stadgade, Sjö-tulls-förvaltningen på den fot, som det skedde med Land-tullen, vid des inrättning, att Tullnärerne hvar på sitt håll, skulle stå under Ståthållarens befäl, och inför dem och deras Secretärer visa redo och räkning.

I Drottning *Christinas* tid, kom åter Rikets Tullbetjening under ett enda och gemensamt förmanskap. *Mårten Augustinsson*, som sedermera adlades och fick namnet *Leijonsköld*, blef General-Tull-förvaltare, med den oinskränckte magt, att på alla platser der Kronans Tull skulle uppbåras, icke allenast sjelf tillsätta, befolda och löna Tullnärer, Bokhållare, Skrifvare, Besökare, Roddare-folk och andre tjenare, efter som tid och lägenhet fordrade; utan ock på eget bevåg, alldeles cassera och affätta dem, han fant odugelige. Näst K. M. skulle samtelige Betjeningen, hafva deras respect (som orden lyda), allenast på General-Tullförvaltaren. Han ålades att föra räkning och bok, öfver uppbörd och utgift, för hvar och en ort, och att icke distrahera eller affkrifva något, utom K. Maj:ts anordning; men såsom salarium fick han likväl månadligen afdraga och sjelf behålla tjugonde penningen af alla tull- och licent-medel, jämte det han äfven ågde, att utan någons gensägo eller disput fritt disponera R:dr 18,528; hvaraf han kunde tilldela och förordna så stor årlig lön, åt hvar Tullbetjent, som han pröfvade att des tjenst för-tjente.

Sedan *Leijonskjöld* bestridt denna syfla öfver 12 år, blef *Wilhelm Drakenhjelm* omkring 1650, General Tullförvaltare; men hans myndighet synes hafva varit mindre vidsträckt. Det nys inrättade General Commerce-Collegium, hvari *Leijonskjöld* äfven blef vice Director, åtog sig mycken befattning med Sjö-tullen, såsom den der skulle influera på Handel och Manufacturer, och till följe häraf utöfvade bemålte Collegium, en slags Direction öfver Tull-Betjeningen, hvarigenom General-Tull-Förvaltarens välde, således icke annat kunde, ån minskas.

Ändteligen uppkom omkring 1669 missförstånd emellan K. Kammar- och Commerce-Collegierne, om rättigheten att disponera Tullar och Tull-Betjening; hvilket af K. *Carl XI*, åren 1676 och 1678 på det sätt häfdes, att K. Kammar-Collegium, allena skulle hafva Directionen öfver stora Sjö-Tullen och allt hvad deraf dependerade, i synnerhet öfver alla dit hörande reuener, jurisdiction uti confiscationer, Tull- och skeppsrigheter, samt alla Tull-Taxor och ordningar; så ock all förordning om de dertill hörige betjente, deras af- och tillsättande, samt deras förhållande och Instructioner.

Emedlertid hade *Brynte Cronskjöld* blifvit General Tull-Förvaltare, och han stälde nu under Kammar-Collegii ovillkorliga infående, så att han derifrån allena skulle till sitt Åmbetes utföring, tagga ordres och befallningar; men bekom likväl genom K:s särskilde Resolution d. 15 Nov. 1680, den myndighet och förmån, att af- och tillsätta de ringare Betjente, såsom Controlleurer, Lieutenanter på Tull-Jagterne, Skrifvare, Uppsyningsmän, Strandridare, m. fl. Hvaremot Tullnärer och Inspektorer vid stora Sjö-Tullen, benådades med Kongl. fullmagter.

I confiscations-mål var icke processen lång och vidlöftig i fordna dagar. Brottet hade då merendels sin dom med sig, och straffet verkställdes å bar gärning; men sedan Jurisdictionen i confiscationer 1678, kommit under Kammar-Collegium, förordnades att alla Confiscations-mål, skulle angifvas och undersökas på Sjötulls-Contoiret och sedan afdomas i Collegio. År 1685 d. 22 Oct. vidtogs åter den författning, att de undersöktes och afdomdes på Stora Sjötulls-Contoiret, af en särskild dertill förordnad Domstol, då parten fick *per viam appellationis*, ställa sin sak, under Kammar-Collegii skårskådande. Men emedan tåta ombyten af Ledamöter, förorsakade uppehåll, stadgades 1687 i Stockholm och 1689 i alla Stapelstäder, de nu vanlige Sjötulls-Rätter, genom den utfärdade Process-ordningen, hvilka till nu varande tid bibehållit sig, vid samma inrättning, med den skillnad likväl, hvad rättegångs-sakernes fullföljande beträffar, att parten då ågde att vådja emot Sjötulls-Rätt, och att ett sammantråde af Kammar- och Commerce-Collegierne då utgjorde Öfver-Domstol; hvaremot saken nu mera icke går igenom vad, utan genom besvär, till högre skårskådande, och att Commerce-Collegium ensamt, nu är Öfver-Domstol, i Lurendrågeri och Tullförnintlning-mål.

Vid Ryska sidan lära inga Gränse-Tullar, under hela sista århundradet varit inrättade, utan då Rysarne öfver gränsen inkommo, voro de förbudne, att bryta deras last eller foror, förr än i nästa Land-stad. Om den då var Stapel-stad, så skulle Sjötulls-betjenterne, men i Upstad, lilla Tulls-betjenterne, visitera samma foror, och infordra den tull och umgälder, som vanligen i Sjöstäderne för utländske varor årlades.

Åt Norriska sidan finnas Grånse-Tullar redan 1638, och de voro då ställda, under sina särskil-
de Inspectorer, som ägde att befätta Tull-platserne
med Uppbördsmän och andra Tjenare, som tid
och lägenhet fordrade.

Det lärer först vara omkring 1686, då dessa
Grånse-Tullar, kommo under samma inseende som
Sjö-tullen; ty på berörde år blef det uppdragit
Öfver-Inspectoren i Götheborg, att emot vissa på
Sjötulls-Star, uppförde rese-penningar, hafva upp-
sigt på Grånse-Tullarne i Wermeland, Bohuslån och
Dal; och efter denna tiden hafva alla Grånse-Tulls-
författningar, blifvit med Öfver-Directeuren vid
Stora Sjö-Tullen, till verkställighet communicerade.

I början af 1686 blef *J. Phil. Silfvercrona*, *Br.
Cronskjöld*s efterträdare, med Öfver-Direct:s namn,
och undfick samma magt öfver Betjeningen. Tul-
larne stodo likväl under Kammar-Collegii öfver-in-
seende och undergingo hvad förvaltningen beträf-
far, ingen särdeles förändring, förr än 1715, då
Sjö-tullarne i Calmar, Carlshamn, Carlsrona, We-
stervik och de Skånske Städerne, blefvo på vissa
år, under arrende upplätne. *K. Carl XII* befallte
vål sedermera 1717, att Sjö-Tullarne öfver allt i
Riket, skulle ställas under en allmän förpaktning;
men detta gick likväl icke i verkställighet, förr
än med början af 1719, då Öfver-Directeuren
Ehrenpreis och Med-Interessenter, på det året inne-
hade alla Sjö-Tullarne under arrende. Emedlertid
hade *N. Schönberg* blifvit Öfver-Directeur 1702 och
F. Ehrenpreis 1713, hvilken sednare genom *K:s*
Resolution, dat. Timurtasch d. 20 Sept. f. å. stad-
fästades i alla de förmåner, som *Cronskjöld* 1680
undfött, i anseende till dispositionen öfver Tull-
betjeningen.

6. Om Land-Tullarne, m. m.

Sedan man i det föregående följt, den i början återopade berättelse om Sjö- och Gränse-Tullarne, bör ock angående Land-Tullarne här intagas, de derom århällne underrättelser *), som tillika innefatta en ytterligare tilläggnig om Tullarnes administration.

Kongl. Tull-Directionen, samt General-Sjö- och Landtulls-Contoiren i Stockholm, bestrida styrelsen och öfverinsendet öfver hela Rikets Tullverk, med de der inflytande inkomster. General-Sjötulls-Contoiret, som består af en Öfver-Directeur, en Secreterare, en Kamererare och nödig Betjening, besörjer redogörelsen, för alla de Sjö- och Gränse-Tulls-afgifter, som årläggas för varor, hvilka directe komma ifrån utrikes orter, eller ock här ifrån Riket exporteras. Under samma Contoir lyda alla de Tjenstemån i Riket, som med dessa uppbördet och bevakningen deraf, hafva att skaffa. General Landtulls-Contoiret åter, hvarunder alla Tjenstemån vid Landtulls-Verket lyda, består af en Öfver-Directeur, en Secreterare, tre Kamererare, samt nödig Cantzlie- och Contoirs-betjening, och tillkommer redogörelsen för Landtulls-inkomsterna, öfver hela Riket, som årläggas för de varor, hvilka transporteras inrikes orter emellan, på hvarje ställe der de till salu hålles, eller ankomma, att nåtas och förtåras; äfven som ock för varor, som affändas till utrikes ort, hvilka dock blott en gång äro Land-tull underkastade. Likaledes höra ock hit, Acciserne för en del utländske varor, då de i Riket inkomma, samt för en del inländska

G 5

va-

*) Benäget meddelte af Hr Öfver-Directeuren C. A. Grewesmöhlen, hvilken en skyldig tacksamhet kräfver, att här omtala,

varor; men årläggas ej mera än en gång. Åfven ock den Accis, som vissa Salu-idkare årlägga, såsom Bryggare, Krögare, Slagtare, Bagare, Månglare, Fiskköpare.

År 1622 blef Land-Tulls-verket inrättadt på en ordentelig fot, och utgjorde ifrån den tiden ett färskildt verk. Till lilla Tullens utgörande, som på Riksdagen af menige Rikets Ständer blifvit samtyckt och beviljad, blef först en ordning huru den i Calmar utgifvas och tagas skulle, utfärdad den 18 Nov. 1622; åfven för Stockholm *), d. 20 Nov. f. å., och under d. 6 Decemb. en allmän ordning, för alla Städer i Riket; samt för Fahlun och Kopparberget, Bilsbergs och neder Bergslagen, i början af året 1623. Om lilla Tullens rigtiga årläggande utkom en förnyad förordning i Aug. 1624. Huru små-tullarnes nya för-arrenderande, med accis och bakugns-penningarne, skulle af Borgmästaren i Stockholm *Hans Nilsson*, och *Christ. Wildshusen*, Invånare derstädes, inrättas och i ordning ställas; derom utkom K. Placat. d. 29 Apr. 1629. Ordning på lilla Tullen och Qvarn-Tullen, efter Silfvermynts värde, Stockholm d. 16 Junii 1631, ändrades åter d. 30 Maji 1633, då lilla Tullen skulle uppåttas efter 1622 och Qvarn-Tullen efter den ordning som 1625 var gjord och stadgad **). Flera gånger hafva författningarne, rörande Land-Tulls-verket blifvit ändrade och rättade; men Land-Tullstaxorne hafva gemenligen, vid hvarje förändring, bibehållit deras primitiva grund, som var 32:dra penningen af varornes värde. Den sista Land-Tullstaxan är af år 1777; men för Acciserne nyttjas än-

*) Derutinnan nämnes 2:ne Tullar på Norre-malm, vid Rännare-banan och Ladugårds-grind, och 2:ne på Södermalm, vid Grind och vid Åkermyran.

***) Stiernmans Politie och Commerce-Handl.

ånnu 1686 års Taxa. Taxerings-grunderne vid Sjö-tullen, hafva åter varit af helt annan beskaffenhet och rättat sig efter varornes mer eller mindre nödvändighet och möjligheten af Inhemiska productionen, m. m. Sjö-tullen på inkommande varor, utgör 6, 12, 20, 30 till och med 50 procent och deröfver. Utgående Tullen åter, hålles alltid låg, att lätta Exporterne. De senaste Sjö-Tulls-Taxorne utkommo 1799.

Korrt efter Land-Tulls-verkets ordentliga inrättning 1622, blefvo både Sjö- och Land-Tullarne bort-arrenderade särskildt, dels i en, dels i flere Städer; men 1667 blef genom K. Br. d. 13 Mart förklaradt, att alla Tull-arrenden, såsom skadelige, skulle upphöra. Likväl blefvo 1726, alla, både Sjö- och Land-Tulls-inkomster bort-arrenderade åt Private Personer, som togo namn af General Tull-Arrende-Societet. Detta arrende som tid efter annan prolongerades, upphörde åndteligen 1766, då en Direction under namn, af K:s och R:s General-Tull-Direction inrättades, som skulle utgöra Öfver-styrelsen vid Tull-Verket; tilllåta lediga fyslör; besörja dispositionen af Tull-medlen; afgjöra Oeconomiska anstalter och sådana frågor, som icke hörde till General-Contoirens och Domstolarnes afgjörande. År 1772 upphörde åter denna Direction och förvaltningen uppdrogs Kgl. Kammar-Collegium, enligt Instruction af samma år; hvarvid bägge Öfver-Directeurerne skulle biträda. Af fyslörne vid Tullverket bortgafs en del af Öfver-Directeurerne; en del af Kammar-Collegium, efter Öfver-Directeurernes förslag, och en del af K. Majt, efter Collegii förslag. År 1777 börjades ett nytt General-Tull-arrende, hvari Kronan deltog för $\frac{1}{4}$ och Kammar-Collegii befattning upphörde, utom egenkapen af Öfver-Domstol i vissa mål,
dels

dels ifrån General. Contoiren, dels ifrån Sjö-Tulls, Accis- och Gränse-Tull-Rätterne. Med 1782 års slut upphörde detta arrende, och med 1783 års början, förvandlades Tull-Arrende-Societetens Fullmäktige, till Ledamöter i en Kongl. Direction, emot vissa procent af Inkomsten. År 1786 förordnades en Tull-Direction, af en Ordförande och 7 Ledamöter, med ett arvode af 350 R:dr hvardera. Denna Direction existerar ännu och äger att följa enahanda förvaltnings-grunder, som uti arrende-tiden blefvo antagne, samt disponerar Tull-medlen och besätter fyslorne vid Tull-verket, utom Öfver-Directeurs-beställningarne. Öfver- och Under-Domsfolarnes befattning med confiscations- och andre mål, är likväl genom Kongl. Directionens inrättning, icke ändrad eller inskränkt, utan gå sådane saker deras vanliga väg.

Sjö- och Land-Tulls-inkomsterne i Stockholm utgöra vanligen omkring hälften, af hela Rikets Tull-inkomst. Denna sednare har vid Sjötullen varit högst år 1787, och utgjorde då 1,165,807 R:dr, hvaraf i Stockholm, utom Confiscations-medel, inflöto 687,092 R:dr, nemligen för inkommande varor 524,204 R:dr, och för utgående 162,268 R:dr, deraf Kronans behållning för inkommande var 347,256 R:dr och för utgående 156,342 R:dr, samt öfrige afgifter 620 R:dr. Högsta behållningen i Stockholm, var likväl år 1792, nemligen på inkommande Tullen, 360,801 R:dr, och på utgående 178,573, tillsammans 539,374 R:dr, ehuru tolata uppbörden det året icke var mer än 372,921 på inkommande, och 185,739 R:dr på utgående. Minsta uppbörden i Stockholm vid Sjötullen var år 1799, nemligen på inkommande 130,031 R:dr och på utgående 145,927 R:dr, tillsammans 275,958 R:dr. Land-tulls-inkomsterne åter voro högst år 1787,

1787, då de utgjorde öfver hela Riket 273,639 R:dr, och hafva sedan varierat, emellan 10 och 20,000 R:dr, i stigande eller fallande. Vid hvarje infart till Stockholm, är Land-Tulls bevakning inrättad, neml. vid Blockhus-udden, der högsta uppbörden utgjort 38,758 R:dr, vid *Långholms-Tull* 15,060 R:dr, vid *Norr-Tull* 11,399 R:dr, vid *Horns Tull* 6928 R:dr, vid *Roslags-Tull* 3272 R:dr, vid *Skants-Tull* 1405 R:dr, vid *Kungsholms-Tull* 1333 R:dr, vid *Carlbergs Tull* 2103 R:dr. Vid *Ladugårdslands-Tull* 274 R:dr, vid *Hammarby-Tull* 227 R:dr, och vid *Danviks-Tull* 112 R:dr. Desutom är uti Stockholm en särskild Öfver-Inspector vid Accis-Kammaren, der acciserne uppbåres och förpafsningar till Inrikes orter utfärdas. Högsta uppbörden vid Accis-Kammaren har varit 31,893 R:dr.

General-Tull-Directionens Stat uppgafs 1766 *)	
med Cantzlie, Fiscals- och Förpafsnings-Contoiret:	Dir S:mt 31,250. —
Stora Sjö-Tulls-Staten i Sverige.	- 120,662. 10 $\frac{2}{3}$
Stora Sjö-Tulls-Staten i Finland.	- 13,651. —
Pensions-Staten.	- 10,419. —
Land-Tull och Accis-Stat. i Sverige	
och Finland.	- 165,981. —
Pensions-Staten.	- 9,187. —

Dir S:mt 351,150. 10 $\frac{2}{3}$

För dem, som om hela Tullverket i Riket, åstunda någon Historisk kundskap; torde föregående beskrifning, icke finnas för vidlyftig och tröttfam.

*) Handl. i Riks-Archivo:

KONGL. STATS - CONTOIRET.

Stats-Contoiret har efter hvad om Kammar-Collegium blifvit anført, varit dermed införlifvat, och under Riks Skattmästarens öfverstyrelse, haft beförjandet af Kronans inkomster och utgifter. Under K. Carl XI:s tid, då Bergsbruken och Handeln, blefvo satte under en egen och särskild vård och inseende; blef öck Statsverket, des inkomster och utgifters besfridande, öfverlämnade till Stats-Contoiret, som då ställdes såsom ett eget verk, på lika fot; med de redan förut inrättade Rikets Collegier.

Riks-Rådet *Seved Ribbing*, som i början af K. *Gustaf Adolfs* regering 1612, fick ny fullmakt, att vara Riks-Skattmästare, eller Öfverste Råntemästare, hade inseende öfver Rikets Drätselverk, och upptog den skatt som borde inflyta i penningar, och utbetalte hvad deraf borde utgå, på Konungens särskildte befallning, eller hvad oundvikelige behof fordrade. Öfver desse inkomster och utgifter, fördes räkning af en Rånteskrifvare, och i Råntekammaren skulle Uppbördsmännen inleferera penninge-upphörden *); men Kronans varu-uppbörd, stod under några Kammar-Råd. Gemensamt med Kammar-Råden afslutade Riks-Skattmästaren, med Köpmån, om försträckning till Kronan, emot betalning af Kronans Varu-uppbörd, som i Kronans Varuhus inkom; hvaröfver räkning fördes, af Kammererare och dertill förordnad betjening **). Ifrån 1669 års ingång,ingo alla Kronans råntor, gå genom Banken, enligt K:s försäkring d. 17 Sept 1668.

*) Efter Calmare Reces 1483, skulle Svea Rikes Drätsel, förvaras på Stockholms Slott.

**) Gustaf Adolfs förut åberopade Historia.

1668. De togos väl 1674 under K. M:ts egen disposition; men 1678 bifölls åter, att alla Kronans medel, skulle gå genom Banken, hvilket å nyo upphörde sedan Stats-Contoiret 1680 blef inrättadt.

Huru med dispositionen och ut-asignerandet, af Kronans medel skulle förhållas, i K. *Carl XI:s* tid; intages af Instructionen för K. M:ts Troman och Råd, Skattmästaren, m. m. Friherre *Sten Bjelke* och Kongl. Stats-Contoiret, af d. 11 Dec. 1680.

Af Stats-Contoirets berättelse, om Stats-Verkets tillstånd och förvaltning, under K. *Carl XI:s* senare regerings-år, eller ifrån 1686, då *Fabian Wrede* förestod Stats-Verket, till d. 26 Apr. 1697, då denna berättelsen till K. *Carl XII* inlämnades; anmärkes: att hushållningen med Rikets medel på 11 år, märkeligen tilltagit och upphjelpat blifvit, som under Minorenniteten så förfallit, att redan 1668 fattades 33 tunnor guld, till Statens behof, utom all annan Rikets gäld, och tillkomne krigs-omkostnader.

Hela Ordinarie och Extraordin. Staten fordrade 1686: 4,389,193 D:r 3 öre S:mt, då Rikets reuener ej kunde högre beräknas, än till 4,736,303 D:r 3 öre S:mt, hvaraf en behållning 347,110 D:r månede ringa förså, till mångfalldige andre o-undvikelige extraord. utgifter. År 1697 requirerade Staten deremot 6,251,295 D:r 23 öre S:mt, förutan 72,000 till byggnadens fortsättande vid Slottet, till Hjelmare Slufsverk och Myntet, jämte 33,243 D:r 27 öre S:mt, till åtskillige skuldfordringars betalande; tillsammans 6,356,539 D:r 18 öre S:mt, eller 1,967,346 D:r 15 öre S:mt mera än 1686 års Stat; som icke allenast utbetaltes; utan ock 529,586 D:r 28 öre öfverblef, till K. M:ts vidare disposition.

År 1692 hade K. M:t uti orterne och de förnämsta Fästningarne, låtit inrätta vissa Förråds-
Cas-

Cassor, som utgjorde tillsammans en summa af 145,000 D:r S:mt, hvilket påföljande året var verkflått och completerat, samt ett Reglemente författat om deras disposition.

År 1693 förordnades äfven, att uppå Slottet, en Secret Förråds-Cassa, under K. M:ts egen disposition, skulle efter handens inrättas, af de i Staten öfverkjutande medel; att insättas i det hvalf, som K. M. dertill låtit försärdiga; och skulle efter förskildt förordnande förvaltas; hvilket förråd uti åtskillige mynt-sorter, såsom R:dr Specie, Caroliner och 4 Öres-stycken, sig till ett anseeligt capital bestigit. Om de mångfaldige flere nyttige anstalter, som efter denna stora Konungens befallningar blifvit vidtagne, till förråds-medlens insamlande för Krigsmagten; om en fond till Nådår, för Enkor och faderlösa barn, af dödsfalls och avances-penningar; hvarjämte otroliga Sumnor blefvo använde, till åtskillige Krigs-Expeditioner; till Domainers reunion och inlösen; till de af Drottning *Christina* pansatte Jouyellers infriande *); till åtskillige byggnader; till skuldens betalande, med en Summa af 3,442,646 d:r 31 öre 21 $\frac{2}{3}$ p:gr S:mt, m. m. kunna af besagde märkvärdiga berättelse inhämtas; som år underskrefven af *Fabian Wrede*, och Stats-Commisarien *G. Wallrave*, samt Contraherad af *J. Jeger*, och finnes tryckt uti *Loenhoms* Handl. till K. *Carl XI.* Hist. 5 Saml.

I slutet af K. *Carl XII:s* Regering gingo alla Rikets medel och inkomster, igenom Upphandlings-Deputationen. Vid Regements-förändringen

1719

*) Uti K. *Carl XI:s* egenhändiga dagbok 1672—1697, i Riks-Archivo, finnes för år 1695 d. 2 Oct. antecknat, att ibland de inlöste Jouyeller, var den stora Rubinen som togs i Prag, och är den största man vet vara uti världen. Han väger 255 $\frac{3}{4}$ carat.

1719 blef allt hvad Kammarverket och medlens förvaltning angick, åter satt på sin gamla fot, så att allt skulle gå genom Rånte-Kammaren. De i Sal. Konungens tid, till Krono-betjeningens aflöning, uppfundne utvägar, blefvo afkaffade, och skulle Lönings-staten besörjas af Kronans drätsel och inkomster. Drottning *Ulrica Eleonora* disponerade vid början af 1719 års Riksdag, så det ena som det andra, efter egit behag; men vid samma Riksdag, blef så derom förordnadt, att i Staten skulle en viss summa penningar anslås, som till Hånes Maj:ts enskilda behag skulle lämnas; men till andra utgifter skulle af Stats-Contoiret, ej det ringaste anordnas, utan H. M:ts i sittande Råd fattade underskrifne befallning; undantagande små nödige omkostningar till 100 D:r Smt och derunder; och blef denna summa utfatt till 100,000 D:r Smt. (Efterrättelse om Regements-förändringen 1719. Tryckt i *Loenboms* Hist. märkvård. 2 Del. p. 176, 177.)

För K. M:ts och Rikets Stats-Contoir skall sedan d. 26 Junii 1720 ingen annan Instruction blifvit utfärdad; ehuru dess öfverseende, förnyande och lämpande, efter hvad tider och senare förordnanden kunde fordra, skall hafva varit påtänkt. Efter nämnde Instruction, skulle Stats-Contoiret bestå af en President och tvänne Stats-Commisariier, som K. M:t och Rikets Ständer uppdrogo Directionen och asignerandet af alla K. M:ts och Rikets medel och inkomster, ehvad namn och natur de hade: derunder dock icke begrepne de medel, som förut varit till serskildte behof använde, och af andra Stater disponerade. Hvad Directionen angick, ågde Presidenten att bjuda och befalla; men om något stridde emot Stater och förordningar, skulle Commisariierne dervid, låta föra sina påminnel-

fer till protocollet, att undvika ansvar. Derutinnan förordnas vidare, huru Expeditionerne skulle underskrifvas; huru förslager af vederbörande skulle insändas, på följande årets aflönningar, till årliga Statens upprättande, hvarvid 1696 års Stat, skulle tjena till grund, och intet öfverskridas, men väl förminskas; huru till extra utgifter, en viss summa årligen, i Staten skulle uppföras; huru lönerne för alla Stater skulle ut-asigneras och på hvar Uppbördsman eller Råntmästare anordnas; huru Kronans skulder smånningom, efter tillgångarne borde afbördas; huru månads-förslager och summariske räkningar, af vederbörande Ämbetsmän, som stodo under Stats-Contoirets lydno, skulle efter förordningarne insändas, åliggandes Stats-Contoiret, att med Kammar-Collegio pådrifva, att råntor och ingålder i tid levereras och inslyta, och att efter faststald method, årligen afgifva berättelse, huru Verket efter Stat och författningar blifvit handhaft; till Riksfens Ständers vidare granskning, vid nästföljande Riksdag. Till gjöromålens och arbetets besfridande, blef Stats-Contoiret tillåtit, att utom Ordinarie betjente, äfven antaga Extra-Ordinarie, emot apart betalning; och skulle alltid någon af Stats-Contoirets Ledamöter, dageligen vara tillstädes, till förefallande ärenders expedierande.

Ifrån den tiden hafva till detta angelågne verks flyrelse, icke allenast flera föreskrifter och författningar, blifvit Stats-Contoiret till esterrättelse förståndigade, rörande Råenskapsverket, Aflönings-Pensions- och Benådningstaterne *), med de derutinnan

*) Om pensions-Statens tillökning med 101 nya pensioner åt behöfvande enkor och barn, hvartill 15,000 R:dr blifvit anslagne; förmåles i de puncter K. M. behogat meddela Riksfens Ständer vid Riksdagen i Norrköping 1800.

tinnan skedde förändringar, m. m.; utan gjöromålen äfven blifvit anseeligen förökade, i anseende till Statsverkets flere behof, saknade tillgångar, upptagne lån, penningeverkets skick och olika förhållande; som skulle fordra en vidlöftigare afhandling; hvilket hvarken sjelfva ämnet eller stället, i denna beskrifning tillåter.

Fyra kostsamma krig uti sistledne århundrade, hafva fordrat flere utomordentliga kostnader och urgifter, än Statsverket hvarken kunnat eller tillkommit att besörja. Rikets deraf förorsakade skulder, hafva således icke kunnat, eller kunna möjligan afbördas; utan de tillökte bevillningar och krigsgårder hvilka Rikens Ständer sig åtagit med förordnande tillika, om de beviljade och inflytande medels förvaltning, af de i sådant ändamål först utnämde Rikens Ständers Contoir och det sedan 1789, inrättade Riksgälds-Contoiret *).

Enligt R:s Ständers beslut vid 1772 års Riksdag, var K. M. omtänkt, att icke allenast befrämja ordning och stadga, i Rikets penningeverk; genom realisationens företagande och verkställande; utan ock, att af Statsverket, anslå det yttersta af hvad Staten, möjligan kunde aflåta, till inbetalningar i Banken af Statsverkets skuld **).

Till bestridande af Finance-ärenderne, tillförordnades en Finance-Minister eller Stats-Secrererare, och en särskild Handels- och Finance-Expedition 1773. Dit hörde enligt den utfärdade Instructionen af d. 30 Apr. samma år, 1. §. äfven alla ärender, angående Rikets Extra-Ordinarie eller i Staten icke upptagne inkomster och utgifter, så väl In- som Utrikes, samt förvaltningen deraf; men

H 2

vid-

*) Stats-Contoirets andel af den äldre bevillning, 1789, steg till 127,570 R:dr. D. v. S. om penningeverket.

**) Riksdags-Besl. d. 26 Jan. 1779, 10. §.

vidkommande Kronans vanlige inkomster och utgifter, blefvo de derifrån undantagne, såsom hörande till Stats-Contoires disposition och förvaltning. (§. 5).

Konung *Gustaf III*, för att inhämta en närmare kundskap om Statsverket och att göra dess inkomster, till sine erforderlige behof tillräckelige, låmnade Stats-Contoiret, i sin Conseille företråde, till de årlige Staters reglerande och fastställande. Såsom en följd deraf, låt K. M:t d. 3 Maji 1774, befallning afgå, till samtelige Rikets Collegier, Landshöfdingar och flere vederbörande, om indragningar af ämbeten, tjänster och löner, som tillkommit öfver 1696 års Stat, och att derutinnan icke tillstyrka några tillökningar; samt under den 10 Maji samma år, till Rikets Collegier, att noga i akt taga, hvad till förkofring i Statens inkomster bidraga kunde.

År 1778 d. 30 Junii förordnades Stats-Secretären vid Finance-Expeditionen, Baron *Lilljestrants*, att förestå Presidents-Ämbetet i Stats-Contoiret. Då han 1786, den 27 Nov. kallades att vara Rikets Råd, förordnades Baron *Erich Ruuth* till Finance-Minister och att förra Presidium i Kongl. Stats-Contoiret. Vid hans befordran till President i Kammar-Collegio, blef Finance-förvaltningen d. 11 Oct. 1790, uppdragen åt Lagman *Håkansson*, General-Consuln *Peijron* och Stats-Commisarien *Carl Gust. Ekman*.

Under Konungens minderårighet var en Committée förordnad, till Statsverkets öfverseende, och att inkomma med betänkanden, till vinnande af all möjlig besparing i Stats-utgifterna, samt en bättre kushållning med Rikets Drätsel och inkomster.

Vid Konungens tillträde till Regeringen i Nov. månad 1796, blef en lika Committée genast tillförord-

ordnad, till alla Staters nogare granskning, och i hvad mån bestådde extra löner, förmåner, tillökningar och pensioner, med mera, kunde indragas, Statsverket till lifa och understöd. Uti denna Statsberedning utnåmdes, Riks-Drotzet Gr. *Wachtmeister* till ordförande, och till Ledamöter vice President. *Lagerheim*, Stats-Commissarierna C. G. *Ekman* och *Widegren*, samt af Militairen, Öfversten H. J. *Nauckhoff* och Öfversten Fr. *Terfmeden*. Uti de puncter, dat. Norrköpings Slott d. 18 Mart. 1800, om hvilka K. M. i nåder velat underrätta Rikf. Ständer, finnes Statsverkets skuld, uppgifven, så väl vid K. *Gustaf III:s* död; som då K. M:t emottog Regeringen, samt en berättelse om de medel och utvägar, hvilka blifvit vidtagne, till botande af Statsverkets refvor.

Stats-Cont. bestod efter 1720 års Instruction af 1 President och 2:ne Stats-Commissarier; de sednars antal har sedermera blifvit ökt till 5. Den öfrige betjeningen består af 1 Secreterare, 2:ne Cammererare, Cammarförvandter, Notarier, Actuarie, Cancellister och Kammar-Skrifvare. Kongl. Råntkammaren består af 2:ne Kongl. Råntmållare, med Bokhållare och Kammererare.

Sedan Regements-förändringen 1719 hafva följande varit Presidenter uti Kongl. Stats-Contoiret.

R. Rådet Grefve *Sven Lagerberg*, 1719.

R. Rådet Baron *Casten Feiff*, dertill utnåmd d. 2 Sept. 1723.

Gr. *Carl Gust. Bielke*, d. 29 Maji 1739.

Bar. *Carl Ridderstolpe* d. 24 Apr. 1754.

Bar. *Carl Gust. Rålamb*, d. 11 Nov. 1762.

Bar. *Joh. von Löwen*, d. 9 Sept. 1765. På anhållan, afsked d. 12 Sept. 1772.

Bar. *Hans Henr. Boije*, d. 31 Dec. 1772; afsked på begäran d. 15 Jun. 1778.

Ifrån samma tid, till 1790, förestod 2:ne Stats-Ministrar, Presidents-Ämbetet i Stats-Contoiret, som förberört är.

Herr *Ulric Ehrenbill* förordnades till President 1792 och efter honom 1795, Barön *Axel Reuterholm*. Enligt nådigt förordnande, förestår Presidenten *Carl Eric Lagerheim* Kongl. Stats-Contoiret, såsom Chef vid detta Verk.

VIII.

KONGL. BERGS-COLLEGIUM.

Bergshandteringen i Sverige, leder sin ålder från Heden-tima. Vid 14-hundratalet och början af det derpå följande, synes Silfver-tillverkningen varit till den största höjd, som här i Riket inträffat, då af de rika malmer vid Sala Silfververk, utbringades 20,000 marker årligen, som åfven under K. *Gustaf I:s* tid, bibehölls, till 15 à 20,000 marker. Innan denna K:s tidehvarf var Koppar- och Järntillverkningarne ej så betydande, som de sedan blifvit, genom den omsorg, hvarmed de nådigt blifvit omfattade.

I Konung *Gustaf Adolph*, hade Svenska Bergshandteringen en Beskyddare, som på allt sätt ökade utvidga och förbättra densamma; hvilket i Dets Esterträdares, Dr. *Christinas* tid, vidare stadgades, igenom då vidtagne anstalter och kloke försättningar.

Koppar-tillverkningen utgjorde då vid Stora Kopparberget några och 20,000 Skepp:d och Järntillverkningen ökades åfven, i betydlig måtto; men detta är icke vidare ämnet för denna Afhandling; ån att visa, huru en så angelägen och

och betydande del, af allmänna Riks-hushållningen, som utgör Sveriges Hufvud-nåring och första Slôgd; fordrade ett särskildt öfver-inseende och en egen styrelse. Det är om Cammar-Collegium förut nämt, att Bergs-rörelsen allt till 1637, varit under samma Collegii allmänna tillsyn; churu till författningarnes verkställande, i de ämnen som rörde Bergverken, ett *Bergsamt* d. 26 Feb. 1630 väl blifvit förordnat, som stadgades af Dr. *Christina* d. 14 Feb. 1637; men Bergs-Collegium blef enligt, K. Maj:ts öfne Fullmägt och Sessionsmandat d. 6 Jul. 1649, ordenteligen inrättadt; då ock en Secreterare och 2:ne Skrifvare förordnades att gå Collegium tillhanda.

Tid efter annan öktes sedermera Collegii Stat; då utom President, och vice President, samt Landshöfdingar som bivistade Sessionerne; Bergsråder, Assessorer, med tillräckelig Cancellie-betjening, Fiscals-Åmbete, Kammererare-Contoir, Prober-Kammare, Ingenieurs-Stat, Laboratorier, med hela Bergs-Staten, tillkommit, hvarom mera här nedanföre.

Friherre *Carl Bonde* förordnades 1637 d. 14 Febr. att vara Gouverneur uti General-Bergsamtet. År 1646, för Bergslagernes bättre vålgång skull, fördelte han dem, emellan sig och Landshöfdingen samt vice Presid. *Berndes*, således, att under Presidentens inseende skulle lyda, Nora, Linde, Vermeland, Östergöthland, Södermanland, Skinnskatteberg, nya Kopparberget och Svafvelbruket; men de öfrige under Herr *Johan Berndes* disposition *).

Sedan Collegium var i utöfning af sitt Kall och Åmbete, kom vid Regerings-formens upprättan-

H 4

de

* Bergs-Collegii Matrikel, först sammandragen af Geschw. L. Schullze; sedan tillökt af Baron D. Tilas, p. 7, 126.

de 1660, under öfverläggning, angående Commerce Collegii företråde framför Bergs-Collegium, som dock var äldre; samt huruvida Bergs-Collegii göromål skulle kunna administreras, af Råkninge-Kammaren, till besparing i Staten; men deliberationerne derom hos R:s Ständer afstannade, utan någon vidare åtgjård eller verkställighet *).

Enligt K. M:ts Instr. för Bergs-Collegium af d. 22 Junii 1773, åligger Dommare-Åmbetet Collegium, i de till Bergshandteringen hörande delar, hvarvid sådane ämnen förekomma, som ej rätteligen kunna prövas, utan att känna det, som hörer till näringsens utöfning och de derom gifne förskildte författningar. Af denna orsak, har höga Öfverheten behagat förordna, Bergs-Colleg. till Öfver-Rått i de mål, som vid Bergs-tings Rätterne afgöras; och desse att upptaga och afgöra de årenden och uppkomne stridigheter, som egentligen röra Bergsväsendet. Sådane äro, om Jordägare och Uppfinnare-Rått, till grufvor och deras utmål; om de tvistigheter, som kunna förefalla, i anseende till Tackjärns-blåsningen och Stångjärns-smidet; om Förlags-Handel i Berg-lagarne, emellan de Bergsmän som på deras tillverkningar, undfå lån eller förskott af Bruksägare, eller Handlande i Ståderne; om skogarne uti de egentliga Tackjärns-Bergslagerne och vid några af Silfver och Kopparverken, samt i anseende till Bruks allmenningar; jämte flere andra mål, äfven de brottnåls-saker, som i grufvor samt i hyttor och hamnar kunna förefalla, och efter författningarne höra till Bergs-Jurisdictionens upptagande; Bergs-Collegium åligger ock att pröva och gifva des utslag i utföknings- och andre mål, som röra Bergsväsendet, emär besvär öfver K:s Befallningshafvandes utslag deröfver inkomma. Vidare

*) Bergs-Coll. Prot. d. 5 och 29 Okt. 1660.

de mål, som omedelbart skola upptagas, då Åmbetsmän eller betjening vid Bergsstaten ej fullgöra deras skyldigheter, och jämväl emot Bruksägare då de tilltalas för vissa missbruk emot Privilegier och författningar, såsom olofliga smiden utöfver faststæld Hammarkatt, vrakvårdige tillverkningar, m. m.

Collegii omsorg och skyldighet är äfven att vårda och förordna, om hushållningen i Bergslagerne och vid Bergverken, till det allmänna och Kronans nytta och dervid föranstalta huru grufvor böra brytas, med varaktighet för framtiden; smältningar drivas till största förmån, med tillverknings godhet; byggnader inrättas vid Bergverken, och att så mycket möjligt är söka, att de redan inrättade behörigen fortlåttas, och att lämna Privilegier eller tillstånd för nya verks anläggning, på sått stadgarne derom innehålla. Till befordran hvar af visse Åmbetsmän, under Collegii infående, äro tillförordnade att både underrätta andra i de kundskaper, som till Bergshandteringen och hushållningen dervid oumgångeligen fordras; utan ock verkställa de förrättningar som dem uppdragas, och att vidare upparbeta Bergs-Vettenskapen.

Kongl. M:ts Stat består Collegium en President, 2:ne Bergs-Råd och 4 Assessorer, såsom Ordinarie Ledamöter; hvarjämte K. M. stundom behogat förordna Extra-Ordinarie Bergs-Råd och Assessorer *). Till Collegium hör, utom Cancellie och Advocat-Fiscals-Contoiret, en Kammererare som lörer

H 5

rå-

*) I stället för Landshöfdingarne som hade säte i Collegio, hvar för sin Bergslag, då de voro i Stockholm, allt till 1713, förordnades då 6 Assessorer, af hvilka 2:ne singo namn af Bergs-Råd; 1756 blef Bergs-Rådsantalet ökt till 6, tre med lön och 3 med Assessorlöner. Bergs-Collegii Matrikel, p. 35. Msc.

råenskaperne vid Collegium; samt uti Bergslagerne och vid Bergsverken såsom Domare; och tillika för Bergshushållningen, en Bergshauptman och en Bergmästare vid stora Kopparberget, en Bergshauptman vid Sahla Silfververk, och för de öfrige orter i Riket, 10 Bergmästare, jämte flere Tjänstemän, såsom Geschvorne, öfver- och under Marckscheider, Masmästare, Bergsfogdar, med flere.

För det vid Collegium inrättade Laboratorium Chemicum, är en Directeur, med hvars syssla är förenadt, att vara Myntyvärdie; och derjämte för Collegii Prober-Kammare, en Proberare, att undersöka de Mineralier, som till Collegium inlämnas, samt 2:ne Stipendiater uti Chemien. För Mechaniquen äro äfven 2:ne Stipendiater samt en Föreståndare för den på gamla Kungshuset förvarade och ärligen ökade samling Modeller, af Mechaniske påfund, ej mindre i Bergsväsendet än Landthushållningen samt hvarjehanda Slögder.

Genom nämde inrättningar med flere af Collegio vidtagne anstalter och författningar, har järnhandteringen, emot förre tider vunnit förkofran i flere delar. Vid Ådelfors guldverk har tillverkningen, sedan guldänvisningarne 1739 blefvo uppfundne, varit ifrån 1740, då den börjades till 1794 års slut, eller på 53 år, 21,115 $\frac{1}{2}$ ducat, som gör omkring 400 ducater ärligen. Af Sala Silfververk har såsom medeltal för de 10 åren, från 1781 till 1790, blifvit tillverkade 2,532 marker silfver ärl. och koppar-tillverkningen i Riket, när vid Fahlun efter de sednare årens medeltal, blifvit åstadkomne, emellan 5 och 6000 skepund; med de öfrige Kopparverken utgjordt omkring 7000 skepund Gar-koppar om året. Järn-tillverkningen i Riket kan beräkans till 400,000 skepund och något derutöfver. Ett uttryck förtjenar här intagas, af Gr. *Ter-*
fin:

fn.: att det ågnade ofs vid våra Riksmöten, att sitta på järnbänkar, i stället för i England brukliga ullsäckar, till erindran, att järnhandeln och järn-smidet, är vår dyraste klenod, och vår rikaste indrägt. (Bref till en ung Prins, 2 Del. St. 1756. 8:o. p. 284.

Deffe metallers frambringande och beredning, jämte en del andra tillverkningar, såsom alun, vitriol, med flere, äro Bergs-handteringsens föremål, hvarvid Bergs-Collegium åligger, att hafva inseende och vård, efter Stadgar och Författningar.

Bergs-Collegium hafver från längre tid tillbaka haft sitt säte på K. Myntet. Uti Kongl. Brefv. dat. Jacobsdal d. 27 Dec. 1673 förmåles; att K. Mt för godt funnit, att låta inrätta Sitt Säll, der Myntet och Bergs-Collegium då var; hvarföre Collegium hade att göra sig redo till utflyttning, och att om ett annat boställe vara omtänkte. Se här om vidare beskrifningen angående Myntet.

Följande hafva varit Presid. i K. Bergs-Collegio:

Baron *Seved Båt* d. 29 Jan. 1652.

Baron *Erich Fleming*, blef den 17 Mart. 1652, jämte des Landshöfdinge-Åmbete öfver Stora Kopparberget och Dalarne, förordnad till Presid. i Bergs-Collegio. Den ende som ifrån Aufcultant i Collegio, tjent sig upp till President derstädes. Afled på *Rikssten* 1679.

Baron *Sten Bjelke*, d. 8 Aug. 1679, var tillika R. R. och Riks-Skattmästare, död i Stockholm 1684.

Baron *Clas Fleming Hermanson*, förordnades 1685 till R. R. och President i Kammar-Bergs- och Reductions-Collegierne; reste s. å. til Varma Baden, der han dödde.

Gr. *Fabian Wrede*, Ordinarie Presid. d. 29 Sept. 1685, var tillika Pr. i Kammar- och Com. Coll.

Coll. samt Stats-Cont.; erhöft dimission ifrån Presid. Åmbetet i Bergs-Colleg. d. 7 Julii 1694.

Grefve *Diedr. Wrangel*, K. Råd. Pres. i Bergs-Colleg. d. 7 Julii 1694, afled 1706. Åmbetet ledigt till 1711.

Gr. *Jacob Spens*, Pr. 1711.

Gr. *Gustaf Bonde*, d. 9 Jan. 1721, blef sedan Riks-Råd.

Baron *Magnus Palmqvist*, d. 26 Aug. 1727, död 1729.

Baron *Conrad Ribbing* d. 1 Oct. 1729.

Baron *Gust. Rålamb*, d. 26 Oct. 1736.

Gr. *Fredr. Gyllenborg*, d. 6 Aug. 1750, död 1759.

Carl Arnell, d. 29 Oct. 1759, afsked på begäran 1762.

Gr. *Johan Georg Lillienberg*, d. 29 Jun. 1762, erhööll på begäran afsked.

R. R. Gr. *Nils Bjelke*, 1782.

R. R. Baron *Fr. Ridderstolpe*, 1789.

Då deras Kongl. Høgheter, sedan Sveriges Konung, *Adolph Friedrich* och Dr. *Lovisa Ulrica*, besökte K. Bergs-Collegium, flogs deröfver en Skådepenning: föreställande på första sidan Deras Bröstdbilder, namn och titel; på andra sidan läses: *Severisfimis Principibus minerarum Svecicarum Genera et impendendos labores, felici futororum augurio, coram cognoscentibus die 17 Novembris a:o 1750. Regium Collegium Metallicum, Tantis Hospitibus clarum, ex Auro Patrio cudi fecit.* Och nedanföre ett berg på hvilket Smäländska Vapnet synes utuggit.

Deras Kongl. Høgheter förklarade Deras nådiga välbehag öfver Collegii arbete, i följande Skådepenning:

Ena sidan: Brösbilderne de samma, som å den förenämde: andra sidan: Solen skiner öfver ett bergaktigt land, med öfverskrift: *Nec vidisse Semel Satis est.*

I exerguen: *Gratas Augustis Reg. Coll. Met. curas.*

LABORATORIUM CHEMICUM.

Inrättningen af ett Laboratorium-Chemicum i Stockholm, tog nästan med Kongl. Bergs-Collegii instiftelse 1648, sin början, under namn af Prober- och Laborant-Kammare; för styrelsen hvaraf Riks-Vårdien på Stat tillades 2400 D:r K:mt. År 1658 blef lönen ökad till 3000 D:r, samma mynt, och en Proberare och Laborant antagne, samt Material-p:gr bestådde både för Laboranten och Prober-Kammaren. Uti en underd. ansökning ingifven d. 2 Dec. 1654 och underskrifven af *Er. Fleming*, *Abrah. G. Leijonhufvud*, *Erich Sparre*, *Jesper Krusbjörn*, samt Contrasignerad af *Mårten Månsön Lindesten*, anhöll Bergs-Collg. hos H. K. M. om försäkran på ett hus och tomt vid Myntet, på Helgeands-holmen, som till Bergs-Collegii Ordinarie Residens och acters förvarande, af desz medel uppbyggdt var; jämte tillstånd att få vidare inrätta dertillhördades en Prober-Kammare och ett *Laboratorium* med desz tillhörige requisita; som skulle lända till Rikets heder och nytta.

Konung *Carl XI*, gaf 1679 Skattmästaren *Gr. Sten Bielke* befallning om denna inrättnings utvidgande. År 1683 d. 11 Oct. fick han tillika med Presidenten *Fleming*, hårom ytterligare påminnelse. Doctor *Urban Hjärne* blef då dervid Föreståndare med Assessors namn och såte i Collegio, så ofta han behagade; och anslogs då tilli-

ka

ka 1000 R:dr årligen, till denna inrättning. Ändamålet deraf, blef icke allenast utrönandet af metallernes natur; utan ock nogaste undersökning, af de andra Naturens Riken, till hushållningens och konstlens förbättring. Kraftigare läkemedel, borde i synnerhet af inhemske ämnen tillredas och på Fattighus försökas. Till Laboratorii behof nyttjades någre rum uti Gr. *Gustaf Bondes* hus, för hyra; men år 1692 då *Hjärne* blef Archiater, gjordes någon förbättring i Staten: och så vål till befämjande af de Chemiske arbeten, som inrättningen af ett Mechaniskt Laboratorium, inroptes 1694, på Banco-Auction för 26,100 D:r K:mt *Gripenhjelmske* huset på Kungsholmen, der Lazarettet nu är, och der en Hortus Medicus af *Hjärne* äfven anlades.

Denna hedrande inrättning som på så orter hast eller har sin like, fullföljdes orubbad till 1713, då huset med K:s bifall såldes för 27,000 D:r. År 1719 inköptes vål för 12,000 D:r, *Olivecrantske* huset på Norremalm i stället; men efterhand försöllo och afrynade desse stora anstalter. Vice Presid. och Archiatern *Hjärne* fick nu tillstånd, att antaga Assessoren Doctor *Bromell*, sig till hjälp vid Laboratorium-Chemicum; med tillfägelse, att vid förefallande förändring framdeles, blifva till Laboratorii förestående närmast. K. Brevet d. 14 Dec. 1719.

Af de många rön och försök Archiat. *Hjärne* här anstält, trycktes 1712, *Parasceve* eller *Actorum Chemicorum Holmensium*, Tom. 1. Den andra utgafs tillika med den första omtryckt 1753, af Professor *Wallerius* *). Mera finnes i W. Acad. handlingar derom.

Se

*) *U. Hjärne Actorum Chem. Holmensium, cum Annotationibus Wallerii. Stockh. 1753, 8:o.*

Sedermåra och då Bergs-Rådet *Brandt* år 1727 emottog Laboratorium, var hela Staten indragen, på 1200 D:r när, som användes till materialier. År 1729 och 1732 förfäldes det sist köpte hufet, flyckevis; emedan Doctor *Brandt* fått rum till Laboratorium på Myntet.

År 1748 blef inrättningen förnyad och åter upplifvad. Enligt K. brefvet af d. 23 Febr. nysnånade år, skulle Vårdien tillika vara Laboratorii Föreståndare och njuta jämte de i Staten uppförde 1800 D:r åfven så mycket af Skogs-recognitionsmellen; 2:0 anslogs till en Handlangare 600 D:r, och till materialier 1200 D:r K:mt; 3:0 Skulle Vårdien bo på Myntet, och Laboratorium och Prober-Kammaren håra tillhopa; 4:0 skulle Chemiske Operationerne dageligen ske och fyra Aufcultanter undervisas i Chemie och Prober-konsten; 5:0 Efter Verdien hör under Kammar-Collegium och Laboranten under Bergs-Colleg. skulle fysflan besättas, efter Collegiernes gemensamma omröstande. Om *Brandts* förtjenster som Laboratorii Föreståndare, kan läsas Prof. *Bergmans* Åminnelse-Tal öfver honom d. 9 Aug. 1769, som tillika innehåller en kort Historie om detta Laboratorii Chemici öden, till samma tid. Följande hafva bestridt Riks-Guardie-fysflan.

Hans Weiler, Riks-Guardie, d. 14 Feb. 1637.

Anton Grill blef införskrifven från Amsterdåm och fick 300 R:dr i rese penningar. Han antogs i Gøtheborg d. 28 Maji 1658, och fick då i befallning att hafva uppligt öfver Rikets Mynt, samt att guld- och silfver-arbete, måtte vara ostrafeligt; likaledes öfver alla vigter, så i Bergslagerne som Upp- och Sjö-Ståderne, enligt Instructionen, den Kammar-Collegium på befallning projecterat, af den 30 Maji 1661.

Mich.

Mich. Pohl, R. Guardie 1704. Suspenderad på någon tid 1711.

Johan Helledai, förrättade fysflan ad interim. *And. Laur. Stockenström*, var ock Vicarius.

Riks- sedan Mynt-Guardien lyste förut under Bergs-Collegium, blef sedermera 1722 stald under Kammar-Collegium. Den 10 Julii 1725 resolverades att Riks-Guardie, skulle blott hafva titel af *Mynt-Guardie*. Med hans beställning combinerades inseendet öfver Laboratorium Chemicum. K. Maj:ts bref till Bergs-Colleg. d. 23 Febr. 1748.

Georg Brandt, Mynt-Guardie d. 11 Dec. 1730, efter afledne *Pohl*. Extra-ordin. Assessor i Bergs-Collegio d. 19 Maji 1747, jämte Mynt-Verdie-fysflan. 1748 den 9 Febr. K. brefvet till Bergs-Collegium, att Laborat. Chemicum skulle stå under Assess. *Brandts* inseende. 1757 d. 29 Febr. blef *Brandt* Extr. ord. Bergs-Råd. Afled d. 29 Apr. 1768.

Gustaf von Engeström, Mynt-Guardie d. 28 Junii 1768, då han af Kammar- och Bergs-Colleg. tillika förordnades att förestå Laboratorium-Chem. på begäran afsked 1794.

Pet. Jac. Hielm, Mynt-Guardie 1794.

 IX.

KÖNGL. COMMERCE-COLLEGIUM. *)

Då K. *Gustaf Adolph*, till Riks-årendernas båttridrift och vård, förordnade och med Instr. försedde, de 5 äldste Rikets Collegier, blefvo Handels-årenderne, så väl som Bergverken, satte under det, med namn af K. Maj:ts och R:s Kammar-Råd, 1613 inrättade Collegii inseende.

Be-

*) Com. Collegii Berättelse om Dets inrättning och göromål.

Befattningen fanns likväl snart vara för vidfråckt, och ärenderna flere, än att de på ett ställe med tillbörlig noggrannhet kunde skötas. Under Dr. *Christinas* minderårighet blef derföre år 1637, värden om Bergverken uppdragen, åt ett så kalladt Bergsampt, och Handelsärenderne ställdes under ett särskildt Commerce-Collegium, hvilket, till följe af K. M:ts nådiga fullmägt och authorisation, under 28 Nov. nyfsmånade år, "skulle hafva förforg om In- och Utrikes Handels flor och förkofran, med hvad deraf dependerade; emedan som orden lyda: K. M. förmärkt, att de framfarne Konungars goda upplåt, för Commercierne, icke litet blifvit befvårat och återhållit, i det icke någon i synnerhet, är vordet committerat, att derföre bårå enkannerlig sorg och åhåga."

Till President i detta Collegio förordnades R. R. Am. samt Öfverståthållaren *Clas Fleming*, och till Bisittare Underståth. *L. Grubbe* och Gen. Tullförvaltaren *Mårt. Augustinsön*; hvarom K. M:ts påbud, till allmän esterrättelse utfärdades; men icke förr än 1651 blef Collegium med Instruction försett. En ny fullmägt utfärdades d. 1 Oct. s. å. hvarmedelst R. R. *Joh. Bernades* förordnades att vara Director, Cam. Rådet *Mårten Leijonschöld* (förrut Augustinsön) vice Director, och Borgmäst. i Stockh. *Joh. Lilljencrantz* Assessor.

Enligt 1651 års Instr. skulle 2:ne andre Com. Collegier inrättas, det ena i Liffland och det andra i Sveriges Tyska Provincer, hvilket dock icke gick i verkställighet; utan blef 1652 förordnadt, att allenast ett Gen. Handels-Collegium skulle vara öfver Sverige och dess Provincer, hvars Ledamöter efter samma års Stat, bestodo af President, vice President, och 2:ne Assessorer, med nödig betjening. År 1667 finnes Ledamöternas antal, för

ökt med 4 Assessorer och 4 Commissarier, samt talrikare betjening, till hvilken Stats aflöning Sjö-rätts och passp:grne anordnades d. 17 Dec. 1668.

K. *Carl XI.* förenade åter Com. Collegium 1681, med Kammar-Collegium; förmodligen till någon besparing i Staten. Vissa Deputerade af Kammar-Collegium, med några Ledamöter af Com. Collegium blefvo sedan anbefalite, att åtaga sig Commerce-fakerne, och 1684 blef förordnad, att desse årender skulle gemensamt af Kammar- och C. Collegii Ledamöter företagas; men Sjö-rätts- och Vexelfakerne, af K. Hof-Rätterne, till afdömande upptagas.

Uti K. *Carl XII:s* skr. ifrån Bender af d. 25 Apr. 1711, så väl till Kgl. Senaten; som till då varande K. R. och Presid. Grefve *Fab. Wrede*, förklarades: "att som K. M. för Dets trogne Underfåtares välfärd och förkofring, pröfvat högst nödigt, att om Handeln och allehanda nyttiga Manufacturers inrättande i Riket, droges en större omsorg; men funnit att sådant intet kunde ske, med det eftertryck, som ett så angelägit verk fordrade, om icke vissa personer förordnades, som af andra Åmbetsyslor oförhindrade, endast och allenast derpå använde all deras omsorg och bekymmer; så hade K. M. till att befordra, ett för hela Riket så hållsamt och nyttigt verk, i nåder funnit för godt, att licentiera och frikalla Kammar-Råden, ifrån Commerce-Collegii systerne, och i det stället förordna särskildte Bisittare i detta Collegio." Till följe af detta Kongl. förordnande, blefvo Collegierne åtskilde, och Gr. *Wrede* blef President i Com. Collegio; men licentierades ifrån sin befattning, i Kammar-Collegium och Stats-Contoiret, på det, som berörde skrifvelse lyder: "han med så mycket större frihet måtte kunna sköta detta delicata verk, som fordrar sin egen man, om Man dermed skall ernå
det

det påsyftade ändamålet." K. tacktes derefter, medelt skrifvelse från Bender, d. 28 Oct. f. å. anbefalla Colleg. att tilltråda förvaltningen af alla de göromål, som förut hade hört till desz befattning, och deribland Sjørätts- och Vexelsaker; men 1723, blefvo likväl desse sednare årender K. Hof-Rätterne underlagde. Collegii Stat faststältes då äfven, hvarjämte Collegium tillades lika värdighet och aflöning med de öfrige Rikets Collegier.

K. *Carl XII:s* långvariga krig, författe Riket i yttersta vanmägt. Handel- och Sjöfart upphörde; Manufacturer och Slögder råkade alldeles i förfall, och utlåningen måste tillitas, att hitföra landets behof och förnödenheter. Efter Desz dödeliga fränfälle och sedan Riket återvunnit fredens lugn, blef Regeringens förnämsta omsorg, att åter ställa Rikshushållningen i sitt rätta skick. Den samma måste nästan till alla desz delar, grundas å nyo. Årenderne fordrade en kraftig och mogen åtgärd: Handela borde upplifvas; sjöfarten med egne skepp återställas; Manufacturier och Slögder inrättas och understödjas; fiskerierne upphjelpas och nyttige plantager anläggas. Beredningen af allt detta tillhörde Com. Collegium, som genom en ny Instruction af d. 16 Oct. 1723, lämpad efter tiden och tillökte göromål, fattes i större verksamhet.

Sedan R:s Ständer vid 1727 års Riksdag, bevilljat en så kallad Landshjelp, som sedermera, enligt Taxa af d. 19 Maji 1739, förändrades under titel af Manufactur-fond; och skulle användas till nyttige Fabrikers understöd; blef ett särskildt Manufactur-Contoir, bestående af R. Ständers fullmägtige, af alla 4 stånden, försedd med nödig betjening, inrättadt, hvilket enligt Instr. d. 14 Mart. 1739, och de tid efter annan deruti gjorde förändringar, skulle åga disposition af bemålte fond.

Hårigenom blef värden af Manufacturerne, delad emellan Com. Colleg. och detta Contoir, till des vid 1766 års Riksdag beslöts, att Manufactur-Contoiret skulle uphöra, och R:s Commerce-Colleg. likmätigt Reg:s-formen, samt både äldre och nyare Instructioner, odelt behålla värden öfver Manufacturerne och tillika beförja förvaltningen af disconterings-medlen.

Efter 1723 års Instr. ågde Collegium icke rättighet, att arbeta på särskildte divisioner; men som gjöromålen anfenligen tillvext, biföll K. M. d. 20 Oct. 1756, Collegii anhållan, att på 2:ne divisioner få afgöra de mindre målen; vid hvilket tillfälle Collegii Betjening blef förökt.

Genom K. br. d. 26 Mart. 1770 förordnades att Colleg. borde arbeta på 3:ne divisioner; en för Handels- en för Manufactur- och en för Justitie-ärender; till hvilken ända Coll. med flere Ledamöter förstärktes, af den år 1766 reducerade Manufactur-Contoirets Öfver-Betjening, och blef i anseende till de mångfaldige, sedan 1723 vidtagne författningar, en ny Instr. för Manufactur-Divisionen utfärdad, som skulle utgöras af 2:e Commerce-Råd, samt 4 Assess. på Ordinarie Stat, med egen Betjening; då jämväl faststältes, att inga Ledamöter skulle dådanester sitta i Collegio under namn af Commissarier. På det lönerne ej skulle gravera Staten, skulle de tagas af Manufactur-fonden och Discont-Contoirets reserve-Cassa.

Denna Collegii inrättning varade till år 1774 d. 15 Junii, då en ny Instr. utfärdades, enligt hvilken Colleg. år fördelt på 2:ne divisioner; Handels- och Manufactur-, samt Justitie-divisionen.

Till den förra höra alla de mål, som angå: 1:o utrikes Handeln, såsom förslagers utarbetande till des uphjelpande och bibehållande; frågor om Han-

Handels-tractater; om nya Ståders och Handels-Compagniers inrättande; om de afgifter som för varor, vid ut- och ingående böra betalas, samt det som angår Vexel-rörelsen i Riket; Svenska Sjöfartens fredande; Consulers och andra utrikes varande Ämbetsmäns instruerande, som stå under Collegii in-seende; att hafva in-seende öfver Sjömanshusen och utrikes varande nationelle Cassor; Algeriske pass och fri-brefs utfärdande. 2:o Det som härleder sig af inrikes Handeln; Stådernes Privilegier; Burfkaps-mål; frågor om varors pris och taxor; om Communicationers befrämjande inrikes orter emellan; marknader, tull-accis-samt källare-friheter; brand-stoder, skogars vård och förädlande, skeppsbyggerier, såg-qvarnar, tillika med det som angår lots-verket, samt fyr- och kännings-båkar. 3:o Det som rör Fabriker och Handtverkerier, samt deras privilegierande och förseende med Reglementen; frågor om deras inrättande och vidmagthållande; deras förseende med arbetare, tjensteverk, rudimaterier, modeller och verktyg, samt alla från Hall-Rätterne inkommande Oeconomie- och Politie-mål: Dispositioner af Manufactur- och Discont-fonder; in-seende på Spinn- och Rasp-husen samt enskildte spinnerier, Schåfferier och Plantager, tillika med Controll-verket, öfver guld-silfver- och tenn-arbeten. 4:o Hvad som angår Rikets fiskerier och deras befrämjande; såsom bestådde uppmuntringars utdelande; tillsyn vid exporten af Svenske fiskevaror, samt anskaffande, m. m.

Justitie-divisionen åter, upptager och afgör, alla till Collegio hörande rättegångs- och bråttmål, ehvad de äro af den beskaffenhet, att de af Collegio, omedelbart böra uptagas, eller genom vad, besvär eller underställning inkommit, och således 1:o de vid Sjö-gränse- och Accis-Rätterne i Riket,

afdomde Confiscations- och Tull-förfnillnings-mål, samt förbrytelser emot Brånvins-förbudet, tillika med tull-betjenters deltagande uti dylike brott, som genom befvår eller underställning under Collegii bepröfvande dragas. 2:o Tvister uti skuldfordringsmål som röra Fabriksinrättningar, och uppkomna antingen emellan Förlåggare och Fabriksidkare, eller ock emellan dem och deras arbetare, och vid Hall-Rätterne afdomde blifvit. 3:o Alla inkommande befvår öfver Landshöfdingarnes och Magistraternes utslag, ej mindre i utmättnings, än sådane Politie- och Oeconomie-mål, hvilka enligt författningarne, kunna komma under Collegii skårskådande; samt 4:o alla Dykeri- och Bergnings-tvister.

I Riket äro 102 Magistrater, 31 Hall-Rätter, 29 Sjötulls-Rätter, 92 Accis-Rätter, 13 Gränsetulls-Rätter och 2 Tull-Rätter, hvilka sistnämde Domstolar upptraga alla, så till Sjö- som Gränsetulls- och Accis-Rätterne eljest hörande mål.

Då nu alla Rättegångs- och Brott-mål, hvilka till Collegium ifrån desse ställen inkomma, böra af Justitie-Divisionen pröfvas, som för öfrigt äligger att granska, huru rättvisan vid förberörde underrätter varder utdelad, samt att då fel och försummelle, hos någon af dem, uti deras äliggande Ämbets-förrättningar sig visar, eller af vederbörande Advocat-Fiscaler åtalas; befordra den felaktiga Under-Domaren till laga ansvar osh den lidande till behörig upprättelse; så har Justitie-Divisionen, under dess Doms-Rätt, ej mindre än 265 Under-Rätter, oberåknade så väl alla Extra Domstolar, hvilka nödvändigheten fordrar, att allt som oftast förordna; såsom ock Kåmners-Rätterne hvarifrån Befvärs-mål, angående förseelse emot Controll-författningarne inkomma; och äfven höra till denna divisions afdommande.

Uti Collegii Pleno föredrages och afgöras: 1:o Collegii egna Oeconomica, eller sådana mål, hvarvid öfverläggningar fordras om författningar eller anstalter inom Verket; ledige tjensters bortgifvande; förslagers upprättande, som på Collegii åtgård ankomma; Instructioners utfärdande, för alla under Collegio lydande Ämbetsmän, samt deras tilltalande för begångne fel; de Ämbetsmän dock undantagne, som af hvardera divisionen, särskildt böra förefås och instrueras. 2:o Frågor om allmänna författningars utarbetande eller förklarande; hvilka dock, när de fordra vidlyftigare öfverläggning, förut beredas innan de in Pleno föredragas.

Enligt K. Br. d. 24 Feb. 1778, är Ledamöternes antal, på Ordinarie Stat fastställt, att bestå, af en President, 4 Commerce-Råd och 6 Assessorer; af hvilka 2 Commerce-Råd och 3 Assessorer böra beklåda hvarje division. Collegium är äfven i berörde Stat förfett med nödig Betjening, och hör derunder, utom Cancelliet, samt Advocat-Fiscals-Notarie-Actuarie- och Controllers-Contoiren:

1:o Manufacturfonds - Cammererare - Contoir, som bestrider de göromål, hvilka åtfölja utbetalningarne och redovisningen, för de medel, hvilka till Manufacturernes och Fiskeriernes befrämjande, samt Spinn- och Arbetshusens underhåll blifvit anslagne.

2:o Manufactur-Discont-Contoiret, som besörjer bokföringen för Discontlånen, penningarnes utafsignering och återinfättande, m. m. som till säkerhet och ordnings vinnande hörer, enligt det för Manufactur-Discont-fondens förvaltning, under d. 2 Apr. 1779, faststälte Reglemente; och

3:o Controll-Contoiret öfver guld- silfver- och tenn-arbeten i Riket, hvilket Contoir 1752 inrätt-

tades till säkerhet för allmänheten att erhålla oför-
fälskade arbeten af berörde metaller *).

Detta K. Collegium hade från längre tider till-
baka sina rum, uppå Kongl. Slottet; men K. be-
fallte ytterligare, ifrån Wåå d. 17 Mart. 1677,
att Krigs-Collegium, skulle inrymmas i Commerce-
Collegii rum på Slottet; då Öfverståthållaren Ba-
ron *Rålamb* svarade att han intet visste, hvar han
skulle finna rum för Collegium och dess Handlin-
gar. Den 21 Oct. 1712 anmälte Öfverståthållare-
Ämbetet, att Collegium då var flyttadt från gam-
la Slottet till Friherrinnan *Christina Kruses* hus på
Kungsgatan (Stora Nygatan). I sednare tider hyr-
des Baron *v. Höpkens* hus, i Tyska Kyrkobrinken,
till Collegii behof; innan *Braheska* huset på Rid-
darholmen, dertill af Kronan inköptes. Hvarom
mera angåde Riddarholmen finnes anfördt.

Af Kongl. Råden var Gr. *Julius De la Gar-
die* den sista President i Commerce-Collegio; efter
honom hafva sedan 1719 års Regements-förändring,
följande varit Presidenter: Baron *Dan. Nic. von
Höpken*, 1727; Herr *Anders von Drake*, 1741;
Baron *Erland Broman*, 1747; Grefve *Carl Ruden-
schöld*, 1758; Baron *Clas Gust. Rålamb*, 1761;
Edvard von Carlsfon, 1762; *Nicl. v. Öetreich* 1767,
Baron *Gust. von Celsing*, 1770, och efter honom
R. Rådet, Baron *Johan Lilliecrantz*, tom detta
Ämbete ännu förestår.

X.

KONGL. KAMMAR-REVISIONEN.

Det var under Riksföreländaren *Birger Jarls*,
samt Konungarnes, *Waldemars* och *Magni Ladulås*,
Regements-tider, som Rikets skattkammare först bör-
jade att med någon visshet, påräkna inkomster, e-
hu-

*) Se första Delen af detta verk, p. 250, 251.

huru tillfällige de ån voro. Men värden deraf var i högsta måtto oordentlig; och en *Albrecht*, som flöfode på fina gunstlingar; en *Margareta*, som visst icke anfåg Sverige för Sitt Fosterland; och de tvister om Riksstyrelsen, som derefter, ända till 1521 varade, skaffade ingen rättelse; utan bidrogo med förenade krafter, att tömma skattkammaren, och utarma folket.

Gustaf I. stor i allt, kunde ej annat ån vara det som hushållare. Historien och förvarade handlingar båra vittne derom och föreviga Hans minne.

Yngste sonen fullföljde i synnerhet, denna makalöfe Konungs således påbörjade verk, och under Sonens, den store *Gustafs Adolphi* tid, vunno ingålderne till Staten och redogörelsen dersöre, en stadga och säkerhet, som Riket dittills icke ågt.

Uti ett välbestått samfund fordras ej allenast att inkomsterne åro ordentliga och blifva förbättrade; utan ock i synnerhet, att de riktigt utgå, behörigen uppåras och redovisas. Det förra tillkommer Kammar-Collegii; det sednare Kammar-Revisionens allmenna vård och öfverinseende.

Enligt Regements-ordningen af år 1634, hörde till Kammar-Collegium, (eller som det förr kallades Råkninge-kammaren), Revisionen eller Revisionskammaren, hvilken bestod af 6 Ledamöter eller Commissarier. Desse ågde att genomse och granska Kronans räkenskaper; och då mål skulle afgöras, som rörde Kronans ingålder och redogörars ansvar, skedde sådant af en Kgl. Kammar-Rätt; som utgjordes utaf desse Commissarier och Råkningekammarens Ledamöter; hvilka voro, Riks-Skattmästaren som förde Präsidium, 2:ne Rikets Råd, 2:ne af Adeln och 2:ne Kammererare.

Men göromålen blefvo ökade, och till åren dernes bättre skötande, anslågs vid slutet af år 1666,

under K. *Carl XI:s* minderårighet, af Regeringen för godt, att förordna och utnämna den ene af de 6 Commissarierne, till Directeur, och de öfrige 5 till Assessorer. En Assessor tillfattes då äfven och 6 andre Commissarier antoges. Dock borde så väl Directeuren som Assessorerne deltaga med Commissarierne uti Revisions-arbetet; men Rättegångs-årenderne som tillförene, föredragas och afgöras uti Kammar-Rätten, hvars Domar enligt K. Brefven d. 22 Nov. 1681 och d. 29 Apr. 1686, genast borde gå i verkställighet, och något ändrings sökande, deruti icke tillåtas.

Orsaker måtte förefunnits, som föranlåto K. år 1687, att förordna, det Kammar-Rätt under Riks-Kammar-Rådets Gr. *Gyllenstiernas* ordförande, skulle i Revisions-Kammaren hållas och målen der definitiva afgöras. Men detta allt lærer ej ägt sin äsyftade verkan; då K. fann, att Redogörelse-verket tarfvade sin egen specielle tillsyn, och pröfvade alltså för godt, att år 1695, helt och hållit skilja Kammar-Revisionen ifrån Kammar-Collegium, och gifva den förre sin egen President, uti bemålte K. Rådet Gr. *Gyllenstierna*, samt nödig Betjening af Secreterare, Notarier och Cancellister.

Uti Reglementet d. 4 Jan. 1692 förordnades att Directeuren, som dittills deltagit i Revision, skulle derifrån befrias, i anseende till det bitråde, han borde göra ordföranden, vid skötandet af Doms-årenderne.

Directeurs-Åmbetet upphörde 1705 och K. *Carl XII.* behagade, år 1710, utnämna en vice President; emedan Presidenten icke alltid ägde tillfälle, att sjelf årenderne öfvervara.

Rikfens Ständer anslågo väl vid Riksdagen 1727, att efter den då varande vice Presidentens afgang, någon ej sedermera borde tillättas, samt att de

2:e äldste Assessorerne, skulle med Kammar-Revisions-Råds-fullmagter hugnas; men K. pröfvade 1749 vice Presidents-Ämbetet nödigt, och har sedan den tiden blifvit bibehållit, jämte förökat antal af Kammar-Revisions-Råd; utan verkelige vice Presidents- och Råds-löner, annorlunda, än att liknåttigt K. Br. till Kammar-Revif. d. 27 Febr. 1778, vice Presidenten och det då varande äldste Kammar-Revisions-Rådet, borde för deras tider, få gagna sig, till hälften hvardera, af den först ledig blifvande Assessors-lön, hvilken efter deras afgång, skulle tillfalla yngste ordinarie Assessoren utan lön.

Ifrån den tid, Kammar-Revision blef, ett särskildt Rikets Collegium, efterlefdes Reglementerne för Kammar-Revision af åren 1689, 1691 och 1692, till år 1720, då K. M. d. 26 Junii lät utfärda för detta Collegium, Dets nu ågande Instruction. Den uptager uti 4. §. de mål, som i synnerhet höra under Kammar-Revision och till Dets skårskådande och afdömande, såsom: "alla Revisions-observationer, Advocat-Fiscalens anmärkningar, allt förfnillande som uppgifves, angående Kronans revenueer och ingålder, samt dervid hörande rättigheter; om något Stånd, Stad eller Societet ej fullgjordt dets privilegium, rörande någon K. M:t förlänt inkomst och rättighet; alla tvister om Kronans råntor, eller de stridigheter, som vid Hufvud-böckernes afslutande kunna förekomma; besvär öfver Executorernes utslag, som röra Kronans råntor och ingålder; tvister angående contracter, afhandlingar och cautioner för uppbördsmän; alla criminal-actiöner, emot dem, som uti deras ämbeten, angående Kronans råntor och inkomster, eller eljest något sådant förfnillande och origtighet begädt, att de finnas förskylla criminaliter blifva anklagade; med hvad mera som finnes af den beskaffenhet, att det här-
rö.

rörer af Kronans ingålder och deras administration, samt för öfrigt allt hvad K. M:t in Specie, kan finna nödigt att anbefalla, af Kammar-Revisionen judicialiter att afgjöras, antingen genom Fiscalen eller eljest."

De årligen afgifvande och inkommande räkningar, som af ållder tillhört Kammar-Revisionens granskning; oberåknade de i senare åren flerfaldigt tillkomne, utgöra ett antal af 127, utom deras verifications-band, som vida öfverfliga räkningarne i nummer och vidlyftighet. Antalet åter af de betjente, som med revisionen deraf skola fyskofättas, har hunnit till omkring 20; hvaraf dömmas kan, att icke en fjerdedel af det hela, som hvar år bordt granskas, kan möjiligen medhinnas; hvarigenom detta angelågne verk, icke kan uppfylla dess stora ändamål; att freda Statens allmänna tillgångar från försnillningar och tillgrep.

Riksfens Ständer funno vål år 1766, nödvändigheten och nyttan af Kammar-Revisionens gjöromål, och att ingen inkomst som beviljas Staten, år säker och att påräkna, utan en noga kontroll å dem, som uppbörden och redogjörelsen skola beförja. De tillstyrkte derföre en utvåg, till vinnande deraf; men som icke kunde befrämja ändamålet i det hela. Betjeningen vann uppmuntran genom K. Br. d. 16 Oct. 1766, i det 40 procent bestodes af alla de medel, som genom Betjeningens extra möda, utöfver det Revisions-arbete, dem på ordinarie stunder åläg, kunde uti Kronans cassa inflyta. Verkan deraf röjde sig genast; men som missbruk dervid icke kunde förekommas, upphåfdes samma förordnande d. 22 Jan. 1793, då 12 procent beviljades af allt, som genom Kammar-Revisionens anmärkningar, kom Kronan till godo.

Enår,

Enår, oagadt årligen skedde aflöningar, med observations-medel, till visse Kammar-Revisions-Betjente; och efter afdrag af 40 procent, för nästan allt, som genom anmärkningar, sedan år 1766 in-
flutit, ändå, vid 1796 års utgång, finnes en Kronans behållning för egen del af 25,794 R:dr 27: 9, samt då hårtill kommer, den summa af 17,198 R:dr 2 sk. 3 r:st. som till samma tid inkommit i Kronans cassor, i anledning af Revisionen, af 1789 års Bevillnings taxerings-långder, oberäknad den återfångst och fåkerhet, som redan år vunnen eller vinnes, genom den i nåder anbefallte särskildte granskning, af vederbörandes redogörelser, för de under sista kriget, åtgångne medel, m. m. så visar sig ögonskenligen angelägenheten, nyttan och nödvändigheten af Kammar-Revisions-arbetet och ändamålet af des inrättning.

Till detta Verkets förbättring, har Kammar-Revisionen uppgifvit de förslag, som gifvit anledningar, till öfverläggningar derom 1774 och 1787. Kammar-Revision har sedermera 1797 fått K. M:ts befallning att inkomma med underd. berättelse om Kammar-Revisions-Verkets tillstånd, samt att uppgifva hvad till des förbättring kunde tarzvas. Det derom afgifne underd. betänkande, ankommer på K. M:ts nådige pröfning och vidare förordnande*).

Kammar-Revisionen hafver nu sitt säte uti gamla Kungshuset. Ifrån början af sistledne århundrade, hafva följande beklädt Presidents-Åmbetet derstädes: Gr. *Carl Gyllenstierna*, 1701; Gr. *And. Leijonstedt*, 1719; Baron *Gust. Rålamb*, 1727; Gr. *Herman Cedercreutz*, 1736; Bar. *Per Nich. von Gedda*, 1742; Bar. *Joh. Löwen*, 1755; Hr *Joh. Julius vult von Steijern*, 1757; Gr. *Mathias von Her-*

*) Föregående berättelse är af en Ledamot i Kongl. Kammar-Rätten, benägit meddelt.

Hermanffon, 1765; Bar. *Carl Fred. von Höpken*, 1767; Gr. *Carl Joh. Cronstedt*, 1767; Gr. *Carl Wilh. von Düben*, 1769; Gr. *Adolph Fred. Munk*, 1788; Baron *Gustaf Adolph Reuterholm*, 1792; Presidenten *Christopher von Nummers*, utnäm d. 30 Dec. 1796. Död d. 2 Mart. 1801. Utom vice Presidenten, bestod Kam. Rev. af 8 Kam. Rev. Råd och 5 Assessorer. Genom nådig skr. af d. 30 Apr. 1799, förordnade K. M. att Dels och Rikets Kam. Revision, dådanefter skulle bära namn af *K. M:ts och R:s Kammar-Rätt*, och bestå af 7 Ledamöter utom Presidenten, samt Betjeningen förstärkas med 2 Commissarier, en vice Adv. Fiscal, 1 Registrator 1 Cancellist och 18 Kamerale-Betjente, af Revisorer och Kammar-Skrifvare. Detta verk blef då få inrättat, att alla räkenskaper, der skola ingifvas, samt kunna och böra öfverfes innom ett år och en månad, och redogöraren således följas på spåren.

ANDRA AFDELNINGEN.

Om Collegium Medicum och de till Medicinal-Verket hörande Inrättningar.

I.

KONGL. COLLEGIUM MEDICUM.

Sedan Doctores-Medicinae, så af Konungens Lif-Medicis, som andre, hvilka i Stockholm hade deras praxin, låtit förete de Privilegier, dem af K. Regeringen blifvit förunte, d. 16 Maji 1663,
jäm-

Hermanffon, 1765; Bar. *Carl Fred. von Höpken*, 1767; Gr. *Carl Joh. Cronstedt*, 1767; Gr. *Carl Wilh. von Düben*, 1769; Gr. *Adolph Fred. Munk*, 1788; Baron *Gustaf Adolph Reuterholm*, 1792; Presidenten *Christopher von Nummers*, utnäm d. 30 Dec. 1796. Död d. 2 Mart. 1801. Utom vice Presidenten, bestod Kam. Rev. af 8 Kam. Rev. Råd och 5 Assessorer. Genom nådig skr. af d. 30 Apr. 1799, förordnade K. M. att Dels och Rikets Kam. Revision, dådanefter skulle bära namn af *K. M:ts och R:s Kammar-Rätt*, och bestå af 7 Ledamöter utom Presidenten, samt Betjeningen förstärkas med 2 Commissarier, en vice Adv. Fiscal, 1 Registratör 1 Cancellist och 18 Kamerale-Betjente, af Revisorer och Kammar-Skrifvare. Detta verk blef då få inrättat, att alla räkenskaper, der skola ingifvas, samt kunna och böra öfverfes innom ett år och en månad, och redogöraren således följas på spåren.

ANDRA AFDELNINGEN.

Om Collegium Medicum och de till Medicinal-Verket hörande Inrättningar.

I.

KONGL. COLLEGIUM MEDICUM.

Sedan Doctores-Medicinae, så af Konungens Lif-Medicis, som andre, hvilka i Stockholm hade deras praxin, låtit förete de Privilegier, dem af K. Regeringen blifvit förunte, d. 16 Maji 1663, jäm-

jämte K:s confirmation derå, d. 4 Aug. 1680 och Resolut. d. 17 Sept. 1684; med underd. anhållan om någon förbättring derutinnan; och K. M. till åtskillige misbruks och oredors hämmande, dertill lämnadt Dets nådige bifall och samtycke; så utfärdades K:s Öpne Bref derom d. 30 Oct. 1688. Derutinnan förordnades att ett *Collegium Regium Medicorum*, utan förfång af Medicinske Faculteterne vid Universiteterna, måtte uprättas; bestående af *Probatis Medicis*; väl förståendes, att de personer hvilka beklåda profession vid Academierne, icke utslutas.

Förenämde K. Br. som blifvit tryckt 1699 och 1742, innehåller uti 32. §. §. en Instruction för detta Medicinske Collegium. Jämte Archiatern eller *Decanus*, skulle en *Syndicus* tillfättas, att hafva upseende in *Empiricos*, *Agyrtas*, *Ariolatores* eller bedragare och fuskare i Medicinen, som borde från Land och Rike afhållas. Ingen skulle få practicera utan behörige bevis om skickelighet; icke eller någon *Medicus* af främmande nation. Collegium skulle draga förforg, att Städerne och Landsorterne i Riket blefvo försedde med Svenske *promotis Medicis*, som borde lyda till Collegium och vara dets membra. *Syndicus* skulle på Collegii vägnar, hafva inseende öfver Apotheken; *Anatomiehuset* skulle dependera af Collegio, som ock hade vid tillfälle af pestentialisk sjukdom, att förordna *Doctores* och *pest-cur*; samt tillse, att *studium Botanicum* måtte excoleras. Vidare förordnades derutinnan om *Medicorum* betalning och arvoden, för de sjukas betjening med råd och tillsyn; om *Pharmacopoens* efterlefnad och Apothekens visiterande; m. m. som angående Apothekare, Chirurgi och Jordegummor, här nedanföre, kommer att omförmålas.

En *Archiater* hafver ifrån Collegii första inrättning alltid varit Praefes eller ordförande i Collegio; Dets förste Praefes var *Georg Francisc. Durietz*, född i Flandern 1607, blef Doctor i Salamanca, sedermera Profesi. i Frankrike, och K. *Ludvid XIV:s* Lif-Medicus; kallades till Sverige 1644 och blef Drott. *Christinas* Lif-Medicus; vardt sedan K. *Carl Gustafs* Archiater. På våra Sv. Apothek, lefver ännu hans namn, genom de så kallade *Durietz moderdroppar* *). Honom hafva sedan såsom ordförande i Collegio efterträdt, Archiatern Doct. *Anton Frederic* 1688, *Gust. Lohrman* 1690, adlad 1689; *Urban Hjärne* 1694, blef sedan v. Presid. i Bergs-Collegio; *Matts Rubens* 1712; *Magn. von Bromell* 1725; *Joh. Henr. Walluhn* 1731; *Edwald Ribe* 174--; *Abraham Bäck* 1752, och *Ernst von Heidenstam*.

Att K. M:ts tjenstgörande Lif-Medicus alltid blifver ordförande i Collegio uti Archiaterns fränvaro; derom förordnades i K. Br. d. 21 Sept. 1773.

Att här under en tid af mera än 100 år upptaga alla de förändringar och författningar, som dels röra Medicinal-Verket i allmänhet; dels Collegium enskilt, tyckes fordra en egen afhandling, icke egenteligen hörande till Stockholms Stads beskifning.

Sedan R. Ständer uti Bevillnings-Förordningen d. 8 Sept. 1772, förbehållit sig, att den tillgång, som af Medicinal-fonden kunde vinnas, först och främst måtte användas, att med tillräckelige löner förse, de i landsorterne erforderlige Medici; så blef en stat för Provincial-Medici, till Collegii och vederbörandes esterrättelse fastställd, d. 21 Jul. 1773; utom hvilka, trenne *Medici* till de fattige sjukas vård i Stockholm, skulle antagas med 400 d:r

*) *Gezelii Biogr. Lexicon*,

der S:mts lön och 1000 d:r S:mt hvardera till Medicamenter *).

På det Collegium måtte sättas i stånd, att i gjörligaste måtto förekomma och bota farfoter och smittosamme sjukdomar, hvilka så märkeligen försvagat folknumern, till Rikets kånbaraste aflaknad i alla rørelser och nåringar; lät K. M:t utfärda Dets nådiga Instruction för Collegium Medicum, gifven Ekolfund d. 29 Julii 1774, hvarutinnan först förordnades, att Collegii ordinarie Ledamöter, skulle som förut, bestå af 1 Praeses och 6 Assessorer med lön; utom de Ledamöter, som för Embetet, ther hade sitt säte; hvilkas efterträdare icke skulle blifva Collegii Ledamöter; att vid de i Residencet inrättade Professioner i Anatomien och Chirurgien, Historia Naturali och Pharmacien samt Arte obstetricia; Medicae Doctorer och Professorer, som dem förestå och deras Adjuncter, likaledes Amiralitets-Medici, Fält-Medici, Provincial Medici, Stads-Physici och Doctores-Practici, borde vara Collegii membra, och att Collegium vid förslagers upprättande till Provincial-Medici och öfrige Läkare-syflor, hvartill Collegium åger att förestå, tillser, att de måst skickelige upföres.

Vidare och till vinnande af förenämde ändamål, att med samlad magt förekomma och bota, de måst förödande sjukdomar; ålåg Collegii värdnad, att den fattige Allmogen och Städernes fattige invånare, blifva med Läkare-tillsyn och fria Medicamenter försedde, besynnerligen i härjande farfoter och veneriska sjukdomar; att befordra Koppymningen; draga försorg för de fattige sjuke i Hufvudstaden; att förekomma veneriska smittan i landsorterna; att underrätta sig om de, till sjuk-

4. Bandet.

K

domars

*) Samling af K. M:t nådige Förordningar rörande Medicinal-Staten. St, 1744, p. 5.

domars förekommande, vidtagne flere inrättningar; att föreslå medel vid uppkommande boskaps-sjukdomar; att utröna Hålfokållors art, halt och egenskaper; att förbättra Pharmacopoën; att vårda Läkare-Vettenskapens tillväxt; att hafva tillsyn öfver Barnmorskorne; att gifva upplysningar i Juridiska Medicinska mål; att med berättelser till K. M. inkomma, i de mål och ärender som röra Medicinal-Verkets befrämjande, med mera; hvarom en närmare underrättelse af berörde Instruction kan inhämtas. Under förenämde dag, d. 29 Julii 1774, lät K. M. åfven utfärda; icke allenast ett Reglemente, hvarest den af K. M. d. 21 Julii 1773, och d. 15 Mart. 1774, i nåder faststälte Medicinal-Stat, af Collegio borde förvaltas och för medlen redovisas; utan ock en särskildt Instruction för Provincial-Medici och Fattig-Medici i Stockholm; hvilka sistnämde borde bo, innom den församling, hvars fattige sjuke, de hade att vårda; att bispringa dem med fria Medicamenter och tillsyn; att bistå fattige Barnaföderskor med råd och vårdnad, samt att till Collegium Medicum ingifva förteckning och berättelse om de sjuke, m. m.

Uppå Öfverståthållarens underdånige hemställande, om icke det inseende som öfver fattig Medici, emellan Collegii Medici Ledamöter omvexlas, kunde beständigt blifva Stadens Physicus älagt och uppdragit, hållit hos honom, såsom Ledamot i Collegio, och derjämte Öfverståth. i anseende till Physici sysslan ansvarig, lättast förenas de 2:ne skyldigheterne, att uti Collegio, de förefallande handlinger inberätta, och dem åfven hos Öfverståthållaren anmäla; lämnade K. M:t dertill Dets nådige bifall, hvarom Collegium förständigades, uti K. brefvet af d. 17 Mart. 1796.

Collegii underd. anhållan, om lön till en Notarius, afflogs väl d. 14 Jan. 1774; men blef sedermera i så måtto bifallen, att samma fysiska skulke bestridas af Demonstrator Botanices. (K. brefvet d. 5 Aug. 1774).

Ifrån första inrättningen, var det Collegium ålagdt tillse, att ingen måtte practicera, utan behöriga bevis och skickelighet; af hvilken anledning och att förekomma obehöriga personers promoverande till Doctores Medicinae vid *Greiffswalds* Academie; Collegium hos K. M. i underd. anmålte, att en Skomakare blifvit derstädes Medicinae-Doctor. Konungen öfverlämnade detta mål, till Gen. Gouvern. och Academie-Cantzleren Gr. *Sinclair*, att dermed efter omständigheterna förfara. (K. br. d. 8 Oct. 1774).

Till botande af de, äfven ibland de ringare folk-classer, tilltagande Veneriska sjukdomar, hade Lif-Medicus Doct. *Hallman*, föreslagit en inrättning, som blef af K. M:t gillad, och hvartill anslogs 1 öre K:mt, af hvart skålpund till Stockholm inkommande Caffé, samt en årlig collect, i alla Stockholms Kyrkor på Söndagen, då det predikas, om de 10 spetålske mån; samt öfverskottet af Veneriske Medicinal-fonden, för Stockholms Län, sedan de redan faststälte behofven blifvit bestridde; allt emot redo och räkning. (K. Br. d. 11 Aug. 1775). I anledning af samma bref, så väl som K. Br. af d. 25 Aug. 1791, blefvo de till denna inrättning anordnade medel, icke allenast ställte under Öfverståthållarens disposition, till de anstalter och behof ändamålet af inrättningen fordrade; utan ock, enligt K. Br. d. 26 Maji 1793, inrättningen i de delar som ankom på ordning och police, lämnad under Öfverståthållarens tillsyn. År 1796 då fråga uppkom, om Öfverståthållare-Åmbetet och

Collegii Medici olika förstådde Åmbetes åtgärd, vid denna cur-hus-inrättning; faststälte K. M:t, sedan vederbörande hörde blifvit, att den samma jämte förvaltningen och redogörelsen för de dertill anslagne medel, 1000 R:dr, skulle blifva, på fått K. Br. af d. 25 Aug. 1791 föreskrifvit; dock att medlen uppföras på Collegii Medici Stat, på det allt som hörde till Stats-Verkets utgifter, för Medicinal-inrättningen, måtte på ett ställe finnas; samt att tillsynen, i anseende till Medicinske åtgärden, i så måtto Collegio tillkomma måtte: att granska recepterne efter Apothekare-taxan; likväl utan råttighet att känna de sjukas namn; såsom ock att gifva Läkaren nödige föreskrifter, rörande methoden att låka och vårda de sjuka. (K. Br. d. 20 Oct. 1796).

Denna inrättning föreslod Lif-Medicus *Hallman* till sin död 1797. Ifrån des början d. 27 Apr. 1774 till slutet af år 1784, hafva 2672 personer, med medicamenter, Läkare-tillsyn och ofta med lifsuppehälle blifvit försedde. Af detta antal äro 1 eller 2 med döden afgångne. (Odhelius om dödligh. i Stockh. p. 13). (Om salivations och cur-hus-inrättning, se Danviken).

Innehållet af K. M:ts förnyade Instruction, för Des Collegium Medicum, af d. 28 Oct. 1797; fordrar här så mycket mer sitt rum, som den innefattar betydliga förändringar uti förut nämde Instructioner och Medicinal-författningar.

Som Kongl. M:t hade i näder insett, att Chirurgiske undervisnings-anstalten i Riket, så länge den samma icke var författ på en mera scientific fot, än de derutinnan förut gifne föreskrifter utslakade, svårligen kunde, med den framgång som vederborde, fullgöra det dermed åsyftade angelagne föremålet, att ej mindre för Flottorne och Landt-Arméen,

méen, än Rikets invånare i allmänhet, bereda erforderlig och säker tillgång på kunnige och öfvade Fältskärer, och K. M. derjämte, uti Dets nådige omsorg, för de flerfalldiga delar af Medicinal-Verket, i nåder förväntade ett verksammare biträde, derest inseendet öfver så väl Chirurgen som Medicinen, såsom ågande med hvarannan den närmaste gemenskap, komma att skjötas och besörjas ifrån ett och samma ställe, utan att vara deladt emellan tvänne till natur och beskaffenhet olika och skiljaktige verk; altså och då K. M:t i nåder pröfvade godt, att med upplösfandet af Chirurgiska Societeten, uppdraga Collegium Medicum en odelad styrelse och tillsyn öfver hela Medicinal-Verket i Riket, så i hvad till Chirurgen som Medicinen hör; och K. M:t jämte utfärdande af ett förbättradt Reglemente för Chirurgiska undervisningen och dem, som i Fältskärs-konsten sig vilja inöfva, tillika granskat och öfvervägat, i hvad måtto den Instruction, hvarmed Collegium då var förfett, fordrade, att till en slik Collegium då öfverläten vidsträcktare befattning, närmare lämpas och inrättas; hade K. M:t velat stadga och föreskrifva den Instruction Collegium borde åligga att sig till esterrättelse ställa.

Som den samma, genom trycket utgifven, lämnar den såkraste underrättelse, om Medicinalverkets nyare inrättning; intages här blott de allmänna delar deraf. Collegium består nu af en Präses och en vice Präses samt åtta Assessorer, med lön på Stat, af hvilka fyra äro Medici och fyra Chirurgi, jämte nödig betjening. Medici och Chirurgi skola efter undergången promotion och examen, i Collegio, som membra Collegii anteknas, och behörig ed aflägga; hörande under Collegii tillsyn de i Residencet privilegierade Rakstugor och Badare-Ämbetet, uti det som Läkare- och Fältskärs-

befattningen rörer, samt Apothekare och Barnmor-
 skornes undervisning, enligt de utfärdade Reglemen-
 ten. Collegii sammanträden hålles i des's Ses-
 sions-rum, ordenreligen 4 gånger i hvarje vicka.
 Collegium åger föreslå till Assessorer i Collegio,
 samt Provincial-Medici och alla andra Läkare- och
 Fältskårs sysslor, enligt hvad derom särskilt föreskrif-
 ves; åligger Collegium vara betänkt, på Flottornes
 och Arméens förseende, med skickelige Medici och
 Chirurgi, vid uppkommande Örlog och commende-
 ringar till lands och sjös; vid farsfoter, då de
 på ett eller flere ställen förspörjes, bör Collegium
 söga de verkfammaste anstalter, till deras hämman-
 de och botande; befordra Koppymningen och till-
 se att fattig Medici i Stockholm, fullgöra åligger-
 de skyldigheter; söka att utröna de för hållan,
 skadelige och farlige orsaker, i en del landsorter,
 Städer, Byar, samt för vissa Handverk och Nä-
 ringsfång; hafva en allmän tillsyn, öfver Hälso-
 värden, uti de i Riket nu varande Sjukhus och
 flere dylike inrättningar, på sätt och med de in-
 skränkningar, derom föreskrifves. K. M:t ville
 framdeles föreskrifva, hvad Collegium i anseende
 till ars Veterinaria borde åligger; vidare förord-
 nas hvad på Collegii vårdnad och tillsyn ankom-
 mer, såsom angående Mineralkällorne i Riket;
 Chirurgiska undervisningen; Pharmacopöens öfver-
 seende och förbåttrande m. m., som uti förre In-
 structioner och Medicinal-ordningar innehålles och i
 denna förnyade Instruction någon ändring icke fordrat.
 Medicinalverket i Stockholm täflar med de bä-
 sta slike inrättningar i Europa. Uti ingen af de
 större Hufvudstäder, är så god publik anstalt, till
 de Fattigas vård under farsfoter, som redan öfver
 30 år varit i Stockholm. De få här icke allenast
 Läkare-vård och Medicamenter, utan ringaste be-
 tal-

talning; utan ock ofta understöd, igenom Öfverståthållare Ämbetets försorg, till lifsuppehälle; hvilket med fattig Medicorum tillsyn blifvit förenat. (Odhelius l. c. p. 19). Den Ordinarie Medicinal-Staten, bestående af K. Collegium Medicum, af de i Stockholm varande, tillförordnade Lärare och Läkare för fattige invånare, samt af 45 Provincial-Medici och lika många deras medhjelpare, aflönas samfällt med R:dr 9870; till åtskillige andre understöd, Medicamenter, m. m. har K. M:t 1798 ytterligare täckts bestå, R:dr 11876, tillfammans 21,746 R:dr. (Prof. *David Schulz v. Schulzenheims* Tal i Wett. Ac. d. 30 Jan. 1799, p. 84).

Collegium Medicum, som förut varit inrymt uti en Kronan tillhörig liten byggnad vid gamla Kungshuset; hafver nu sina sammankomster, uti allmänna Barnbördshuset, vid röda bod-torget.

Collegium åger ock under desz vårdnad ett Medicinskt Bibliothek, som hålles öppet 2:ne gånger i vickan, till deras tjenst, som studera Medicin och Chirurgi. Stats-Rådet *Casten Rönnow* skänkte dertill. sitt Medicinske bokförråd, jämte en summa af 666 R:dr 32 sk. Specie. Det har sedan vunnit någon tillökning genom Med. Doct. *Johan Erich Gevalins* samling af böcker och naturalier, som denna unga Doctorns fader, Lärtskråmaren i Stockholm, efter sin i London afledne son 1788, till detta Bibliothek aflämnadt *); utan att nämna hvad Collegii egna Ledamöter dertill skänkt och gifvit.

II.

K. CHIRURGISKA SOCIETETEN.

Chirurgiska Societeten var i sitt upphof ett Barberare-Ämbete med Skrå-reglor; men sedan Chirurgien

K 4

gien

*) Svenska Archiv. 2 Band. Stockh. 1793, 8:o, p. 49.

gien började läras, icke såsom ett Handtverk, utan såsom en Vetenskap, grundad på Anatomie och flere Läkarekonstens delar; så har ock den vunnit ett anseende, som svarar emot den allmänna nytta och det såkra biträde, mänskligheten i de svåraste tillfällen, af Chirurgien röner, till skador och sjukdomars botande och helande.

Redan ifrån längre tider tillbaka, har denna angelägne del af Läkarekonsten, af höga Öfverheten, blifvit uppmuntrad och befrämjad.

Till Barberare-Ämbetet i Stockholm *), skulle rundelen öfver Söderport, till Anatomie-hus upplätas, och till Sectionernes förrättande, delinqventers döda kroppar afslämnas; enligt K. *Carl XI:s* bref till R. R. och Öfverståth. Gr. *Gyllensfierna*, Kungsd. d. 27 Apr. 1682.

Uti K. M:t Ö. B. och Priv. 1688, förmåles att K. långt förut, gifvit Collegium Medicum tillfågelse, om ett Anatomie-hus, på det både Medici och Chirurgi, måtte kunna hafva lägenhet, till bättre öfning, kundskap och erfarenhet, i denna Vetenskap. Directionen af Anatomien och Anatomie-huset, skulle då dependera af Collegio Medico, då de som årliga Sectionerne bivillade, skulle derföre erlägga en billig recognition, att till Collegii nödtrorster användas. Vid den tiden lär ock någre rum i Söder Stadshus till Anatomiske Sectionerne blifvit upplätne.

Chirurgi eller Barberare fingo den tiden icke låta bruka sig uti invärtes krankheter, hvarken i Stockholm eller andra Städer, hvarest Medici voro tillstädes; utan endast till manual-operationer. Uti förklaringen deröfver d. 1 Aug. 1698, förordnades åter,

*) I K. Gustaf I:s fifta Regements-tid, voro ej mera än tre sådana mästare med egne verkstäder i Stockholm. Bergii Intr. Tal 1758, p. 235.

äter, att icke allenast Regements-Fältskårarne, vid Regementerne; utan ock Barberare, der ingen tillförordnad Medicus vore, ågde frihet att betjena de sjuka, och i det öfrige, allestädes och utan undantag, idka allt det, som till Chirurgen hörde; i hvilken måtto dem ingalunda vore betagit de sjuka med alla tjenlige, både in- och utvårtes medicamenter, att uppvackta och vara tillhanda; rättades sig efter constitutionerne och den af Collegio Medico och Barberare-Åmbetet deröfver upprättade förening, dat. Stockholm d. 18 Maji 1691.

Med början af fiftledne århundrade, fick Kongl. Chirurgiske Societeten ett förnyat skick och anseende, då Hof-Chirurgus *Ewald Ribe*, blef des Öfver-Directeur.

Chirurgiska Vettenskapens tillväxt och förkofran, har sedermera blifvit fortskyndad; icke allenast derigenom, att K. i nåder beviljat, refestipendier, för unga Fältskårar, som vid hemkomsten efter fulltygad insigt och skickelighet, varit säkre om befordran; utan ock genom Societetens vidtagne anstalter, till ungdomens handledande och undervisning. År 1746 åtog sig des Ledamöter, utan ringaste belöning, att hålla fria föreläsningar; såsom Assessorn och Lif-Chirurgus *Ribe*, om ögonens sjukdomar; Regements-Fältskåren *Schenbom*, om krämpor som angripa benen eller kroppens hårdaste delar; Medicinæ-Doct. och Professoren, sedermera General-Directeuren öfver alla Lazaretter i Riket *Olof af Acrel*, om såriska sårs egenskap och skjötsel; Öfver-Directeuren *Mathias Ramström*, om alla slags svulster, bölder, excrescentier, rötsår och fistlar. Societeten inrättade ock af egne medel, Anatomisk undervisning, som beförjdes af des Ledamot, Professor *Magn. Hedin*; och sedan en Anatomie-Profession blef inrättad, tilldelte Societeten, Pro-

fessoren *Roland Martin*, ett ärligt arfvode af 800 d:r S:mt, för att med så mycken oförtrutnare möda, gå unga Chirugi, med information tillhanda *).

Kort för Pomeriska kriget höll Öfver-Directeuren *Ramström* allmänna föreläsningar, öfver fåitsjukdomar, till deras tjänst i synnerhet, som sjukskötsel i fält anförtroddes; äfven som af Professorens och Öfver-Direct. *Hagström*, för dem som vid sista Finska kriget, till Fältskärer blefvo antagne, och af honom förut examinerades.

Att Societetens omsorg och bemödande, i förenämde mätto icke varit säfång, intygar den tillgång Riket äger af skickelige Chirugi, som länge hedrat sin Wettenskap, och hvaribland flere, i kundskaper, erfarenhet och ådagalagd färdighet, vid de svåraste och måst granlaga Operationer, förvärfvat sig en namnkunnighet och högacktning, som gifvit dem ett rum, ibland de måst berömde Läkare i sin tid.

Flere genom trycket utgifne clasfiske arbeten i denna Wettenskap, bestyrka det samma; hvilkas uppräknande förtjena ett utmärkt ställe i Svenska Lärdoms-Historien.

Ansedde Medici i vår tid, hafva vid Chirugiska förrättningar ådagalagt ostridige vedermålen af pröfvad grundelig insigt i Chirugien; äfven som flere Chirugi, uti invärtes sjukdomars botade, vunnit ett allment och förtjent förtroende.

Taxa äfven för Chirugi, utfärdades, d. 6 Aug. 1777.

Chirugiska Societetens upplöstes, då K. M:t uti förnyad Instruction för Dels Collegium Medicum, d. 28 Octob. 1797, uppdrog Collegium, en ode-

*) Chirugiska händelser, inlämnade af Fältskärer i Riket, till Chirugiska Societetens. Stockh. 1769, 8:o, i företalet.

odelad styrelse och tillsyn öfver hela Medicinal-Verket i Riket, som i föregående moment för-
mält är. I bland Collegii Ledamöter äro nu 4 Chi-
rurgi; examinerade Chirurgi äro membra Collegii,
och handhafvandet af K. M:ts förnyade Reglemen-
te 1797, angående Chirurgiske undervisningen,
äligger Collegium enligt samma Instruction.

K. M:t har anslagit 2000 R:dr årligen till sti-
pendier för 36 Chirurgie-Studiofi; 333 R:dr 16
sk. för någon kunnig Studiosus-Chirurgiae, som
kan finnas skickelig, att, för kundskapers inhäm-
tande, om vissa Operationer, besöka utländska lä-
rosäten; nödige medel till inköp af utländske Chi-
rurgiska Instrumenter, och konsten att sådane sedan
Inrikes tilverka, m. m. som finnes omskömmt uti
Puncterne till Rikens Ständer 1800.

III.

APOTHEKARE - SOCIETETEN.

Sedan K. M:t uti Dets Öppne bref, d. 10 Apr.
1675, krafteligen Privilegierat alle uti Stockh:s Stad
bofaste Apothekare, emot allt ingrep, förfång och
prejudice af materialister, qvacksalvare, empiricis
och andre Landstrykare; men sådant ej få noga och
strängeligen blifvit i ackttagit och hand deröfver
hållit som vederbordt; så utfärdades K. M:ts för-
nyade Privilegier för Apothekare-Societeten i Sveri-
ge, emot de af Qvacksalvare och andre slike, in-
ritade misbruk, d. 28 Junii 1683; hvarutinnan
till hämmande deraf, samt att K. M:ts privilegier
i gemen, för Collegio Medico, och i synnerhet
för Apothekare-Societeten, måtte komma ej mindre
dem; än det gemena bästa till gagn och nytto; för-
ordnades att ingen utom Apothekare, skulle för-
dri-

drifta sig att sälja, någre Medicinska saker, hvar-
ken hemligen eller uppenbarligen, till mehn och
prejudice, i deras nåring och handtering. I syn-
nerhet blef *Daniel Lader* förbudt att vidare exten-
dera Regeringens honom gifne och af K. M:t con-
firmerade, tillstånd att vara Oculist; till medicamen-
ters försäljande, som icke kunna eller böra appli-
ceras till utvårtes ögne-curer; hvaröfver Collegium
Medicum ågde att inseende hafva.

Uti de Privilegier som 1688 för samtelige
Doctores-Medicinae utfärdades, då Collegium Regium
Medicorum upprättades; förordnades att Syndicus
å Collegii vågnar, skulle hafva inseende öfver A-
potheken, som af Collegio årligen skulle visiteras;
att Pharmacopoën och Apothekare-taxan, noga skul-
le efterlefvas; att Apothekare borde undergå för-
hör, i det som angår praeparationerne; att de bor-
de vara edsvurne; ej befatta sig med sjukdomars
curerande; till salu hålla goda och oförfalskade va-
ror; att composita utrikes ifrån ej skulle införskrif-
vas; att venena skulle varsamt förvaras; att abor-
tiva, Opiata och andra farliga Medicamenter, ej
skulle utan Medicorum föreskrifter försäljas, och
att alla föreskrefne Medicinalier, skulle afvägas,
efter Medicinsk vigt; hvaraf ett skålpund afdelas uti
24 lod eller 12 untz, hvart untz i 8 quintin, 1
quintin i 3 scrupel, och hvar scrupel i 20 gran *).

Uti K. Resolution d. 1 Aug. 1698 förklaras,
huruvida Apothekare, måtte sig med sjukdomars cu-
rerande befatta; ståendes dem jämväl fritt, att id-
ka allt det handköp, som af de sjuke hos dem
kan begåras; åfven att låta förfärdiga de Medica-
menter, en patient med egen fara, efter ett eller
annat recommenderat recept begår; eller ock om
han eljest vill låta hämta något, hvaraf han sig till-
för-

*) Coll. Medici Privil. d. 30 Octob. 1688, §. 29.

förne väl befunnit. Kryddkrämare måtte efter förre stadgar, icke till salu hålla någre Medicamenter, hvarest väl beskaffade Apothek voro inrättade; dock skulle Ungerskt Drottning-vatten eller vålluktande essencer derunder icke förstås eller innebegripas.

Apothek inrättades först i Stockholm, med K. *Johan III:s* Privilegier, d. 21 Martii 1575, af *Anton Busenius*; ehuru i häfderne förekommer en *Mästlar Lucas*, som med läkemedel gått K. *Gustaf I.* tillhanda, under Dets första sjukdom. *Busenius* emottog då af Hofvet, Materialier för ett värde af 429 d:r S:mt, under vilkor, att för hvad deraf förfälades, förskaffa andra fullgoda i stället. Sedan nämnes väl en *Simon Walden*, *Berchelt* och Drottn. *Maria Eleonoras* Hof-Apothekare *Schmidt*, som i början hade sin Officine på Slottet; men fick sedan tillstånd att flytta ned i Staden.

K. *Gustaf Adolphs* Lif-Medicus Doct. *Jacob Robertssonus* undfick Konungens Privilegium, att för alla andra, upprätta ett nytt Apothek, särskildt ifrån det förra, eller det så kallade Slotts-Apotheket, d. 22 Junii 1625. Detta Privilegium skall sedermera *Jacob Du Rees*, afstått till *G. Ch. Daurer* 1646, och anslägs tvänne Apothek den tiden, såsom tillräckeligt för Hufvudstaden.

Vid sin återkomst till Riket, förde Enke-Drottn. *Maria Eleonora* med sig, sin egen Hof-Apothekare, *Sam. Ziervogel*; hvarest 1675 d. 10 Apr., K. Privilegier utfärdades för Apotheken *Lejonet*, *Markattan*, *Engeln*, *Svanen* och *Morianen*; och ett Extra-Ordinarie på *Södermalm*, som förestods af Provisorn *Brandt*, för de då varande fem Apothekares räkning. *Roberg* uti *Lejonet* skulle vara ensam på *Norremalm*. Han kallades K:s *Trojenare* och Hof-Apothekare. Detta antal blef då
för

för en framtid fastställdt; men förgylte Korpen, förut Örnén kallad, inrättades dock af Brandt på Södermalm, och flyttades till Staden 1677. *Enhörningen*, *hvita Björnen* och *Kronan*, privilegierades 1694, af hvilka de 2:ne förstnämde, det ena på Södermalm och det andra på Ladugårdslandet, icke någonsin skulle få flytta till Staden. Nu faststältes antalet för alltid till 9 Apothek i Stockholm, hvilka då ägdes och bestriddes af *Casp. Ziervogel*, som kallades Kronan, och var då i Storkyrkobrinken; *Dan. Robergh*, på Lejonet; *Jul. Friedenreich*, på Svanen; *Jac. Leonh. Almacher* *), på Markattan; *Christ. Molitor*, på Ängeln; *Goth. Fictelius*, på Korpen; *Georg Fr. Strobel*, på Enhörningen; *Johan Berendtz*, på Björnen, och *Sam. Ziervogel* på Morianen. Detta antal har dock sedermera blifvit ökt, med trenne nya, den *armerade Ugglan* på hötorget, sedan flyttadt till Dröttingegatan, *Gripen* på Södermalm, och *Hjorten* på Kungsholmen **).

Om antingen folkhøpens tillväxt och dess bättre berjäning, eller sjukdomarnes tilltagande, såsom en följd af ett yppigare och lätt sinnigare lefnadsfätt; eller båda desse anledningar tillika, fordrat ett tillökat antal af Apothek; är här icke stället att utreda.

Uti Resolut. d. 3 Sept. 1745 förklaras, att Apothekare, icke höra under Borgerskapet, hvarföre de icke eller kunde dragas under den contingent, som Borgerskapet borde erlägga; utan skulle de särskilt contribuera till Kronan: hvilken Resolution ytterligare confirmerades d. 1 Mart. 1748.

En förnyad Apothekare-Taxa utfärdades d. 6 Aug. 1777.

En-

*) Gifte sig med *Bibers* Enka, hvars man var den förste Svenske, som här i Riket inrättade Apothek.

***) *Bergii* Tal, p. 252 o. f. samt meddelte underrättelser af *Assessor Schulzen*.

Enligt Collegii Medici förenämde Instruction af d. 28 Oct. 1797, höra Apothekarne i Riket, under Collegii Åmbets tillsyn, i allt hvad Pharmaciens lärande och medicamenters beredande beträffar. Collegium åger och öfverse och förbättra Pharmacopöen, så ofta Vettensskapens beskaffenhet det kräver, samt vara uppmärksam, huruvida varu- och införskrifnings-prisernes fall eller stigande, kunna leda till oskäligen tyngd för köparen eller saknad af billig utkomst för säljaren, samt sådant hos K. M., med föreslående af lämpelig rättelse, då anmäla; börandes Collegium, på det Apotheken måga förses med inhemske Läkemedel, uppmuntra ungdomen till Natural-Historiens lärande, och Apothekarne till tjenlige Örtgårdars anläggande, der utrymmet sådant medgifver.

För Apothekare - Vettensskapens grundeliga lärande och säkra utöfning, är under d. 12 Febr. 1799 K. M:t nådiga Reglemente, till allmän efterrättelse utkommit.

 IV.

KONGL. LAZARETTET I STOCKHOLM.

Sedan så väl Konungens Archiater och Praeses i Collegio Medico *Abrah. Bäck*, som General-Direct. öfver Lazaretterne *Ol. af Acrel*, Rikets så förtjente Medici, ofta yrkat nödvändigheten af en Lazarettinrättning i Stockholm; den förre åfven uti ett hållet tal i K. Vettensk. Academien, om nyttan deraf, så väl till den nödstälte uslingens hjälp, som till skickelige Lärares inöfvande, åfven i de granlaga Chirurgiska förrättningar; och den sednare uti en år 1746 tryckt afhandling: om genaste sättet, att inrätta och underhålla ett Lazarett, så att det innan
 få

få år, måste ernå en anseelig tillväxt; så kom detta mål, hos K. M:t i ett nådigt och ömsint öfvervågande.

Konungen lät en Kundgörelse utgå 1743, om en Lazarett-inrättning i Stockholm och om uppbyggandet af frivillige sammanskotter dertill, vid brolopp och barndop. Om någon betydelig fond således blifvit samlat, är obekant; men år 1749 d. 5 Apr. köptes genom den då varande Sundhets-Commissionen, af Presidenten, Baron *Erland Broman* för 79,178 D:r 8 öre K:mt, det på Kungsholmen i kvarteret Pilträdet, under N. 1 belägne hus, förut R. Rådet Gr. *Horn* tillhörigt; till inredande af ett Lazarett. Tomten hade i förra århundradet, Konung *Carl XI:s* Präceptor, R. Rådet, Baron *Edmund Gripenhielm* fätt; han lade grunden till stenhuset, som der än finnes, och inrättade trågård. Det inroptes på Auction 1694 d. 18 Dec. för K. M. och Kronans räkning, för en Summa af 26,100 d:r K:mt, och destinerades då till *Laboratorium Chemicum*, samt en *Hortus Medicus*, som der ock af Doct. *Urban Hjårns* inrättades, och ålven efter hans förslag, ett mineral-bad *).

Till Lazarett-inrättningens befrämjande och flytelse, förordnades år 1751, af Herrar Seraphimer-Riddare: Gr. *And. Joh. von Höpken* och Baron *Gab. von Seth*; sedermera i Gr. *Höpkins* ställe, R. Rådet Gr. *Ekeblad*. Vid deras afgang, utnämndes till Directurer R. R. Gr. *Hjårne* och Öfverståthållaren Baron *Lantingshausen* 1764; efter den förstnämde, R. Rådet Gr. *Stockenström*, och 1773 anförtröddes Directionen åt R. Rådet Gr. *Fersén* och *Joh. v. Wallvik*. Den förstnämde styrde detta verk till sin död, d. 24 Apr. 1794, tillika med Rikscantz. Bar. *Fr. Sparre*. Gr. *Fersén* efterträdde af
Hans

*) Göding I, c. p. 40, 138.

Hans Excellence Öfverste-Kammar-Herren &c. Gr. *Nils Possé*, som nu med H. Excellence Öfverste Marsk. Bar. *Thure Klinckowström*, af Herrar Seraph. Riddare förestå och vårda denna Christeliga inrättning.

År 1752 d. 30 Oct. intoges de förste sjuke, uti 8 dertill inredde fångar; 1753 öktes antalet af sjuksångar till 18; 1755 till 36; 1759 till 38. Efter faststält stat och spisordning, underhölls i början hvarje sjuk, med 1 d:r 12 öre K:mt om dagen. Romerska Kejslerliga Residenten i Stockholm *Antivari*, skänkte sina i *Clarae* församling belägne tvänne fasta egendomar, som efter hans död förskaldes till 61,500 d:r K:mt jämte 6000 d:r dito mynt i penningar till Lazarettet, med villkor att tvänne fångar skulle upplätas, till fattige sjuka, af Catholske Religionen, och efter hans död, 4 till samma ändamål, hvilket verkstältes 1763. År 1761 öktes sjuksångarnes antal till 41, och 1765 till 44. Men sedan Lazarettet i Landsorterne besalltes inrättas, och detta Lazarettets inkomster således minskades, genom de frivillige sammanskotters aflämnande, till Landsorternes egne sjukhus, inskränktes sjuksångarnes antal 1766 till 22. De öktes åter 1768 till 26; 1769 till 30; 1771 till 34; 1772 till 38; 1773 till 40. År 1774 måste åter deras antal indragas till 26, som dock åter öktes med 2:0 1775 *).

Konung *Gustaf III:s* armbrott vid *Parola* i Finland d. 12 Jun. 1783, gaf Stockholms Borger-skap, vid Konungens hugneliga återkomst till Hufvud-Staden, tillfälle, icke allenast till betygande

4 *Bandet.*

L

af

*) *Odhelii* Tal vid Præsidiij nedl. i Wett. Acad. d. 2 Nov. 1776. R. St. Lazarettets Dep. betänk. om denna inrätt. förbättrande 1766. — *Acrells* Chirurg. händ. 1759, 8:0, i företalet.

af en innerlig glädje, öfver Dets återställande till fullkomlig vålmåga; utan ock att utmärka densamma, jämte sin underd. tillgifvenhet för Konungens Person; att göra ett sammankott af 4000 R:dr Specie, till Stadens Lazarett, för att understödja och utvidga denna mänskligheten hedrande inrättning, med en tillökning i sjukfångarnes antal, som fått namn af stället *Parola*, der besagde olyckliga händelse inträffade.

Ifrån 1752 till 1775 års slut, har i Lazarettet 8261 sjuke, njutit vård och skötsel; af hvilka 927 personer blifvit döde. Under samma tid voro 369 barn, födde innom Lazarettet; sedan 1755 i särskildt rum, 2:e fångar blifvit afskilde, för fattige barnaföderskor; till hvilket ändamål sedermera, ett allmänt accouchements-hus inrättades år 1775. I Lazarettet, der endast verkeligen sjuke vårdas, skall dock mortaliteten ej stiga högre, än till hvar nionde.

Lazarettet emottog 1791, 46 fattige sjuke gratis; andre betalade 2 R:dr i månaden, men 6 för egen kammare.

Under Kongl. Seraphimer-Ordens-Gilletts förvaltning, bitrådes Lazarettet i Stockholm, hvad Läkare- och Fältskårs-befattning angår, af en General-Directeur, försedd med Ordens-Gilletts särskilde Instruction.

Läkare-syflorne vid Lazarettet blefvo i början uppdragne Archiatern *Bäck* och nu varande General-Direct. af *Acrel*. I den förflånades ställe hafva efter hvarannan, Doctorerne *Elf*, *Darelli*, och *Odhelius* varit Lazarett-Medici; och i Doct. af *Acrels* ställe, är nu Doct. *C. Fr. von Schulzenheim* General-Directeur. De vid samma Lazarett antagne Läkare och Fältskärer, böra ärligen till Collegium Medicum afgifva berättelser; så väl om hvad under

der loppet af Sjukskjötselfn befunnits förtjena något färdeles afseende, till Wetenskapens förkofran; som ock hvad för öfrigt, till Collegii allmänna kännedom, af Medicinal-verket i Riket hörer, enligt hvad Collegii instruction d. 28 Octob. 1797 §. 8. derom innehåller. Enligt K. M:ts förordnande af d. 4 Apr. 1753, äro alla som vilja njuta befordran, till Provincial-Medici och Regements Fält-skärer öfver hela Riket, förbundae, att åtminstone ett halft år, uti Lazarettet sig infinna, att lägga handen vid Medicinske och Chirurgiske förrättningar.

En Lazarettis - Apothekare antogs d. 8 Octob. 1753.

Offentelig Gudstjenst blef ifrån år 1753 vid Lazarettet förrättad af Rector Scholae vid Jacobs församling, Mag. *And. Edbom*, till 1766, då inkomsten icke vidare medgaf, att hålla särskild Präst.

År 1758 fattes Botaniska trågården derstädes i stånd; den blef 1766 stald under Collegii Medici och Professoren *Bergii* specielle vård och tillsyn; men som medel saknades, blef enligt K. M:ts bref till K. Lazar. Directionen d. 23 Apr. 1774, trågården åter upplåten till andra behof, för Lazarettet.

Lotteriet, som gifvit denna inrättning en årlig inkomst af 20,000 d:r K:mt och deröfver, börjades med Jan. månad 1755. Då det i början stipulerade antal af lotter till 20,000 icke kunde hvarje månad debiteras, blef det väl till hälften minskat; men öktes åter sedan till 12,000 år 1759, och derifrån till och med Febr. månad 1764, drogs 15,000 lotter, hvartill då ån ytterligare lades 1000: hvaraf 10,000 äro för Lazarettets räkning, 5000 för allmänna Barnfångs- och Koppypnings-inrättningen och de öfrige för oförfälde lotter att afräkna.

Lazarettets stat för år 1775 besteg sig till 12,947 d:r K:mt; årliga inkomsten hade då stigit till 67,500, och utgiften samma år till 55,813 d:r K:mt.

Ibland de många betydliga gåfvor, som till Lazarettet blifvit aflåmnade, och finnas derstädes på taflor anteknade, äro ibland de måst betydelige: Hånnes M:ts Ryska Kejsarinnans, då Hon 1765, emottog Seraphimer-Orden, af 69,965 d:r 3 öre K:mt; af Stockholms Borgerkap 72,000 d:r; af Fru *Mathiesen* 28,000; af en okänd 1776 en summa af 20,000, med flere, som alla äro hedrande veder målen af människo-kärlek och ömhet för ullingen; hvilka berömmeliga gärningar, böra af tacksamheten förvaras, såsom vackra efterdömen för den gismilde och frikostige.

På Lazarettet läses följande Inscription:

Detta. Sjukhus.

Stiftadt.

Under. K. Fredric. I:s. Regering.

Inköptes.

1749.

Öpnades. För. Sjuka.

1752.

K. Gustaf. III.

Förbåttrade. Inrättningen.

Anslög.

En. Ny. Årlig. Inkomst.

1781.

Byggnaden. Utvidgades.

1785.

Fullbordades.

178--.

Då. Styresmännen. af Seraphimer-Ordens. Riddare.

 Voro.

Greff. Axel. Fersén. Frih. Fr. Sparre.
 R. R. m. m. R. R. m. m.

Till en förtjent åminnelse, af Herr Riks-Rådet
 Gr. Axel Ferséns outtrötteliga omsorg och vårdnad om
 denna nyttiga Sjukhus-inrättning, upplattes derstä-
 des hans Bröstitbild, med denna af Kongl. Witter-
 hets-Academien föreslagne Inscription:

Gr. Axel. Fersén.

S. R. R. och. Com. af. K. M:ts. Orden.

Styrde. Med. Nitfull. Omsorg.

Lazar. Inrättn. i. XX. År.

Tacksamheten.

Uppfatte. Bilden.

Att. Hans. Minne. Mätte. Lefva.

I. Hans. Efterdömen.

Efter den uppgift, som finnes uti Profess. D. v.
 Schulzenheims förut åberopade Tal, Bilagan N:o 31,
 voro Sjukfångarnes antal 1798, 80; hvilka årligen
 skulle ökas med fyra, till dess antalet blifver 100.
 Uti hvardera, af 16 stora rum, rymmés emellan
 8 till 10 personer; desutom flere mindre för 1
 till 2 sjuka, samt fria rum för Chirurgus, Con-
 trolleur, m. fl. Endast 2:ne särskildta rum, äro
 anordnade för betalning; men de öfrige betala 2
 R:dr för 4 vickor, och de som hafva fattigdoms-
 bevis, betala als intet. De sjukas antal som årlig-
 en intagas, råkñas till 7 à 800. Alla klådas i
 Lazarettets klåder; hvar och en får sin egen fång
 med sparlakan omkring, fri mat, dryck, medica-
 menter, värma, Läkarevård och uppsåkning. De
 som dö, begrafvas på Lazarettets bekostnad, då
 anhörige äro oförmögne.

Då man efter medeltal råknar de 9 sifförslutne årens inkomst ifrån 1790, af tillfällige medel, såsom sammanskott vid brölopp och barndop, Lotteriet, Burkskaps-medel, andel i vissa böter, slåmpel-afgift för kort, m. m. skall den hafva utgjort en årlig summa af R:dr 4627: 32 sk. Interessen af fruktbara Capital 4176: 43, 11. Den till Lazarettets utvidgande och en stående fonds samlande, nådigst anslagne Tobaks-afgiften, som ifrån K. Stats-Contoiret bör årligen utgå, R:dr 5000; blifver K. Lazarettets nu varande inkomst: 13,804 R:dr 27 sk. 11 r:st. Årliga utgiften beståmnes åter till ett belopp af R:dr 9761: 39 sk. 7 r:st. hvilken utgift likväl årligen går i tillökning, i samma mon, som inrättningen efter den nådigst föreskrefne planen, blifver hvarje år med 4 nya ståndiga sjukfångar, utvidgad.

Det förslag om ett allmänt *Garnizons-Lazarett*s inrättande i Stockholm, som med K. Lazarettet kunde förenas, har Prof. *D. v. Schulzenheim*, i förenämde tal *) grundat; icke allenast på den mångfalliga nytta och förmån som så medelst flodo att vinnas; utan ock uppgifvit någon ersättning för kostnaden till en sådan inrättning. Det har här så mycket hålldre bordt omnämnas, som hans kända nit och berömvärde omtanke, för tvånne mänskligheten hedrande inrättningar i Hufvud-Staden; synes fordra all den uppmärksamhet, som till befrämjande af ett så godt och nyttigt ändamål, skulle kunna bidra.

V.

ALLMÄNNA BARNBÖRDS-HUSET.

Till en Barnfångs-Hospitals-inrättning, i synnerhet till Barnmorskors undervisning, skall våll framled-

ne

*) Sid. 88, 89.

ne Archiatern *Urban Hjårne*, uppgifvit ett förslag, redan 1682 *), som dock icke kommit att i verket ställas. Slike inrättningar hafva icke föllan fordrat en längre tid, till mognad och öfverläggning.

Collegium Medicum ågde enligt K. M:ts Ö. Bref och Privilegium 1688, att hafva uppligt deröfver, att de som ville för Jorde-Gummor låta sig bruka, vore förståndige, gudfrugtige och årbare kvinnor, som af Stads Physico förut blifvit examinerade och hade den föreskrefne eden aflagt. För dem utfärdades sedermera på höga Öfverhetens befallning och approbation, genom Collegium Medicum, ett Reglemente och förordning d. 29 Apr. 1711, hvarutinnan jämte föreskrefne pligter och åligganden, till efterlesnad; Jorde-Gummornes antal utfattes till 40, utom 10 andra, som skulle i konsten öfvas och tillåras.

Riksfens Ständer hade vårl 1772 i underdånighet föreslått nödvändigheten af ett Barnförlofsningshus i Hufvudstaden; som dock för flere Riksvårdande årender, kom då någon tid att hvila; men då ett underdånigt Memorial derom **) 1774, till K. M. inkom, infordrades deröfver vederbörandes skyndesamma utlåtande; hvarefter inrättningen af ett allmänt Barnbördshus, blef i nåder gillad och faststald d. 17 Jan. 1775.

Af det för denna välgörande inrättning utfärdade Reglemente af d. 20 Febr. nysnämde år, intages de ändamål som denna angelagne stiftelse påsyftade, nemligen: de fattigas hjälp, i och under Barnförlofsningstiden, då i synnerhet nöd och uselhet fördubblas af sjukdom; Barnamords och deras ohyggeliga följdens förekommande; samt Barn-

L 4

för-

*) Sv. Mercurius. Jan. 1757, p. 433.

**) Af Konungens Lif-Medicus Doct. *Dalberg*.

förlofsnings - Vettenskapens framsteg och tillväxt, både till dess lärogrunder och utöfning.

Under Collegii Medici infende och Professorens Doct. *David von Schulzenheims* näraste värd och förvaltning, blef Barnförlofsnings-huset, med tjenlige rum och 10 fånger inrättadt uti Professorens eget hus på Riddarholmen, och till Barnaföderskors emottagande öppnadt, Midsommars aften 1775. Slots - Cancelliets Kundgörelse derom, utkom d. 21 derpå följande Julii, som äfven innehöll, hvad vid Barnaföderskors emottagande, och deras vistande derstädes under Barnfångs-tiden, borde iagttagas; om de fattigas fria underhåll, skötsel och värd, och deras barns emottagande och försörjande, så vidt Barnhus-inrättningarne i Stockholm kunde medgifva, m. m.

Utän Statens betungande eller någon stadgad allmän fond, börjades denna inrättning på de medel som genom en allmän Collect; men hufvudsakeligen genom många frivillige och frikostige sammanskotter, tid efter annan, af ålelsinnade Medborgare blifvit samlade, till befrämjande af en allmän Koppympnings-anstalt *); jämte en anslagen del, af Lazarets-Lotteriets årliga avance. Inrättningen är försedd med tillräckeligt linne, med stål-fångar, tagelfångkläder, nödige kläder, och med allt hvad till en sådan anstalt kan pröfvas nödigt.

Då de betydliga summor, som för Koppympningsningen voro sammanskutne, i synnerhet tillkommit genom Professorens *v. Schulzenheims* outtrötteliga möda, verksamma nit och omsorg; då på samma Koppympnings - fonds årliga afkastning, Barnförlofsnings - inrättningen först blifvit grundad och underhållen; då han derutill upplåtit sitt eget hus,

och

*) Tog sin början 1766, under Profess. Doct. D. von Schulzenheims trogna värd och infende,

och så faderligen värdad, dessa mänskligheten gagnande inrättningar i deras spådafte ålder, utan all lön eller arvode; så kan man med skäl anse honom såsom en Fader och stiftare för dem båda.

Vid 1772 års Riksdag samtyckte R. Ständer, att Banken måtte till inlösen af *Lövenhjelmiske* huset, i hörnet af fredsgatan och röda bod-torget, till Barnbördshus, försträcka köpeskillingen, 10,000 R:dr, utan ränta, dock att af husets hyror, årligen i Banken skulle insättas 666 R:dr 32 sk., intill dess, hela lånet vore återbetalt; hvilket efter 15 år, eller 1787 var behörigen verkställt.

Till detta hus flyttades väl Barnbörds-inrättningen vid årets slut 1776, sedan rummen vore behörigen tillredde och försedde med erforderlige behof; men förblef dock ån vidare, under Professor *v. Schulzenheims* tillsyn och trogna värd till 1778 i Nov. månad, då han på begäran erhöll nådigt afsked, och Artis Obstetriciae Adjuncten Doct. *Johan Kraak* i hans ställe förordnades. Då han åter derifrån, på anhållan endaledigades d. 28 Oct. 1781, utnämndes Adjuncten Doct. *Jacob Ahn* att denna Profession förvalta, d. 6 Mart. 1782.

Staten bestod den tiden, utom Adjuncten, af en Bokhållare, en sköterska och städeriska, m. fl. hvilka omsider då vilkoren och tillgångarne så tilllätit, efter hand, med små löner, förmåner och arvoden, blifvit ihugkomne och understödde.

Professorens och Adjunctens gjöromål och förättningar, i anseende till sjukskötsel, hushållningen och föreläsningarne i Barnförlossnings-konsten, äro uti förenämde Reglemente af år 1775 och i särskild Instruction för Adjuncten utstakade.

Det skulle blifva för vidlyftigt att här för hvar år, intaga Barnaföderskornes och de födde Barnens antal. Det torde göra tillfyllest att af

meddelte uppgifter, deraf lämna ett korrerat sammandrag. Under de trenne första åren blefvo på Barnbörds-huset tillsammans 499 qvinnor förlösta och 506 barn födde; ifrån d. 23 Junii 1778, till 1787 års slut, förlösta 2470 och 2533 Barn födde; samt från början af år 1788 till och med 1798 års slut, eller på 11 år, 4314 förlösta och 4438 barn födde; under hvilken tid antalet af de måsta förlösta-ningar stigit inom året, till 463, såsom år 1793, och det minsta till 144, såsom ifrån d. 23 Jun. 1778 till samma tid 1779.

År 1775 skall Koppypnings-fonden varit omkring 8000 R:dr, hvars årliga afkastning, med en andel af Lazarett-Lotteriets inkomst, beräknad till omkring 500 R:dr, väl syntes då tillräckelig, både för Koppypnings- och Barnförlösta-ningarna, de första åren; men då beslagde fondens afkastning otillräckelig för Barnbörds-huset tillika, som deraf i 12 år hade haft sitt understöd, och nu fordrade större tillgångar. Dessa fonder åtskildes således, och ehuru väl anlöknings sedermera gjordes om deras åter förenande, hvarigenom Barnbörds-husets skuld till Koppypnings-fonden kunde försvinna, och både fonderne gemensamt vidkännas de årliga utgifterna; blef dock sådant i anseende till förekomne skäl afslagit. (K. Brevet d. 24 Jul. 1798).

Sedan skulden för Barnbörds-huset, var i Banken betald, som förbemalet år, fick väl inrättningen en årlig inkomst att påräkna för inflyttade hyror; hvartill kom en köpeskillning af 6000 R:dr, som Ryttnästaren *Hillebrand* erlade, för utbrytningen af den, åt sjön belågne och till honom afstoddel, af Barnbörds-husets tomt; hvaraf dock nybyggnader och reparationer blifvit beförjde, utom

tom hvad inrättningen till årlige utgifter fordrat, och knappast varit tillräckelige, om icke Barnbörds-huset vunnit en ny och betydande tillgång, genom framledne Grofshandlaren *C. M. Nyströms* förordnande, till des förmon.

Utom de flere af honom gjorde dispositioner till Fattighus och Scholar, m. m. har ock efter hans testamentariska författning 1795, Barnbörds-huset tillkommit i Banco 6550, och i Riksgälds-ledlar 6605, tillfammans 13,155 R:dr.

Collegium Medicum har, att förvara en så välfinnad gifvares hedrande tankefätt, låtit slå öfver honom en skädepenning: föreställande på ena sidan Gudinnan *Lucina* eller Fruktfambeten, såsom på Antika penningar, i skapnad af en qvinna, som bär ett barn på högra armen och har ett annat bredevid sig; på andra sidan läses:

*Minne af framl. Grofshandlaren C. M. Nyströms
frikostighet emot Allmänna Barnbörds-
huset i Stockholm.*

I Exerg. Kgl. Coll. Med. 1795.

Hvad inre hushållningen vid denna angelägna inrättning vidkommer, som under Collegii Medici infseende år någon af Des Ledamöter i synnerhet anförtrodd, torde en närmare beskrifning derom, här kunna förbigås; i synnerhet som dervid timade förändringar skulle fordra både en närmare kändedom och mera vidlöfthet, än detta arbete tillåter. Hvad man af allmänne Handlingar derom känner, är att K. M. uti nådigt Rescript af d. 21 Sept. 1779 bifallit Collegii Medici uppgifna project, att mathållningen vid Allm. Barnfångs-huset, måtte beförjas genom Entreprenade, samt att Entreprenören tillika måtte bestrida, så väl Oeconomie-Betjentens, som Amskaffnings-Contoires Ombudsmans-syfslan, samt dertfore njuta den begärte lön af

af 33 R:dr 16 sk. Specie; och att Collegium, om priferne i en framtid, i någon betydlig mätto skulle höjas eller fällas, måtte få anmäla de förändringar, som då för inrättningen och Entreprenörens bestånd, kunde finnas angelägne. Collegium anmälte 1793, att om mathållningen vid Barnbörds-huset, vore Entreprenade ingången med Jungfru *Lindskog* 1789, emot 8 sk. dageligen för personen; hemställande om hon icke dervid måtte bibehållas, så länge hon sitt contract fullgör; hvaruppå K. M. i svar af d. 29 Julii 1793, dertill lämnade Dets nådiga bifall; uppdragandes Collegium derjämte, att efter varuprifernes förhållande föranstalta om de förändringar, som efter jämkning med Entreprenören blifva nödige; utan att sådant hvarje gång i underdånighet anmäla *).

VI.

AMME-SKAFFNINGS-CONTOIRET.

Den af Collegio Medico föreslagne högst angelägne inrättning af ett Amme-Skaffnings-Contoir, gillades af K. M:t d. 6 Maji 1757; hvartill vissa medel anslogs, hvilka så snart Contoiret kunde bära sig af egne inkomster, skulle efter handen betalas.

På befallning utfärdades Collegii Kundgörelse derom, till allmänhetens underrättelse och vederbörandes efterlefnad, år 1757.

Detta Contoir blef då öppnadt på Apotheket *Kronan*, gent emot K. Myntet; hvarest alla de som åstundade Ammetjenst hade sig att anmäla och uppvisa sina vittnesbörder, om deras lefnad, och förhåll-

*) Sammandragit af Handl:rn i K. M:ts Cantzlie; af Doct. och Prof. D. v. Schulzenhøims tal, samt meddelte underrettelser af *Assell*, *Odhelius*.

hållande m. m. till anteknande i Contoiret, och till underrättelse för dem, hvilka deras tjenst behöfde. Till utrönande af Ammornes Kropps-constitution, m. m. blef en Doctor och Barnmoriska tillförordnad.

Sedan åtskillige misfsbruk förelupit, till hinder och intrång, i denna af K. M. gillade inrättning; så blef till vederbörandes större säkerhet, om de personers frågd, hålsa och kropps tillstånd, hvilka till barns uppammande antages, samt till befrämjande af denna nyttiga anstalt, alfversamme mått och utvägar vidtagne; hvarom K. M. låt Dets nådige förordnande utfärda d. 3 Maji 1763.

Artis Obstetriciae - Adjuncten förestår Ammebefignings-Contoiret, och Ombudsmans-systan der vid blef, som redan förmålt är, tillika uppdragen Entrepreneur och Oeconomie-betjenten vid allmänne Barnbördshuset, emot 33 R:dr 16 sk. lön, enligt Collegii Medicii underd. tillstyrkande, och K. M:ts dertill lämnade bifall, d. 21 Sept. 1779.

VII.

KOPPYMPNINGSHUSET I STOCKHOLM.

Sedan Koppymningen vunnit ett mera allmänt förtroende, började man ock här i Riket och i Hufvudstaden, att påtänka detta medel, till de olyckelige följdens förekommande som en härjande Kopp-smitta förorsakar; till förlust af så många människors lif, i deras första ålder.

Fördomen, lika smittosam som farsoten, skulle först besegras, innan man kunde förmå allmänheten, att icke anse detta medlet för åfventyrligt och farligt, efter det var nytt. Professor *Schulzenheim* utländes 1754 af K. M. på Publici kostnad, till Ångland, för att fullkomligen underrätta sig

om Koppymningen, hvarifrån han 1755 reste till Frankrike, samt genom Holland och Tyckland återkom 1756, då han genast afgaf sin berättelse, till den då varande Kongl. Sundhets-Commissionen, om sättet att ympa koppor; hvilken till trycket befordrades *).

Sistnämde är ympade han äfven Hof-Marskalcken Baron *Charles De Geers* barn; hvaröfver Herr R. Rådet Grefve *Tesfn* låt stå en Jetton, som på ena sidan, har ett Altare med en omslingad orin, och öfverskrift, *Sublato Jure nocendi*, samt under: *Variolorum*. På andra sidan, en Ekelöfskrans, uti hvilken på ett band läses: *Cath. Charl. Ribbing*, och inuti kransen: *Ob Infantes Civium Svec. felici ausu Servatos*. Vid samma tid ympade Lif-Medicus *Aurivillius* i Upsala, Archiat. *Rosensteins* barn och slågtingar **). Hvad som utom mångfalldiga sedermera förrättade ympningar, ännu kraftigare borde quåfva alla förut fattade meningar emot detta hållsmedel, var väl det lyckeliga försök som dermed anstältes, och det lysande efterdöme som allmänheten gafs 1768, då den Kongl. Familjen ympades ***).

Fonden till en allmän Koppymnings-inrättning, var genom frivilliga gåfvor och sammanskotter, till en betydelig Summa samlad; som i det föregående om Barnbördshuset, är förnämligt.

Koppymnings-anstalten, säger Assess. *Odhelius* †), som i Stockholm tog sin början 1766, har väl gjort mycken nytta, enkannerligen genom erfarenhetens segrande bevis, att ympning af koppor,

*) Baron Rehbinders matrikel 1781, 4:o, p. 281.

**) Meddelt underättelse af Assessor Odhelius.

***) Dervid uppvacknade Prof. Schulzenheim, på hög befallning.

†) Tal om dödligheten i Stockh. S. c. p. 27.

por, är ett hårligt och välsignadt medel, till den dödeliga farfots minskning, hållt ingen enda derstädes med döden afgått; men den har dock ej kunnat göra den åfyftade verkan på de fattigas barn, som underlåtit att sig deraf begagna. 1766 var första året, då 20 personer i fånder i tvänne terminer om året blefvo med bästa framgång ympade, under Profess. *D. v. Schulzenheims* inseende; sedermera år detta årligen fortsatt, ehuru de senaste 5 à 6 åren med mera svårighet att få antalet uppfyllt. Inrättningen står under Collegii Medici tillsyn och vårdas af tvänne förfarne Läkare *). Barnen få under hela tiden fri förtäring, uppställning, medicamenter, m. m." Då Sundhets-Commissionen upphörde, ställdes Koppymplings-Hospitalet under Collegii Medici vård och inseende. K. Br. d. 15 Apr. 1767.

Uti underd. skr. d. 15 Mart. 1781, förestälte Collegium, om icke i stället för underhållet af en kostsam inrättning till Koppymplingsverkställande på fattige barn, bestående i flere hyrd rum, hvilka måste förfes, med nödige inventarier samt Betjening, och alla dessas, dels underhåll, dels aflönande, flere gånger om året, på fått som ditills skedt; men hvaraf den fattigare delen af Stadens invånare, mer och mer underlåtit att sig begagna; Collegium måtte få nådigt tillstånd, att under sina Ledamöters tillsyn, låta ympning anställas hemma hos alla fattige föräldrar, som det åstunda, då med dem lämnat nödortfigt uppehälle, för de ympande, jämte fria medicamenter och sjukskötsel, kostnaden skulle för hvarje barn blifva långt lindrigare, än den ditintills varit. Uti nådigt svar

*) Af dem njuter den ene i arfvode 50 R:dr och den andre 33 R:dr 16 sk. hela års utgiften skall stiga till 4 à 500 R:dr.

svar derå, af d. 21 Mart. 1781, behagade Kongl. Maj:t icke gilla detta Collegii förslag, utan förmodade, att ytterligare förbättring af Läkare-tillsyn och skötsel skulle tillvinna sig de fattiges större förtroende för inrättningen. Uti förnyad underdånig föreställning härom, af den 12 Februarii 1799, androg Collegium ibland flere skäl, att Koppympnings-fonden aldrig tillåtit ett större antal barns emottagande årligen till ympning, än 80, och att detta antal i flere år bibehållit sig, hvarigenom kostnadsbeloppet, på hvarje ympat barn, fligit blott till 4 R:dr 18 sk. Men som barnens årliga antal, småningom minskats, så att det, de senare 17 åren i synnerhet; med möda kunnat bringas till 30 och ofta derunder, har ock hvarje barn kostar minst 14 R:dr 8 sk. En kostnad hvilken vida öfverstiger, hvad på hvarje, utom en få kostsam inrättning, i Collegii öfvertygelse, borde sig belöpa; och då genom de ansefliga förskotter till Barnbördshuset, Koppympnings-fonden icke medgaf, att inköpa ett särskilt Koppympnings-hus, hvarest alla tider af året, fårdeles då Koppssmitta går, barn af alla stånd kunde emottagas; så anfåg Collegium, utom en sådan bekvämlighet, ändamålet med denna välmen- ta och nyttiga inrättning vara förfelat *).

Uti de få kallade *Puncta*, som K. M. år 1778 med R:s Ständer communicerade, förmåles: att K. M. låtit inköpa ett Koppympnings-hus; hvarvid bör anmärkas, att ändamålet väl i början var, att Koppympnings-huset skulle tillika förrättas, uti det inköpte huset, der Barnbörds-inrättningen nu är; men då båda dessa inrättningar intet väl kunde värdas och besfridas, under ett tak; så måste för Koppympnings-huset nödige rum annorlåtades hyras. Dertill blef först *Falkenholmske* egendomen på Söder, strax af-

van-

*) Handl. i Kongl. Maj:ts Cantzlie.

vanföre Postmästarebacken upplåten; hvarifrån den sedan flyttades till Norr, vid Surbrunn, uti Secretären *Ströms* hus; så till Carlbergs Alléen i Professor *Bergii* malmgård, och vidare till Kungsholmen vid Garfvaregatan. Omfider uppå Collegii sedermera gjorde underd. hemställande, blef ändteligen ett eget hus till Koppympnings-anstalten utfert och upplåtit på Ladugårdslandet, som af K. M:ts här intagne bref af d. 16 Apr. 1799 till Collegium Med., närmare kan inhämtas:

"*Gustaf Adolph &c.* Uti underd. skr. af d. 8 sistledne Mart. hafven J under återopande af Eder d. 12 näst föregående Febr. aflätne underd. skr. angående Koppympnings-anstalten här i Staden, samt i anseende till angelägenheten af ett Koppympnings-hus, hvarest en oafbruten ympning alla årstider skulle kunna verkställas, då kopparsfot sig yppar, i underd. hemställt, om icke Ofs i nåder skulle tåckas tillåta, att en vid Grefvegatan, nära intill Ladugårdslands stora Bränneri belägen och dit hörande egendom, som hittills varit nyttjad till boställe för Bränneri-Inspectoren och Bokhållaren, må för des till ändamålet tjenliga belägenhet, indelning och beqvåmligheter, blifva upplåten, under Eder tillsyn och ansvar, till ett beständigt Koppympnings-hus. Och lånder Eder härå i nåder till svar och esterrättelse, det Vi till befrämjande af en allmänare utöfning, af den angelågne Koppympnigen, i nåder bifallit, det må ofvannämde egendom, med dertill lydande trågård, under Eder tillsyn och ansvar, till Koppympnings-hus upplåtas; dock bör den, samma egendom tillhörande, så kallade Sjögården, jämte derå belägne uthus, såsom för Bränneriet oumbärlige, undantagas och aflångas från bonings-huset, med dit hörande kryddtrappa; hvilken af plankning, Vår allmänna Spannemåls-Magazins-Di-

4 *Bandet.* M rection

rection åger att utstaka och verkställa låta; hvarom Vi nu åfven Directionen tillskrifve." Och Vi befalle &c.

Uti *Puncta* till R. Ständer vid Riksdagen 1800, förmåles hårom: "Koppympnings - inrättningen i Stockh., nåra på vågen att upphöra, i saknad af böningsrum, har K. M. kommit till hjälp och dertill gifvit ett tjenligt hus, med tillhörande trågård."

Mätte i synnerhet den fattigare hopen, af de många barn som Kopparsfoten år 1800 hådanryckte, omsider öfvergifva fördomen och gagna en välgörande inrättning, som jämte allmänt bästa, påsyftar räddningen af så många oskyldige lif, hvilka årligen af blind kärlek, oförstånd och vanskötsel uppoffras!

TREDJE AFDELNINGEN.

Om de i Stockholm varande Inrättningar till Vetenskapernes, de fria Konsterns och Uppfostrings-Verkets förmån.

I. CAPITLET.

I.

COLLEGIUM STOCKHOLMENSE M. M. AN-
GÅENDE LÅROVERKET.

I. §.

Sedan Catholske Prästerne, som med K. *Johan III:s* Drottning, voro i Riket inkomne, hemligen upprättat en Skola, i Gråmunke-Klostret i Stockholm; tillskref Konungen, Erkebiskop *Lars* 1576, att

rection åger att utstaka och verkställa låta; hvarom Vi nu åfven Directionen tillskrifve." Och Vi befalle &c.

Uti *Puncta* till R. Ständer vid Riksdagen 1800, förmåles hårom: "Koppympnings - inrättningen i Stockh., nåra på vågen att upphöra, i saknad af böningsrum, har K. M. kommit till hjälp och dertill gifvit ett tjenligt hus, med tillhörande trågård."

Mätte i synnerhet den fattigare hopen, af de många barn som Kopparsfoten år 1800 hådanryckte, omsider öfvergifva fördomen och gagna en välgörande inrättning, som jämte allmänt bästa, påsyftar räddningen af så många oskyldige lif, hvilka årligen af blind kärlek, oförstånd och vanskötsel uppoffras!

TREDJE AFDELNINGEN.

Om de i Stockholm varande Inrättningar till Vetenskapernes, de fria Konstens och Uppfostrings-Verkets förmån.

I. CAPITLET.

I.

COLLEGIUM STOCKHOLMENSE M. M. AN-
GÅENDE LÅROVERKET.

I. §.

Sedan Catholske Prästerne, som med K. *Johan III:s* Drottning, voro i Riket inkomne, hemligen upprättat en Skola, i Gråmunke-Klofret i Stockholm; tillskref Konungen, Erkebiskop *Lars* 1576, att

att derstädes villja inrätta, ett *paedagogium Theologicum*. Uti utdraget af Secret. *Sven Eloffens* märkeliga Handlingar ifrån år 1556 till år 1579, anföres att K. *Johan III.* 1578, d. 12 Maji, lagdt under Collegium, som var upprättat på Gråmunkeholm, *Lindtorp* *).

Några år derefter eller 1582, lät Han i samma Kloster, instifta en Academie, eller Collegium Academicum kalladt; tilläggandes Professorerne tillräckelige löner och underhåll. *Jacob Gifso*, i sin *Chronologia*, p. 124, säger: 1583 *Collegium Stockholmensense inchoatur & doctrinarum studia restaurantur*. Igenom denna inrättning, var *Upsala Academie* på vägen, att alldeles förfalla. Detta Nordens äldsta Lärosäte, var 1476 grundlagdt af *Sten Sture* den äldre, och med friheter begäfvadt, af Päsven *Sixtus IV.* Hvad Konung *Johans* egenteliga affigt varit med denna flyttning, derom berättar *Mesenius* i sin *Scandia* **), att K. *Johan* 1583, inrättadt *Collegium Stockholmensense* med Lutherske Lärare, ehuru Han förut åmnadt det, till ett Catholskt *Seminarium*. Detta synes ock deraf bestyrkas, att *Kylander*, som sedan blef Biskop, under sina Studiers fortsättande, besökt detta Gymnasium, ifrån 1586 till 1591, då Mag. *Nicolaus Bothniensis* och Magister *Schinnerus* derstädes voro Professorer ***), *Petrus Kenicius*, som sedan blef Erke-Biskop 1609, utnämndes 1587 till Professor i Collegio Stockholmensensi; men kastades i fängelse, då han vågrade, att underskrifva Liturgien. Bland flere Lärare, vid samma Academie, Collegium eller Gymnasium, som den i håfderne ömfom kallas, var ock en *Laurt. Johannis Laelius*, *Physices* Professor; äfven

M 2

be-

*) Link:s Bibl. Handl. 2 Del. p. 254.

**) Tom. XI. p. 143.

***) Spegels Kyrko-Hist. p. 250.

bekant för sin *Jungfru-Spegel*, tryckt i Stockholm 1591., och sedan i Rostock 1601, dedicerad till Fröken *Catharina* af Södermanland, K. *Carl IX:s* Dotter, och sedan Moder till K. *Carl Gustaf* *).

Af en annan mening är Biskop *Rhyzelius* om detta Collegium. Han säger: att Upsala Academie, i K. *Johan III:s* tid, råkade uti stort lågervall och ganska nära till sin undergång, när de bästa Professorer förföljdes och fångslades, för Liturgiens emotfågande; och när Han till Liturgiens befrämjande, upprättade i Stockholm ett Collegium, föga annat än Catholskt; dit ock så sinnade Lärare förordnades **).

Denna Academie förblef allenast i tio år i Stockholm, och förflyttades vid K. *Johans* död, 1592, af *Carl IX.* åter till Upsala 1593, hvarest höllts den första Philosophiske promotion år 1600. Då *Rhyzelius* talar om denna Academie, på ett annat ställe, säger han sig icke veta, om uti Gråmunke-Klofret, äfven hölls det *Collegium illustris* eller *Gymnasium*, som i de följande tider i Stockholm länge florerade ***).

2. §.

Konung *Gustaf Adolph* upprättade med Ridarhuset, ett så kalladt *Collegium illustris* derstädes, och gaf d 27 Apr. 1627, en årlig pension af 2000 d:r S:mt till Professorum underhåll. Denna inrättning påsyftade, den Adelige ungdomens undervisning och uppfostran. *Jacob Rudbeckius* antogs till Läsare 1628, med 600 d:r S:mt lön; en *Henr. Aulfus*, flyttades ifrån Upsala 1629, till Col-

*) Sv. Bibliot. af Gjørwell. St. 1758, 4:o, 2 Del. p. 378.

**) *Rhyzelii* Biskops-Chrön. p. 90.

***) *Rhyzelii* Kloster-beskrifning, 8:o. p. 41.

Collegium Stockholmenſe; men reſte åter till Upſala 1630, der han blef Graecae Ling. Profeſſ. (Gezelii Biograph. Lexicon), m. fl. Uti ett bref till Konungen 1628, androgo de, att en ſärdeles hug förmärktes, att känna framſarne tiders händelſer; hvadan de ock tagit ſig anledning, att författa Annaler, öfver hvad ſig i Sverige tilldragit; hvilket arbete likvål innan kortt afſtannade *). Vid Rid-darhufet eller det Adelige Collegii inrättande, åla-des *Aegidius Girſius*, att ſkrifva något om en *San Edelhet*, hvilket han ock efterkom; tillågnandes denna lilla tractat, ſkrifven 1627, allom af Sveriges Adel och Ridderſkap. (Tryckt in 8:o, hos Ign. Meurer.).

Detta Collegium upphörde, ſedan det varat i 6 år, med Konungens död 1632: hvarom mera angående Rid-darhufet.

3. §.

Under Dr. *Chriſtinas* minderårighet, inrättades i Stockholm ett Gymnaſium, år 1640, af *Collegio Stockholmenſi*, ſom ifrån K. *Johans* tid der hållits; fåger Biskop *Rhyzelius* **). Detta kan icke gerna förenas, med hvad i det föregående, bliſvit af honom ſagt, om Collegium Stockholmenſe, att det föga annat var än Catholikt, dit ock få ſinnade Lärare förordnades. — En inrättning af ſådan art, kunde troligen icke ſkyddas af K. *Carl IX*, eller bibehållas i K. *Guſtaf Adolphi* tid.

Utän att vara en öfverleſva af K. *Johans* Aca-demie, ſom vid Hans död upphörde; underhölls detta Gymnaſium länge i Stockholm och var i början inrättadt lika med de öfrige Gymnaſier i Riket; hvarvid varit förſt 7 och ſedan 5 Docen-

M 3

tes

*) Witt. Acad. nya Handl. Tom. IV. p. 175.

**) Biſk. Chrönik. I Del. p. 91.

tes eller Lectores: om hvilkas lön och inkomster, finnes flere bref och förordnanden, af d. 16 Jan. 1647, d. 7 Aug. 1649, d. 24 Decemb. 1652 och 1657. Men dermed var dock slått bestått 1663; ty ändock, der då voro och borde vara fem Lectores, som hade till underhåll af Kronan några Kyrkoherbergen, enligt räkning; så hade de näp- peligen, så många Auditores *). Öfverståhållaren *Rosenhane*, som allde denne berättelse inför K. M:t, förmålte sig således finna, berörde Gymnasium, för den orsaken vara onödigt; eller ock behöfva någon reformation. Omfider flyttades detta läro- verk 1668 till *Gesle*, då Trivial-Scholan blef kvar i Stockholm; som under den tiden, Gymnasium subfisterade, blifvit ansenligen förbättrad, och skall 1661 haft 228 Discentes, som en då hållen un- dersökning utvisar. Hvarken Gymnasi- eller Tri- vial-Skolans Stat, hade af Staden mera, än bara hu- fet; hvilket Staden ägde och underhöll.

4. §.

Om det år 1778 tillårnade *Collegium illustre* i Stockholm, bör här ock något nämnas. Vid Kron- Prinsens, *Gustaf Adolphi*s födelse, inlämnade då va- rande Öfver-Hof-Predikanten, sedan Erke-Biskopen *Uno von Troil*, underdänig ansökning, att under Rikets då varande glädje, öfver den nyfödde Kron- Prinsens; så genom slambok, öfver hela Riket in- samla en fond, till inrättande af ett Collegium Il- lustre i Stockholm; på det äfven mindre förmö- gne föräldrar, måtte få någon hjälp, till deras barns uppfostran.

Denna ansökning blef af K. M:t bifallen d. 6 Nov. 1778. I anledning deraf gjordes sammanskot- ter, af alla Stater, Ämbetsmän, Handels-Societeter, Skrä-

*) Rosenhanes Relat. om St. 1663.

Skrå-Åmbeten, m. fl. till en summa af 5700 R:dr. År 1779 d. 26 Apr. befallte Konungen, att de insamlade medel, för Allmänna *Educatiöns-Verket*, (som det då kallades), och under titul: för Uppfostrings-hufets räkning, som blifvit infatte i Riksfens Ständers Bank, skulle af Herr Riks-Rådet och Öfverståthållaren, Baron *Carl Sparre* uttagas och i Discont-Contoiret till förräntande, infättas.

Uti Kongl. brefvet d. 25 Aug. 1791 förmåles, att besagde medel blifvit anordnade, till en fastighets inköpande, och att räntan deraf skulle årligen infättas i Riksgälds-Contoiret, att öka Capitalet. Den 6 Sept. 1791 fick R. R. och Öfverståthållaren Baron *Sparre* decharge, för samma medel; såsom aflämnade till Kongl. Maj:t.

Både Capital och upplupne räntor, hafva sedermera, med en vida öfverfligande summa, blifvit anfedde, såsom använde, till Krigs-Academiens inrättning på *Carlberg*; och kan således någon vidare stiftning af ett Collegium illustre, för besagde sammanskutne medel, icke förväntas.

II.

K. VETTENS-KAPS-ACADEMIEN.

Konung *Carl XII.* hade en gång i sinnet att inrätta en Vettenskaps-Academ., och befallte ifrån Timur-tasch att K. Rådet *Tesfin*, skulle derpå vara betänkt, och låfvade honom, att sjelf deröfver blifva nämnd till Director *). Men Riket fordrade ett fredligare lugn, innan en så nyttig inrättning, kunde vinna framgång och stadga.

År 1739 d. 2 Junii, samlades för första gången, denna Kgl. Academiens förste Stiftare, på

M 4

Rid.

*) Berch om namnkunnige Herrars &c. skådep:gr, Art. *Tesfin*.

Riddarhuset, uti Secr. Utskatts-rummet, att öfverlägga, huru ett Vetenskaps-samhälle, i Rikets Hufvudstad, måtte inrättas och vinna allmänt förtroende. Desse voro Herr *Jonas Alström*, adlad *Alströmer*, Com. Råd; Herr Baron *And. Joh. von Höpken*, sedan Grefve, R. Råd, m. m.; Herr *Sten Bielke*, sedan vice President i Åbo H. Rätt; Herr Doct. *Carl Linnaeus*, adlad *von Linné*, Arch.; Herr *Mårten Trievald*, Capit. Mechan. vid Fortification, och Herr Baron *Carl Vilhelm Cederhjelm*.

Detta nya Samhälle, uppdrog Baron *von Höpken*, att projectera Academiens *grundreglor*. Till arbetsämnen valdes: Experimental-Physiquen, Natural-Historien, Medicinen, Anatomien, Chirurgien, Mathematiquen, Hushållning, Handel, Konst och Manufacturer.

Academien beslöt, att utgifva sina Handlingar, på Svenska språket; samt tillika vårda sig om detta språkets renhet, ryckt och odling.

Uppå Cantzlie-Junckaren Baron *von Höpkens* anhållan, beviljades d. 5 Sept. 1739, nådigt Privilegium, på Handlingarnes utgifvande, hvart sjerdedels år, under namn, af *Vetenskaps-Academiens Handlingar*.

Efter lottning blef Doct. *Linnaeus*, Academiens förste Präses, eller President, som den då i början kallades. Sedan Akademien utgifvit 6 quartaler, och således gjordt sig känd af det allmänna; erhöit Akademien K. M:ts nådiga stadfästelse, på des grundreglor, d. 31 Mårt. 1741.

Under Academiens antagne valspråk: *För Efterkommande*, utgafs första Quartalets Handlingar, för Jul. Aug. och Sept. månader 1739, uti hvilket, efter förteckningen, på då varande Ledamöter, deras antal besteg sig till 35 personer, utom Präses och Secreterare.

Ifrån den tiden hafva dessa Handlingar, oafbrutit blifvit fortsatte, ehuru efter utgifvaudet af 40 Tomer, en ny samling blifvit börjad. Academien har ock låtit trycka, en särskild samling af *rön om Landbruket*, som till Academien blifvit insände; jämte mångfalldige svar, på uppgifne frågor, till täfling om utfatt pris och belöning. Innan denna beskrifning vidare fortsattes; bör här till denna Academiens vundne anseende, stadga och tillväxt, anteknas; att Hans K. Höghet, Rikets Kron-Prins, sedan Sveriges Konung *Adolph Friedrich*, åtog sig nådigst Academiens beskydd, d. 17 Mart. 1747. Under efterföljande Konungar, hafver ock Academ. sedermera städse fått hugna sig af det nådiga hågn och beskydd ifrån Thronen, som gifver Vettenskaperne lif och trefnad. En okänd Auctor säger om K. *Gustaf III*: "Comme *Gustave* a déjà acquis l'empire du savoir, l'academie des Sciences lui déferé une couronne qu'aucun Prince héréditaire jusq' à lui n'a jamais portée. Il régne sur les esprits avant de régner sur les hommes; il porte le sceptre du savoir, domination qui flatte plus une grande ame, que celle de l'Empire. (Eloge de *Gustave III*, Roi de Suede, à Cologne 1780, 8:0, p. 35).

Academiens Secreterare, hafva i ordning varit, Baron *von Höpken*, som dervid förblef till år 1741; Öfver-Directeuren *Faggot*, förrättade sedan denna beställning till 1744, ifrån hvilken tid till 1749, *Pehr Elvius* var Secreterare. Honom efterträdde *Pehr Wargentin*, älskad af landsmän och högackad af Utländningar, som dyrka Vettenskaperne. Sedan han i 34 år, berömmeligen samna lysla förestått, afled han år 1783, då Academien i hans ställe antog *Joh. C. Vilcke*, Thamsk Professor i Experimental Physiquen, samt *Hindr. Ni-*

ander, såsom Astronom. År 1759 kunde Academi-
 en först bestå Secreteraren lön; år 1776 skån-
 te ett okänt Sällskap Academiens 72,000 d:r K:mt,
 hvaraf 3600 d:r K:mt årligen utaf rântan, skulle
 användas, till lön för andra Secreteraren, hvartill
 Academ. utnämde M. *Hindr. Nicander* d. 30 Nov.
 1776. Vid Professor *Vilckes* dödliga frånfälle,
 blef Astronomiae och Mathem. Prof. i Upsala, *Me-
 landerhielm*, Academiens förste Secreterare, samt vice
 Secreterare *J. Svanberg* till biträde vid Astron. ob-
 servat. och *Carl Gust. Sjösten*, att bestrida *Thamiske*
 föreläsningarne och förestå Academ. Bibliothek.
 Sedan Acad:s Natural-Cabinet blifvit bragt i full-
 komlig ordning, antogs *C. Quensel* till Intendent
 vid Dets Museum, som hålles öppet onsdagarne kl.
 emellan 11 och 1.

Vårdet af Academiens Handlingar kan deraf
 intagas; att de af Hof-Rådet och Professoren *Kästner*
 blifvit på Tyska öfversatte. Vissa afhandlingar i
 Natural-Historien och Physiken äro öfversatte och
 sammandragne på Fransyske af *H. de Keralio*, äf-
 ven öfversatte på Latin och tryckte i Venedig; samt
 på Fransyska och Engelska, i deras Journaler, så-
 som *Journal Oeconomique* i *Paris* 1752, och flere-
 stådes.

Academiens fond och inkomster, utom hvad
 för Handlingarnes utgifvande kan inflyta, bestå uti
 rântan af det Capital, som Commerce-Rådet *Se-
 bastian Tham* 1727, testamenterat, till offentliga
 föreläsningars hållande i Mathematiken och Natur-
 kunnigheten, bestigande sig till 3600 d:r K:mt
 eller deromkring, efter förhållandet af agio, på
 silfvermyntet. Capitalet var lämnadt under Ridd:s
 och Adelsns ömma vård, att vid lämpeligt tillfälle
 använda, till bestämt ändamål. Vettenskaps-Aca-
 demien, rönt af *Thamiske* Arfvingarne 1743, den
 våld-

vålvilja, att de vid Testators fränfälle, gjorde Ridderskapet och Adeln den föreställning: om icke till Academiens förmån, des Secretärerare måtte njuta årlig lön af besagde medel, och tillika hålla föreläsningarne, uti nämde Vettenskaps-delar. Då vid ett så nyttigt användande af besagde Capital, så mycket mindre något var att påminna, som det till alla delar uppfylde det pålystade ändamålet; börjades ock nyfånade föreläsningar, af Secretäreraren *Elvius* uti Auditorio illustri på Riddarhuset 1746 *). I deras ställe blef väl sedan en Historia öfver Vettenskaperne, Quartaliter införd i Academiens Handlingar; men då Academien sedermera fann, att *Thams* vålmenta uppsät borde uppfyllas; börjades åter 1759 föreläsningarne af *Vilcke*, och fortattes vidare 1761 och flere efterföljande år.

Vidare har Academien genom Hof-Intendenten Grefve *Fredric Sparres* testamente, som afled 1747, i sitt 24 ålders år, och gaf sin quarlätenskap till Academien; bekommit en summa af 6000 d:r K:mt.

En betydelig gåfva har Acad. åfven fått af Professorens *Johan Hindr. Lidén* af 18,000 d:r K:mt, med ett enda vilkor, att sådant icke måtte omtalas i hans lifstid.

Hof-Secretäreraren *Pehr Rydman*, testementerade Academien ett Capital af 6000 d:r K:mt, att använda rântan till belöning, för den, som bäst besvarar, någon af Acad. framställd Oeconomisk fråga. Härmed följde åfven ett stort microscop. Ett dylikt, det yppersta i sitt slag, gjordt i England, skänktes Academ. 1778 af Hof-Marskalkinnan, Friherrinnan *DeGeer*.

Directeuren af Ostindiska Compagniet, *Nic. Sahlgren* skänkte Academien ett Capital, af en half

tun-

*) Se *Hans Tal* vid samma tillfälle.

tunna guld; med förordnande att deraf skulle inrättas belöningar, för dem som uppgifva bästa rön och svar, på frågor i hushållningen.

Rättigheten att ensam utgifva årliga *Almanachor*, hvarå priset efter tider och omständigheter, skäligen blifvit ökat, utgör väl en af Academiens påliteligaste och måst betydande årliga inkomst *). Här torde få anmärkas; att uppå Academiens anställande: att *Almanachan* måtte regelbindas, i anseende till namnlängden, som tid efter annan, af åtskillige Auctorer blifvit ändrad; så i anseende dertill, att Allmoget dels måtte finna igån sina gamla märkelfedagar, hvarest de sina handlingar rättadt; dels ock, att man ej måtte blifva tvifvelaktig, om gamla handlingars trovärdighet som dertill blifvit daterade; faststälde K. M:t, att Academien, icke allenast skulle hafva magt, att nu förbättra denna namnlängd; utan ock framdeles, få till Authoriserande föreslå, de rättelser, som kunna finnas nödiga **).

Till Academien hafva flere gåfvor blifvit lånade af Böcker, mineralier, märkvärdigheter i naturens Riken, kostbare Mathematiska instrumenter, samlingar af insecter, och naturalie cabinetter, m. m.; hvarom en närmare underrättelse kan inhämtas af Doct. *Sparrmans* tal vid Praesidii nedläggande d. 31 Oct. 1778. (p. 32).

Academien hafver ock sökt, att öka sina tillgångar, genom nyttige arbetens uppläggande, så som

*) K. Refol. d. 17 Oct. 1747, och d. 19 Maji 1752. På ett exklusivt Priv. till Almanachors utgifvande i Preussiske Staterne, grundades K. Wetenskaps-Societetens i Berlin, fond och inkomster, vid dels första inrättning af Baron Leibnitz, i K. Fredrich 1:s tid. (Lettres de Bielsfeld. Haag 1763, 8:o, T. 2, p. 130).

***) K. brefvet till V. Acad. d. 17 Nov. 1749.

som Archiat. von *Rosensteins* afhandling om barnsjuksdomar; *Elvii* afhandling om vattudrifter, m. fl.

Under Academiens tillsyn, är *Mathematiska Instrument-Makare-Verkstaden*; med understöd af Manufactur-fonden. *Optiska Instrument-Makeriet* befrämjades genom Rikens Ständers frikoslighet 1756. *Carl Lehnberg*, understöddes i detta ämnet, på sine utrikes resor. Inrättningen sattes af Academien, under hans förvaltning, och Commerce-Collegium föreslog honom, att hafva inseendet öfver alla Optiska Instrumenters stämplande.

Orgel-byggare skola af Acad. examineras och godkännas, innan de erhålla Privilegium på denna handtering.

Sedan *Glob-Verkstaden*, som Graveuren *Åkerman* i Upsala inrättat, efter des död 1779, kom att blifva en Kronans egendom, befallte K. M:t att den skulle flyttas till Stockholm, under Kongl. Vetenskaps-Academiens, äfven så väl, som Cosmographiske Societetens inseende; att till Geographiske Vetenskapens tjänst, af Graveuren *Akrel* drifvas, med de vilkor, som då utslakade blefvo.

Vid *Bergianska Trågårdsskolan*, anlagd på de medel, jämte hus och trågård i *Carlbergs Alléen*, som Professor *Petter Jon. Bergius*, dertill disponerat; har Academien tillförordnad en egen Professor. I denna trågård, underhålles ock en plantering af Rahbarber, till allmän nytta.

Om Academiens inre hushållning; utdelte belöningar och uppmuntringar, m. m. Länmar Bergs-Rådet *Sandels* tal 1761, en börjad Historia, till den tiden. En berättelse om Academiens instiftelse, finnes desutom så väl uti *Carl Ernst Kleins* Stockholmsches Magazin. Stockh. 1754, 8:o; som i Bibliotheque Suédoise par *Jean P. Cattean*, Stockh. 1783, 8:o.

Academiens Ledamöter hafva icke varit in-
skränkta hvarken till antal eller classer. Inländske
voro 1797: 89, och utländske 77.

Ifrån början af Academiens inrättning, till d.
25 Jan. 1764, hade Academien sine sammankom-
ster på Ridarhuset; flyttade då derifrån, till den
så kallade gamla Banken, och har sedan haft sine
sammanträden ån i Gr. *Pehrs* hus; ån i *Rosena-*
dlerska huset, och ån på K. Myntet; der Acade-
mien d. 3 Aug. 1771, fick af K. M:t förskilte rum,
såsom sine egne; hvilkas i stånd fåttande Academ.
hade på egen kostnad att besörja. Ändteligen köp-
te Academien, *Leseburiska* huset på stora nygatan,
i slutet af år 1778, hvartill Presidenten R. N. O.
Rosenadler skänkte med varm hand, mera ån half-
va Köpeskillingen, eller 8366 R:dr 32 skillingar
Specie; med det betingande, att i sin lifstid, af
Academ. årligen njuta 200 R:dr, hvilken afgift
dock, efter hans död, så vida upphörer, att se-
dan i det stället, allenast betalas 100 R:dr att an-
vändas till ett anordnat legatum. Till betygande
af sin tacksamhet, lät Academien öfver honom slå
en medaille, på hvilken läses innom en lagerkrans:
Regia Academia Scientiarum Stockholmensis, Socio
nunifico. 1778.

Öfver flere förtjente Ledamöter, hafver Aca-
demien låtit slå skådepenningar, till ådagaläggan-
de; ej allenast af Academiens erkända, för ertedd
frikostighet och vänskap; utan ock att förvara åmin-
nelsen af deras utmärkte kundskaper, insigter och
nit, hvarmed de gagnat Vettenskaperna. Såsom
en lag iackttager ock Academien, den ifrån dess
första instiftelse, införde sed; att från glömskan
skydda, afgångne Ledamöters namn och berömvär-
de gåringar, uti de öfver dem hållne och utgif-
ne åminnelse-tal.

Observatorium.

Om en Astronomisk Observatorii-inrättning, väcktes fråga af Secreteraren *Elvius*, och Academiens tog genast sitt beslut, om verkställigheten. Baron *Hårleman* gaf ritning dertill. Byggnaden understöddes af Konungen, medelst sådana byggnads-ännens öfverlåtande, som vid Slottsbyggnaden kunde umbåras; af Magistraten i Stockholm, med tomten, der Observatorium nu står, på backen vid Norra ändan, af Drottningegatan, jämte nödigt utrymme på alla sidor; och af Directeuren *Clas Grill* med penninge-förskott, till utgifternes besfridande, utan räntas beräkning; hvaröfver Acad. till betygande af sin erkäntssa låtit slå en medaille, som på framsidan föreställer, det Argonautiska skeppet, upphöjt på himmelen, med öfverskrift: *Apud Memores Stat gratia facti.*

Grundstenen lades d. 26 Maji 1748, och derunder en slagen skådepenning öfver grundläggningen. Academiens Ledamot, Grefve *Johan von Seth* åtog sig tillsynen vid byggnaden, som fullbordad, i K. *Adolph Friedrichs* närvaro, invigdes, d. 20 Sept. 1753.

Kongl. M:t understödde Observationerne på månans 1751, till instrumenters inköpande och resekostnad, med 9000 d:r K:mt; samt ytterligare med en lika Summa, att observera, Planeten *Veneris* gång, emellan solen och jorden d. 6 Junii 1761, som alldrig mer än en gång tillföre, nämligen d. 24 Nov. 1639, och då allenast af en enda människa blifvit observerad *). En händelse som gemligen ej timar, mer än en gång på hvar hundra år, inträffade åter d. 3 Junii 1769, då *Venus* åter passerade solens discus. Observatorium hedra-

*) V. Ac. Almanach för år 1761.

drades vid detta tillfälle af Hånnes M:ts Drottin Lovisa Ulrica närvaro.

Stockholms Observatorii polhögd, år, som redan blifvit anmärkt, 59 gr. 20 m. 31 sec.; des Geographiska longitud, 35 gr. 36 m. 15 sec. öster om ön *Ferro* *).

Observatorii byggnaden och des underhållande, hade 1771 kostat 105,000 d:r K:mt. Härifrån uppgick en Aerostatisk Luft-Ballon d. 17 Sept 1784, i Deras K. M:ters och flere åskådares närvaro; den nedföll sedan på Saltarö, en liten landegendom på Vermdö, uti en skogspark; och igångfång d. 8 Oct. samma år ihopfallen och utan den vidhängande Charren. (Upf. Sällsk. Tid. 1784).

Observatorii-backen instängdes 1794, 1795, att göra denna sandkulle (en del af Brunkeberg), mera prydelig och vacker för ögat.

Af Meteorologiska Observationer, gjorde i Stockholm ifrån 1770 till och med 1790, intages, att kölden varit minst 10 och 11 grader efter *Celsii* Thermometer, och 8 à 8 $\frac{2}{3}$ efter *Reaumur's*: såsom d. 22 Jan. 1779, d. 27 Jan. 1787 och d. 5 Mart. 1790. — Hettan åter störst, 29, 30, 31 grader på *Celsii*, och 23 $\frac{1}{2}$, 24, 24 $\frac{2}{3}$ efter *Reaumur's* Thermometer: såsom d. 22 Jul. 1773, d. 15 Jun. 1789 och d. 30 Jul. 1783.

Efterkommande, för hvilka Academien nitiskt och oafbrutit arbetat uti 60 år, att till allmän nytta, sprida kundskap och ljus, i de för mänskligheten och samfundet, så gagnande Vetenskaps-delar; skola med glädje och tacklamhet, vid en hägnad och värdad stam, skörda frukten af en välsignad möda.

*) V. A. Handl. Vol. XXII, p. 251.

III.

K. VITTERHETS- HISTORIE- OCH ANTI-
QVITETS-ACADEMIEN.

Kongl. Vitterhets - Academien, under Hånnes K. M:ts Drottning *Lovisa Ulricas* beskydd och inscende; erhöå af K. *Adolph Friedrich* sina första lagar d. 20 Mart. 1753; hvarutinnan utfattes, såsom hufvudämnen, för Academiens göromål: Historien och Antiquiteterne, samt våltaligheten och Svenska Språkets odling.

Den 24 Julii, såsom Hånnes M:ts Födelsedag, skulle Acad. årligen hafva allmän sammankomst, och då uti något tal betyga sin erkåntsla, för sin Håga Stiftarinna. Huru Directeurer, Ledamöter och Secreterare, skulle antagas och väljas, samt om præmiers utdelande, m. m. handlar i öfrigt, förenåmde lagar.

Under d. 30 Julii 1755, lämnades Academien *Censur-frihet*, för des arbeten, som genom trycket kunde komma att utgifvas.

Academien tog sin början d. 24 Jul. 1753; men af ett oblidt öde, under Politiska hvålfningar 1756, kom denna inrättning då att afstanna; till des den åter, efter Regements - föråndringen, sammankallades i början af år 1773. Vid Drottning *Lovisa Ulricas* timade fråntålle i Julii månad 1782; infömnade Academien åter i en ny dvala, till des den för 3:dje gången uppväcktes och upplifvades, d. 20 Mart. 1786, då Konung *Gustaf III.* förnyade och förbåtrade de lagar, som 33 år förut, voro af Hans Fader utfårdade.

Academien fick då namn af *Vitterhets. Historie- och Antiquitets - Academie*; och sedan den förut af Drottningens egne medel blifvit underhållen; blef den nu försedd med någon fond; oumgån-

gelig Stat; samt till sine sammankomster, med särskilt rum, till evärdelig ågo, uti rundeten af gamla Kungshuset, på Riddarholmen.

Historiens upplysande; Antiquiteternes utforskande; Medaillers och Inscriptioners uttydande, uppfinnande samt författande; blefvo då, till Academiens göromål föreskrefne; jämte utarbetandet af en fullständig Medaille-Historia, ifrån Monarkiens början, till K. *Adolph Friedrichs* död; hvarom med det mera, som angår Academiens sammankomster, öfverläggningar, val, priskrifter och belöningars utdelande, kan intagas af förberörde Statuter; som äfven på Fransyska blifvit öfversatte, och af trycket utgifne 1788.

Uti Kgl. kundgörelsen af d. 20 Mart. 1786, förmåler K. M:t sig, vid utfärdandet af en ytterligare förbättrad constitution, för Dets Vitterhets-Historie och Antiquitets-Academie; äfven varit deruppå betänkt, att en bättre och godkänd smak, måtte vinnas och stadgas i Riket; i synnerhet i afseende, på de Inscriptioner, öfverskrifter och legender, som å allmänne och enskildte Monumenter och Minnesmärken, Stoder, Obeliquer, Grafvårdar, Skådepenningar och Jetterer förfärdigas, till större eller mindre händellers förvarande, och hvilka alltid blifva varaktige bevis; tjenande till upplysning i tidehvarfvets häfder. Till vinnande af detta nyttiga ändamål, hade K. M. i nåder godtunnit, att bjuda och förordna, att alla Inscriptioner, Öfverskrifter och Legender, som till förenämde behof skola teknas, ristas eller präglas; böra förut uti besagde Academie inlämnas, att derstädes uppvisas, granskas och gillas. Hvad åter de enskilte Minnesmärken och Monumenter betråffade, vore Academien alltid beredd och redebogen, att alla private, med råd och biträde derutinnan, gerna

na tillhanda gå; då någon sig derom behörigen anmäler; hvilket K. M. förmodade, så mycket baldre af hvar och en, som någon märkelig händelse, på besagde sätt, skulle åstunda, åt framtiden öfverlämna; varder i lika mätto iacktagit; som ett slikt Monument, åger ett förökadt värde, af des rena och regelbundna stil, samt den goda sinak, hvarmed det blifver författadt.

Vid första instiftelsen d. 24 Julij 1753, kallades till Ledamöter Herrar R. Råd, Grefve *And. Joh. von Höpken*, Gr. *Clas Ekeblad* och Gr. *C. Fr. Scheffer*, samt Stats-Secreteraren Baron *Rudenschöld* och Cantzlie-Rådet *O. v. Dalin*. Det påföljande året 1754, R. Rådet Gr. *Bonde* och Cantzlie-Rådet *R. Berch*; samt d. 24 Julij 1755, Professorerne *Ihre* och *Bring*. De förste utländske Ledamöter voro Presidenten *Henault* och *M. D'Alembert*. Under denna Academiens första Epoque utkom 1:sta Delen af des Handlingar 1755.

Når Academien efter 17 års hvila, på nytt upplifvades af Hånnes M:t Enke-Drott., kallades då till Academiens förståreckning, genom handbref, som af Herr Riks Rådet Gr. *Scheffer*, såsom Directeur, Expedierades, 9 nya Ledamöter, som på särskilte tider 1773 och 1774, intogo sina ställen. Under detta Academiens andra tidehvarf, till Enke-Drottningens död 1782, utgafs af Handlingarne 2:a Delen 1776, 3:e Delen 1780, 4:de Delen efter Drottningens död 1783, och 5:te Delen af Academiens samlade förråd 1788, innan de nya Handlingarna begynte utgifvas.

Då Academien började sitt tredje tideskifte 1786, under Konung *Gustaf III:s* beskydd och de af Honom gifne Statuter; fördeltes Ledamöterna i 3:e Classer, och skulle de så kallade *Honoraire* vara 14, de *Arbetande* 20, och de *Utländske* 16. Hu-

ru de äldre Ledamöter på hvar Clafs fördeltes, kan inhämtas af Academ:s nya Handlingar, hvar af 1 Delen utkom 1789, 2 Delen 1791, 3 Delen 1793, 4:de Delen 1795, 5:te Delen 1797, och 6:te Delen 1800. Academiens Handlingar, blifva i en framtid, Dets rätta och sanna Historia.

Academiens *Secreterare*, som alltid äro Ledamöter tillika, hafva från början, efterträdt hvarannan, i följande ordning. Hof-Cantzleren *von Dahlen*, Lagmannen *af Sotberg*, Cantzlie-Rådet *Rosenstein*, sedan Secret. i Svenska Academien, Cantzlie-Rådet *Adlerbeth*, som på begäran entledigades, och *Joh. David Flintenberg*, dertill af Konungen förordnad, d. 7 Dec. 1797. Han erhöll likaledes på anhållan derom afsked; efterträdtes af *Georg Frans Tihleman*, förut Secreterare vid Museum.

I Academiens första älder, hölls dets sammankomster, dels på *Drottningholm*, dels på K. Slottet i Stockholm, i det så kallade hvita rummet, och i Drottningens närvaro, samt sluteligen på *Friedrichshof*, sedan Enke-Drottningen ditsflyttadt. Vid Academiens nya stiftelse, upplåt *K. Gustaf*, som förberört är, rundelen i gamla Kungshuset, till Academiens sammankomster, dem Han ofta sjelf bivaistade; men då efter Hans död, en så kallad Statsutredning tillförordnades, måste Academien till denna Committée, aflå sitt rum, på längre tid, och samlades då, än uti Svenska Academiens rum, till dets det blef anslagit, till *Museum Regium* och måste dertill inredas; än uti Riks-Marskalkens Åmbetsrum i lilla Slottsflygeln, och änteligen i de för Museum inredde rum. Under denna flyttningstid, har Academien icke kunnat hålla de årliga allmänna sammankomster, som i Statuterne påbudne äro.

Då Riks-Antiquarien, Cantzlie-Rådet, *Adlerbeth* 1786, blef Acad:s Secreterare, införlifvades *Antiquitets-Archivum* och dess Samlingar med Academien; men dermed gjordes sedan den ändring, att böcker, manuscripter och gamla permebref, skiftades emellan Kongl. Bibliotheket och Riks-Archivum; då en obetydelig del lämnades kvar vid Vitterhets-Academien; och ytterligare befältes 1794, att hela mynt-cabinettet skulle aflåtas till *Museum Regium*.

Uti det rum, som Academien, i förenämde måtto, till evärdelig ågo blifvit upplåtit, lät Konung *Gustaf III.* uppfatta, Salig Enke-Drottningens buste i hvit marmor, hvarunder å en afhuggen Colonne, låses denna inscription:

Divae.

Ludovicae. Ulricaе.

Academiae. Litterar. Humanior.

Creatrici. Immortali.

In. Pii. Amoris. Tesseram.

Pos.

Gustafvus. III.

Ejusdem. Academiae.

Restaurator. Amplificator.

Et.

Protector.

—
MDCCLXXXVI.
—

K. skänkte ock Hånnes och Sitt eget Portrait till Academien: en kår åminnelse af Academiens upphof och bestånd. Ledamöterna fingo ock nådig tillfågelse, att till Academien inlämna, sina afmålningar, i en viss föreskrefven storlek; hvaraf en del som blifvit afgifne, intaga sina ställen, till rummets prydnad.

Beskrifningen på de penningar, som till prae-
mier, för gillade förfök, i framstälde tåflingsäm-
nen, af Academiens utdelas, kan läsas uti Acad:
nya Handlingar; äfven som på den Jetton, hvaraf
50 i silfver, vid Academiens månadtliga samman-
komster, om sommaren, och 25 vid Academiens
ordinarie sammanträden, tisdagen i hvarje vicka,
emellan närvarande Ledamöter, utdelas.

Den fond Acad. förut af Stats-Contoiret upp-
burit, blef efter Stats-utredningens tillstyrckande,
anordnad på fakörs-medlen, att af Seraphimer-Gil-
let ärligen utbetalas.

Academien hade hos Hans K. M:t företråde,
d. 2 Junii 1792, att i underdånighet utbedja sig,
K. M:ts nådige beskydd; hvarom i aflåmnat svar,
K. M:t gaf Academ. Sitt nådiga löfte och försäkran.

Sedan Konungen på Academiens hemställan i
slutet af år 1792 bifallit, att den arbetande Clas-
sen, måtte med 4 Ledamöter förstårckas tills vi-
dare, af den nummer som för utländske Ledamö-
ter, till 16 år utlåt; blef samma Class ökad, till
24; men år sedermera genom Ledamöters afgang,
åter indragen, till sitt i Statuterne föreskrefne an-
tal, af 20.

Då här korteligen är berättat, om en stiftel-
se, af en Srot Drottning, som Sjelf ägde både snil-
le och smak, och hade både omsorg och kostnad
osparad, att under Eget beskydd, väcka hug och
tycke, för Vitterhet och de vackra Lärdomsyr-
ken; kan ock här med några ord nämnas, huru
Drottning *Christina*, så känd i den vittra verlden,
med möda lökte öfvertala *Des Cartes*, att komma
till Hånnes Hof, och huru Hon äfven skall ålagt
honom, att föreslå och uppgifva en plan, till in-
rättande af en Academie i Stockholm; men *Des
Cartes* som hit ankom i October månad 1649, af-
led

led härstädes d. 11 Febr. 1650; och med honom torde detta vackra upplåt hafva försvunnit *).

Slutligen bör här tilläggas: att då K. Cantzlie-Collegium upplöstes d. 17 Febr. 1801, förordnades angående Cantzlie-Åmnens förhörande och antagande, uti Stats-Expeditionerne och andre till Cantzliet hörande Verk, Cabinettet för utrikes brevexlingen undantagit, att de i Chefernes närvaro, der de söka blifva antagne, böra i K. Vitterhets-, Historie- och Antiquitets-Academien, först förhöras och såsom dugelige Cantzlie-Åmnena godkännas; hvarom K:s bref till Academien utfärdades, under befogde dag.

IV.

K. SVENSKA ACADEMIEN.

Konung *Gustaf III.* saknade i Sitt Rike, en inrättning, ägnad endast till Svenska Språkets förbättring; då Han i sådant ändamål, upprättade ett Samhälle eller Academie, helgad åt det ädlaste af alla tidsfördrif, *Värdaligheten* och *Skaldekonsten*; att under upodlande och stadgande af Svenska språket, utspida och uphöja åran och minnet, samt sjunga de Store Måns låf, som dels styrt, dels tjent Fäderneslandet; och dermed på en gång, utvidga Svenska namnets och språkets åra. Detta samhälle af 18 Herrar och Mån, som evärdeligen skulle bära namn af *Svenska Academien*, stiftades och stadfästades, medelst K:s Öfne Bref af d. 20 Mart. 1786. Under Konungens särdeles hägn och beskydd, begåfvades Academien med särskildte p:geunderstöd. Konungen lät ock för des gjöromål utfärda vissa stadgar, som skulle hållas i obrottslig

N 4

helgd,

*) La vie de Des Cartes, par Ad. Baillet, 4:0.

helgd, och hvilka utaf hvar och en af Academiens Ledamöter, skulle egenhändigt undertecknas.

Att utgöra detta Samhälle eller Svenska Academiem, hade Konungen utnåmt 13 Ledamöter; öfverlämnades till Academiem att genom val, fylla de 5 öfrige rummen. De af K. M:t utledde voro Herr R. R. Gr. *Höpken*, Gr. *Carl Fr. Scheffer*, Gr. *von Hermansson* och Gr. *Axel Fersen*, samt Öfverste-Kammar-Junckaren Gr. *Gabr. Oxenstierna*, Stats-Secret. *E. Schröderheim*, Biskoparne *Celsius* och *Wingård*, Cancellie-Rådet Gr. *Gyllenborg*, Canc. Rådet *von Rosenstein*, som tillika blef Academiens ständiga Secreterare, Kammar-Rådet af *Botin*, Kgl. Secreteraren *Adlerbeth* och K:s Hand-Secreterare *Kellgren*.

Den 24 Apr. 1786, på hvilken dag K. för 24 år tillbaka, haft Sitt första intråde i Rådet såsom Svea Rikes Kron-Prins; var utsedd till Academiens instiftelse, hvilken högtideligen af Konungen, i en talrik samling, på stora Börsalen, verkställes, genom ett af K. hållit tal, som i Academiens Handlingar år förvarat; då Academiens stadgar äfven uplästes; hvarest Herr Riks-Rådet Gr. *Höpken* å Academiens vågnar besvarade Konungens tal och tolkade Academiens erkäntsa.

Konungen behagade derefter till Grefve *Höpken* öfverlämna Academiens Secret, och stadgarne till Academ:s Secreterare.

De närvarande Ledamöter, framträdde sedan att lotta om sina ställen; undantagandes Herr R. Rådet Gr. *Höpken*, åt hvilken Konungen sjelf lämnade N:o 1. För de trenne frånvarande, R. R. Gr. *Scheffer* och Biskoparne *Celsius* och *Wingård*, uttogs lotterne af R. R. Grefve *Gyllenstierna*, R. R. Baron *Carl Sparre*, och Herr Grefve *Brahe*.

Konungen underteknade derpå stadgarne, och låto dem af närvarande Ledamöter, hvar efter sin erhållne nummer underskrifvas; hvarest K. begaf sig till det inre rummet, beledsagad af Academiens Ledamöter, och derifrån till en för Honom tillredd läktare, att in cognito bivista det återstående af acten.

Sedan 18 Länstolar blifvit satte kring det midt i rummet stående bord; inkommo å nyo Academiens Ledamöter, intogo sina ställen, och höllo hvar efter annan, sina inträdes-tal.

De pris-ämnen för hvilka Academien på sin högtidsdag d. 20 Decemb. 1786, kom att utdela belöningar, kundgjordes; och hade Konungen denna gång, dertill Sjelf utsett för skaldekonsten:

K. Gustaf Adolphi antråde till Regeringen.

Och för våltaligheten:

Äreminne öfver R. Rådet och Fältmarskalken Lennart Torstenson, Grefve till Ortala.

Sammankomsten flöts med lottning om Directeurs och Cantzlers-Åmbetet, hvarvid Kongl. Secretären *Kellgren* blef Directeur, och Cantzlie-Rådet *Rosenstein* Cantzler *).

Academiens stadgar af 58 §. §. innehålla: att antalet af Academiens Ledamöter, skulle bestå af 18, och detta tal alldrig förökas; att Acad. skulle hafva 3:ne Åmbetsmän, en Directeur, en Cantzler, och en Secretäre; och vidare, huru Ledamöter skulle väljas och emottagas; huru Acad:s beslut, bref och betyg, skulle expedieras; huru Acad:s angelägnaste gjöromål skulle blifva, att arbeta på Sv. Språkets renhet, styrka och höghet, och att utarbete en Svensk Ordabok och Gramatica; om Acad:s sammankomster, och de 18 skådep:gr som dervid komma att utdelas; om inlämnade arbetens granskning;

N 5

om

*) Handlingarne om Acad:s instiftelse, Stockh. 1786, 4:03

om Academiens prisämnen och de derföre utfatte belöningar; m. m. som här blefve för vidlöftigt att intaga; men af de tryckte stadgar närmare kan inhämtas.

De skådep:gr i guld af 26 ducaters vigt, hvilka som belöning utdelas, åro 2:ne; den för våltaligheten, föreställer på ena sidan Academiens sinnebild, eller innom en Lagercrants desse orden: *Snille och Smak*, och deromkring: *Svenska Academiens infästnad d. 20 Martii 1786*. På andra sidan *Mercurius*, såsom en stående yngling, med vingad hatt på hufvudet, *caducée* i ena och en pappersrulle i den andra handen, och i exerguen: *Våltalighet*. Den åter som utdelas för Skaldekonsten: på ena sidan Academiens sinnebild, lika som den föregående, och på den andra, *Apollo Citharaedus*, sådan som han i en marmor antik-stod, finnes i Kongl. Museum; i exerguen: *Skaldekonst*.

Academien firar sin stora högtid årligen d. 20 Dec. på K. *Gustaf Adolphi* födelsedag, till Hvars minne Akademien egentel. år helgad. På denna fest samlas Akademien f. m. i Slotts-Capellet, att från altaret afhöra ett Tal, till K. *Gustaf Adolphi* åminnelse, af någon dertill utsedd våltalare, af Andeliga Ståndet.

Uti offentliga sammankomsten e. m. upplåses de skrifter, som vunnit de större belöningar; äfven Skaldestycken, Tal eller något annat arbete, af Academiens Ledamöter författadt. Om någon ny Ledamot blifvit vald, hafver den och då sitt intråde. Ett åminnelse-tal upplåses öfver någon förtjent man, till hvars heder Academ. då tillika låtit pråglä en mindre skådep:g, som enligt faststält bruk utdelas.

Sådane skådep:gr hafva af Academ. sedan dess första stiftelse, blifvit slagne öfver:

Kongl.

Kongl. Rådet Grefve *Dahlberg*.

K. R. och Am. *Clas Christ. Horn*,

Can. Rådet *Coyet*.

R. Råd. och Am. *Stiernsköld*,

Krigs-Rådet *Stiernhjelm*.

Fältmarskalken Grefve *Ascheberg*,

Biskop *Spegel*.

C. Rådet *Klingenstierna*.

R. R. Grefve *Nicodemus Tesfin*.

Häf-Cancelleren *von Dalin*.

R. Rådet och Fältmarsk. Grefve *Adam Lud.*

Levenhaupt.

Öfversten och Riddaren *Eric Hansson Soop*,
till stora Bjurum.

R. R. och Öfverståthållaren i Stockholm *Clas Fleming*, som för innevarande år, är ämnad att präglas.

Academien tagen uti K:s särdeles hägn och beskydd, var ock synnerligen gynnad af sin Höga Stiftare. Han begåfvade Hanne med tillräckelige inkomster, och förökte de samma, igenom det, till Acad:n öfverlätne Privilegium, att utgifva Post- och Inrikes-Tidningarne; som förut varit en inkomst för General-Post-Directeuren. Han tillade Acad. ett utmärkt företräde och förordnade att Ledamöterna då de föra sina öfriga titlar, äfven måge kalla och skrifva sig: *en ibland de 18 af Svenska Akademien*, eller *en af Svenska Akademien*; samt vilje om något vidrigt, Dets medlemmar, såsom Ledamöter af Acad. vederfaras skulle, sådant med högsta onåd anse och upptaga.

Om Snille och Smak, vittna de af Akademien belönte prisskrifter; och Academiens Handlingar förvara i öfrigt, det låford, Akademien åger all rätt att fordra, både af samtid och efterkommande, som skola finna det gamla manliga
Sven-

Svenska Språket, odladt och lämpeligt för både skaldekonst och våltalighet.

Academien saknade sin Högsta Stiftare och Beskyddare; då Riket miste en Konung, som stiftadt ett nytt Regeringsfätt och var Sitt Folks Beskyddare. Med Riket delade ock Academien den trösten, att uti Hans Son och Esterträdare, njuta det hågn, som bereder allmän föllhet och alla nyttiga inrättningars upprätthållande och bestånd.

Man kan väl här icke förbigå att nämna, att Academiens arbeten och sammankomster instältes, ifrån d. 7 Mart. 1795 och så länge K:s minderårighet varade *); men Academien blef åter upplifvad, upprättad och verklig gjord, då K. *Gustaf Adolph*, såsom sjelfmyndig Konung, antog Regeringen d. 1 Nov. 1796.

Academien firade d. 20 derpå följande Dec., sin stora dag, och uti des offentliga sammankomst på Beurfe-salen, förkunnades Academiens faststälte pris-ämnen för år 1797: *ett Åreminne öfver Sten Sture* den äldre: och *en Sång öfver R. Rådet Gr. Gustaf Philip Creutz*.

Riks-Marskalken Grefve *Oxenstierna*, uppläste ett skaldestycke, i anledning af *Gustaf Adolfs* bildstod; *Leopold*, om Religionens verkan på Samhället, och *Silfverstolpe*, ett moraliskt skaldestycke, emot sáfången, m. m. som i de utkomne Handl. skola med nöje läsas. Uti dem som ä nyo i ett förändrat format, kommer att uppläggas, förvaras de såraste vittnesbörder, huru Academien i allt fökt uppfylla, sin Högsta Stiftares ändamål, att uppmun-

*) Brefvet till Canc. Coll. d. 7 Mart. 1795, tryckt i Post- och Inrikes-Tids. hvarutinnan Coll. anbefalles att genast infordra och i des förvar taga, alla Academiens Handlingar, Räkenskaper och Samlingar, samt hyad mera denna inrättning tilkom.

muntra snillet och förädla smaken, i de delar af Vitt-
terheten, som Academiens vårdnad i synnerhet åligger.

Man har här till slut sparat att berätta, hvad
Svenska Academien kanske af alla Vittre Samfund,
såsom en utmärkt åra enfamt åger, att neml. haf-
va krönt en prisskrift, af en Konung författad —
En Konung, lika känd för sitt snilles styrka, som
för den magt han ågde, i ett fritt folks kärlek och
tillgifvenhet.

Det första prisämne som af Academien blef
uppgifvit och K. Sjelf hade utsett, var ett åremin-
ne öfver R. Rådet och Fältmarskalken Gr. *Lennart
Torstensson*. Då Academien emellan dem, som
om belöningen täflade, hade faldt sin dom; hade
Academien ovetande tillerkänt priset, sin Hög-
a Beskyddare. Sedan K. efter ett års förlopp, som
Författare dertill blef känd, vågrade Han icke att
emottaga, detta pris, i Academiens enskildta sam-
mankomst d. 1 Dec. 1787.

Våltaligheten hade redan gifvit *Gustaf III*,
många och stora segrar. Denna var åfven märke-
lig i det afseende, att Fältmarskalken Gr. *Lennart
Torstensson*, redan död för mer än 100 år tillba-
ka; ännu en gång skulle båra en lager åt en Svensk
Konung. Hans åreminne, påstادت vid denna lagren,
år det största läford, tapperheten kunnat förtjena,
och en belöning som upplifvar Svears gamla kär-
lek för Fäderneslandet.

Det Tal förtjenar här intagas, som å Acade-
miens vågnar, af Dets då varande Directeur Herr
Cantzlie-Rådet *Rosenstein*, blef hållit, då pris-me-
dailen till Konungen öfverlämnades:

Stormågtigste Allernådigste Konung!

”Då Eders Kongl. Maj:et vid Academiens sista
sammankomst, nådigst behagade bryta en tyfnad,
som

som hittills ålagt Academien, att endast i hemlighet, vörda E. K. M. såsom Författare till det äreminne öfver *Leonhard Torstensson*, åt hvilket Academien förledit är, tilldömde stora priset; utan att derföre uppenbarligen våga erkänna E. K. M.; så har E. K. M. åt Academiens häfder, skänkt en händelse, dem inga andre, låra kunna framvisa. Historien omtalar Konungar, som ålskat och skyddat Vetenskaper; som instiftat och upplifvat vittre öfningar; den omtalar Regenter, som icke försmått att använda en del af sin tid, på vetenskaper; som räknat för en åra, att med segrens, förena parrassens lagrar. Skall jag nämna det? Historien omtalar, bland de stora på jorden, dem, som ofäkrare att genom snillets styrka förvärfa snillets fria belöningar, velat tillrifva sig dem, genom anseendets förförelser, myndighetens befallningar och magtens tvång. Men att en Konung velat nedstiga och dela deras öde, som dolde och okände vända sin dom af en blind rättvisa; att Han velat erkänna dem för Domare, som Han sjelf infatt i denna rättighet; att Han velat täfla om belöningar, dem Han sjelf stiftat; att sedan Han styrt ett förfämlat folk, genom våltalighetens styrka, Han velat sätta sig i bredd, med dem, bland detta folk, som först börja att lyfta des vapen; det är ett efterdöme, som var E. M. förbehållit, att gifva, och våra handlingar att förvara åt efterverlden. Denna efterverld som låser, hvad E. K. M. skrivit, kan alldrig blifva förundrad, att då E. K. M. täflat, E. K. M. vunnit. Men den torde förundra sig, öfver Ofs, som icke genast igänkånt E. K. M:s penna; den torde mistänka Ofs, att hafva gjort det, och åt vördnaden och tacksamheten hafva gifvit, hvad som endast borde gifvas åt snillet och våltaligheten. Det må derföre tillåtas mig,

mig, att nu i förtid, förfåkra, hvad jag en gång, med en Häfdateknares trovärdighet, skall bekräfta, att de, som afdömt priset, voro i en fullkomlig okunnighet, om den hand, af hvilken Vitterheten då emottog, en ny vålgärning. Ja, Allernådigste Konung! det är en ny vålgärning emot Fäderneslandet; då E. K. M. kallat des barn, att likna de Hjeltar, dem E. K. M. Sjelf afmålat och berömt; emot Vitterheten, då E. K. M. uphöjt des yrken och ökat des arbeten, som utgöra des heder; emot denna Academie, då E. K. M. för alltid gjort, des belöningar märkelige och begärlige; emot Ofs, som utgöra Academien, då E. K. M. betagit all tvekan, att underkasta sig en domstol, deri mera än en Domare skulle jälva sig sjelf, om han endast finge rådfråga sitt omdöme. Vågar Acad. utbedja sig ännu ett vedermåle, af E. K. M:s vålgörande ömhet; det, att E. K. M. tackes emottaga den skådepenning, som i en annan hand blifvit en belöning; i E. K. M:s, ett prof af nedsligande, från en verkelig höghet, af mildhet emot Vitterhets-idkare; hvilka i alla tider, då de undfå dylika skådepenningar, under mångas obekymmersamhet, andras kalla bifall, torftighetens påminnelser, lyckans långsamhet, att följa vittre förtjenster; skola till egen uppmuntran säga sig, det som nu utmärker ofs: det har en Svensk Konung, icke råknat sig ovärdigt."

Directeuren frambar deruppå pris-medaillen, den Konungen täcktes emottaga, med utlåtelse, att vilja låta förvara den samma, i någon af Des myntsamlingar, jämte bifogad underrättelse, om tillfället och anledningen *).

Vår

*) Den finnes i K. Cabinetet, med den anteckning, som med denna pris-medaille, i det föregående är nämt.

Vår nu Regerande Konung, har på Academiens derom gjorde underd. hemställan, i nåder behagat sålunda förändra Academiens hittills föreskrifne belönings-sätt; att utom det så kallade *stora priset*, ännu ett annat, bestående af Academiens vanliga Jetton i guld, om 10 Ducaters vigt, må af hånne, på dels årliga högstidsdag, framdeles utdelas. Academien åger att med detta pris, under namn af andra *guld-medalljen*, enligt allernådigste tillstånd, belöna sådana författare, hvilkas infände skrifter öfver de i våtalighet eller skaldekonst utsatte tåflingsämnen, genom någon förtjenst, nåra i rättighet till den högsta belöningen, gjort dem värdiga ett vädermåle af Academiens bifall och sårdeles uppmärksamhet; blifvandes likväl de sålunda belönte skrifers införande i Academiens Handlingar, för hvarje gång beroende af dess sårskilda beslut. Likaledes kommer Academiens vanliga belöningspenning i silfver, att vid samma tillfällen, under namn af *silfver-medalljen*, tilldelas; författare, hvilkas infände tåflings-skrifter, genom berömligt röjda egenskaper för dessa yrken, väckt Academiens önskan, att till vidare framgång upplifva deras bemödande. Då Academien således åger sått, att genom flere slag af belöning, göra tillbörlig rättvisa åt flere bland de tåflande, utan beroende af det högsta prisets utdelande, kommer derigenom, det hittills brukliga Accessit, att till namn och egenskap hådanester upphöra *).

V.

K. MÅLARE- OCH BILDHUGGARE-ACADEMIEN.

Målare- och Bildhuggare-Academien blef väl först inrättad af R. Rådet Grefve *Tesfin*, d. 10 Mart.

*) Inrikes Tidningen N:o 147, år 1799.

1735 *)), under K. *Fredrich I:s* Regering; till äminnelse hvaraf en liten Jetton blifvit slagen; som på tillvända sidan, föreställer samma Konungs bröstbild, med namn och titel, och på fränvända sidan: ett ungt trå, fastbundet vid en rak stör, med legende: *Formatur ad justum*, samt i Exerg. *Picturae & sculpt. Acad. Holm. Instit. 1735.* Öfver Gr. *Tesfin* är ock i anledning af Målare-Academiens inrättning en skådepenning slagen, med hans bröstbild på ena sidan, och på den andra en Compas hvars magnetnål pekar åt Norden, med öfverskr. *Arctos ubique Scopus*; nederst: *Ob merita et institutam picturae Academiam.*

Målare- och Bildhuggare-Academien är väl ibland de här inrättade Academier den äldste, stiftad som berört år 1735; men har dock förmodligen varit i saknad, både af Stadgar, Kongl. Stadfästelse derå, samt nödig fond, allt intill K. *Guustaf III:s*, för Vitterhet och fria konster, lyckeliga tidevarf, i Sverige **).

Detta synes så mycket sannolikare, som icke något finnes derom, i Rikets Handlingar förvarat; ehuru uti ingressen till Academiens Statuter 1773, förmåles: att Konung *Fredrich I.* år 1734, aldraförst inrättat Målare-Academien, och att K. *Adolph Fredrich* den samma, sedermera, d. 1 Mart. 1770, ytterligare stadfästat, ehuru Han icke hunnit förse Academ. med nödige Statuter. Under Öfver-Intendentens inseende och styrelse, torde denna, med förenämde Konungars tillåtelse, kallade Kongl. Målare-Academie, således ifrån dess första början förblifvit; hvarom dess Stiftare sjelf sagt, att Öfver-

4. *Baudet.*

O

In-

o) Gr. Bondes Hist. Uplysn. under K. Fredr. I:s Regering, p. 40.

**) Bar. Adelcrantz Tal, i Vitt. Acad. nya Handl. 1 Del. p. 363.

Intendenten Bar. *Härleman*, emottagit den, vid des spådaſte inrättning och i des åliders morgon; ſom under hans uppligt och hågn, uppſtig till den högd, att der dageligen Svensk ungdom mognades, ſom med tiden ſkulle tillvinna Svenska Målare-Scholan ett rum, ibland de erkände Hufvud-Scholor *).

Denna ſaknad af Kgl. ſtadgar och nödiga medel **), blef förſt afhulpen, då Academien erhöſt af Konung *Guſtaf III*, ſine Statuter och Privilegier, daterade *Ekolfund* d. 5 Jan. 1773, ſom genom trycket åro allmänne gjorde; med flere förmåner tid efter annan, till befrämjande af denna vackra inrättning.

K. *Guſtaf III*. ſom förut var en heders Ledamot af K. Danska Målare-Academien, blef nu en Beſkyddare för den, ſom han Sjelf gifvit en ny ſtiftelse.

K. i Frankrike *Ludvig XIV*, hade ſkänkt K. *Carl XI*, i fullkomliga Copier, flere gamla Grekiſke Måſtarſtycken, af Bildhuggeri, efter originalerne, i gips afformade i Italien; ſom nu af Academien förvaras, ibland des ſamlingar. En förteckning derå finnes, i en Periodiſk ſkrift, under namn af *Parnaſſen* ***).

Statuterne af år 1773 förmåla väl, att nödige rum för Academ. ſkulle inredas, i de obrukbare gjuthuſen på Rännarebanan; men ſådant kom dock icke att verkſtällas, innan Academ. igenom en enſkilt mans frikoſthet, fick ett eget huſ †).

Öf.

*) Gr. *Tesſins* Åm. Tal öfver Bar. *Härleman*, i Vett. Acad. 1753.

**) Det berättas väl att Gr. *Tesſin* ſom Landtmark. 1738, utvärkat en årlig fond af 500 d:r ſamt för Academ., hvarom K:s bref blifvit utfärdat d. 25 Junii 1739; men detta bref hafver icke kunnat igånfinnas.

***) Utkom 1784, I St. p. 9.

†) Med titel *La Source des Arts*, har man en gravure, författad och ſtucken af *Guſt. Taraval* i Paris, Dedicé-

Öfver-Directeuren vid Kronans och alla flyck-
gjuterier i Riket, samt Riddaren af Wafsa Orden
Gerhard Meijer, fäg Svenska Målare- och Bildhug-
gare-Acad., som redan gaf hopp om nytta och god
smaks utbredande, hafva sitt hemvist och arbets-
rum, ån i ett hvalf i Kongl. Slotter; ån i ett sam-
re rum i desz flyglar; ån uti enskilt mans hus,
som annan hyresman; då han fant sig, på bättre
sätt, icke kunna använda, sitt egande aflinge sten-
hus, på Norremalm, vid sjön målaren och det så
kallade röda bod-torget, belägit, under N:o 29 i
Qvarteret Uttern, å fri och egen grund, förut R.
Rådet Gr. *Bielke*, tillhörigt; ån till Acad. öf-
verlåta desamma, till evärdelig egendom. Han
vidtog och verkställte detta beslut, med K. M:ts
høga vålbehag, tillstånd och stadfästelse, d. 5 Maji
1776, och K. Acad. emottog strax derefter, den-
nå gåfva, emot ett billigt vilkor, som Acad. sedan
med upprigtigaste erkänstla uppfyllt; bestående der-
uti, att han i sin lifstid, sjelf skulle uppbåra hyror-
ne af huset, eller en deremot svarande summa.
Gåfvobrefvet var daterat d. 18 Dec. 1775; hvar-
vid det vilkor blifvit håstat, att om Acad. någon
tid, eller af någon händelse, skulle derifrån uthy-
sas, och huset till något annat behof, enskilt eller
allmänt användas; upphörde dermed Academiens och
Publici egande rätt dertill; och skulle det i sådan
händelse, af *Meijers* ågta manliga descendenter få
återtagas; och om sådana då icke vore till, tillfalla

O 2

och

rad till H. E. Baron *Ulr. Scheffer*, Ambassadeur, m.
m., som skall vara en deslein till en prägtig byggnad
för Målare-Acad. hvarå finnes teknad nederst i ena
hörnet *Academie projeté a Stockholm*. Den finnes i
Herr Com. Råd. Gr. *C. D. Gyllenborgs* vackra sam-
ling af Sv. Chartor, ritningar och estamper.

och tillhöra det i Stockholm inrättade Frimurare-Barnhuset, till evärdelig tid.

Kongl. M. lät under d. 5 Maji 1776, utfärda Dets nådiga befallning till Justitie-Cancelleren, att med *Meijerske* gåfvobrefvet lagfara.

Till ett nytt Affecurrence-brefs uttagande på 10 år, för detta nu mera K. Academiens hus, lät K. M. anordna och utbetala 1600 D:r K:mt *).

De Ledamöter eller Elever af Kgl. Acad. som vunnit burskap; frikaliade K. M. ifrån alla borgerliga onera **). Uti Bevillnings-förordningen 1800, 2 Art. 4 §. frikallades Eleverne vid Målare- och Bildhuggare-Academien för Beskattnings-afgiften.

Collegium Medicum fick K. M:ts nådiga befallning, att förse, denna Academie, med nödige Subjecter, till föreläsningar uti Målare-Anatomien ***).

Således betygade K. M:t vid alla tillfällen, Academien sin omvårdnad och nåd, hvaraf Academi-en ock hade, uti Konungens nådiga besök i Dec. månad 1780, ett nytt vedermåle. Åminnelsen deraf förvarades uti en målad tafva af Direct. *Pilo*; på hvilken både K., Hans Svite och Academiens Ledamöter, äro portraiter.

Målare-Academ. har 1780 blifvit ålagt, att hafva en särskild tillsyn öfver alla Gravur-arbeten; hvilka af Acad. böra granskas innan de göras allmänna. Detta skedde i anledning af ett kopparstycke, utaf *Snack* förfärdigat, öfver Kron-Prinsen *Gustaf Adolph*; som på befallning indrogs.

Hertig *Fredrich Adolph* af Östergöthland hafver hedrat Academ. med sin utmärkta ynnest och vålvilja, och ifrån år 1778 deltagit, i Acad:s samman-

*) K. bref. till St. Cont. d. 23 Apr. 1776.

***) K. br. d. 22 Nov. 1776.

****) K. br. d. 3 Dec. 1773.

mankomster; i synnerhet, till prifers utdelande, för inlämnade godkände arbeten; som till allmänt åskådande, blifvit i de senare åren utfatte eller exponerade. K. M:t lät Dets nådige skrifvelse af d. 22 Oct. 1781 till Academien afgå, att till ett täflings-ämne för något faststält praemium, utlåta: Desslein till ombyggnad af S. *Johannis* Capell i Stockholm, med noga uträknade omkostnads-förslag.

Här synes stället fordra att omnämna de praemie-medaille, som Academien nu årligen utdelar. Den första och största är slagen till äminnelse af K. *Gustaf III:s*, Acad. nådigst förlänte Statuter d. 5 Jan. 1773, samt den tillökte Statens underteknande, d. 20 Nov. 1777. Den visar på tillvända sidan, K:s bröstbild, med namn och titel; Rever. Fria konsternas attributer, med legende: *Sua munera laetus Apollo. Exerg. Praem. in Reg. Pict. et Sculpt. Acad. Adsignat.* Den är utan årtal; men förfärdigad 1780. Den medlersta, slagen vid samma tid, till minne af Öfver-Direct. *Gerhard Meijers* frikostighet emot Academien. *Adv. Meijers* bröstbild och titel, *Rev. Façaden åt gårdsvidan af det Academ. skänkte hus; med legende: Te colet ista domus, exerg. Reg. Pict. et Sculpt. donata 1775.* Den tredje eller Jettonen, är här äfvanföre nämnd och beskrefven.

Den 24 Jan. som efter stadgarne är Academiens årliga högtidsdag, utdelas priferne till dem, som deraf, gjort sig förtjente, för Ornament, Figur-tekning, för Composition efter programme, för tekning efter *antiken*, för teckning efter Naturen och för egne Compositioner, uti särskildt förelagde täflingsämnen.

Architectur - Eleverne, som i Acad. erhållit första medaillen, förklarades 1798 berättigade, att auscultera och biträda vid arbetet i Öfver-Intendents-Contoiret.

Öfver-Intendenten är alltid Academiens ständiga Preses, och Hof-Intendenten des vice Preses, samt någon af Academiens Ledamöter, des Directeur.

Academien består i öfrigt, af in- och utrikes tillkallade Heders-Ledamöter; af tjenstgörande Professorer och Ämbetsmän; af in- och utländske Ledamöter, hvartill namkunnige artister och kunnare af deras arbeten, väljes, samt af Lärare och Agréés.

Academien hafver 2:ne af K. M:t approberade sigiller, ett större och ett mindre; föreställande K. *Gustaf III:s* chiffer, af guld i blått fält, belagd med en krönd Vasa och omgifven med 3 kronor, en på vardera sidan och den tredje nederst. Omskriften är: *Sigillum Regiæ Academiæ pictorum et sculptorum.*

Det skulle fordra ett större utrymme, än ändamålet af detta arbete tillåter, att här uppräknade förtjente män ibland Academiens Styresmän och Ledamöter, som jämte Acad:s tillväxt och anseende, gifvit sig sjelfve ett stort namn i konsternes värld.

*Tesfin*ska namnet delar icke denna Grefveliga Årts öde, att vara utgångit; så länge de fria konster lefva och skyddas. Efter tvåne *Tesfiner* far och son, räknar Architecturen i vårt fädernesland, sitt lyckeliga tidevarf, under en *Härlemans*, *Cronstedts* och *Adelcrantz* vårdnad och hägn. Den sistnämde äminnelle hafver Acad. allmänneligen begått, d. 1 Febr. 1797, och i sin således betydade rättmätiga saknad, teknat både hans förtjenst, och hvad han haft rätt, att af sin samtid fordra. Efter Baron *Adelcrantz*, blef Öfver-Intendenten *Fredenheim*, Academiens ständiga Preses.

Målarkonsten räknar ibland Målare, en *Taravall, Pilo, Pasch, Masrelie, Martin, Hilleström, Vertmüller, von Breda, Depréz, Hörberg*, m. fl. *).

Tekningen och Gravuren, en *Rehn, Martin, Heland*, m. fl.

Statue-Bildhuggarkonsten, en *Sergell*, som äfven gjort vid sin återkomst från *Rom*, en ny epoque för Sculpturen i Sverige. Han fick först sin egen attellier på K. Slottet, i Norra eller Bibliotheksflygeln, der K. Museum nu innehafver sin stora sal; hvilken attellier sedan flyttades till Rännarbanan, uti ett dertill på Kronans bekostnad inredt hus, jämte nödige våningsrum för honom.

Ibland Medailleurer, efter *Karlsken* och *Hedlinger*, hafver Academien, bland sina Ledamöter, haft en *Ljungberger, Fehrman*, och *Grandel*; m. fl. berömda artister att förtiga. De vid Slottsbyggnaden nyttjade utländste konstnärer, voro förenämde *Taravall*, Bildhuggaren *Cousin, Le Lievre, De la Vie*, m. fl. och ibland Academiens förste Lärare räknas *Taravall, Petter Wallrave*, Bildhuggaren *Bouchardon*, samt Lieutenanten sedermera Häf-Intendenten *Rehn*.

Vid *K. Gustaf III:s*, äfven för de fria konsterna olyckelige fränfalle; delade Acad. Rikets sorg, vid förlusten af en Skydds-Gud; som till både gagn, uppmuntran och efterfyn, Sjelf hade uppsökt och låtit hämta ifrån Italien (konsternes gamla fosterland) så många skatter, af de största Måltares arbeten.

O 4

I Gu-

*) Det beröm förtjenar här anmärkas, som i England blifvit gifvit, åt Målaren, Riddaren *Reynolds*, President för Engelska Konst-Academien, som afled 1792: att hans konst var natur, och hans målningar voro tankar. (*Archenholtz Historia om Stor-Britanien*.)

I *Gustafs* Son, sig Acad. ett nytt hopp. Den 26 Jan. 1797, då K. *Gustaf Adolph* nyss förut intagit Sin Faders ledige Thron, benådade Han Academien med Sitt besök, och åtog Sig på underdånig anhållan derom, få mycket håldre Academiens beskydd; som Han i Sin Faders efterdöme och Sin Farbrors eftersyn; som vid detta höga tillfälle, anförde Academien; icke allenast följde Sin egen böjelse; utan ock ansåg det för en glad pligt, att hägna en inrättning, som Hans Fader med stadgar och förmåner, begifvat och befrämjat. Nyssnämde dag anteknade Academien i sin minnesbok, som en verkelig högtid; till äminnelse hvaraf, Academien beslöt, att låta på tvånné skådep:gr. Den ena, att på tillvända sidan föreställa Konungens bild med namn och titul: på fränvända sidan de 3 fria konsterna, som hylla Konungen, förestäld i Romersk drägt, med vänstra armen hvilande på en colonne tronqué, och den andra, vålgörande utsträckt, emot konsterna: legende: *Præsenti Tutelae*. Exerg. *Ac. Reg. Piët. et Sculpt. den 26 Jan. 1797.*

Den andra öfver Hertigen af Öster-Göthland.

Adv. Hertigens bröstbild och titul. Rev. Målare-Academien såsom en sittande qvinna, fylslofatt med en tatta, och omgifven med sina attributer; Prinsfen i Romersk drägt, läggande handen på hånnes axel och beser hånnes arbete: leg. *Tanto Auspice*. Exerg. *Dulces labores*. Reg. Acad. Piët. et Sculpt. ab anno 1778.

Det förtjenar här anteknas att Cantzlie-Rådet Baron *Gustaf Ribbing*, som från längre tid, gjort en med sinak och kundskap vald, åfven till antalet ganska betydlig samling af kopparstick; förårat den samma, jämte åtskillige handteknigar af berömde Målare, till Academien. En gåfva som gaguar konsterna och med det samma, det all-

allmänna. Academien emottog den i slutet af år 1797, och jämte des betygade erkäntsla, kallade Herr Cantzlie-Rådet till des Heders-Ledamot; en aktning hvaraf han på flere fått gjort sig förtjent.

Vid Academiens flora sammantråde, d. 24 Jan. 1799, gafs vid pris-utdelningen tillkänna: att K. M. af Des höga omsorg för konsterne, i deras vidd; genom nådigt svar till Öfver-Intendenten af d. 11 Dec. 1798 ökt och förbättrat Academ: undervisningsverk, med en ny Skola, i sammanhang med Byggningskonsten; inrättad för *Mekanismen*, hvars theorie, kommer att läras uti Academiens hus, af K. Vettenskaps-Academiens vice Secreterare, *Carl G. Sjösten*; *Praktiken* af Directeuren vid Kl. Modell-kammaren, *Joh. Adolph Norberg*; dels med förklaring af modellerne derstädes; dels genom handläggning vid sådanes förfärdigande, i skolans rum i Academien; och den Mekaniske ritningen samt Instrumenternes nyttjande af en Principe-Lärare deruti, och derjämte uti Architecturen; så att Professore för denamma, hädanefter får mera tid, att sköta, hvad till sjelfva konsten, och des utöfning, samt den angelagne förslagslåran hörer.

Kgl. Academien kan ock emottaga flere Elever, sedan uti Västra flygeln af des hus, blifvit inredda tvänne salar till Princip-Skolor för Figuren och Ornamenten; och Architectur-Perspectiv- och Mekaniske-Skolorne intaga de försländes förra rum; o. s. v.

Samma dag förordnade Academ. till Principe-Lärare uti Architecturen och Mekaniken, Extra ord. Conduceteuren vid Öfver-Intendents-Ämbetet, och Måstaren vid Ebenist- och Snickare-Ämbetet, *Daniel Forsman*; hvilken efter idkade studier, och erhållen pris vid Academiens Architecture-Skola; äfven

vid sin federmåra anförtrödde tjenst, visat flit och skickelighet *). Uti nådig skr. af d. 21 Jun. 1799 förordnade K. M. om särskilde Directeurer, för Byggningskonsten och Mekaniken; finnande för godt att vice Praeses i Academien, som då var Hof-Intend. *Piper*, borde åga uppfigten öfver undervisningarne, i den förra, och Bergs-Rådet *Joh. E. Norberg*, dirigera öfningarne, uti de Mekaniske Låroverken.

Om Academiens hus, är på sitt ställe vidare nämndt **).

VI.

K. MUSIKALISKE ACADEMIEN.

Såsom en Stamfar för Svenska Musiken, anser man Hof-Intend. *Johan Helmich Roman*, född i Stockh. 1694. Han reste 1714 på Dr. *Ulrica Eleonoras* bekostnad till England, att undervisas i Gen. Basen af *Hendel* och i Compositionen af Profess. *Pepusch*. Efter flere utrikes resor återkom han 1740 till Fäderneslandet. Hans Musikaliske verk, under namn af *Anthems*, och hans större Compositioner, vid Kongl. begrafningar, Bilågret 1744, K. Kröningen 1751, jämte många flere tillfällen, vittna om hans utmärkta förtjeast och skickelighet, i sin konst. Han afled 1758 ***).

Kongl. Svenska Musikaliska Academien inrättades omfider 1771. Den var länge förut påtänkt och någon plan dertill författad af Capellmästaren och Organisten vid Storkyrkan *Ferdinand Zellbell*; men berörde är kom inrättningen först till verkställighet, då 19, den tiden utmärkte Musikålska-

*) Inrikes Tidn. d. 13 Febr. 1799, N:o 19.

***) Bekr. om Norremalm och Röda bod-torget.

****) Biogr. Lex. af Gezelius.

vid sin federmåra anförtrödde tjänst, visat flit och skickelighet *). Uti nådig skr. af d. 21 Jun. 1799 förordnade K. M. om särskilde Directeurer, för Byggningskonsten och Mekaniken; finnande för godt att vice Praeses i Academien, som då var Hof-Intend. *Piper*, borde åga uppfigten öfver undervisningarne, i den förra, och Bergs-Rådet *Joh. E. Norberg*, dirigera öfningarne, uti de Mekaniske Låroverken.

Om Academiens hus, är på sitt ställe vidare nämndt **).

VI.

K. MUSIKALISKE ACADEMIEN.

Såsom en Stamfar för Svenska Musiken, anser man Hof-Intend. *Johan Helmich Roman*, född i Stockh. 1694. Han reste 1714 på Dr. *Ulrica Eleonoras* bekostnad till England, att undervisas i Gen. Basen af *Hendel* och i Compositionen af Profess. *Pepusch*. Efter flere utrikes resor återkom han 1740 till Fäderneslandet. Hans Musikaliske verk, under namn af *Anthems*, och hans större Compositioner, vid Kongl. begrafningar, Bilågret 1744, K. Kröningen 1751, jämte många flere tillfällen, vittna om hans utmärkta förtjeast och skickelighet, i sin konst. Han afled 1758 ***).

Kongl. Svenska Musikaliska Akademien inrättades omfider 1771. Den var länge förut påtänkt och någon plan dertill författad af Capellmästaren och Organisten vid Storkyrkan *Ferdinand Zellbell*; men berörde är kom inrättningen först till verkställighet, då 19, den tiden utmärkte Musikålska-

*) Inrikes Tidn. d. 13 Febr. 1799, N:o 19.

***) Bekr. om Norremalm och Röda bod-torget.

****) Biogr. Lex. af Gezelius.

Skare och kännare förenade sig och utarbetade ett Reglemente, eller så kallade grundreglor för denna Academie; och sedan detta Reglemente, af en utaf bemälte Associerade, då varande Landtmarskalcken, sedermera Presidenten i Åbo Hof-Rätt, Friherre *Axel Gabriel Leijonhufvud*, blifvit *K. Gustaf III.* i underd. föredragit, instiftades Academien d. 8 Sept. äfvannämde år; medelst Konungens under samma dag, utfärdade nådige stadfästelse-bref å det föreslagne och uppgifne Reglementet.

Bemälte Associerade voro, utom nyfsnämde Friherre *Leijonhufvud*.

R. Rådet Gr. *Carl Rudensköld*.

R. Rådet Gr. *Adam Horn*.

R. Rådet Gr. *Nils Bielke*.

Com. Rådet Bar. *Patrik Alströmer*.

Öfversten *Carl Jac. von Quanten*.

Ryttmäst. *Er. Adolph Printzensköld*.

Kammarherren *Aron Gustaf Silversparre*.

Advocat-Fisc. *Isaac Faggot*.

K. Hof-Capellmäst. *Ferd. Zellbell*.

Commerce-Råd. *Eric Brander*, sedermera *Sköl-*

debrand.

Hof-Secret, sedermera Assess. *Gabriel Olin*.

Kammarherren Gr. *Arvid Stenbock*.

Hof-Secr. *Lars Lalin*.

Assess. *Magnus Valtinson*, sedermera Com. R.

Adlerflam.

Assess. sedermera v. Presidenten *Gabr. Kling*.

K. Hof-Capellmäst. och Organisten vid Clara Kyrka *Henr. Philip Johnson*.

Öfver-Direct. vid Landtullen *Axel Kellman*, och

General-Majoren sedermera Hans Excellence

Grefve *Pontus De la Gardie*.

Detta år den ordning uti hvilken hvar och en af dem, efter skedd lottning, intogo deras rum i

K.

K. Academien *). Då H. E. Herr R. R. Gr. *And. v. Höpken* d. 14 Maji 1774, hade sitt intråde i Kongl. Academien, höll han ett tal, som finnes intagit i *Lärda Tidn. för f. å. p.* 201, hvaraf här må intagas, några uttryck, hvarföre musiken tyfvar i församlingen, vid de tider, då hon med be-
dröfvade tankar skall vara omgifven: "okunnogheten menar, säger han, att hon blott är ämnad, att uppröra känslan till glädje; en större insigt begriper, att hon förmår uppväcka alla arter af känslor. Det Folket som varit den upplysare delens af verlden, Låromåstare; som förstådt att styra inbildningskraften, utan att förqväfva des eld, och som uti sin Mythologie och sina dichter, så ljusligen målat naturen; det folket uppodlade musiken; gjorde af hånne en del af uppfostran, och under sabeln af *Orpheus*, anlag hånne mågtig, att mildra för hårda seder, och böja dem till lindrighet m. m."

Academien hade i början ej annan tillgång, för des ousgängeliga utgifter, ån de medel som kunde insamlas genom Academiens årliga Concerter; men år 1773 erhöill Hon K. Privilegium på ett Publikt Lotteri, hvaraf någon årlig inkomst hånne tillflurit, och resten af behofven har insamlats, dels genom de tid efter annan gifne allmänne Concerter, dels genom Ledamöternes frivillige samman-
skotter till Caslan. Enligt Groschandlanden *Jacob von Balthasar Knigges* testamentariska disposition d. 26 Sept. 1795, tillkommer Academ. vid hans efterlämnade Frus död, 500 R:dr. Han var i sin lifstid en stor musik-ålskare.

Academiens inrättning och föremål, att innoget Fädernesland vinna, hvad i denna Vettenskap saknas, och att den samma till all möjlig högd
upp-

*) Benäget meddelt af Secret. Pehr Frigell, K. Academiens Secreterare.

uppbringa; att inöfva Svensk ungdom, uti allt hvad till Musikaliske Vettenskapen hörer; så väl composition som execution, tillika med skaldekonslen, så som till vocal-musiken nödig, samt theorien om orgelverks och alla andra musikaliske instrumenters förfärdigande, med det mera; inhämtas af K. Stad-fästelse-brevet af d. 8 Sept. 1771, som genom trycket är allmänt känt.

Ett Musikaliskt Utskott har tillkommit, som vid Academiens inrättning icke var påtänkt; för att granska och yttra sig, öfver inkommande arbeten i Musiken och Compositionen; afgifva utlåtanden i förekommande frågor, som på något sätt röra musikens theorie, om instrumenter, m. m. Detta Utskott består af 12 Ledamöter. På Hof-Instrument-Makaren *J. Öbergs* anhållan, befigtigade K. Academ. hans nya påfund, att på Clavecins åstakomma, så väl *forte* och *piano*, som *crescendo* och *diminuendo*, och fann beskaffenheten af denna inrättning bestå deruti; att instrumenter i stället, för korp-pennar, blifvit fjådrat med dertill preparerat engelskt läder; att ljudet, med inrättande dämmare, snarare upphörer, och att genom en i instrumentet gjord regering, *crescendo* och *diminuendo*, under spelningen kan vinnas; m. m. och som han var den förste, åtminstone här i Riket, som upfunnit och uppvisat en sådan invention; begåfvade Acad. honom med en guldmedaille, till hans vidare uppmuntran *).

Af Informations-inrättningen har hittills ej mera kunnat sättas i verkställighet, än Sång-Principe-Skolan, som år 1797 tog sin början; der nu en mängd ungdom, på Academiens bekostnad, trenne dagar i vickan, njuta undervisning, uti de första elementerne af Sång-konsten. Den 17 Aug. 1799

an-

*) Gjerwalls Lärda Tidn. 1780, p. 796.

anställde Musikaliska Ac. på stora Beurs-salen, offentlig examen med Eleverne, uti desS Sång-Skola; då ibland 31 Elever, första belönings-p:n, utdeltes till 3:ne och den andra till 8, för ådagalagde prof af vunnen insigt och skickelighet. (Inr. Tid. N:o 100, 1799).

Föreläsningarne öfver Musikens Theorie, hafva ännu (1798) icke tagit sin början; men en Lärare är dertill utfedd, med anslagen lön; hvarigenom tillfälle snart kan öppnas för vettgiruge i denna vetenskaps-gren, att inom Riket inhämta de kundskaper, hvarutinnan i långliga tider all undervisning saknats.

År 1773 d. 2 Febr. lät K. *Gustaf III*, genom Academiens då varande Praefes, Hans Exc. Grefve *Düben*, i nåder gifva Academien tillkänna: "att Svenska Operan dådanester kommo att uppföras i Musikaliska Academiens namn; såsom hvilket icke allenast vore flerstådes utrikes brukeligt; utan ock tjeute att gifva inrättningen af Operan mera anseende; samt betoge de fördomar Allmänheten kunde hysa emot dem, som vid slike theatraliska öfningar, sig bruka låta."

I en framtid torde något mera hufvudsakeligt kunna sägas om denna Academie; när hon med större tillgångar blifver i stånd att mera gagna, och får medlemmar, som icke genom andra ämbeten och sysslor äro hindrade att odelt uppoffra sin tid, åt Academiens egenteliga yrken *).

VII.

K. KRIGS-ACADEMIEN.

Sedan Konung *Adolph Fredrich*, i ett högst berömmeligt ändamål 1748, inrättat och af Egne me-

*) Förutnämde meddelte underrättelser.

medel underhållit, en Cadett-Corps i Stockholm; der ungdom uppfostrades och bereddes till Fäderneslandets försvar *); blef denna stiftelse, 1756, icke ansedd, med den erkäntsla, en så vacker och välgörande inrättning förtjente **). Cadett-skolan blef således flyttad till *Carlscrona*; och ehuru denna nya stiftelse derstädes, under Herr Riks-Rådet Baron *Falkengrens* öfverinseende, syntes uppfylla det påsyftade ändamålet, och i många skickelige ynglingars uppfostran, ersätta den, till inrättningens underhållande, af Statsmedlen anslagne drågelige kostnad; blef den dock småningom instäld, och väntade åter en ny skapelse, i K. *Gustaf III:s* sista regerings-år. Medel och utvägar dertill, voro redan påtänkte, och af då varande Finance-Administration föreslagne, lämpade efter Rikets tillgångar och Armeeens behof, till återbesättande af timmande ledige Subaltern-syflor. En tillförordnad Committé, inlämnade till denna Cadett-Corps inrättning, d. 14 Maji 1791, ett betänkande, hvarutinnan föreslogs, en Cadett-skola för Sjöstaten, uti *Åbo* eller *Helsingfors*; men detta ärendet kom då att hvila. Vid Konungens återkomst från *Achen*, var Han sinnad, att efter en mera utvidgad plan, anlägga en Cadett-skola vid *Ulricsdal*, för både Sjö- och Land-Cadetter; men igenom K:s oförmodade och olyckelige fränfalle, blef verkställigheten deraf instäld och uppskuten.

Då Rikets Arf-Furstle Prins *Carl*, Hertig af Södermanland, under K. *Gustaf IV Adolphi*s minderårighet, emottagit Rikets styrelse; blef fullföljandet af den, K. *Gustaf III:s* nyssnämde tillärnade

*) Gr. Tesfin lät deröfver slå en skådepenning: föreställande en trä-skola, med legende: *Crescet quoque fama Satoris.*

***) Se Krigsm. Sällsk, Handl. 1 Häft. 1797, 8:o, p. 79.

de stiftning, af en Cadett-skola; en af Hertigens första omförfger. Dertill blef genast Kgl. Lustflottet *Carlberg* utsett; sedan Enke-Drottningen, förbehållit sig, att Sommartiderna få vistlas på *Ulricsdal*; men i stället för Skola, fick denna nya inrättning namn af *Academie* *).

Planen dertill utarbetades och uppgafs, af en dertill förordnad Direction, och skulle med den nya Cadett-Corpsen, Konungens Bord-pager och Cadett-Corpsen i Carlsrona, införlifvas. Således utnämndes i Sept månad 1792, 50 Cadetter, hvaraf vore 10 Bord-Pager, som vid Hofvet, icke vidare underhållles; 22 Cadetter från Carlsrona, och resten af andre fattige ynglingar; hvilka med Lärare och Befäl, af en Major och 2:ne Capitainer, fattes under General-Majoren *Pipers*, såsom Gouverneur, och Öfversten Gr. *Nils Cronstedts* såsom vice Gouverneur, infående och styrelse.

Till firande af K. *Gustaf Adolphs* första Födelsedag, som Sveriges Konung, presenterades den nya

*) Ehuru Academiernes antal uti siffledne årarhundrade, fått en märkelig tilökning; må här dock nämnas 2:ne, som desutom varit i fråga. 1. Om en *Historisk Academie*-inrättning i Stockholm, och stadfästelse å dess reglor, för densamma; anhöllo *J. G. Hallman*, *H. J. Voltemat*, *Joh. Föranson*, *Nils Vessman* och *Bengt Bergius*, d. 8 Dec. 1749. Sedan *Canzlie-Collegium* afgifvit dess deröfver infortrade yttrande; Resolverades d. 30 Julii 1750, att ehuru Historien vore det nyttigaste ämne, man kunde arbeta uti, vore dock nödigt att desse sökande, förut utgåfvo, något arbete; hvaraf kunde dömmas, om sättet vid utförandet, och huruvida de kunde uppfylla, allmänhetens och sin egen åstundan; innan deras ansökning bevilljades. 2. Hans Exc. R. Rådet Gr. *Nils Bielke*, såsom President i *Bergs-Collegio*, projecterade för K. *Gustaf III.* inrättandet af en *Bergs-Academie*, hvartill K. dock icke lämnade Dess nådige bifall.

nya Krigs-Academien d. 1 Nov. 1792, af Hertig Carl, då K. icke allenast, befåg Cadett-Corpsen, som för Honom mōnstrades och parraderade; utan gjorde Sig ock på stället underrättad, om de till inrättningens befrämjande, vidtagne anstalter och författningar.

Cadetternas uniform bestod då af blå jackor, hvilkas halfreverer, hade gula kanter och förgylta knappar med 3 Kronor, hvita underkläder, svarta stibletter, hatt med polerat māsflingsband, teknat framtill med 3 Kronor, blå och gul Sultan, hvitt axelgehång med sabel, lika bandouillere med par-trontaska, åfven prydd med 3 Kronor uti en māsflingsplåt.

Sedan fonderne, utom hvad till Cadett-skolan i Carlscrona och K:s Bord-Pager, förut varit anordnat, blifvit tillökke, med anslagne summor, af Kronans Krut-förfäljnings-medel; genom visse indragne nummer, vid hvarje Compagnie, af indelte Infanteriet i Arméen; af ensaks böter; Konungens och Hertigens enskilte prismedel, med flere tillfällige tillgångar, samt genom den afgift, som för ett större antal Cadetter, borde erläggas, till 150 R:de årligen, för hvardera, m. m.; företogs och verkstältes, till denna inrättnings utvidgande, flere nödige byggnaders uppförande, och deribland 2:ne stora stenhus, å ömse sider af gamla Slottet, på Carlberg, af 138 alnars längd hvardera. Det ena inreddes 1795, till 8 logementer, 40 alnar långa och 6 alnar höga, 4 i hvarje våning; hvart logement för 20 Cadetter, och öfversta våningen, till Handverkare, Sjukrum och flere behof. Det andra huset inreddes, till Gouverneurernes, Befålets och Lärares våningsrum, matsalar, m. m.; samt gamla Slottet, till läsningrum eller Auditorier för

4. Bandet. P Clas.

Clässonerna *); till en mera utvidgad Kyrka; Bibliothek, dans-sal och flere erforderlige våningsrum, m. m.

Utom nämde byggnader, uppfördes ock ett öppet tempel i trågården, der K. *Carl Gustafs* bröstbild är uppfatt, på en vacker porphyripedestal; samt hvad till inrättningen egentligen hörer, ett vackert ridhus, stall- och vagns-hus, tvätthus, fatebur, vedbodas, ett Laboratorium Chemicum, Vårdshus m. m., allt af sten och nybyggt; samt en rymlig planerad gård, med anlagd bro och trappa vid stranden. Det gamla Orangeriet i trågården, nedrefs; att der på ny grund uppbygga ett hus, åt Hertigen, som Academiens högste styresman; hvilken byggnad dock sedan inställes.

Cadetternas antal öktes 1794 med 15, år 1795 i Mart. månad med 51, och 1796 d. 16 Maji, med 45 stycken, då Corpsen, bestående af 160, delades i anseende till undervisningen, i Classer, och till disciplin, m. m. i 4 Compagnier af lika styrka; och var således komplett, efter fastställd plan.

Sedan Gen. Majoren och Gouverneuren *Pet. Bernh. Piper*, blifvit befördrad till President i K. Krigs-Collegio; blef Öfversten Gr. *Nils Cronstedt*, Gouverneur, och efter honom, Öfverste-Lieutenanten *C. Pontus Gahn*, vice Gouverneur; till särskilt besfridande af flere detaillier, hörande till undervisnings-verket, disciplinen, hushållningen, redogörelsen, med det mera, denna granlaga inrättning fordrade, som inom 5 år fått en *Militair-Stat.*, af 1 Major, 5 Compagnie-Chefs- och 10 Compagnie-Offi-

*) Öfver sommaren, ser man i den skuggrika trågården, för hvarje Class, tillredde lections-ställen, med bord och bänkar, hvarest föreläsningar hålles, då väderleken det medgifver.

Officerare; och af *Lärare*: 2 Professorer, 3 Lectorer, 3 Adjuncter, 5 Informations-Officerare, 8 Exercitie- och Språk-Måstare; samt ett redogörelseverk af 6 personer, utom Secreterare, Fålskår, Handtvårkare, vakt, med ett större antal ringare Betjening, af Drängar, Tvätterskor, Pigor, m. m.

Då Academien var grundlagd, planen dertill fastställd, och byggnaderne började; blef Directionen d. 13 Dec. 1794 upplöst, som från inrättningens början, haft deröfver högsta insendet; hvilket Hertig *Carl Sig* nu ensamt åtog.

Gouverneuren hade icke allenast varit omtänkt, att låta författa och trycka flere nödige böcker, vid undervisningen *); utan ock att låta inrätta en

P 2

Mo-

*) Redan om hösten 1796 voro följande i Stockholm tryckte:

Artilleri-Theori-Cours, af Professor *J. Törngren*,
4 Del. 1794, 1795.

Tilläggningar för Sjö-Staten, af Capit. *C. R. Martin*, 1796.

Capit. *Sturzenbecher*, Föreläs. i Fortification, 2 Afdeln. 1794, 1795.

Lector *N. P. Beckmark*, Föreläs. öfver Algebra, 1794. — Dito Arithmetik, 1795.

Lect. *N. Hallström*, Föreläs. i Historien, 3 D. 1795.

Lect. *S. G. Somelius*, Les Maximes de la Sa-
gesse humaine; Öfvers. på Svensk vers, 1792.

Dito, de oundärligaste Gramaticalske begrepp,
med exempel ur Franka, Tyska, Engelska och Ryka
språken, 1795.

Professor *N. G. Schultén*, Spheriska Trigonome-
trien, 1795.

Dito, Läran om Globberne, 1796. Ny upplaga
1798.

Dito, Första grunderne till Mechaniquen, 1796.

Lect. *P. Moberg*, Hjelpreda i Sv. Orthographien,
1796.

Amiral *F. U. af Chapmans* Grunder till Känne-
dom af Linieskepp, 1796.

Modell-kammare, ett Chemiskt och ett Artillerie-Laboratorium, samt föröka den boksamling, som vid Cadett-skolan i Carlscrona blifvit börjad. Charte-famlingen vid Academien, deponerad af K. M:t, är stor och betydande. Genom Gr. *Cronstedts* nitiske föranstaltande, blef ock; ej mindre till en prydnad, än till uppmuntrande efterdömen, för-tjente och namnkunnige Svenske Krigsmåns portrai-ter anskaffade, och i Cadetternes logementer upp-satte; att de i afmålningarne skulle hafva anled-ning, att efterfråga, deras bragder, som med mod och mandom, till Sjös och Lands, fordom försva-rat Fosterlandet och gjort Svenska Folket fruektadt och vördadt af sine fiender. Korta Biographier äro federmere under förenämde portraiter tillfatte.

I anseende till undervisningen, äro Cadetter-ne fördelte uti 5 classer, utom de få kallade re-peterande Classer, der alla de ämnen, som blifvit Cadetterne föreläste, med dem repeteras; för att sedan undergå Officers-examen. Den 4:de och 5:te classen äro delade, emellan Sjö- och Landt-Cadet-ter, till särskild undervisning. Flyttningen till hö-gre classer, sker årligen i Sept. månad, efter Gou-verneurens ompröfvande, enligt Lärarnes inlämna-de betyg; och förmenes en yugling böra, på ett år, kunna genomgå hvarje class, och repetitionen till Officers-examen, på ett halft år. Sedan Ca-detterne undergått behörig Officers-examen, njuta de befordran, vid Arméen eller Flottorne *). De

Lieutenant. *F. C. Roswall*, Afhandl. om Navi-gationen, 1796. Logarithmiska Tabeller ur föregå-ende bok, 1796.

Under arbete och tryckning äro:

Leet. *Mobergs* Pract. Lärobok i Engelska Språket,
Leet. *O. Forsjells* Algebra för Begynnare.

*) Vid de Examina som förrättades under H. K. H. Her-tigens styrelse, tillkallades Generaler och Officerare ur Arméen.

De Vettenskaper och yrken, hvari Cadetterne undervises, äro: Theologien, Moralen, Orthographien och Skrifkonsten, Räknekonsten, Historien, Geographien, Geometrien, Trigonometrien, Algebra, Mekaniken, Physiken, Chemien; Franska, Tyfka, Engelska och Ryska Språken; samt Tekna, Fågta, Dansa, Voltigera, Rida, Exercera med Canoner och Handgevår; och såsom tidsfördrif, att låra Simma, löpa på Skid, Segla, m. m. som för- enar med nöjet, nytta och kroppsofning.

Landt-Cadetterne låra särskilt, Recognosceringskonsten, Fortificationen, Tactiken, Reglementen och något af Krigs-Lagfarenheten. De som äro i högsta Classen blifva ock under Garnizonens Campering på Ladugårdsgårdet, fördelte på Regementerne till tjenstgöring, att vinna öfning i Exercice och Manoeuvre. Sjö-Cadetterne åter: Sphaeriske Trigonometrien, Astronomien, Styrmankonsten, Skeppsbyggeri, Sjö-Tactiken, Sjö-Reglementer, Sjö-Chartors förfärdigande, Artillerie, lämpad för Sjö- Staten, Fortification och Krigs-Lagfarenheten.

Sedan Hertig *Carl* vid Riksstyrelsens aflåm- nande, äfven nedlagt öfverinscendat, vid Krigs-A- cademien; behagade K. M. nådigst taga samma A- cademie, i Dets höga hägn och beskydd, då Han d. 26 Nov. 1796, befåg hela inrättningen, och saluterades vid ankomsten och afresan från *Carlberg*, med 128 skott af Canoner, som af Cadetter fer- verades, samt med salvor af Hand-gevåren.

Då till Exercice för Sjö-Cadetterne, Fregatten *Ulla Fersén*, förut ärligen blifvit ifrån Carlsrona till Stockholm Commenderad, att under Majoren *Tornqvists* befäl, göra en trenne månaders resa i Östersjön; befallte K. M:t i stället, att 25 Cadet- ter, skulle landvägen affändas till Carlsrona, att

derifrån åtfölja de fregatter, som till anbefald Sjö-Expedition, skulle utgå.

Konungen hade väl gillat, ett af Gouverneuren projecterat heders-tecken, för de Cadetter, som efter slutad cours, blifva examinerade och lämna Academien, bestående i en liten sköld af silfver, att bära på bröstet i ett rött band, med påskrift: *Uppfostrad, att tjena Kung och Fosterland*; på concava sidan: Cadettens namn, tiden när han blifvit antagen och befordrad; men detta kom dock sedan icke att verkställas.

Konungen behagade, sedan Cadetterne i Aprill månad 1797, undergått den vanliga examen, den 10 påföljande Maji, benåda Academien med Dets besök, och Sjelf till belöning och uppmuntran, hugna 26 Cadetter, med distinctions-tecknet, för pålitligt uppförande, samt några och 90 med Jetton, för framsteg i Vettenskaperna. Det förra, består i ett litet silfver-harnesk, som bäres uti ett rött fidenband i knapphållet, med inscription: *för pålitligt uppförande*; det sednare åter, eller Jetton af silfver, visar på ena sidan en lagerkrants, med de orden inuti: *för framsteg i Vettenskaperna*, och å andra sidan Cadettens namn, samt i hvilken Class, han förtjent belöningen.

Kongl. M:t hade pröfvat nödigt, att låta indraga och bespara, alla tillökta kostnader och besvärande utgifter, för ett betungat Stats-Verk, och då Krigs-Academiens Stat, fordrade omkring 53,000 R:dr årligen, hvaraf Kronan måste vidkännas den drygaste delen; så inkom den tillförordnade Stats-beredningen, äfven med sitt betänkande, i sådant ändamål, i afseende på Krigs-Academien. Häröfver behagade Konungen höra, Gouverneuren Gr. *Cronstedt*, samt i anledning af hans afgifne underd. utlåtande, till detta ärendets flu-

sluteliga beredande, förordna en särskild Com-
mittée.

Enär detta mål, till sluteligt afgjörande före-
kom, fann K. M:t dervid, åtskillige förändringar
nödige, att på prof vid Krigs-Academien anbefalla.
Ingen Cadett skulle dådanester, antagas under 13
å 14 års ålder; den borde då vara fri från obo-
telig sjukdom och kroppsslyte; hafva genomgått
kopporne, och hafva gjort visse föreskrefne fram-
steg i Vettenskaperne. Antalet af Cadetter inskränk-
tes, till 40 gratister, och 80, som skulle betala 200
R:dr hvardera årligen; samt 25 R:dr vid antagnin-
gen, till böcker och ritbehör; samt visse klådes-
persedlar; hvarom m. m. ett Reglemente, för den,
till styrelsen af Krigs-Academien, förordnade Di-
rection; samt en förändrad Stat, utfärdades d. 10
Julii 1797.

Förenämde Direction, som öfverinseendet upp-
drogs, skulle bestå af Presidenten i Krigs-Collegio,
General Quartermåstaren, Directeuren af Artilleriet,
både tjenstgörande General-Adjutanterne af Arméen
och Flottorne, vice Amiralen Baron *Lagerbielke*
och Landshöfdingen *v. Rosenstein*; samt vid före-
fallande frågor om redogörelse-verket, af Amiralitets-
Cammar-Rådet *Sundin*, hvarjämte Gr. *Cronstedt*,
blef såsom Gouverneur, vid Academien bibehållen.

Här bör ock något nämnas om *Carlbergs* Kungs-
gård och K. Luft-Slott $\frac{1}{4}$ mil, Väster ut ifrån Stock-
holm; der Kongl. Krigs-Academien blifvit anlagd.

Carlbergs Slott är först byggdt af Riks-Rådet
och Riks-Amiralen *Carl Gyllenhielm*, som hade till
Husfru *Christina Ribbing*. De bodde först på *Bol-
tomta*, *Botomta*, nu *Tomteboda*, ett gammalt *Rib-
binge-gods*, nära *Solna* Kyrka, och flyttade sedan
till *Carlbergs* hus. Portalen derstädes, märkt med
Ribbinge-vapnet och årtalet 1637, blef af Riks-

Cantzleren Gr. *Magnus Gabr. De la Gardie*, som sedan genom köp 1669, för 25,000 R:dr, ågde Carlberg, nedtagen och uppfatt, att pryda Solna Kyrka; som af honom blef renoverad och utvidgad 1674, då Carlbergs Slott, förmodeligen undergått någon förändring *). Med Slottets nybyggnad förändrades ock namnet, till *Magnusberg*, som dock icke blef varaktigt. Genom reduction kom denna egendom under Kronan 1685, och blef till ett Kongl. Lust-Slott, för des nära belägenhet vid Hufvud-Straden, anordnat.

Drottning *Ulrica Eleonora*, K. *Carl XI:s* Gemål, skall på den dertill hörande ladugården hafva inrättat ett tapetväfveri, till fattigas näringsmedel **), och ett Institut, till fattig ungdoms uppfostran, af bägge könen.

Konung *Carl XII*, skall der i Sin ungdom, såsom uti ett mera lugn, hafva nyttjat sine Lärares undervisning.

Denna egendom har fordom bestått af *Ösby*, *Bolstomta* och *Lundby* hemman.

VIII.

MUSEUM REGIUM.

Sedan Konung *Gustaf III*, som så Kungeligt beskyddade de fria konsterne; under Sitt vistande i *Italien* och *Rom* ***) 1784, icke allenast blifvit ågare af åtskillige kostbare Antike, stycken; utan ock på en gång inlöste hela *Piranesis* vackra samling, af gamla Grekiska och Romerska Statuër med flere minnes-märken, af konsterne i deras gyllende ålder;

*) Se Gyllenhielmske monumentet i Solna Kyrka; äfven stenon utanpå Kyrkan, om des ålder och öden.

**) Saml. till K. *Carl XI:s* Historia. 6 Saml. p. 192.

***) K. ankom till Rom d. 24 Dec. 1783.

der; så blefvo alla desse skatter, genast derifrån afhämtade och en stor del vid ankomsten inrymde i nedre Galleriet, på Konungens Slott.

Konungen hade ämnat att en gång låta uppfatta dem, med flere samlingar, uti dertill inredda salar, i ett eget hus; för att genom en friare tillgång, bidraga till mera nöje för Åskådaren och mera bekvämlighet för Konst-iddkaren. Men innan något tillfälle dertill yppades, afled Konungen; och året derefter, 1793, utslägs nedersta våningen i Norra flygeln vid Logården, till *Museum Regium*. I de dervarande hvalf, hade förut varit kök och våningsrum för en Hof-Måstare. Desse blefvo då för ett större ändamål inredde och i sländ satte; och till mera utrymme, blefvo ock de, åt Svenska Academien, i öfre våningen af samma flygel, upplåtne rum, dertill apterade och använde.

Öfver-Intendenten *Fredenheim* förordnades, att hafva *Museum* under sin vård och tillsyn; som i förberörde rum inflyttades 1794, och af honom och Professor *Sergel* i behörig ordning uppstältes.

I det ljufare rummet åt Logården, eller Östra Slotts-parterren, är följande inscription i hvit marmor, att läsa:

Antiquitatum. et. Artium. Cultiorum.

Regia. Cimelia.

A. Gustavo III. maxime. locupletata.

Gustavus. IV. Adolphus.

Carolo. Duce. Sudermaniae.

Tutelam. Gerente.

Ut. Commodo. ac. Decoro. Publico.

Redacta. et. Ordinata. Inserviant.

Providit.

Hoc. Instituens. Museum.

MDCCXCIV.

I detta rum finnes följande Statuër.

1. *Apollo Citharoedus* eller egenteligen *Musagetes*, Musernes anförare, klädd såsom *Citharoederne* vilade sig på Theatern, med en lagercrants på hufvudet. Statuën är $6 \frac{2}{3}$ fot hög. Denna skall länge varit ansedd som en qvinna och således graverad af *Cavaceppi*. Sedan den blifvit funnen aldeles fullkomlig, med enahanda attributer, har man upptäckt mistaget, härrörande af klådedrägten.

2. *Minerva Pacifera* med hjälm på hufvudet och en qvist i högra handen; är 6 fot hög.

3. *Clio*, Historiens Gudinna, föreställes med ett papper i handen; 5 fot $3 \frac{3}{4}$ tum hög. *Voltaire* säger, att Historien synes hafva det gemensamt med Tragedien: att upplifvas af håstiga passioner, och att man måste så väl beväpna *Clio* med en dolk, som *Melpomene*.

4. *Euterpe*, som var Musikens Skydds-Gudinna, firad med en lagerkrans på hufvudet, håller ett blås-instrument i hvardera handen. Högden af denna statuë är $6 \frac{1}{2}$ fot.

5. *Thalia*, tillägnas Comedien och skådespelets uppfinning. Hon är på hufvudet prydd med band och roser; har om lifvet ett vådur-skin; håller i högra handen en klubba och i den vänstra en masque; är 6 fot hög.

6. *Melpomene*, som var Tragediens Gudinna, är prydd med rankans löf på hufvudet: föreställes hållande i högra handen en gapande masque, och uppsättande vänstra foten på en hög sten; är 6 fot hög.

7. *Terpsicore*, en Skyddarinna för den enkla och alfvarsanima sången och dansen, som egenteligen hörde till Gudarnes högtider. Hon har en krans på hufvudet och bär en Cithra; högden är 6 fot $4 \frac{1}{2}$ tum.

8. *Erato*

8. *Erato*, för Kärleken och dess Språk; för den lekande sången och dansen, som brukades vid bröllop och skådespel. Om hånne säger *Ausonius*: *Erato saltat pede, carmine, vultu*. Med vänstra armen uplyft öfver hufvudet, håller hon en del af sin flöja; år $5\frac{1}{2}$ fot hög.

9. *Polymnia* var för *Mythologien* och det verslag som skalderna kalla *Ode*. Hon föreställes in-
 svept i sin klådnad, att betekna fabel-lårans hemligheter; 6 fot $1\frac{3}{4}$ tum hög.

10. *Urania*, för *Astronomien* och *Astrologien*, utmärkes med en glob i högra handen, och en mått-stock i den vänstra. Högden år 6 fot 2 tum.

11. *Calliope*, för Hjelte-dikten; Hon år i synnerhet skaldernas Gudiinna; föreställes sittande på en stenhög, hållande i högra handen en penna och i den vänstra en bok. År 5 fot $2\frac{1}{2}$ tum hög. Om desse Statuër har *Boisgélin* i sin Resebeskr. sagt: "*Polymnie et Terpsicore sont surperbes; Euterpe, Erato, Clio, et Uranie, belles, Melpoméne et Thalie ordinaire. Calliope est la plus mauvaïse.*" (Loc. Cit. p. 57).

12. En Grekisk Prästinna, med Offer-skålen i handen; år $6\frac{1}{4}$ fot hög.

13. *Endymion* en af de få, ännu behållne Grekiska konstens första mönster. År 7 fot lång och värderas af kunnare till 2000 ducater, hvarmed den ock af Konungen blifvit inlöst i Rom 1784; de öfrige hörande till *Piranesis* famling skola kostat 3000 ducater. *Endymion* år den sköna Ynglingen, som Månan sänkte i en evig sömn på berget *Latmos*, för att få, för sig allena behålla och i fred betrakta honom. Mythologerne berättat här om olika; men i denna fabel år förmodeligen äfven någon historisk händelse förborgad. Statuën skall 1783 blifvit funnen i ruinerne af Kejsar *Hadriani* Land-pallats

pallats vid *Tivoli*, tillika med de fyra prägtiga colonner, af *Atheniensisk* marmor, som samma Kejsare lätit föra till *Rom*; och hvilka nu i Kungeliga Museum pryda sitt ställe. På *Endymion* skall en arm och ett lår vara restaurerat.

En förteckning på denne, näst den Vaticaniske, ende fullständige Antike samling, af *Apollo*, *Minerva* och de nio Muser i Statuér af marmor, med ett val af flere Grekiske och Romerske Bildhuggare-arbeten, uti Kungl. Museo; har genom Öfver-Intendentens *C. Fr. Fredenheims* besörjande, blifvit meddelat, med tillhörande Gravurer, teknade af *Pirolì* i *Rom* och *Heland* i *Stockholm*, samt i koppar stuckne dels af dem, dels af flere gode mästare i *Rom*, såsom en *Mochetti*, *Ottaviani* med flere.

I denna förteckning med bifogade Gravurer upptages äfven; en *basrelief* af *Venus*, i marmor, såsom hafvets dotter, förd och ledsagad af kärleken. Den är $3\frac{1}{2}$ fot lång $1\frac{1}{4}$ fot hög.

Äfven *Caesars* Skyddsängel, i *Phrygiska* dräkten, som hämnas på *Bruti* onde ande. Merkvärdigt stycke för konsternas historia, såsom från *Augusti* första tid, och innan deras gyllene ålder. Högden är $1\frac{1}{2}$ fot och bredden $1\frac{1}{2}$ fot.

En Romersk hög Åmbetsmans domarsäte, af $2\frac{1}{2}$ fots högd och $3\frac{1}{4}$ fots bredd.

En färdeles stor och väl arbetad *Candelabre* af marmor, af dem på hvilken elden lågade i de gamlas tempel. Är 9 fot, $6\frac{3}{4}$ tum hög.

En annan dylik, äfven af marmor 9 fot $10\frac{1}{2}$ tum hög. Bägge ibland de stycken hvaruti detta *Museum* af intet annat öfvertråffas.

Utom allt detta, med flere arbeten, som taga sitt värde af ållderdomen och konsten, såsom *Büster*, *interiptioner* ristade i marmor, vafer, m. m. för-

förvarar ock detta Museum, en stor samling af *Raphaels fayancer*, eller tallrikar och andra kârl, som denna stormålare ritat; för att göra sig välkommen hos tillverkaren, under de trågnare befök, han gjorde hans dotter.

Mynt-Cabinettet, bestående af det Kungelige och Drottningholmske, är ibland de störste i Europa *). Det Kungelige hade förut varit under Antiquitets-Archivi, och sedan K. Vitterb. Academiens vård. Det Drottningholmske, aflod Drottning *Lovisa Ulrica* och inlöstes af Kronan 1762 för 21,150 R:dr, värderadt efter metallen till 17,000 R:dr. Båda sammanlagde höra nu till K. *Museum*.

Om det Kongl. förinåler Canc. Rådet *Berch*, att det tillkommit igenom *Olof Bromells* och hans sons, Archiatern *Magn. Bromells* slitiga efterletande; dels flycketals, dels att alla Borgmästaren *Nymans* vackra Medailler, (dem *Brenner* berömmar, p. 255) deruti blefvo instuckne. Köptes sedan efter Arch. *Bromells* död och skänktes till Drottn. *Ulrica Eleonora*. Vid Hånnens fränfalle kom det till Publicum, att förvaras i Antiquitets-Archivo, der det strax fick en vacker tillökning af ålldre tiders der behållne fynd **). Vid 1731 års Riksdag inlöstes af R. Stån-

*) Medaille-Cabinettet i Wien, hvartill en början af Antike mynt, 1558, skall blifvit gjord, af Kejsar *Ferdinand I.* och sedan tillökt af *Leopold* och *Carl VI.* skall nu bestiga sig till ett antal af inemot 22,000, och deribland en mängd af rare och sällsynte penningar. (Cimelium Viennense). Detta Cabinet innehåller äfven en Collection af Medailloner, skådepenningar och andra länders mynt ifrån *Carl* den stores till närvarande tid, hvilken sednare samling, är tillkommen genom K. *Frans I:s* omförg och bekostnad. (Descript. de la Ville de Vienne. Vien 1779, 8:o, p. 33).

***) *Berchs* beskr. om Sv. mynt och skådep:gr. Upsala 1773, 4:o.

Ständer, R. R. Gr. *Jacob Cronstedts* samling af Romerska mynt, för 48,000 d:r K:mt, till K. Antiquitets-Collegium. (Gezelii Biogr. Lex. 4 D. p. 99).

Innom 4 år erhöåll detta kostbara Cabinetts sedermera, tvånne ansefliga tillökningar; först, igenom det antagne hembud, *Strömiske* arfvingarne i Götheborg, gjorde 1783, utaf en samling Danske mynt och medailler, för ett åfatt pris, efter vigten beråknat, med en förhöjning af 12 för hundradet. Den derföre belöpdande summa 988 R:dr 11 sk. 4 öre, blef på K:s befållning (d. 7 Mart. 1783) anordnad och utbetald.

Med en ånnu ansefligare och långt dyrbarare skatt, blef K. Cabinettet ytterligare riktat; genom Com. Rådet *Sköådebrands*, med möda och kostnad å utrikes orter samlade Antike Grekiske och Romerske medailler, den K. M. låt inlösa för ett modererat pris, af tolf tusen R:dr. (K. br. d. 30 Mart. 1786). Igenom denna collection, bestående af mera än 6000 stycken i guld, silfver och andre metaller, skall befagde Cabinet, fådt ett tillökt antal af 1500 Romerske medailler. De Grekiske, Egyptiske och flere Africanske, mycket sällsynte Antike mynt, utgjorde i *Sköådebrandske* samlingen öfver 1100 stycken.

Angående *Drottningholmiske* Cabinettet; så skall Hånnes M:t Dr. *Lovisa Ulrica* haft det till ett sommar-nöje på Lust-Slottet Drottningholm. Det var då, den största myntsamling som fans i Sverige, innehållande icke allenast Antike Grekiske och Romerske mynt och skådep:gr; utan ock både mynt och Medailler ifrån alla Riken i Europa. Svenska samlingen var i synnerhet betydande. R. Rådet Grefve *Carl G. Tesfin* hade börjat denna collection och hade hunnit ganska långt, når han år 1751 afstod den samma till Hånnes M:t, som sedan derpå gjorde stor kostnad. (Berch l. c.). *Mu.*

Museum förvarar ock i de öfre rummen ett stort antal af desseiner och ritningar af åtskillige Skolar och af de måst berömde Måstare, såsom *Giotto*, *Balthazar de Sienna*, *Francia*, *Morazzone*, *Lara Cangiast*, *Albert Durer*, *Vouet*, *Raphaël*, *Correge*, *Annibal Carrache*, *Titien*, *Tintoret*, *Veronese*, *S. Rosa*, *Poussin*, *Callot*, *Le Moyne*, *Lembke*, med fleres, utgörandes denna Collection 3025 st. i 13 stora Volumer: Der förvaras åfven en myckenhet af *Etruriske* Vafer; en stor och kostbar samling af estamper och målningar, en bok-samling hörande till konsterne, m. m. om hvilket allt Allmänheten bör vänta en särskild omständeligare beskrifning, ån här kan meddelas.

IX.

LABORATORIUM MECHANICUM.

Uppå Commerce-Rådet *Christopher Polhems* till *K. Carl XI* år 1697, afgifne förslag, till inrättande af ett *Laboratorium Mechanicum*, der alle, så af honom sjelf påtänkte, som utifrån medförde och förbåttrade machiner, skulle i modeller förfärdigas och förvaras; fant Konungen för godt, att dertill lämna Dets nådiga bifall, och anslog då till denna inrättning 1500 d:r S:mt årligen *). Under den korta tid som *Laboratorium* var i gång, förfärdigades der bland andra machiner; en experiment machine, att igenom förfarenheten utröna vissa lagar, till alla vattuverks fullkomligaste och fördelaktigaste inrättning **).

Detta *Laboratorium* inrättades först på *Kungsholmen*, i det hus, som för *Laboratorium Chemicum*,

*) K. br. till *Bergs-Colleg.* d. 20 Apr. 1697.

**) *Klingenstiernas Åm. Tal öfver Polhem*, 1753.

cum, der var inköpt *); men som det olyckeliga kriget, hvartill K. *Carl XII*, vid början af Sin regering, blef tvungen, af sammanfvurne fiender, medtog de till inrättningens fortsåttande, anslagne medel; så kom gjöromålen dervid att afstanna. Af de modeller som under vår namkunnige *Polhems* tillsyn blefvo förfärdigade, förvaras ännu en del, uti K. Bergs-Collegii Modell-Kammare.

Vid 1738 års Riksdag, blef till Laboratorii förmån och detta verks vidare fortsåttande, nödige medel åter utfedde och i Staten anslagne, att dervid än vidare, till Mekanikens bättnad och Rikets derunder beroende nytta, i anseende till Vettenskapsens biträde, vid Bergslags-rörelsen, Fabrikernes uppkomst, samt i flere delar af enskilte hushållningen, kunna gagna *Polhems* styrelse och inseende **).

Med stiftaren af denna inrättning, som gjorde sin Vettenskap och sig sjeif, så mycken heder; delade detta nyttiga verk, ett lika öde, att vid hans fränfalle äfven upphöra ***). I anledning af Capit. *Mechanici Carl Knutbergs* underd. Memorial, till K. M. om ett Laboratii *Mechanici* återuppråttande, och Öfver-Intendenten *Gr. Cronstedts* yttrande deröfver, inhämtas; att rum för afledne Com. Rådet *Polhems* förfärdigade modeller, blifvit på K. M:ts befallning d. 23 Febr. 1748, på Kongl. Slottet utfedde; att Kammar-Herren *Gab. Polhem* då blifvit tillagd 600 d:r S:mt pension, att göra tjenst vid Laboratorium, under Öfver-Intendentens inseende; att de då emottagne *Polhems* modeller, 24 stycken, uti de ofärdige rummen på Slottet, jämte tillkomne modeller af Major *Ljungqvist*, fordrade bättre rum, för att vederbörligen kunna
vår-

*) Se beskr. om Lab. Chemicum.

**) *Salvii Uplands* beskr. p. 55.

***) *Knutbergs* Int. tal, i *W. Acad.* 1754.

vårdas; och att dertill blifvit projecterat, öfversta våningen af gamla Riksfalen, uti gamla Kungshuset, der ock Modell-Kammaren nu är, med 3:ne dertill stötande rum.

Till bibehållande och förökande af Modell-Kammaren eller Laborat. Mech. föreslog Gr. *Cronstedt*: 1:o att denna inrättning måtte sättas under Commissarien *Joh. Norbergs* underinseende, med 300 d:r S:mts lön, enligt K. br. 1747, såsom en ganska skickelig man; 2:o att tvåanne Handtverkare dervid måtte antagas med lön; 3:o att 300 d:r S:mt kunde ansås till materialier; då man med Kammarherren *Polhems* tillhjälp, kunde af framledne Com. Rådet *Polhems* Inventioner och Machiner, samla och författa, hvad som blifvit förstört, såsom Uppfordringsverket vid Blanckstöten i Fahlun; Vattenkonsten vid Hundbo grufva i Norrbercke; Fat- och Tallriks-machinen vid Stjernfund; samt desutom Mynt-machinen i Cassel; Stockholms Slufs, med dervid brukade nya Inventioner af Pumpverk; en machine att slå rep och snören, så att de ej kunna sno och vrida sig upp; en Valckmachine, m. m. som man efter hand kunde påminna sig att verkställa i modeller.

Den hårtill erforderlige penningesumma tycktes böra af Manufactur - Contoiret betalas, hållst det hafver en nära förknippelse med Mechaniske konster och Vettenskaper, i anseende till arbetsverktyg, som de dageligen hafva af nöden, till Manufacturiernes förbättrande *).

Sedan detta mål med R. Ständer blifvit communicerat, till erforderlige medels vinnande till ett så berömmeligt ändamål; så anförtröddes Bergs-Collegium, omforgen, för inrättningen, och insendet åt Öfver-Intendents-Åmbetet. Efter Grefve

4. Bandet.

Q

Cron-

*) Handl. i Riks-Arch.

Cronstedt, emottogs tillsynen deröfver, af Öfver-Intendenten Baron *Adelcrantz*, och utstakades tillika, för Directeurerne af Mechaniken, Kammarherren *Poshem*, *Sohlberg*, samt Capitain *Mechanicus Knutberg*, visse gjöromål dervid, till ändamålets befrämjande; enligt K. br. d. 29 Jun. 1756 *).

Öfver de i Modell-Kammaren befintliga Maskiner och Modeller, utkom från trycket, ett fullständigt Inventarium 1779, in 8:o; och förtjenar denna iurättning, äfven af utlåningar och främmande att närmare kännas.

X.

BOKTRYCKERIER I STOCKHOLM.

Den förste Boktryckare i Stockholm och hela Riket, var *Johan Snell*. Om han af Erke-Biskopen *Jacobus Ulphonis*, eller af Riks-Föreståndaren *Sten Sture*, blifvit ifrån Tyskland 1481 införfkrefven; eller om han af eget råd, hit ankommit, att idka sin konst; derom äger man ingen säker underrättelse **). Den första bok, som man vet i Sverige vara tryckt, har denna titel: *Dyalogus Creaturarum Moralizatus: Impressus Stockholmiæ a Johanne Snell, Artis Impressorie Magistro. Anno 1483, 4:o*, utan Auctors namn. Den var förut tryckt 1481 i *Cöln*, in folio, af *Conrad de Hombroch*. Denne, en ibland de raraste böcker, har *Gustaf Benzelsfierna* sett uti *Arnae*

*) Sandels tal i Vett. Ac. 1771.

**) Boktryckeri-konsten uppfunnen på 1440-talet, inkom i Sverige, redan omkring 1483, och vann der af *Sten Sture* beskydd, på en tid, utmärkt af mörker och vantro. Det är märkeligt, att upplysningens väld, skulle grundläggas i ett så fördomsfullt tidevarf. (*Sten Stures* äreminne af G. v. Schantz, Stockh. 1800, 8:o, p. 25.

Arnae Magnae Bibliothek i Köpenhamn. (O. O. Celsii & Er. Bröttlings *Quinque Dec. Librorum* Sec. XV. impressorum, quos possidet Bib. Upsl. Upsaliae 1743, 8:o, p. 35). År 1495 nämnes en *Johan Fabri*, som tryckt: *Breviarium Strenguensse*, och sedan *Breviarium Upsalense* 1496. Han skall sistnämde år blifvit död, då hans enka, tryckeriet fortsatt. Ifrån den tiden hafva på tryckte böcker i Sverige, sällan någon Boktryckares namn blifvit utfatt, förr än 1549—1592, då en *Amundus Laurentii*, ibland flere böcker, äfven låtit utgå, nya Testamentet *).

Heliga Lekama Gille hade på Själagårds-gatan i Stockholm, ett Hospital, som vid reformationen flyttades, till Gråbrödra-Klostret, då huset tillföll Konungen, som der inrättade ett Boktryckeri **). Konung *Gustaf I:s* original-bref af d. 10 Juli 1537, som i Stadens Politie-Collegio förvaras; innehåller att tryckeriet, som var upptaget i Riket, för det meniga bästa, skulle blifva ständande i Själagården.

På 16 århundradet hafva följande Boktryckare, idkat sin konst i Stockholm: en *Georg Richolf*, som tryckt en Svensk Bibel 1541, in folio, den *Laurent. Petri* öfversatt ***). En *Tornbern Tideman*, som upplagt Liturgien, in folio, 1576, och *Laurent. Petri* Cateches in 8:o; *Anders Tor-*

Q 2

stani,

*) Stiernmans tal om Vettensks. tillstånd i Sverige 1758. Lengrens berättelse om Boktryckerierne, St. 1740, 4:o. J. O. Alnander, *Hitt. Typogr. in Svecia*, Upsl. 1722, 8:o. Die heilsahmen Absichten der Buchdruckerkunst in Schweden, von Joh. Erichsön, Stockh. 1740, 4:o.

**) Vitt. A. nya Handl. V. 2, p. 253.

***) Dalin, S. R. H. III. Del. p. 355. Jubel-Rede, zum andencken der vor 200 jahre zu allererst gedruckter Schwedischen Bibel, 1741, von Christ. Hamel. Stockh. 4:o.

flani, som 1578 tryckt *Benedicti Olai* Läkarebok; samt *And. Guttervitz*, som 1610 skall afslidit, hvar efter Boktryckeriet, blifvit någon tid af enkan fortfatt, och sedan förlänt till Academien i *Upsala*.

I påföljande tidehvarf, äro härnäst uppräknade Boktryckare i Stockholm bekante.

1. En *Christopher Reusner*, som hitflyttat ifrån *Rostock* 1608, och lefvat till 1640.

2. *Olaus Olai Helsing*, som 1621, på Biskopen Doct. *Rudbecks* förantaltande, med *K. Gustaf Adolphi* tillstånd, flyttade sitt tryckeri till *Westerås*, och afled derstädes 1628.

3. *Olaus Eneus*, som 1622 flyttade från Stockholm, och blef den förste Boktryckare i *Strengnås*.

4. *Pett. von Selou*, blef af *K. Gustaf Adolph* kallad från Tyskland, efter han med Orientaliske stilar, var väl försedd. En annan underrättelse om denna *von Seion*, lämnar *K. Gustaf Adolphs* fullmagt för en Rysk Boktryckare, som derutinnan kallas *Peter von Solown*, daterad Stockh. d. 14 Apr. 1625. Efter Gud hade beskårat *K. Ryska* Underlåter, och Han gerna ville beflita Sig, att de måtte komma, till den Christeliga trons rätta kännedom; samt låtit försärdiga några Ryska stilar, till att dermed trycka böcker, på Ryska tungomålet; så hade *K.* till befrämjande deraf, antagit *Pet. von Solown* skriftgjutare, för en Rysk Boktryckare, och tillsagt honom 60 tr Spannemål, med flere förmåner, jämte 100 Svenska dr i flyttningshjälp från Tyskland. Denna fullmagt finnes efter originalet tryckt i *Sv. Mercurius*, för Aug. månad 1757 p. 178. *Erich Schroderus* Translator, sambroder med *R. R. Joh. Skytte*, fick 1630 *K. Gust. Adolphs* Privilegier, att i Stockh. inrätta ett eget tryckeri, det han till sin död fyfvelsfatte, med sina egna arbeten. (*Gezelii Lex.*)

5. *Johan Jansson* eller *Janssonius*, en bokförrare från *Amsterdam*, som till tryckeris anläggande, fick Dr. *Christinas* Privilegier. Han inrättade ock boklädor tillika med *C. Eusebius Talitzk* ifrån *Jena*; förmodeligen de förste i Stockholm och *Upsala*.

6. *Henr. Keyser*, har af *K. Gustaf Adolph*, under hvilken han gjort krigstjenst, fått ett tryckeri, som blifvit tagit i *Lisland*, och han förestått till 1663 *).

7. *Hew. Keyser*, Sonen, var vid Fadrens död, mycket ung. Tryckeriet drefs fördenskull, af *Lor. Hansson Vall*, Factor, till *Keyser* kunde det sjelf emottaga och förestå; hvarest han ock blef *Academie* Boktryckare i *Upsala*. Han blef död 1699. Detta har varit ett mycket berömt tryckeri, och kan som ett bevis, af der nyttjade ganska vackra slilar, nämnas den år 1703 derifrån utkomne, *Svenske Bibel*, in folio. *Joh. Ernst Balduin*, var då Factor derstädes.

8. *Henric Keyser*, Sonsonen, hade af sin Fader, fått till skänks, hans tryckeri i *Upsala*; der han var Boktryckare i 6 år; men 1701 transporterade han det till Stockholm, att sammanfogas med det stora *Keyserska* tryckeriet, hvilket dock ej skedde. Han afled 1711, och *Verner* köpte tryckeriet.

9. *Joh. Georg Eberdt* 1672—1687. Efter hans död förestod *Lorents Vall* tryckeriet, som

Q 3

Fa-

*) Han utgaf 1650, in 4:o, en af honom sjelf i koppar stucken *Vapen-bok* öfver *Svenske Adelsmän*, vid pass 300 till antalet. Ehuru detta verk är både ofullständigt och felacktigt, är det dock mycket rart, efter *Keyser* i någon påkommen ifver, sjelf uppränt de mästa exemplar och låtit uppsmälta plåtarna. (*Geszelius* l. c. II. D. p. 26).

Factor, och upprättade sedan eget tryckeri, af styllar, som han emottagit, i ställe för lön, der han varit Factor.

10. *Joh. Billingsley*; 1688, ärfde *Eberdts* tryckeri. Han kom sedan till *Strengnäs*, och afled 1698.

11. *Georg Gottl. Buchardi*, Bokförare, upprättade ett skönt tryckeri 1692, som han med allmänt läsförd, intill 1708 fortfatte; då han genom tillstötte olyckor, nödgades det samma försälja, dels till *Verner*, dels till *Julius Georg Matthiae*. Han var en *Elzevir*, ibland Svenske Boktryckare.

12. *Nathan. Goldenau* fick Konungens tillstånd, att drifva ett tryckeri som han ärfte, genom Factorer; ehuru han sjelf, icke lärt Boktryckeri-konsten,

Uti det nyss förflutne secelet hafva utom den redan nämde *Henr. Keyser*, följande Boktryckare varit i Stockholm:

1. *Mich. Laurelius*, hade *Billingsleys* tryckeri. Efter hans död 1700, blef *Anders Björkman* ägare deraf, och förde tryckeriet, först till *Abo*; men vid *Rysslarnes* annalkande 1713, åter till Stockholm. På 1740-talet, var *Petter Jöranson Nyström* ägare af samma tryckeri, som af honom länge innehades.

2. *Johan Christopher Merckel* (1705) afled 1730; han hade samt tryckeriet i Stockholm, ett i *Abo*, hvilka bägge, hans enka, länge efter honom bestridde.

3. *Aron Holm* (1714), den äldre *Keyser*s Stjuffon, hade varit Auditor; men lärde sedan Boktryckeri-konsten, och förestod redan 1714 Boktryckeriet som Factor. Efter öfvergången vådeld, på *Södermalm* 1724, såldes hvad deraf blifvit råddat, till Bokbindaren *Schneidler* och flere.

4. *Jacob Wilde*, Historiographus Regni, anlade ett Boktryckeri 1722. *Joh. Gottl. Schneider* fö-

förestod det samma, som Factor. Sveriges R. Lag, gillad och antagen 1734, trycktes först på detta tryckeri 1736, af *Hartvig Gercken*, som det då förestod.

5. *Joh. Gottl. Schneider* upprättade ett eget tryckeri 1730, som han låt komma ifrån *Lübeck*, och med framgång skötte till sin död 1738.

6. *Lorents Ludv. Grefing* blef 1739, medelst ingången åkta förening, med förenämde *Schneiders* enka, ägare till tryckeriet. Genom testamente kom detta tryckeri, efter *Grefings* död, till Secreteraren i Bergs-Collegio, *Henv. Foug*t, som var gift med Direct. *Mommas* dotter. Efter Svärfadrens död, blef *Foug*t, Kongl. Boktryckare; hvarvid hans enka, Fru *Elfa Momma* blef bibehållen, och som det samma ännu bestrider.

7. Bokbindaren *Jacob Schneider*, hade köpt en del af *Aron Holms* tryckeri.

8. Direct. *Lars Salvius*, blef genom gifte ägare af *J. Laur. Horrens* tryckeri. Han var för Svenska litteraturen en nyttig man, i det han icke allenast på eget förslag, tryckte åtskillige nyttige böcker; såsom *Linnés* arbeten, m. fl.; utan ock exporterade de samma, till utbyte emot utländske Auctorerers arbeten; och befrämjade således en förmanlig bokhandel. Han var ock den förste, som i Stockholm inrättade, ett ganska talrikt Län-Bibliothek, som efter hans död, på Auction förfälles.

9. Direct. *Mommas* tryckeri, omnämnes här nedanföre. Det tillföll efter hans död, enligt hans förordnande, Assessoren *Johan Pfeiffer*, och fick sedan namn af *Kgl. Ordens tryckeri*. Härifrån utgifves ännu, det allmänt kände dagbladet: *Dageligt Allehanda*, kalladt.

10. *Carl Joh. Röpke* som 1738 köpte afledne *Gråslers* tryckeri; hvilket var en del af *Aron Holms*,

Holms, som *Gråster* efter 1724 års brand, sig tillhandlat hade.

Med namnet: *Kungeliga Tryckeriet*, förstås, det *exclusiva Privilegium*, ägaren till ett tryckeri innehafver, att utom allt annat, ensamt få trycka och till salu afläta, allt det, som *Sub titulo Majestatis*, utgår: såsom Kgl. Förordningar, Publicationer, Påbud, Circulair-bref, Placater, m. m. Emot en sådan förman, hafver för detta, till K. M:ts och Rikets Cantzlie, det antal exemplar deraf, fritt blifvit aflåmnat, som till Collegier, Landshöfdingar, Befälhafvare, Consistorier, och samtelige Vederbörande, blifvit aflåmnade, till kundgörande och efterlefnad. Då Secreteraren *Fougt* blef Kongl. Boktryckare, gjordes ansökning om någon erfattning för berörde lefverats af förordningar; som då i näder beviljades till 2 öre Kunt för hvarje ark, och sedermera öktes till 4 öre.

Af Kongl. Boktryckare, lär *Amundus Olai* varit den förste, som skall dertill blifvit antagen af K. *Sigismund* 1594. Efter honom kom *Ignatius Meurer*, ifrån *Thüringen*, 1611. Han skall en tid hafva studerat Lagfarenheten i *Gripswald*; men sedan lärt Boktryckeri-konsten; och gifte sig med nyfånade *Amundi Olai* Enka. Han var Kungl. Boktryckare till 1666, då han för sin höga ålder, på begäran erhöit afsked, och dödde 83 år gammal, 1692. Om honom kan anmärkas, att han med egen kostnad upplagdt en Svenskt Biblia in folio, hvilken af Kgl. Regeringen på det högsta recommenderades, till inlöfande af Kyrkorne i Riket, uti K. M:ts tryckte-bref till Biskopar och Super-Intendenter, af d. 26 Sept. 1660.

Georg Hansch hade varit Boktryckare i *Sorö*, i Danmark, och sedan haft tryckeri i *Malmö* och
Lund,

Lund, då han d. 30 Oct. 1666 blef antagen i *Meurers* ställe. Han afled 1668, och hans enka gifte sig med *Niclas Vankif* ifrån Skåne, som 1669 d. 26 Maji blef K. Boktryckare. Han dödde 1689, och enkan dref sedan tryckeriet genom Factorer.

Johan Henric Verner ifrån Lüneburg, som äfven förut varit Factor hos *Vankifs* enka, blef d. 5 Dec. 1705, K. Boktryckare, sedan han genom öfverenskommelse, blifvit ägare af tryckeriet. Han fick en Directeurs-fullmägt 1719, och afled 1734. Enkan förvaltade tryckeriet, genom Factor *Röpke* till 1738.

Petter Momma köpte *Vernerska* tryckeriet 1738, och blef då Kgl. Boktryckare och fick kort derefter Directeurs carracter. Han var född på *Harg* vid *Nyköping*, 1711. Hans förfäder äro kände för anlagde Måsfingsbruk och andre verk der i orten. I Holland hade han lärt Boktryckeri- och äfven Stilgjuteri-konsten; hvilken sednare genom hans förforg och biträde, så vida upparbetades, att år 1740 hos honom trycktes, K. *Carl XII:s* Historia in 8:o, med de första stilar eller så kallade *litrer*, som i Sverige blifvit graverade och gutne. *Math. Holmærus* inrättade här den förste Fabrik, till Boktryckeri-stilars förfärdigande. Efter *Mommas* död blef hans Mäg, som bemålt är, Kgl. Boktryckare.

Här bör och något nämnas om Kgl. *Antiquitets-Archivi* Boktryckeriet.

Då K. *Carl XI* lät inrätta ett *Collegium Antiquitatis* i Upsala 1668, beviljades äfven en särskild Boktryckeri-inrättning, till Collegii behof. Detta kom dock icke till någon verkställighet för än Collegium 1692 blef flyttadt till Stockholm och förändradt till ett *Antiquitets-Archivum*. *Olof Enacus* anlade då 1700 Antiqv. Archivi tryckeri,

som efter hans död 1711, köptes af *Verner Julius Georg Mathiae* blef sistnämde år, Antiqv. Archivi Boktryckare, och efter honom 1717 *Joh. Laur. Horrn*. Hans tryckeri kom sedan till *Salvius*, genom gifte med *Horrns* Enka. Sedan Ant. Archivum undergådt en ny förändring, har ingen särskild Boktryckare under den titeln, varit nödvändig.

De i senare tider och nu varande Boktryckerier i Stockholm, dels köpte eller årfde af förre ägare, dels å nyo anlagde, hafva utom de, som i det föregående redan nämde åro; blifvit bestriddes, förvaltade och fortsatte af *Pett. Jöransson Nyström*; af *Nyström* och *Carl Stolpe* tillsammans; af Kongl. Boktryckarens i Finland *Henr. C. Merckels* Enka; af *Jacob Merckel*, Directeur och Boktryckare i Finland; af *Carl Stolpe*; *Johan Georg Lange*; *Harberg* och *Hesselberg* i bolag, sedermera *Hesselberg* allena; af *Holmerus*; af *Vennberg* och *Anders Jacobson Nordström* tillsammans; sedan af hvardera särskilt, och blef *And. J. Nordström*, genom köp 1790 tillika ägare af *Stolpes* och *Holmeri* Privilegier. På det anlagde Stylgjuteriet i Stockholm erhöll han K. M:ts Privilegium d. 17 Jan. 1782. *Joh. A. Carlbom*, Directeur 1799, år ägare af Finska tryckeriet. *Kumlin*s bestriddes efter hans död, af Controlleuren *C. G. Cronland*, och är nu medelst arrende, öfverlätit åt Magister *G. A. Silverstolpe*. Commissarien *Brodin* ägde och förvaltade någon tid *Holmeri* tryckeri. *And. Zetterberg* är genom köp nu innehafvare af *Hesselberg*ska tryckeriet. Bokhandlaren *Joh. Christ. Holmberg* hafver eget Boktryckeri, och hos honom tillverkas äfven så kalladt turkiskt papper, samt ensergat, af flere slag, till hvarjehanda behof. *Joh. Pehr Lindh*, som nu trycker Vettensk. Academiens Handlin-

dlingar och de årlige Almanachorne, år genom köp ågare af *Vennbergiska* tryckeriet; åfven som *Henrik Andersson Nordström* af det *Stolpiske*; och *Deléen* och *Forsgren* af det *Ekmanssonske*; hvartill kommer det tryckeri som af *And. J. Sylvenius* åges och förvaltas.

Om de i Stocholm nu i gång varande Tolf Boktryckerier, kunde blifva sysslolatte med flere arbeten, till Vettenskapernes befrämjande; till allmän nytta; till utspredande af sanning och ljus; till väckelse af samfundsdygd och kärlek till Fosterlandet; så skulle hundrade-tals Romaner och dylikt kram, icke förråda tidens smak, litteraturens och federnes skick.

På ett *Not-tryckeri* erhöll Kammereraren *Olof Åhlström* Privilegium Exclusivum 178-- hvarifrån åtskillige Musikaliske arbeten utkommit, graverade i tenn eller någon componerad metall. Secreteraren *Fougt*, hade under sin varelse i England, inrättat och fått Privilegium, på ett not-tryckeri, med stylar; hvilket han vid afresan derifrån förfälde.

Kongl. Nummer-Lotteriet hafver ock ett tryckeri för eget behof; hvarifrån Almanachor blifvit utgifne, med underrättelser, om de utfatte dragningar af Lotteriet, m. m.

Under K. Cantzlie-Collegii Öfverinseende och styrelse, hafver Boktryckeri-Societeten hört, till handhafvande af Boktryckeri-Reglementet af d. 12 Aug. 1752 och flere författningar, som i synnerhet angå Societeten; såsom Privilegier på Böckers tryckande och upplåggande, m. m. rörande Boktryckeri-iddkares skyldigheter och rättigheter. Hvad åter vidkommer missbruk eller brott emot Tryckfrihets-Förordningen och Förklaringarne deröfver; så hafver behörig Domstol, dermed all laglig befattning.

Enligt K. kundgörelsen af d. 17 Febr. 1801; angående Cantzli-Collegii upplösning, tillkommer nu mera Hof-Cantzleren, Öfverinseendet öfver Boktryckerierne i Riket.

Genom äldre Författningar af år 1661, 1663 och 1684, äro Boktryckerierne ålagde, att först till Kgl. Riks-Archivum och K. Bibliotheket, aflemna tvänne exemplar, af allt hvad der tryckes; hvilket i ett sednare Påbud af d. 11 Jul. 1694, öktes med 4 exemplar, till Academie-Bibliothekerne, i Upsala, Pernau, Åbo och Lund! Detta förordnande är sedermera förnyat, d. 16 Febr. 1707, d. 24 Jan. 1724 och d. 11 Jun. 1735, genom Cantzli-Collegii varning, till Boktryckare, att det samma noga efterlefva och i ackttaga. Angående exemplarens aflämnande till Archivum; så är derutinnan den ändring gjord, att det Exemplar som tillkommer K. Bibliotheket, bör derstädes directe aflämnas; äfven som ett Exemplar af Medicinska böcker, till Collegii Medici Bibliothek.

Här må ock sluteligen nämnas någre allmänne, äldre tryckte författningar som med Litteraturen och Boktryckerierne äga en nära gemenskap, såsom:

K. M:ts Påbud, om den gamle Tryckeri-Tunnan, huru den årlig skall utgå af alla Kyrkio-Herbergen och Sochner i Riket, till Collegii Antiquitatum underhåll och nyttige böckers tryckande. Kungsohr d. 20 Jan. 1682; så ock K. M:ts Förklaring öfver någre befvår, som emot bemålte tunna inkompe voro. Stockholm d. 14 Jun. 1682. Hvarjämte bifogas tvänne Förordningar om Tryckeri-Tunnan, af d. 19 Apr. och d. 30 Maji 1681, samt af K. *Gustaf Adolphs* Resolution för M. *Erich Schrodero*, om Tryckeri-Tunnans utgående af alla Annexer i Våster-Göthand, näst efter Vinlåden. Dat. i Febr. 1630.

K. M:s

K. M:s stadga och förordning om alla ny-skrefne värkz Censurerande i Riket, så vid Academie och Skolar, som andre orter, innan de tryckte varda, m. m. Stockh. d. 5 Julii 1684.

K. M:s förbud angående Riksdags-Beslutets, K. Stadgars, Recessers, Placaters och mera sliks uppläggande, samt tryck- och eftertryckiande. Stockholm d. 20 Apr. 1687.

K. M:s förbud angående Psalm- och andre Gudelige och Andelige böckers aftryckande; utan förutgångit Censurerande, m. m. Stockh. d. 30 Sept. 1691.

K. Cantzlie-Collegii åtvarning, till hämmande af inritade missbruk, af kåtteriska och andra skadeliga Böckers uppläggande, införande eller försäljande. Stockh. d. 10 Jul. 1706.

K. Cantzlie-Collegii förordn. att ingen Boktryckare här i Riket, må understå sig till att aftrycka någon Almanach, som icke är af vederbörande behörigen öfversedd och gillad. Stockh. d. 19 Mart. 1707.

II. CAPITLET.

I.

STOCKHOLMS STOR-SKOLA.

Stockholms Stor-Skola *) är bevisligen nästan lika gammal med Staden, och just derigenom skild till första inrättningen, från alla andra de äldste Skolar i Riket; så att hon icke som de, varit någon Kloster- eller

*) *Stor-Skola* gemenligen kallad i anseende till de mindre, som äro flere än Kyrkorne i Stockholm. Sex Skolar äro i Stockholm med Rectore och Collegis hvardera försedd, och desutom Barna-Skolor, vid Fransyska, Kungsholmen, Danviks- och Barnhus-Kyrkorne. Rhyzelii Bisk. Chronika 1752, p. 91, 92.

K. M:s stadga och förordning om alla ny-skrefne värkz Censurerande i Riket, så vid Academie och Skolar, som andre orter, innan de tryckte varda, m. m. Stockh. d. 5 Julii 1684.

K. M:s förbud angående Riksdags-Beslutets, K. Stadgars, Recessers, Placaters och mera sliks uppläggande, samt tryck- och eftertryckiande. Stockholm d. 20 Apr. 1687.

K. M:s förbud angående Psalm- och andre Gudelige och Andelige böckers aftryckande; utan förutgångit Censurerande, m. m. Stockh. d. 30 Sept. 1691.

K. Cantzlie-Collegii åtvarning, till hämmande af inritade missbruk, af kåtteriska och andra skadeliga Böckers uppläggande, införande eller försäljande. Stockh. d. 10 Jul. 1706.

K. Cantzlie-Collegii förordn. att ingen Boktryckare här i Riket, må understå sig till att aftrycka någon Almanach, som icke är af vederbörande behörigen öfversedd och gillad. Stockh. d. 19 Mart. 1707.

II. CAPITLET.

I.

STOCKHOLMS STOR-SKOLA.

Stockholms Stor-Skola *) är bevisligen nästan lika gammal med Staden, och just derigenom skild till första inrättningen, från alla andra de äldste Skolar i Riket; så att hon icke som de, varit någon Kloster- eller

*) *Stor-Skola* gemenligen kallad i anseende till de mindre, som äro flere än Kyrkorne i Stockholm. Sex Skolar äro i Stockholm med Rectore och Collegis hvardera försedd, och desutom Barna-Skolor, vid Fransyska, Kungsholmen, Danviks- och Barnhus-Kyrkorne. Rhyzelii Bisk. Chronika 1752, p. 91, 92.

eller Dom-Skola, utan blifvit ifrån början inrättad och underhållen af Staden, som då än icke ågde, hvarken Kloster eller Dom-Kyrka, och sedan alltid stått under Kyrkoherrens och Magistratens styrelse. När derföre Erke-Biskopen *Johannes Ferechini* ville tillvålla sig rättighet, att tillfatta Rector i denna Skola, vände sig Kyrkoherren, Magistraten och Borgerskapet i Stockholm med klagomål deröfvet till Päfven *Martin V.* hvilken medelst en Bulla d. 16 Junii 1419 *), stadfäste de klagandes urgamla rättigheter, och förbjöd, vid Apostlarnes *Petri* och *Pauli*, samt sin onåd, Erke-Biskopen och alla andra, att deruti göra Staden minsta intrång.

Skolstugan läg då på Norra sidan om Kyrkan och nära derintill. I detta stånd blef Skolan oqvald, allt intill Reformationen; och som hon berodde hvarken af något Kloster eller af Kyrkan, undergick hon icke allenast, ingen rubbning vid då förefallande indragningar; utan tvärt om hade deraf en ganska betydande förmån och förbättring. Ty då den store *Gustaf Ericsson* år 1529, förordnade att Skolemästaren skulle, jämte undervisningen i Skolan, biträda Kyrkherren, såsom Predikare eller Under-Pastor uti Åmbets-syflorne vid församlingen; lade Han tillika under Skolan och Praebekaren nio särskilda stenbus och några trågårdar i Staden, hvilka Honom tillfallit ifrån de ödelaigde Klostren och Praebenderna vid Kyrkan, och som alla i det Kgl. gåfvobrefvet särskildt uppräknas. Dessa hus lämnades Staden till evärdelig egendom, med det uttryckeliga vilkor, att all afskafning deraf skulle användas till Skolmästarens lönande, till des Konungen kunde än vidare vara förtäukt om hans uppehälle; som ock sedan verkstältes, då han ifrån år 1555 årligen fick uppbära 96 tunnor spanne-

*) M. Celse Bullarium. Holm. 1782, 4:o, p. 171.

mål af Kronans behållne Kyrko-fionde i Olands Hårad *).

Staden som allt ifrån början sjelf underhållit sin Skola och lönat des Lärare, fick nu genom denna Kgl. skänk, dertill ett anseeligt understöd; och år donationen af förberörde hus, m. m. grunden till de löner Skolstaten af Stadens Cassa uppburit, ånda till medlet af förra århundradet **); och af hvilka nu ej mera år kvar, än de få kallade Chorgångs-penningar, och hvilka, ehuru af K. *Gustaf Adolph* och Hans Efterträdare Skolstaten förbehållne, nu utgöra en obetydelig och ringa inkomst.

Ännu var sjelfva Skolhuset inne i Staden; men sedan Hospitalet 1551 förlades till *Danviken*, lærer Stadens Skola blifvit flyttad, till de tomma Kloster-husen på Riddarholmen; åtminstone finnes hon der under de följande Regeringarne och alle till 1621, då K. *Gustaf Adolph* genom öppet gåfvo-bref af d. 24 Jun. skänkte Staden samma Kloster-hus till evärdelig egendom, med vilkor, att Staden skulle i dessa hus, som skulle till Caserner inrättas, hålla Soldaterne med ljus och ved, samt förse Skolan med ett annat hus; men denna Casern-inrättning gick aldrig i verkställighet; utan Staden fick behålla den Kgl. gåfvan och erhöll derpå Konungens ytterligare stadfästelse på underd. anhållan, genom K:s Hof-Predikant och tillförordnade Biskopen i Linköping, Doct. *Johan Bothvidi*. Gifven Franckfurt am Main d. 22 Febr. 1632.

Då

*) Murberg i Witt. Ac. nya Handl. I. Del. p. 254. Hitt. om denna Skola införd i St. Posten d. 11 Jan. 1798.

***) Uti Stadens räkensk. 1550, i K. Kammar-Archivo, finnes Skolmästarens halfva års kost:igr upptagne till 39 mark, och årslönen till 123 mark.

Då Drottning *Christina* sedermera anlade i Stockholm ett *Gymnasium*, i förbindelse med Stadens gamla Skola, inrättades för båda dessa läroverk de öfrige Klosterhusen, som härtills stått o-nyttjade; och när samma *Gymnasium* några och 20 år derefter, flyttades till *Gesle*, fingo Hörarne i Skolan der fria boningsrum *); men strax derefter, (d. 23 Maji 1666) begårde R. R. och General-Gouvern. i Estland, *Bengt Horn*, att mot sitt hus i Staden, få tillbyta sig af Magistraten Stadens Skolhus på Riddarholmen, och skaffade dertill förmyndare-Regeringens bifall och tillstyrkande 1666, (d. 9 Aug.); hvarpå bytet för sig gick d. 5 Oct. samma år: och har Hans Excellence, som enligt Regeringens utlåtande, ville till Stadens prydnad, bygga sig ett Palats, sedan uppfört det hus, som nu tillhör R. St. Riksgålds-Contoir. Magistraten fick deremot af Herr R. R. jämte en mellangift af 4000 R:dr Specie, det hus som han i börd köpt efter någon af *Bielkiska* familjen **), och som är den i Catholska tiden bekante *Själagården*, hvaraf *Själagårdsgatan* ännu förvarar äminnelsen; som vid Reformationen tillföll Kronan, och hvaruti K. *Gustaf I.* anlade det första ordentliga *Pränt-* eller *Boktryckeri* i Stockholm, och som ändteligen sedan, man vet ej på hvilket sätt, kommit i enskild ägo. I detta hus, det än i dag varande Skolhuset, inreddes då för Skolan och Skolstaten de fleste af de rum, som allt härtills varit nyttjade. Att
nu

*) Under den tiden *Gymnasium* var med Skolan tillsammans, skall 1661 antalet af Lärjungar stigit till 228 st. I senare åren eller 1797 och 1798, steg det till 100 à 120.

**) Herr Nils Bielke till Saltstad sålde gamla *Själagården* till K. Musicant Pett. Verdieu, för 5600 D. Småt, d. 3 Apr. 1666.

nu varande *Nordströmske* huset fordom utgjorde andra hälften af Sjalagården, synes flera omständigheter fullleligen intyga; men om det blifvit ifrån Skolhuset skildt och afyttradt förr eller efter afvannämde byte, kan för bristande upplysning af handlingarne icke sägas *).

Till föregående berättelse kan ännu läggas: att Konung *Gustaf I.* år 1531 anförtrorde Mäster *Olaus Petri*, Sitt och Rikets Sigill, och 1532, Stockholms Stads Skolas Sigill, sedan *Anders Torshilsen* var död; hvarvid han på Skolbetjenternes undervisande, skulle hafva ett noga inseende; släpandes ingen från Skolan, som icke i den Evangeliska läran var väl grundad **).

Abrahamus Andreae Angermannus var Rector vid Stockholms Stor-Skola, och i hère afseenden en så märkelig man, att hans öden här böra korteligen omnämnas. Hans ständaktighet i Evangeliska Läran, beredde hans förföljelse af K. *Johan* och Liturgiens anhängare. Han bestridde den nya Messiebokens antagande med mycken ifver, och blef således från Rectoratet flyttad, till Kyrkoherde-legänheten i Öregrund, dock med bibehållande af Rectors-lönen; men som hans nit härmed icke kunde nedtyftas; och mot hans välfärd stämplades; nödgades han först fly till Åland och sedan vidare till Tyskland, der han uppehöll sig i 13 år. Ändteligen efter K. *Johans* död återkommen till Riket, blef han i Upsala möte 1593 enhälligen vald till Erke-Biskop. Men då han sedermera kastade sig till K. *Sigismunds* partie; underhöll med Honom en mistänkt brefvexling; lät påbjuda en tackfågelse-dag, för *Sigismunds* vundne legrar, och visste mycken otacksamhet emot Hertig *Carl*, som

4. Bandet.

R

hedrat

*) Här slutar berätt. i Stockh. Post. N:o 8.

**) Hallmans Olai Petri Lefverne, 4:o, p. 60, 61.

hedrat honom med sitt förtroende; blef han 1599 inför R. Ständer, jämväl af sitt eget stånd, dömd ifrån Ämbetet och infatt på *Gripsholms* Slott, der han i mycken uselhet afled 1607 *).

Med Skolarne och Gymnasium berättade Öfverståth. Baron *Rosenhane*, 1663 vara så beskaffat; att i Staden vore en Svensk och en Tysk Barna-Skola och på Malmarne en vid hvar Kyrka; hvarvid in alles 11 Docentes och omkring 357 Barn blefvo underhållne.

Efter Scholae-Staten 1652, uppfördes vid Stockhs trivial-Schola 1 Rector med 120, Conrector med 70 och Apologista med 30 t:r Spannemål; men Consistorium förmålte uti underd. skr. af d. 24 Sept. 1690, att nödvändigheten fordrat att vid Trivial-Scholan antaga 3 Collegas; anhållandes om underhåll för dem och flere Scholae-Betjente, som saknade nödig utkomst.

Staten vid Stor-Skolan, lår för det närvarande bestå: af 1 Rector, 1 Conrector, 3 Colleger, 1 Apologist och 1 Cantor, hvilka 3:ne Colleger njuta af Bibel-trycks Sp:l 40, 30 och 25, samt Cantor 20 t:r Sp:l.

En Magister *Faches* hade fått tillstånd att hålla en enkelt Skola, och på gjord hemställan, af Öfverståthållaren Gr. *Christoph. Gyllenstierna* 1689, om icke *Faches* i Staden måtte få fortfara med sin Skol-inrättning, och till Skol-Betjenternes underhåll få uppåra frivilliga understöd; lämnade K. nådigt bifall, d. 17 Octob. nylsnämde år **).

Stor-Skolans hus hade länge fordrat en nödig förbättring, och ett Staden, mera hedrande utseende; hvartill ock R. Rådet Öfverståth. Bar. *Sparre* redan i början af 1770-talet, befallt tillräckelige medel

*) Spegel och Rhyzelius l. cit.

***) Öfverståth. Ämb. Handlingar i K. Riks-Archivo.

medel anslås; men denna reparation blef dock först beslutet att företagas, i slutet af år 1797.

II.

TYSKA SKOLAN.

År 1612 gaf K. *Gustaf Adolph* Tyska Församlingen tillstånd och Privilegier till en Skolas inrättande, med tilläggning att inga flere Tyska Skolar, skulle i Stockholm få inrättas. Ifrån 1574 hafver väl Församlingen hållit Lässemästare, och Praeceptorer för ungdomen; men sedan denna inrättning blifvit privilegerad, hafva 3:ne ordentliga Lärare 1616 blifvit antagne. Detta Låro-hus räknar sin vidare tillväxt och utvidgande, ifrån framledne Pastoren och Skol-Inspect. *M. Gerdes*, som gaf det sin första Rector, *Johan Herbinus* 1667; i hans ställe kom en *Joh. Colerus* 1668, som efterträdde 1671 af en *Uppendorff*. År 1678 blef Mag. *Joh. Jac. Facher* Rector, till 1683; varandes de senare åren tillika K. Bibliothekarius och blef sedermera Rector, vid det i Stockholm varande Gymnasium Illustre *). I hvad värde och anseende Skolan varit, vid början af 18 århundradet, inhämtas af Tyska Församlingens Föreståndares hos K. *Carl XII.* gjorde anhållan 1717, om Privilegiernes stadfästelse, hvarest säges: att Tyska Skolan är den endaste i hela Staden; som med ett Gymnasio någorlunda kan förliknas, hvarifrån många Studerande, immediate, med nytta och heder kunnat fåndas till Academierna.

Hvarest Skolan varit af ålder är icke bekant; troligt förekommer dock, att *Arnold Grothusen* till Långebro, K. *Sigismunds* Praeceptor, som mycket

*) Stockh. Lärda Tidn. 1776, p. 271.

gynnat Tyfka Förfamlingen, dertill upplåtit sitt hus vid Svartbrödra Gilleflugan, som dertill sedan blifvit skänkt 1577. — Sedan *Grothufens* egendom omkring 1603 återkallades under Kronan, och blef Håf-Cancelleren *Nils Chesnecopherus* förlånt, hyrdes detta hus af Förfamlingen; men köptes omfider 1611. Det blef af *Joh. Messenius* återvunnit, som var gift med *Lucia Grothusen*, och åter efter hans fall, kom det först till Vinhandlaren *Hans Meijer*, och sedan åter till Förfamlingens disposition, som inrättade 1626 detta hus, till Lärarnes mera bekvämlighet. Denna Skol-inrättning blef sedermera utvidgad genom inköp af Borgaren *Isac Fagetts* hus och tomt för 2500 R:dr, hvarå fasta erhöles 1663. Skolhuset reparerades 1670, som versen öfver porten intygar:

dVM SCHoLa teVtonlCI CoetVs eXstVCTa
VigesCIt,

eXsVrget stVdHs gLorla IVsta pills.

Vidare hafver Skolhuset, tid efter annan blifvit förbättradt, och utrymmet dels genom nya tomters inköp 1744 tillökt, dels ytterligare, genom *Fuhrmanske* Testamentet 44,000 D:r K:mt, år 1776 å nyo byggdt och i det goda stånd fatt, att ingen Skola i Stockholm kan med denna jämföras. Vid Inaugurationen af det nya Skolhuset eller tillbyggnaden dervid, höll Doct. *Joh. Ad. Schinnejer*, Tyfka Förfamlingens då varande Pastor, ett ypperligt tal: *huru Försynen vakar öfver Uppfostrings-Verket* *). Såsom bevis deraf säger han på ett ställe: om *Strängnäs* med sin Skola ej varit till i Sverige, hade Riket förblifvit i sitt Barbari. — Af sjelfva Munkarne hafva Skolarne och Vettenskaperne, dragit märkeliga fördelar. Huru många vig-

tiga

*) Tryckt i Leipzig 1777, 4:o. Recenserat i Gjörwells allm. Bibliot, 1777, 4 Del. p. 115.

tiga afskrifter, af de dyrbaraste verk, hafva icke genom de upprättade Klofren, blifvit förvarade; och utom dem skulle barbariet blifvit långt större, m. m.

Häf-Källarmästaren *Fuhrman* förordnade ock på sitt lista, att rântan af hans midt i Staden belågne hus, skulle användas till 12 ynglingars underhåll i Skolan; utom flere stipendier, som denna Skol-ungdom åtnjuter.

En Skol-ordning, blef af Pastor *Rottlöben* 1627 författad, 1635 antagen, 1704 lämpad efter allmänne Skol-författningarne, och 1773 ytterligare förbättrad. I denna Skola, bestående af 5 Classer, hålles årligen 2:ne examina, och ungdomen uppmuntras genom belöningar, som för flit och framsteg utdelas. En närmare underrättelse kan härom tillförläpeligast inhämtas; tillika med en förteckning på Skol-Betjeningen, af *Lüdekes* Academiska afhandling om Tyska Kyrkan. Lärjungarnes antal var 1775 öfver 100; och Läro-metoden vid denna inrättning, har äfven i de senare åren, under en *Lüdekes* och *Schinmejers* styrelse och infående, blifvit mycket förbättrad *).

Rektor njuter årligen 200 R:dr Banco, Conrector 100, och Subrektor 75 R:dr, af Kyrkans medel; en Bokhållare 38 R:dr i R:gds, samt Moderator, blott fria husrum.

III.

S. CLARAE OCH S. OLOFS SKOLA.

1. §.

Vid *Clarae* Församlings tilltagade och ungdomens tillväxt, var Kyrkoherden *Hannmarinus*, omfånkt,

R 3

att

* Se härom Pastor *Lüdekes* nachricht von der gegenwärtig Erneuerten Verfassung des Stockholmschen Lycei &c. Stockh. 1773, 8:0.

att få en Barnaskola inrättad, till ungdomens tukt och undervisning i Christendomen. Han föredrog detta angelägna ärendet i Kyrko-Rådet, i Erkebiskopens Doct. *Lenaei* närvaro, d. 1 Mart. 1649; föreställandes huru församlingen ändå, måste Contribuera, till Lärarnes underhåll i Stor-Skolan.

Uppå ett hårom träffat enhälligt beslut, inköptes till Skola, för Kyrkans medel, aldräförst, en liten gård vid Kyrkan, och kundgjordes Församlingen derom, samt om barnens anteknande till Skolegång. En *Ericus Storm*, antogs till förste Skolemästare, vid denna inrättning; men som tilloppet af ungdom var större, än att alla finge rum, i berörde lilla hus; upplåt Kyrkoherden dertill, Pastors hus, det han icke sjelf bebodde.

På underdånig ansökning derom, låt Dr. *Christina*, d. 28 Junii 1649 utfärda, Dets färdeles nådiga Privilegium, för denna Barnaskola; innehållande: att njuta all den rättighet, i ett och annat bestående, som Trivial-skolan inne i Staden, för detta, af *Clarae* Församling njutit och uppburit; få att Församlingen på intet sätt vidare, hade med Trivial-skolan, att beställa; att vara inbegrepen, under Skol-ordningen, med allt hvad den innehåller och medgifver; att vara under Kyrkoherdens och Kyrko-Rådets inspection; att med Erke-Biskopens minne, antaga Lärare, samt derom få förordna, som med ändamålet öfverensstämmer; att inga pojkar utom dem, som höra till Skolan, tillåtas gå Ofstiatim, eller sjungande och läsande, besöka Församlingen: hvarvid icke en hop visor, till förargelse måtte brukas; utan vackra andeliga Psalmer, m. m.

Efter detta Privilegii erhållande, gjordes vackra sammanskotter, till en Skolhus-byggnad af sten, som tillika vore tillräckelig, för Skolmästaren till

vånings-

våningsrum. Platsen dertill valdes på Kyrkogården, der Skolan ännu är; och blef färdig 1655; hvarest till *Hammarins* förtjente minne, på Östra sidan, uti en inmurad sten, lästes:

Cum Privilegio S. R. M.

Mediante quorundam

Piorum Liberalitate.

Hanc Scholam Aedificari curavit

M. Samuel Bened. Hammarinus

Hujus Ecclesiae Pastor.

A:o MDCLV.

En Paedagogus var väl på Västra malmen, eller i S. Clarae Församling, med 20 T:r Spannemål, i årlig lön, uppförd, på 1652 års Skole-Stat, för Stockholm; men uti skr. till K. M. af d. 24 Sept. 1690, anmålte Stockholms Stads Consistorium, att ungdomens tilltagande myckenhet, som betarfsvade undervisning; hade fordrat, att vid *Clarae* Skola, utom Stat, tillförordna 3 Collegas och en Cantor; anhållandes för Guds och Rikets välfärds skull, om underhåll, för den; så väl vid *Clarae*; som flere Skolars i Stockholm tillökta Skole-betjening.

Efter Kyrkoherden *Hammarins* fränfälle 1663, hade efterträdande Pastores, *Brask*, *Terferus*, *Bergius*, m. fl. all nitisk vård om Skole-verket; som ock 1696, blef af K. M. understödt, med någon Spannemåls-tillökning.

På nya Staten har nu första Collega 25, den andre 20 och den tredie 15 Tunnor Spannemål, samt Cantor 15 Tunnor. Rector njuter enligt Drottning *Christinas* Donation 1652, på gamla Staten 20 Tunnor.

Private Skolar och enskilte Praeceptorer, minskade omsider ungdomens antal, då blott

fattige Föräldrar, fände sina barn till Skolan, att undervisas *).

Efter branden 1751 blef åter Skole-huset upp-rättadt och i stånd fatt, som de i muren, infatte flentastor, utvifa.

Uti öfre våningen af Skolan, inrättades en Öfver-Skola eller *Collegium Claraemontanum* 1669, hvarom mera här nedanföre **).

Skolan har haft berömmelige män till Lärare. Så länge Skolan hölls, i den lilla gården vid Kyrkan, före 1649, var Skolemästaren ensam; men f. ä. d. 9 Maji, förordnades Cantor *Elias Georgii*, till Collega, och sedermera hafver Lärarnes antal, blifvit så förökt, att Skolan indeltes i 4 Classer. Skole-piltarnes antal hafver föllan varit större, än 120, eller under 60. Genom Kyrko-Rådets för-jörg, äro samtelige Skole-Betjente, med nödige hus-rum försedde.

2. §.

År 1695 förestälte Pastor *Isogæus* nödvändig-heten af en Barna-Skola, vid *S. Olofs* Capell-för-famling, som då hörde till *S. Clarae*, i anseende till den långa vågen, vintertiden, för Skol-ungdomen, till *Clarae* Kyrko-Skola. Förslaget gillades och inrättningen tog sin början, samma år, hvar-till en läglig gård hyrdes.

Omsider för att slippa flytta, ifrån det ena stället till det andra, blef ett Skol-hus af sten uppbyggt, vid Norra Kyrkoporten; som blef färdigt 1707. Till äminnelse af Pastor *Isogæi*, här-vid ädagalagde nitilke bemödande, upplattes en sten, på husets Södra sida, med denna vers:

Sur-

*) *S. Digelii* tal på vers, till firande af Kyrko-Skolans första Jubelst, d. 22 Junii 1749. St. 1749, 8:00

**) *D. Nordbergs* *S. Clarae* minne.

Surgere me vovit Pastor *Simon Ifogæus*.

Quem laudabit gens viva et ventura Nepotum.

A:o D:ni MDCCVII.

En del af Claræ Kyrkas Chorgång lades då till *S. Olofs* Skola; som äfven erhöit ifrån Ladugårdslands Skola, 25 tunnor Spannemål, till en Lärares underhåll.

IV.

COLLEGIUM CLARAEMONTANUM.

År 1669 då Kyrkoherden Doct. *Johannes Terserus*, nyss tillträdt Ämbetet vid Claræ Församling, och Öfverheten kortt förut behogat förordna, att det Collegium eller Gymnasium, som tillsörne varit i Stockholm, skulle flyttas till *Gesle*; så var *Terseri* förslag, att i Stockholm inrätta för hederlige och förnåme mans barn, ett närmare läroställe, der de antingen ifrån ordinatæ Skolarne, eller ifrån privat information, måtte hafva legånhet, att fortsätta sina studier, och blifva skickelige, att med mera nytta resa till Academien. Han gick här om i öfverläggning med Kyrko-Rådet, och förklarade att han derned, såsom ett privat verk, icke pålyftade att besvåra Staten; och hvarvid så liten svårighet gjordes, att man snart önskade, se verkställigheten deraf. Öfræ våningen i Skolhuset, anordnades till denna inrättning; så våll till husrum för Rector, som ock till ett Auditorium med Catheder och bänkar; hvilket allt af Kyrkans medel skulle besörjas. Detta beslut förnyades och faststältes ytterligare 1674 och 1677.

Om den ordning härvid borde i agttagas, och om Lärarnes underhåll, förmåles i *Claræ minne*, ingen vidare underrättelse kunnat erhållas, än att:

1. Ingen skulle intagas i detta Collegium, som icke förut gått igenom disciplinas instrumentales.

2. Att hvar och en som blef intagen, skulle försåkra, att åtminstone blifva kvar ett år.

3. Att Rector vid inskrifningen skulle få 6 d:r K:mt.

4. Att hvar discipel skulle för information betala till sin Praeceptor, kvartaliter 12 d:r K:mt.

5. Till ved och ljus årligen 4 d:r K:mt.

6. När någon blefve flyttad från en nedrigare Class till en främre, skulle discipeln gifva sin tillkommande Praeceptor 1 Carolin.

7. När någon vid årliga examina eller andra tillfällen, ville orera, skulle Rector för sin Censur och intimation, få 6 d:r K:mt; och sammalunda:

8. När någon alldeles tog afsked, skulle Rector för testimonia få 6 d:r K:mt.

Uti *Elingii* och *Malmbergs* tid, som från *Upfala*, blefvo till Lärare hitförskrefne; skall man räknaat disciplarne till 100 st. och deribland åtskillige både Friherrar och Adelsmän, som frekventerat detta Collegium, hvaraf det till en skillnad från andra Skolar, blifvit kalladt *Collegium Claraemontanum*.

Ibland Rectores som förestått denna Öfver-Skola, nämnes en *Vagner*, som sedan blef Pastor i *Jacob*, en *Buscherus*, *Rudin*, *Elingius* och ändteligen Mag. *Olaus Moberg*; under hvilkens tid 1686, dock utan hans förvällande, eller mindre nit och skickelighet, man förmärkte, att inrättningen icke ville bära sig; såsom icke försedd med något Privilegium eller Kongl. Autorisation.

Afvunden och det förfång andra Skolar härigenom troddes lida, torde halva varit orsakerne, till detta verkets ändteliga förfall; ehuru *Isac Kraft* 1693, Collegii sista Rector med all flit sökte att

det

det åter upptaga och för någon tid upprätthålla.
(Se vidare härom Claræ minne).

V.

S. JACOBS SKOLA.

Kyrkoherden *M. Ol. Skough* var den som år 1659 först började med en Skol-inrättning i S:t *Jacob* *); men som Kyrkans inkomster voro otillräckelige, kom på flere år denna inrättning icke till någon stadga.

Efterträdaren *M. Pontinus* hade allt nit osparadt om barna-uppfosfrans förbättring. Då *Jacobs* Kyrkogård redan var så medtagen och trång, att ett Skolhus, der icke kunde uppföras; inköpte Församlingen 1680, en gård på lilla Trägårds-gatan, som till Skola inreddes.

År 1691 hade denna inrättning råkat i lågervall, genom Skolbetjeningens ofkick och förfummelse; vid och strax efter pesttiden 1710, var den både utan Lärare och Lärjungar.

Till Skolgårdens reparation skänkte Fru *Gutermuth* 2000 d:r S:mt i Mynt-tecken och Mynt-teckens-Sedlar, som förvandlades till 875 d:r S:mt.

År 1729 förfäldes den gamla gården, till Landshöfdingen *DeGeer* för 3600 d:r och köptes i dess ställe för 9000 d:r K:mt en gård i Smålands-gränden, der Skolan samma år inrättades. Den oelgånheten måste dervid, i anseende till inskränkt utrymme vidkännas, att alla 3 Classerne voro uti ett rum. Att nu afhjelpa detta, inröptes 1748; Hökaren *M. Stolpes* egendom på Regeringsgatan för 40,000 d:r K:mt, hvilken med någon liten förändring, inreddes till Skola. Samma hus, som dertill ännu nyttjas, blef 1756 från grunden reno-

ve-

*) I 1652 års Skole-Stat för Stockholm, uppföres en pædagogus på Östra malmen, med 20 tr Sp:ls årlig lön;

verat; då tvänne våningar tillbyggdes, för 34,000 d:r K:mt. Det blef färdigt 1757 och indeltes så, att utom tillräckelige rum för Skolan och Betjeningen dervid, hade Kyrkan ärligen vid pass 3000 d:r K:mts hyra af egendomen på 1770-talet.

En förteckning på Rectorer och Colleger, torde här utan synnerlig saknad kunna förbigås. De uppräknas uti *Vittinghs* vackra *S:t Jacobs Minne*, p. 144, 148.

På gamla Skole-Staten åtnjuter Rector 20 T:r och på den nya, en Collega 25, en annan 20, och Cantor 15 T:r af Bibeltrycks-Spannemålen.

Gördelmakaren *Berentz* skall Testamenterat 700 R:dr, hvaraf årliga räntan, användes till att förbättra Skole-Lärarnes löner vid *Jacobi* och *Johannis* Skolar.

VI.

S. JOHANNIS SKOLA.

Af ålder hafva *Jacobs* och *Johannis* Församling haft en gemensam Skola; men sedan Kyrko-Rådet 1760 fattat det beslut, att den yngsta Capellanen, alltid skulle blifva boende vid *Johannis* Kyrka, och öfra våningen af det hus, midt emot *Johannis* Västra Kyrkogårds-port, som för Kyrkans medel inköptes för 18,000 d:r K:mt, blef till böning för bemänte Capellan anordnad; så bifölls ock *Johannis*-Boernes begäran, om en särskild Skolas inrättande, uti nedra våningen af samma hus, till mera bekvämlighet för barnen, som hade lång och besvärlig väg till *Jacobs* Skola.

Det som vid denna Skol-inrättning förorsakade måsta bekymret var sjelfva löningsättet, så att tredje mannen ej skulle komma att lida; men sedan det i godo blifvit bemedladt, söktes och erhöles

K. M:ts stadfästelse på denna inrättning d. 12 Dec. 1764.

Förut hade på Församlingens anmodan, Adjunctus Comministrorum, *Svensson*, börjat år 1763 en Paedagogie, uti de ledige Scholae-rummen, emot den vedergällning, barnens föräldrar kunde åstadkomma. Han skildes från församlingen följande året, kallad till en bättre legänhet; hvarigenom det nya Skolverket, till någon tid afstannade; men sattes åter i gång medelst Consistorii åtgärd, då en Skolmästare vid Johannis d. 9 Oct. 1764 förordnades; hvartill utlägs Mag. *Fred. Wittingh*, som författat St *Jacobs* Minne, tryckt i Stockh. 4:o, 1771, hvaraf de här meddelte underrättelser, om Församlingens Skolar blifvit utdragne.

VII.

MARIÆ FÖRSAMLINGS SKOLA.

En Skole-Stat, blef väl för Stockholms Stad i Drottning *Christinas* tid 1652, upprättad och faststald, hvarutinnan förordnades: att utom Trivial-Scholan och 2:ne Barn-Scholar, på Norra malmen; skulle ock på Södermalm vara en Skola, med en Paedagogus, den der för 20 tunnor Spannemål uppfördes; men denna inrättning, synes då icke hafva varit emot behovet svarande, och det stora ändamålet: af ungdomens tucht och uppfostran.

År 1668 invigdes *Mariae Skola*, vid hvilket tillfälle en *Rundelius* hållit ett Inaugurations-tal, som väl blifvit tryckt och eftersökt; men icke kunnat i flera Boksamlingar iöfinsinnas.

Tvåanne Colleger eller Lärare, blefvo väl sedan vid *Mariae Skola*, utom Stat antagne; dock utan annat understöd, än hvad Församlingens Ledamöter, dels genom Colleger behagade samman-
skjuta;

skjuta; dels ock af hvad vid Likprocesser, kunde blifva utdelt, emellan Praeceptorerne och de fattige barnen; men sedan desse inkomster äfven minskades, och både Lärares och Skolebarnens villkor, voro ömkansvärde; anhöll Consistorium, uti underd. skrifvelse till Kongl. M:t, af d. 24 Sept. 1690, om underhåll för Skol-betjenterne, och det för Guds och Rikets välfärds skull.

Denna Skola har sedan blifvit indelt i trenne Classer, hvarvid en Rector och trenne Lärare bestrida undervisningen. Rector njuter i lön 40 T:r Spannemål, hälften råg och hälften korn; Apologisten 25 T:r dito, Collega infimus 20 T:r, och Cantor som undervisar i Choralsången, 15 T:r dito; utom fria husrum, och hvad Församlingen eljest bidrager, till lönernes förbättring. Discentes som till antalet skola årligen utgöra emellan 80 och 100, dock vissa tider om året derunder; undervisas i Christendoms-kundskapen och flere nödvändige Lårdomstycken. Årliga Examina anställas d. 11 eller 12 Decemb. och den 18 eller 19 Junii *).

Skolhuset är belägit Söder från Kyrkan, vid trappan som går upp till Qvarngränden och St Paulsgatan.

VIII.

CATHARINE SKOLA.

Om en Skola redan varit inrättad i *Catharinae* Församling 1672, med en Skolemåstare och tvänne Colleger; för hvilken tid en *Engelbert Bure*, nämnes såsom Rector, *Hindrich Hindrichsön*, som Apologist och en *Paulus Pauli* före 1672, samt *Math. Duf.*

*) Meddelt underrättelse af nu varande Rector Scholae, K. Hof-Pred. Lars Ekorn Petersson.

Dufva, sistnämde år, såsom Colleger *); så förekommer dock troligen, att Skolan på församlingens kostnad, då varit underhållen; och det af den grund, att Stockholms Stads Consistorium, uti det förut åberopade brefvet, af d. 24 Sept. 1690, såsom högsta nödvändighet, och för Rikets derunder beroende välfärd, i ömaste ordalag yrkade; att äfven vid *Catharinae* Församling, en Skola med en Paedagogus och 2:ne Colleger, måtte inrättas, och desse Lärare med nödigt underhåll förses.

Ehuru förhållandet dermed varit, och när Skolan först inrättades, som af des handningar ej kan utrönas; så är dock visst att Skol-inrättningen, under pesttiden 1710 alldeles upphörde, och när Skolan åter öppnades, 1711, infant sig endast en lärjunge. Sedermera har den varit i tilltagande, och de sistförflutne 20 åren, har ungdomens antal varit emellan 80 till 100.

Det nu varande Skolhuset uppbyggdes 1753. Classerne äro 3:ne. I de tvåne första syfslofattes barnen med innanläsning, Christendomen, skrifva och räkna; uti Rectors-Classen, med Historien, Geographien, samt Latin och Tyska, m. m.

Rector bor i Skolhuset; Apologisten, Collega och Cantor, uti Comministers-huset.

Etthundra tinnor Spannemål äro anslagne, till Lärarnes underhåll; hvaraf Rector har 40, Apologisten 25, Collega 20 och Cantor 15; hvilka bägge sistnämde syfslor, gemenligen varit bestridde af en och samma person. Den öfrige lönen består, uti församlingens frivilliga sammanskott, jämte det som kan falla vid liklänger.

Framiedne Affessor *Aegidius Ehrenpåle*, har d. 13 Junii 1721, testamenterat till Skolan, 1000 d:r

*) Af K. Hof-Predikant. Prosten och Kyrkoherden *Doct. Bergstens* benäget meddelte underrättelser.

d:r S:mt, hvaraf rântan tvänne gångar om året; tilldelas trenne qvicka ynglingar, som vinnlägga sig om latinska språket.

Ibland Rectores vid denna Skola anmärkes: en *Pehr Bollerman*, som ifrån 1711 förestod lyslan med mycken drift, till sin död 1752; *Mag. Joh. Lexelius* 1753, Regements-Pastor vid K. Lif-Gardet 1760, och sluteligen Pastor i *Osvansjö* i Gestrikland; och en *Olof Rönigk*, 1760, som var Notarius i Psalmboks-Committéen 1764, och afled 73 år gammal, d. 23 Jun. 1783; känd för många öfverfättning af Ascetiska skrifter.

IX.

MURBECKSKA SCHOLAN.

Detta Christeliga Barmhertighets-verk, har för afligt, så väl att understödjade Gudfruktiga och utan eget förvällande, nödstälte äldre personer; som ock det förnämligast, att om sina Christeliga och Medborgerliga skyldigheter, undervisa, utfattiga Fader- och moderlösa fliekebarn; ifrån 6 à 7, till 15 års ålder, af hvilka de torftigaste derjämte njuta husrum, kläder och föda, och de öfrige endast mat om middagarne.

Stiftaren var Comministern vid *Hedevig Eleonoræ* Församling, *Pet. Murbeck*, hvilken år 1747 d. 11 Sept. ingick med 6 sina vänner, öfverenskommelse om denna inrättning, och föreskref de regler, efter hvilka flere deltagare skulle utles och förvaltning ske.

Desse sju personer gjorde första sammanskottet, hvilket tid efter annan, genom frivilliga gäfvor, blifvit ökad; så väl af dem sjelfve, i synnerhet Stiftaren och des's Fru *Christina Mar. Cederbeck*, som af deras Esterträdare i Styrellen. De, som

som jämte inrättningens Ledamöter, härvid utmärkt största frikostighet, äro: afledne Grofshandlaren *Carl Morin*, som år 1775 gifvit R:dr 868, 26 fl. 8 rtt; Victualiehandlaren *Olof Falks* Enka, *Mar. Falk*, som 1787, skänkt ett hus, värdt R:dr 1663 Sp.; samt afledne Grofshandlaren *Stephan Knipers* Enka, afledne Fru *Karin Wittfoth*, genom testamente 2000 R:dr Sp. hvar öfver Directeurerne eller Inspectorerne vid samma Schola, i samråd med Executores af hannes testamente, efter bästa öfvertygelse, till Scholans förbättring, hade att fritt disponera; utan att hon något särskildt derom förordnade i sin testamentariske författning af d. 3 Dec. 1787.

Minnet af dessa och alla öfrige ädelmodige Vålgörare, förvaras så väl uti inrättningens handlingar; som ock på en, i husets större rum, uppfatt taffla, på hvilken, jämte namnet, är utfatt den summa, som hvar och en antingen på en gång, eller efter hand gifvit.

Ehuru denna stiftelse är öfver 50 år gammal, har den dock, ännu ej vunnit den förkofran, som varit påräknad, och är så högst behöflig, i anseende till den mängd flickebarn, som för fattigdom värdslöfas, och icke hafva tillgång, till någon fri uppfostrings-anstalt, utom denna enskilda inrättning.

Barnens antal har efter tillgång på medel, varit olika; men aldrig öfversligit 15, innom hus. För det närvarande (1798), kunna endast 7 njuta all ting fritt, och 4 få löda om middagarne och fri undervisning.

Inrättningen hade först sin Schola i Hedevig Eleonoræ Församling; flyttade den sedan till *Fridlestad* och *Rödeby* i Bleking, der Stiftaren år 1761 blef Kyrkoherde; men åter efter hans död 1766

d. 8 Dec. *), till Stockholm, och har nu sitt eget hus i *Catharinae* Församling och Svartens gränd, N:o 165.

År 1769 d. 28 Apr. blef inrättningen med Kongl. M:ts allernådigste Privilegium, stadfästad **).

Till *Murbeck'ske* Skolan gaf ock Großhandlaren *Georg Fr. Diedrichsön* d. 31 Dec. 1798, R:dr 5000, Sp. uti såker mans revers, med löpande 6 procenters ränta i Bancomynt; då han vid samma tid, med varm hand utdelte, 3 tunnor guld, till flere i Stockholm varande Christeliga inrättningar och Barinhertighetsverk. Han har dervid förordat, att få vara okänd; men hvem kan tvinga ryktet, till tyftnad? Om så vackra gärningar, möjeligen skulle kunna för en tid döljas; skulle dock de fattigas välfignelser, upptäcka dem.

X.

KUNGS HOLMS SKOLA.

När Kungsholms-Kyrka 1672, inreddes i *Storffs* inköpte träbyggning, utlägs ock der några rum till Skola: der 20 barn, af Capellanen *Eurenius*, såsom äfven till Scholæmästare antagen, undervisles.

Sedan denna byggning 1679 var genom vådeld i aska lagd, finnes ingen underrättelse om någon Scholæ-inrättning, förr än 1692, då Pastor *Gallerius* derom gjorde föreställning, sedan K. M. till en Paedagogs aflönande vid Församlingen, lätit i Staten anslå 40 T:r och till en Cantor 15 T:r Spannemål, årligen. Consistorium hade redan 1690

d. 24

*) Hans Enka afled d. 10 Feb. 1800. Inr. Tid. N:o 23 l. å.

***) Denna underrättelse är benäget meddelat af K. Hof-Predikanten, Prosten och Kyrkoherden i S. Catharina, Doctor Er. Bergsten.

d. 24 Sept. uti skrifvelse till K. M. föreslått nödvändigheten, om en Paedagogs antagande på Kungsholmen, samt om underhåll för honom.

Kyrkovården *Johan Nymans* gård, har förmodligen dertill sedermera blifvit nyttjad, efter i Kyrkans handlingar 1697 omtalas, att han för samma gård på Bergsgatan, skulle i afbetalning erhålla 2:ne grafvar; hvarom en formelig afhandling, sedermera blifvit afslutad 1717. Denna Scholaegård och hus på nämde gata, har sedan efter tidens lågenhet, blifvit förbättrad och husrum för Scholaemåstaren, derstädes inredde.

Auctor till Kungsholms minne, *Göding*, som här var Skolaemåstare 1754, uppräknar ifrån och med förslånämde *Eurenius* ellofva, som föreslät denna besvärliga fysla, och deribland en *Anders Luderhoff*, som förut varit Collega vid Stor-Skolan på Riddarholmen, och på 1670-talet kommit till Kungsholms Skolan och tillika biträdt Capellanen.

Af de uppräknade Scholaemåstare, hafva 4 derifrån, blifvit befordrade till Pastorer och några till Capellaner.

Lårlingarnes antal, hafva i senare tider varit, emellan 30 à 40 till 50 stycken.

XI.

LADUGÅRDSLANDS SKOLA.

Det är förut nämt, huru som Consistorium i Stockholm, 1690, hos K. M:t anmälte, högsta nödvändigheten, af flere Skolars inrättande i Hufvudslandet, och att äfven på Ladugårdslandet en Paedagogus, med 2:ne Colleger, till ungdomens undervisning betarfvades, med oumgångeligt underhåll på Kronans Stat.

Vid första inrättningen, skall der blott varit en Class; men 1731 finnes af inskrifnings-boken, (enligt meddelt underrättelse), att då och äfven förut, varit 3:ne classer vid Skolan, som nu för det närvarande är inskränkt till 2:ne, sedan *Adolph Friedrichs* Skola, derifrån fådt 25 tunnor Spannemål till en Lärares underhåll.

Rektor vid Skolan njuter årligen 35 tunnor och Apologisten 25 tunnor spannemål i lön, samt Cantor 15 dito af Bibeltrycks-tunnan.

Skole-Barnens antal är omkring 70 à 80, som undervisas förnämligast i Christendomen, Bibliska och Fäderneslandets Historia, Geographien, Räkna och Skrifva. De äldre få äfven i Tyska och Fransyska Språken, någon undervisning.

XII.

NAVIGATIONS-SKOLAN.

I det angelägne ändamål, att förskaffa dem af Stadens ungdom, som hafva hug och böjelse till Sjöfarten, en säker och tillförlätelig lägenhet, att få lära och inhämta de grunder, hvaruppå en fast och tillräckelig kundskap i Sjöväsendet, sedermera kunde byggas, till befördran af både allmän och enskild förmån, vid detta angelägne Näringsfång; inrättades i Stockholm, i stöd af K. M:ts skrivelse d. 27 Junii 1728, en *Navigationsskola*, och en viss Summa af 500 d:r S:mt till lön för Föreståndaren, jämte hushyra och andra behof, anslogs då dertill, af stadens medel. Förut hade uppå K. M:ts befallning i Apr. 1726, Amir. *Taube* föreslagit Lieut. *C. F. Hauswoltz*, till inrättande och förestående af en Styrmans-Skola; men som han, med de föreslagne vilkor af 200 d:r S:mt jämte 2:ne rum i Drabant-huset på Skeppsholmen, icke kunde

de vara belåten; så hade Magistraten att vara för-
tänkt, antingen huru Lieut. *Hauswolff* kunde vill-
faras i de af honom begärte förmåner, eller att
se sig om någon annan dertill. K. br. till R. R.
och Öfverst. Gr. *Taube* d. 24 Nov. 1726.

Denna inrättning, som i anseende, så till han-
delns och sjöfartens sedermera vundne tillvext; som
bristande tillräckelig utkomst för Föreståndaren och
felande instruction för honom, icke fanns svarande
emot ändamålet; föranlät K. M:t att d. 1 Sept.
1773 förordna, att utvägar borde utses till förbät-
tring, så väl af Skol-inrättningen, som Föreståndarens
vilkor; samt att nödig Instr. för honom måtte utfärdas.

Då Stadens Cassa var oförmögen, att i detta
ändamål något kunna bidra; vände Öfverståthäl-
laren Baron *Sparre* sig till Grofshandlande Borger-
skapet, hvars förmån ej mindre än det allmännas,
genom Navigations-Skolans utvidgande påsyftades;
och denna *Societet* beviljade 1774, utan minsta
svårighet, på egen bekostnad, till Skol Föreståndare-
n 1000 d:r; till skrifmaterialier, hushyra, ved
och ljus 900, och till instrumenter och böcker
200 d:r allt S:mt; utgörande årlige kostnaden på
denna inrättning 2100 d:r S:mt, hvaraf, då Stadens
Cassa förut dertill endast bestod 500 d:r, det Grofshand-
lande Borgerskapet åtog sig tillskjuta 1600 d:r
S:mt.

Öfverståthäll. sträckte ock sin omsorg derhån,
huru de till åren kompe barnhus-barnen, måtte vid
sjöfarten kunna emjöjeras, och blifva nyttiga med-
lemmar i Staten. Grofshandels-Societ. och Skepps-
rederierne, åtogo sig då på föreställning derom,
att antaga en gäffe på hvart fartyg af 100 låsters
drägt och derutöfver; för hvilken, sedan han med
nödige kläder blifvit utredd, Skepparen skulle dra-
ga försorg, under varande sjöresa; vid hvars slut,

Sjömanshuset skulle föranstalta, att han, första möjliga emploij erhålla måtte. Detta var en förnyad efterlefnad af 10 §. i K. stadgan af d. 21 Oct. 1698.

Nu projecterades ock en Instruction af Öfverståth. för Föreståndaren vid Skolan: att till ungdomens undervisning, hålla allmänne föreläsningar på tvänne terminer om året; den ena ifrån Febr. månads början till Midfommarn; den andra ifrån Michælis till Jul, tvänne förmiddagar hvarje vicka, från kl. 8 till 12, uti kundskapen om Globerne, samt Sjökortet och deras påfning, m. m.; att uti elementa Matheseos hålla private föreläsningar, emot skålig vedergällning; att för intet dervid antaga några fattiga ynglingar; att examinera dem som till Coopvaerdie Styrmän skola antagas; att Navigations-Skolan förblifver under Öfverståthållarens öfverinseende och Sjömanshusets närmare tillsyn; att Föreståndare tillsättes af Öfverståthållaren med Magistraten, 12 Deputerade af Grofshandels-Societeten och Directeurerne af Sjömanshuset, m. m. *).

Härtill lämnade K. M:t Dets nådige bifall, enligt Kongl. brefvet till Öfverståthållaren af den 21 Julii 1774. — Instructionen för Stadens Mathematicus eller Föreståndaren vid Navigations-Skolan, är utfärdad under d. 8 Aug. 1774.

Nuvarande Föreståndare vid Navigations-Skolan, är Stads-Mathematicus *Lars A. Chierlin*.

XIII.

TILLÄGGNINGAR.

1. Om Skolarne i Stockholm, bör här tilläggas, att en *Fattig-Schola* vid Stor-Kyrko-Förfamlingen blif-

*) Öfverståth. Ämbets skr. till K. M. uti Kgl. Riks Archiv.

blifvit inrättad i slutet af år 1794, på gjorde samman-skotter af våltänkande, men okände medborgare; hvartill sedermera, framledne Fru Karin Kuiper född *Witthfoth*, i des testamenteriska förordnande, af d. 16 Dec. 1797, såsom en ständig varande fond gifvit, 4000 R:dr Specie.

Ändamålet med denna inrättning, är den arbetande och närande hopens, fattige barns undervisning i Christendoms-kundskapen, samt om de dertill hugade äro, i räkande och skrifvande, innan de till någon slögd eller Handtverks lärande, söka att antagne blifva. I sådan affigt lönas en Skolemåstare, och hvardera barnet som begagnar sig af denna undervisning, får jämte böcker, papper och räknetaflor 1 R:dr i penningar, månadtligen. När ett således undervist barn lämnar Skolan, antages ett annat, af Inspector i des ställe, utan annat asseende, än på den fattigaste och måst behöfvande. Pastor vid Stor-Kyrkan, är alltid Inspector öfver denna Fattig-Skola, och fonden är under Kyrko-Rådets vård *).

2. Samfundet *Pro fide et Christianismo*, som till Christna lærans befrämjande; mera Gudaktighets utöfning och en Christelig Barna-Uppfostrans beförjande, äfven låtit öfverlåta och utgifva åt; skillige smärre arbeten; har ock stiftat en Catechet-Skola först på Södermalm, der Läraren, jämte årlig lön af Samfundet, 400 d:r K:mt, till följe af utverkat nådigt bifall, får räkna i $\frac{1}{2}$ år, för hvarje års tjenst, som han med flit och skickelighet, samma slyfsla bestrider. Denna inrättning, är under Samfundets vård och inseeende sedermera utvidgad, till tvänne Catecheter på Norremalm, en i Staden och tvänne på Södermalm, och Skole-ungdomens antal, utgör ifrån 50 till 70 vid hvardera Skolan.

S 4

Detta

*) Prof. D. v. Schulzenheims Tal i V. A. 1799.

Detta Samsfund, säger Biskopen Doct. *Wallquist* *), har blifvit inrättadt 1771 i Stockholm, och har då straxt utgjordt ett antal af 76 personer, som förenade sig om en viss stadga. Det skall bestå af en Pastoral- och en Uppfostrings-Afdelning, med sine Ambetsmän och Censorer, och skall i Stockholm underhålla trenne Catecheter, som hvar Söndags-eftermiddag, enligt en af Stadens Consistorii 1784 utfärdad Instruction, undervisa dem, hvilka icke hafva annan utväg, att lära Christendomen.

Till Sochne-Skolars befrämjande, utfäste Samsfundet 1799, råntan af ett, till des disposition, utaf en hederlig man i Christianstad, aflämnadt Capital, af 1000 R:dr Banco, åt den Sochne-Skola, som redan inrättad, antingen efter den, af Samsfundet 1798 utgifne plan, eller de der uppgifne grunder, och först hos Samsfundet vederbörligen anmäles. Den Sochne-Skola, som dernåst i ordning anmäles, undfår andra årets interesse af samma Capital **). Man förbigår att här omtala en Skola, som skall på Norremalm underhållas, af ett enskilt Samsfund; utom åtskillige Skole-inrättningar och så kallade Pensioner, som efter godtycke, utan vederbörligt tillstånd eller under allmän uppsigt; till ungdomens undervisning och handledande, fritt öppnas och afficheras, äfven af Utländningar, okände både till religion och feder.

3. Utom de föreläsningar i Experimental-Physiken, Anatomien, Barnförlossnings-konsten, m. fl. som till följe af flere inrättningars och stiftelsers åliggande skyldigheter, årligen hålles, till nyttige kundskapers utspridande; bör ock här nämnas de föreläsningar, som för Cadetter, Under-Officerare och

*) Ecclesiast. Samlingar, p. 546.

**) Post-Tidn. N:o 71, år 1779.

och Volontairer af Gardet, årligen hålles; samt att vid Kongl. Artillerie-Regementet, en Cadett-Skola i Stockholm inrättades 1739, att förestås af en Capitaine Mechanicus, som sedan fick till biträde en Adjutant. En sådan inrättning fanns sedan nödig, både i Finland och Skåne. År 1741 anslogs i Staten till Experiment-penningar 2000 d:r S:mt, att utgå af Saltpetter och Krut-förfäljnings-medlen, som sedan blifvit flyttade på Ammunitionens-Statens Capitaine Mechanicus, blef sedan förändrad till Professor vid Artilleriet *). Öfver-Adjutanten och Majoren i Arméen *Carl Johan Bapt. de Suremain* blef Informations-Capitaine vid Svea Artillerie-Regemente i Sept. 1795.

Fortifications-Brigaden i Stockholm, hafver ock en Professor på Stat.

4. Flere enskilte inrättningar till befrämjande af upplysning och allmänt gagn, böra här icke obemälda lämnas. Kongl. Sällskapet *Pro Patria*, är ett gammalt så kallat Ordens-Sällskap, som ock 1767 sträckte sin omsorg till nyttiga kundskapers utspridande i allmänne hushålls-ämnen, till landbrukets och slögdernes upphjelpande och uppmuntran. I ett så läfvärdt ändamål blef ett särskildt utskått, dermed i synnerhet fyllsatt; under namn af *Patriotiska Utskåttet*; hvarvid Ingeniören *Modéer* antogs till Secreterare. Detta Utskått skilde sig sedan ifrån Stammen och blef ett eget Samsfund, hvarom vidare här nedanföre.

Pro Patria fortfar icke desto mindre, att arbeta för allmänna upplysningen, och delar sin ontanke, åfven till Slögdernes och Handtverkeriernes uppkomst och tillväxt, m. m., utan har ock utmärkt sitt medborgerliga tankefätt, genom en välgrän-

*) Svederus om Artilleriet. Mf.

de inrättning af ett Barnbördshus *). K. M:t har till förklarande af Dets välbehag deröfver, samt till vedermåle af Dets nåd och välvilja, tillåtit detta Samfund 1798, att bära namn, af Kongl. Sällskapet Pro Patria **).

5. *Patriotiska Sällskapet*, nu mera ett eget Samfund, åger K. M:ts nådiga Stadfästelse på dets grundlagar, hvarest Sällskapet med egen kostnad, och berömmelig omsorg, uppmuntrar icke allenast Jordbruket, Landthushållningen, nyttige slögde-inrättningar och uppfinningar; utan belöner äfven fliten, stadga och trohet hos den tjenande hopen, samt vackre och berömmelige gärningar. Utom en Hushålls-Journal, som i flere år blifvit fortfatt, har Sällskapet utgifvit åtskillige delar af sine arbeten; innehållande äfven krönte pristkrifter.

Cantzie-Rådet *Berch* testamenterade Sällskapet 5000 d:r K:mt, hvaraf räntan användes såsom brandstod till fattigt landtfolk, som blifvit lidande genom eldsvåda ***). Sällskapet skall desutom genom gåfvor och ärliga sammanskatter åga en betydlig fond; bestigandes sig Ledamöternes antal till 200, som dertill ärligen bidraga †).

6. *Orlogsmanna Sällskapet*, under K. M:ts Autorisation, arbetar i Krigs-Vettenskapen och har 1798 börjat utgifva sine Handlingar.

7. *Uppfostrings-Sällskapet*, flitadt d. 1 Nov. 1778, har utom en lärd tidning, låtit författa och upplägga åtskillige läroböcker, till ungdomens tjenst, samt åtskillige andre nyttige verk; hvarom en närmare underrättelse kan inhämtas af Sällskapets år 1781, började tidning N:o 3 och 9.

8. *Säll-*

*) Se derom i nästa afdelning.

**) Meddelt af K. Expeditions-Secret. H. Nicander.

***) Witt. A. Handl. 3 Del. p. 301.

†) Företkn. derå finnes i Stockh:s Stads Calender.

8. *Sällskapet för allmänna Medborgeliga kundskaper*, utgifver skrifter styckevis i allmänna hushållnings- och flere valde ämnen, hvarmed en början gjordes 1794.

9. Flere Vittre samsfund i Stockholm, hafva ock till skaldekonstens och smakens förådlande, sig förenat och genom utgifne arbeten gjordt sig kände. Fru *Nordenslycht* hade i sin tid samlat någre vittre vänner omkring sig, som låmnade åt allmänheten de så kallade *Våra Försök*, hvilka öfverfedde, blefvo å nyo utgifne under namn, af *Vitterhetsarbeten*.

10. *Utile Dulci*, ett Sällskap som till njutande af ådlare nöjen, består af ypperliga Snillen och kände Dyrkare af både Skalde- och Thonkonsten, åfven af det vackra könet. Utom Sällskapets utgifne Handlingar, bestyrkes detta omdöme, af en *Kellgrens* åreminne öfver *Wellander*.

11. Ett Sällskap *Vitterlek* varade någon kort tid, och låt under sitt namn trycka och utgifva några små versar och skaldestycken.

12. *Fackel-Orden* å nyo upplifvad, har uppgifvit förslag till en skådepenning, hvars epigraphe: *Musarum Cultoribus*, synes röja dess affigt. Flere lärde och vittre gillen att förtiga, af mer eller mindre namkunnighet.

FJERDE AFDELNINGEN.
Om Fattighus, Sjukhus och flere
Barmhertighetsverk, i
Stockholm.

I.

HELGE ANDS-HUSET.

Man har i Beskrifningen om Helge ands-holmen funnit nödigt att omtala Helge ands-huset, hvaraf holmen som förut hette *Stockholmen*, fick sitt nya namn, i *Waldemar* och *Birgers* tid.

Deraf inhämtas att detta äldsta Hospital i Stockholm varit med goda inkomster försedt, och att det med flere Hospital i Stockholm omsider 1537, först blifvit flyttadt till *Franfiscanernes* Kloster på Riddarholmen, och sedan 20 år derefter, till följd af *K. Gustaf I:s* befallning, redan d. 21 Feb. 1551, till Danviken.

Härtill kan nu läggas att Helge ands-huset, togs i Kyrkans beskydd 1320; och att Helge ands-holmen med Hospitalet, jämte all den ränta *Claræ* Kloster och Helge ands-huset förut tillhörde; förläntes Staden, till de fattigas understöd, uti Privilegierna af d. 30 Julii 1530; hvarest en ordning och så kalladt skrå af 50 §. §., för ett allment Helge ands-hus, under en styrelse, upprättades, och af Konungen d. 10 Julii 1537, bekräftades: hvarom mera i det följande.

II.

S. JÖRANS HOSPITAL.

De Spettålskes Hospital (*Scenodochium leproforum*),
år 1286, *Helge ands-huset*, S:t *Jörans* Hospital,
åter

åter upprättadt 1418, och *Själagården*, äro de äldste Christelige inrättningar i Stockholm, till fattige och sjukas förmån och räddning.

Det är angående S. *Jörans* Capell, som för Hospitalets skull blef anlagdt, redan omförmålt: att samma Hospital blifvit inrättadt af K. *Magnus Ladulås* 1288, på den tomt, Han Sig tillbytte af Erke-Biskopen *Magnus* och Upsala Dom Kyrka 1286 *).

Detta Hospital som varit Öster om S. *Johannis* Kyrkogård, åt den sidan der Drottninghuset nu står, har haft i sin vårjo, närmaste platsen deromkring; som och i det afseende kallas, S. *Trjans* gård och tomt. Det har icke allenast varit ett Sjukhus för kranke; utan ock ett Hårberge, för de Personer, som ville köpa sig dit in i fribröd, hvilka hade sin rätt och gilleskrå, hvarefter de voro förpligtade att lefva **).

Man vill här anföra de gamla Handlingar, Donations- och Aflats-bref, efter den tid, då de blifvit utfärdade, som angå detta Hospital, och ännu finnas i behåll; för att deraf inhämta en närmare underrättelse derom.

1. *Eric Jacobsen* gifver Hospitalet som skall byggas på Norremalm, när Stockholm, ena hela markland jord, liggande i *Penningeby*, hvilket gods han fädt af *Jon Bengtsen*. Stockh. 1418, S. På och Pauli afton.

2. Indulgentier eller Aflatsbref, gifvit af Erke-Biskop *Johan* i *Riga*, för dem som emot S. *Georgs* Hospital, igenom testamenten och gåfvor, anten till dess byggnad, de sjukas underhåll, eller till

*) Detta Capell och Hospital var anlagdt på 1420-talet, säger Dalin, som läser böra förstås om dess sednare anläggning eller nybyggnad. (Dalin I, c, 3 Del. p. 175).

**) Wittingh I, c, p. 96—98.

till Gudstjenstens upprätthållande, något kärleksverk bevisa; såsom gåfvor i guld, silfver, egendomar, hus, sten och arbete, &c. Stockh. d. 13 Julii 1421.

3. *Pether Ragvaldsjon* (Fargalt) och hans hustru *Lucie* Donationsbref till Ridder *Jörans* Hospital vid Stockholm, uppå en tomt på Norremalm, belägen Sunnan näst Konungens kålgård, ifrån gatan och ner i sjön, med allo thy deruppå står och allom tillågom, efter båda deras död. Stockh. d. 20 Dec. 1430.

4. Biskop *Knuts* i Linköping Aflatsbref för dem som gifva allmoser, till *S. Georgii* hus eller Hospital vid *S. Jacobi* Kyrka, utom Stockholms mur belågit. Stockh. d. 17 Maji 1431.

5. Ö. Bref af Archi-Diaconus *Petrus* och Capitlet i Upsala, hvarutinnan förmåles, att som det vid *S. Jacobs* Församling inrättade *S. Jörans* Hospital, till de spetålskes underhåll, saknade nödige tillgångar, och Hospitalet i *Enköping*, deremot kunde aflåta något underflöd; så skänktes till berörde, de spetålskes Hospital i Stockh. inkomsten af *Sichtuna* färja. Upsala d. 21 Apr. 1433. För denna Färja betaltes 1553 till Hospitalet 12 pund och 5 Sp. korn. (Handl. i Cam. Arch. *Rudas* berätt. om *S. Jörans* Hospital och Drottninghuset, Stockholm 1766, 4:o, p. 10, not).

6. *Gesse Svin* och hans hustru *Elin*s Ö. Br. att efter de ingifvit sig i *S. Örjans* gård, med halftredje hundra mark Svenske p:gr, tillika med en tjenste-qvinna i tria år, och Föreståndarne *Gerd Sude* och *Kort van Ryn*, dem själige annamat och dem godt läfvat och sagt hafva; så läfvade de Gudi och Riddaren *S. Örjan* tro och hirs att vara, och villogare till gårdens bestånd och nytta; item att tjenste-qvinnan skulle vara redo till gårdens nytto; item vara Borgmästarom lydige och Föreståndar-

darne som tillhör och gårdens rätt och skrän, fullkomligen hålla; *item* hvad de lämnade efter sin död, det unde de ingen hållre, än Gudi och Rid-daren *Örjan* och den fattiga gården till godo. Stockh. 1439, in octava beati Martini Episcopi et Confes-soris. — (d. 18 Nov.).

7. Biskop *Thorlavi* i *Wiborg*, aflatsbref för dem, som besökte *S. Jörans Hospital*, i andacht och gudaktighet, och understödde denna Christeli-ga inrättning. Stockh. d. 20 Sept. 1441.

8. *K. Carl Knutssons* försvarelse-bref för *S. Ör-jans* gård på *Norremalm* i *Stockholm*, med deruti varande *Munkar* och *Nunnor*, samt *H. Kors-Capell* i *Löth* på *Södermalm* och för färjan, med *Färje-karlen* vid *Sigtuna*. D. 14 Nov. 1448. (*Örnhjelm*s Diplom. Tom. VII).

9. Östan vid *S. Örjans* gård var en tomt, som kallades *Rumpendås*, hvilken af *Spetalen* bort-förläntes på lifstid, att sedan behålla äbyggnaden. 1458.

10. *Mattis Hindrichssons* stadfästelse-bref, för *S. Jörans* gård vid *Stockholm*, på halfva *Medel-såters* gods på *Arxön*, som ligger för 8 örtuger land jord; hvilket hans hustrus Fader *Laurens* i *Medel-såter*, fordom hade såldt, hälften till *Gerd Sodde* *Börgm.* i *Stockholm*, och andra hälften till *S. Örjans* gårds behof, hvaraf återstod obetalad 14 öra, som blifvit betalte. Stockh. d. 19 Jun. 1459.

11. Rådman *Peder Joanssons* donation till *S. Jörans Hospital* vid *Stockh.* på sin gård och tomt, belägen *Västannmur*, näst vid dess stenhus, och mel-lan *Bigels Lufrenssons* hus. Stockh. onsdagen näst för *Pingesdagen* 1471.

12. *Joan Olsson* i *Svanby*, som *Borgmästare* och *Råd* hade annammet och antaget, med hans hustru *Brigitta*, för de fattige sjuke spitaliske och kran-

kranke folket i S. *Örjans* Spital, för en skålig föreståndare och fyfsloman, till en tid; skänkte S. *Örjans* gård och Spital, 300 mark rede penningar, Stockh:s inynt, med alle lösören efter bågges död; förpligtandes sig, så länge honom täcktes och han förmäde att vara föreståndare i S. *Örjans* gård; att göra Borgmästare och Råd, god reda och räkenskap, som tillbör, och andre dandemån gjordt hafva. Datum Stockh. 1477, feria quarta proxima ante Dom. Reminiscere.

13. Donation af *Laurentz Staffansson* med tillnamnet *Gamleby* till *Erich Jönssons* och *Oloff Michelson* då varande föreståndare för S. *Örjans* gård, utanför Stockholm, af sin halfva gård i S. *Laurentii* gränd, emellan *Brita Brynings* gård, och den gård han hade köpt af *Mattis Hermansson*, tillika med 20 mark Stockholms p:gr och 15 mark i goda lösören, till bestånd och uppehälle, obehindrat som vederbör; med förord, att han i S. *Örjans* gård, i sin tid, njuter mat och öl och alla nödforster, efter sedvänjo och rättighet, som andra bröder och systrar njuta, efter gårdens Privilegier. Dat. Stockh. d. 22 December 1481.

14. Föreståndarnes i S. *Örjans* gård *Ivan Essterskrifve*, *Johan Jönsson* Rådman och *Laurens i Gamleby*, Ö. Bref, att de med Borgm. och Råds råde och goda brödra och systrars råd som ingifne voro i S. *Örjans* gård; derstädes intaget och annammet hustru *Katarina Ingesdotter*, *Herman Bagares* enka, för en convents-syster, med en piga; i så måtto att hon af gårdens tillredning skulle njuta uppehälle, vid Herrebordet i sin lifstid, och pigan vid Barnabordet, samt en fri fluga i gården: hvarföre hon ingifvit hade 180 mark Stockh:s reda p:gr och dertill 10 mark i goda vårdören; tillfamman 190 mark. Stockh. thorsdagen näst efter S. *Erichs* dag 1488. Hos

Hospitalet skall ock hafva köpt flere egendomar, såsom af Håradshöfdingen *Olof Magnusson* 1447, för 6 mark p:gr, *Täderby* i *Vår-Fru-Kyrko* Sochen i *Affunda Hårad*, som var 3 örtug land jord: år 1468 en tomt på *Norremalm* neder vid sjön, för 13 m. p:gr. *Håfsteby* i *Spånga* Sochen och *Sollentuna* Hårad, som låg för 3 öres land jord, köptes af *Bryne Olsön* 1470 för 24 m. p:gr till återlöfen innan 6 år, m. fl. *).

Sedan *S. Jörans* sjukstuga hundrade år efter des byggnad, råkat i ett så förfallit tillstånd, att de fattige, som det förmenes, måste iurymmas i *Helge ands-huset*; blef åter Hospitalets å nyo uppbyggande påtänkt. Till ett så angeläget behof, och att upprätthålla denna inrättning, blefvo indulgentier och aflats-bref, af flere Biskopar gifne; för dem som visste sig frikostige och gifinilde emot Hospitalet; ett vänligt sätt i de tiderne, att framlocka goda verk och gärningar. Af *Eric Jacobssons* donations-bref N:o 1, inhämtas, att Hospitalets nybyggnad skulle företagas 1418 **); och genom flere erhållne gåfvor och förlåningar, skall Hospitalet åter på 1420-talet, kommit i behörigt stånd ***).

Denna inrättning som man till des storlek, inkomster och egenteliga beskaffenhet icke så noga känner; stod under vissa föreständares vård och tillsyn, samt *Borgmästare* och *Råds öfverinseende*. De voro vanligen 2; men i *Föreständarnes Ö. Bref* 1488 (N. 14) nämnes trenne, af *Borgm.* och *Råd* dertill skickade och förordnade. I de här äfvan-

4. Bandet. T före

*) *Ruda* l. c. p. 10, *Bång* l. c. der förenämde bref och handl. äro helt och hållet intagne.

**) 1433 skall det ännu hafva varit aldeles förfallit; men genom höga Öfverhetens och andre Christmilde människors hjelp blifvit upprättadt. *Bång* l. c. p. 72.

***) *Wittingh* l. c. p. 99.

före uppräknade Handlingar, förekomma: *Gerd Suddle* som ock kallas *Sodde* och var Borgmästare i Stockh. 1459, samt *Kort van Ryn*, Föreståndare 1439 (N:o 6), *Joan Olsfon* i *Svanby* 1477 (N:o 12), *Erich Johansson* och *Olof Michelson* 1481 (N:o 13), och *Joan Ersterskrifve*, *Johan Jönsfon* och *Laurens Gamleby* 1488 (N:o 14). Hvilken listnämde, Borgare i Stockholm, några år förut inköpt sig i Hospitalet, till fribröds åtnjutande (N:o 13). Föreståndarne ålågo, att årligen göra Borgmästare och Råd, reda och råkenkap för deras förvaltning (N:o 12), och sýsflan synes antingen för hedren eller inkomsten skuld, hafva varit i det anseende, att man vid dets erhållande, ihugkom Hospitalet, med någon hederlig gifwa; som *Joan Olsfon* i *Svanby*, hvilken vid sýsflans tilltrådande, skänkte Hospitalet 300 Stockholms marker, m. m. (N:o 12).

På olika vilkor hade de i fribröd inköpte, så kallade *Convents*-bröder och systrar, i Hospitalet blifvit intagne: *Gesse Svin* med hustru och piga, för 150 mark (N:o 6), *Laurens Gamleby* för en half gård, 20 mark p:gr och 15 mark i lösören (N:o 13), och *Katarina Ingesdotter*, med piga, för 190 mark Stockholms reda p:gr (N:o 14).

Medgiften tyckes dock hafva varit af det värde, att Hospitalet för underhåll och Herberge haft sin kostnad ersätt.

Convents-Systrarnes och Brödernas skyldighet, synes hafva varit, att efter gårdens rätt, skrä och Privilegier, vara Borgmästare och Råd samt Föreståndarne lydige, och villoge till gårdens bestånd och nyttig tjenst; hvaremot de för erlagd inköps summa hade att åtnjuta mat, öl och alla nödtorfter, eget rum, samt ett godt och skåligt bemötande af föreståndarne, (N:o 6, 13, 14).

Hospitalet höll 2:ne bord, *Herre-bordet* och *Bärna-bordet* kallade, hvarvid de i fribröd intagne gemensamt och tillhopa undfingo, sin dageliga spis och uppehälle.

Ännu 1522 hade Hospitalet sitt goda bestånd. K. *Gustaf I.* förordnade då *Hans Nagel* till Föreståndare derstädes i *Hans Kocks* ställe, som var blefven *Kyrkoverre*. År 1526 tillbytte sig Hospitalet *Örsta* 2:ne gårdar i *Wallentuna*, och *Alby* en gård; emot en gård i *Enköping*; men efter en allmän gillad förändring i *Kyrkoväsendet*, i K. *Gustaf I:s* tid, hade *Borgmästare* och *Råd* besinnat ett sätt, huru de fattige skulle lika underhållne och försörjde warda; och dervid funnit godt, att all den ränta som fattigfolket till uppehälle gifven var, innanstäds och utom; skulle komma under en vård och styrelse; så att det Hospital som mera hade, måtte hjälpa det, som mindre ägde; och *Helgeands-huset*, *Sjåla-gården*, *S:t Jörans* Hospitals inkomster, jämte *Söndags*- och *Fredags*-allmosen sammanflås, till hvilka Hospital, de hade skickat nägre föreståndare, som dem med all deras ränta, regera skulle; det ena med det andra, under ett regemente; som orden lyda, uti Konungens stadfästelse, uppå den derom förlattade *Ordinantz*, d. 10 Julii 1537.

Det var förut redan 1531 på *Örebro*-möte belevvat, att *Gråmunke* Kloster på *Riddarholmen*, skulle blifva ett allmänt Hospital, der fattige och sjuke skulle intagas och underhållas, som voro i det förra *Helgeands-huset*, samt i andra sjukstugor i *Staden*; men af nyfsnämnde stadfästelse 1537 intages; att meningen i synnerhet var att ställa Hospitals- och fattig-medlen under en allmän vård och disposition; men att flytta alla sjuke och fattige i *Staden* och på *malmarne*, i de gamla *Klosterhufen*

på Riddarholmen, torde hvarken deras antal eller utrymmet medgifvit. Således blef vål S. *Jörans* Hospital beständande och hufen till någon tid vid magt hållne, åfven sedan de fattige blifvit till Danviken förflyttade, och Hospitalets råntor, gods och gårdar, der under lagde.

Uti några små hus, omkring *Johannis Kyrka* och nära det flället, der Drottninghuset nu står, förmodeligen S:t *Jörans* Hospital förut tillhörige, och som fingo namn af *småflugorne*, inrymdes en del fattige*), som blefvo af Husfattig-Cassæ-medlen, under Magistratens vård och förvaltning, förörjde och underhållne, till des de sedermera d. 12 Sept. 1701, till *Danviken* förflyttades.

Således upphörde ock aldeles, efter mera än 300 års bestånd, allt hvad af S. *Jörans* Hospitals inrättning, såsom en lämning ännu återstod.

Drottninghuset, som dermed ingen gemenkap hafver och orätt blifver kalladt S. *Johannis Hospital*, fordrar sin särskilda beskrifning.

III.

SJÅLA-GÅRDEN.

Om *Sjåla-gården*, des ålder och instiftelse, åro i häfderne, få fåkre underrättelser förvarade.

Detta

*) Det var förmodeligen till desse fattigflugor, som R. och Fältmarskalken *Sim. Grundel Helmsfeldts* Enke-Fru, Friherrin. *Margareta von Pahr* testamenterade 1000 R:dr Specie, år 1683, såsom gifne till de fattige vid S:t *Johannis Kyrka*, då *Drottninghuset* ännu icke var anlagdt. Så anlågs det af Magistraten, på hvilken grund det ock med de fattige, följde till *Danviken*; men d. 29 Nov. 1723 anbefaltes Magistraten att strax återställa detta testamente till *Drottninghuset*, och 1725, att visa redo för förvaltningen deraf. (Ruda l. c. p. 30).

Detta gamla Hospital var belägit, på den gatan inne i Staden, som ännu till minne deraf kallas *Själgårds-gatan*, och hufet innan det bortbyttes af Staden och Stor-skolan dit flyttades, förmenes hafva varit större, till byggnad och utrymme *).

Om Sjåla-gården eller Hospitalets första listelse derstädes, skall tillägnas Helga Lekama gille, som blifvit inrättadt i sednare hälften af 14 århundradet, och hade värden derom; torde dess Alder icke kunna föras, längre tillbaka, än till slutet af nyfsnämde tidehvarf.

Lect. *Murberg* i en fullständig historisk afhandling **) om Helga Lekama gille, berättar, huru som efter årliga Sjålabadet, i gillet badstuga vid Norreport; gillet emottogs i *Sjålagården* med en god måltid, och undfågnades sedan med öl, som tappades i fåar och kringskänktes i tråbågare och hankastop. Imedlertid hade ock Pråsterne som hållit tidegården, en hederlig måltid i samma hus, i *öfre stugan*, och hvad vid deras bord blef öfrigt, sändes följande dagen ned i *Sjukstugan på stället*, eller till andra Hospital i Staden.

Det är icke gifvit, om i nämde *Sjukstuga* i *Sjålagården*, hela antalet af de 60 allmof-hjon, voro inhyste och underhållne, som efter Sjåla-Capellets stadgar 1430, Föreståndarne, hvilka Magistraten tillfätte, skulle hvarje Söndag tilldela en allmofa och hvarje månad ett fritt bad, samt då årsmot och begångelse hölls, för alla Christnas sjålar, ett fritt bad och en måltid i *Sjålagården*.

Nog var Sjåla-Capellet, som ågde Sjåla-gården, med så goda inkomster försedd, att ett så stort antal fattige der kunnat underhållas; men hvad denna *Söndags-allmofa* angår; så bör dervid anmär-

T 3

kas,

*) Se beskr. om Stadens Stor-skola.

**) Witt, Acad, nya Handl. T. II. p. 254.

kas, att *Söndags*, så väl som *Fredags allmose-husen*, voro ferskildte inrättningar *), som i Stadens Handlingar förekomma; och till hvilka desse gåfvor och föreskrefne allmosor, torde hända varit anordnade.

Sjåla-gården delade omsider, med de öfrige Fattighus-inrättningarne i Stockholm, vid Reformationen, ett gemenlamt öde, att flyttas till Gråbrödra-Kloster, och dess inkomster, råntor och egenomar, att ställas under en allmän vård och förvaltning.

Om huset, som tillföll Konungen, förordnade Han, eti förutnämde stadfästelse 1537, angående fattigvården; att *prenteriet* eller Boktryckeriet, som för allmänt bästa i Riket, der var upptagit, skulle blifva ståndandes i Sjåla-gården, efter der voro bekvåmlige rum, som stodo fäfånga.

IV.

DANVIKS-HOSPITAL.

I. §.

Af hvad redan om de älldste Hospitals- och Fattighus-inrättningar i Stockholm, förmålt är, intages; huru som efter Reformationen i K. *Gustaf I:s* tid, Gråmunke-Kloster på Riddarholmen blef upplåtit till ett allmänt Hospital, der de fattige och sjuke blefvo underhållne, af S. Claræ Klosters, H. ands-husets, och de öfrige fattighusens råntor och inkomster, efter den Ordinants, som af Konungen var gillad och stadfästad, under Borgm. och Råds styrelse och besallning. (K. br. Örebro 1531). År 1533 utfärdades af Magistraten regler för Föreståndarne och Fribröderne, som kallades Danviks skrå, och

*) Ett hus Västanmur, 5:te grånden Sunnan för Gråbrödragata, belåget, gafs 1440 till *Fredags* allmosona i S:t Nicolai Kyrka. (Canc. R. Berchs anteckning.)

och blefvo Confirmerade i Apr. 1626. Uti 43 §. deraf förordnades att en Läkare skulle hållas för Hospitalet; en synnerlig omvårdnad i en tid, då få få Läkare i Sverige funnos, som af Historien bekant är. (A. J. Hagströms, Intr. Tal i Wett. Acad. 1788, 8:o, p. 3).

Att en sådan inrättning inne i Staden, der en myckenhet fattigt och sjukt folk sammanlades, förorsakade flere olägenheter; kan nogsam intagas, af K. *Gustaf I:s* bref, gifvit Westerås d. 21 Febr. 1551 *), till *Axel Nilsson* och *Erik Håkansson*, om Spetals-byggnaden vid *Danviken*, som borde flux företagas, efter Hospitalet på Gråmunkeholm förorsakade mycken olägenhet; Han försträckte der-till 400 mark örtuger, och skulle timmer och andra nödortfiter samma vinter anskaffas. Stugan för de sjuka skulle ligga vid vattnet; vara väl flor, hög och med många fenster uppå, att den onde luckten hos dem, måtte dragas ut derigenom.

Messenius och flere utfätta flyttningen till *Danviken*, för de fattige, vara skedd 1551, förmodeligen i anledning, af nyfsnämde bref; men den anbefalte byggnaden, synes hafva fordrat någon tid, och att verkställigheten till alla delar, icke kunnat så skyndesamt besörjas, tyckes Ordningen om Stockholms Stads byggnad af d. 6 Maji 1557 medgifva, hvarutinnan Magistraten ålades, att låta tillreda hus vid *Danviken*, för de fattige; och att dermed påskynda. Detta Hospital är belägit på Stockholms Södra Förstads Östra sida, straxt utom tullen, i en dal som går ifrån S. V. till N. O. emellan 2:ne bergshögder i N. och S. — På Västtra sidan ligger Hammarby-sjön, som genom en liten bäck, hvilken flyter midt igenom *Danviken*, under

T 4

köken

*) Finnes bland bilagorne till R. R. Gr. Bielkes Tal i Wett. Acad. 1776, N:o 34.

köken och Kyrkan, utfaller i saltsjön, som på Ö-
sidan gränisar intill husen. (Hagström l. c.).

Uppå de färskildte egendomar och råntor, som
från äldste tider, lades under det allmänne Ho-
spitalet i Gråmunke-Kloster, och förut hade tillhört
S. *Clarae* Kloster, *Helge ands-huset*, S. *Jörans* Ho-
spital, *Sjåla-gården*, och *Söndags-* samt *Fredags-*
allmose-husen; torde ingen tillförlätelig och fullstän-
dig förteckning och beskrifning, nu mera kunna
företes.

Uri en gammal råntebok i K. Cammar-Archi-
vo, innehållande hus och tomt-öre-längd i Stock-
holm, m. m. finnes en förteckning, på årliga rån-
tan af 3:ne Rättare-dömen, som lydte till Spetalet
i Stockholm 1549, och var förf't *Ottersta Rättar-*
döme, i *Sollna* Hårad; hvarest i *Sollna*, *Spånga*,
Loffö och *Brunna* Sochnar, åtskillige Hemman upp-
räknas, med deras afrads-penningar, perfedlar och
dagsverken; likaledes i 2:dra eller *Bellista Rättare-*
döme i *Solltuna* Hårad, der 11 hemman uppräknas;
3:dje eller *Hallinge Rättare-döme*, i *Svartlösa* Hå-
rad, hvarest i *Slems*, *Telje*, *Grödänge*, *Bote-Kyrka*,
Brånne-Kyrka och *Wermdö* Sochnar, åtskillige hem-
man upptagas; belöpanes sig samtelige hemmanens
afgifter och skyldigheter, i för:de trenne Rättar-
dömen, som följer:

Penningar	—	—	138 mark: 7 $\frac{1}{2}$ r:st.
Afrads-korn	—	—	10 last: 8 pund 2 Spån.
Sinör	—	—	6 Lispund.
Flåsk	—	—	5 Lispund.
Får	—	—	13 stycken.
Höns	—	—	108 st.
Egh	—	—	608 st.
Ved	—	—	144 famnar.
Dagsverken	—	—	236

Utaf donationer och förlåningar, som feder-
 mera blifvit Danviks Krono-Hospital, tid efter an-
 nan tillagde, finnes af K. brefvet d. 24 Julii 1557,
 att Hospitalet blifvit förundt på behagelig tid, att
 njuta, bruka och behålla, sig till en ladugård och
 eljest till nödtorft, efterskrefne gods och gårdar,
 som voro: *Hammårby, Jerla, Sickla, Skuru* och
Dufvenås, liggande utanför Stockholm i *Sotholms*
 Härad. De å desse hemman sedan förlånte be-
 sittnings-friheter, hafva minskat den förmån, Ho-
 spitalet af dem, thy förutan kunnat vänta. Ehuru
 räntan af dem, väl blifvit Hospitalet förbehållen,
 förlorade det dock, icke allenast den fria disposi-
 tion deröfver, som kunnat öka dess inkomster; u-
 tan desse besittnings-rätter gaf ock anledning till
 mångfaldiga rättegångar. Så hände det med *Skuru*
 Danviks-hemman, hvarå besittnings-rätten var bort-
 förlånt d. 3 Nov. 1575, och stadfästades d. 24
 Aug. 1582, till förmån för *Ene Olofs son* och hans
 arfvingar.

En *Clement Ols son* skall d. 24 Aug. 1582 fått
 K. *Johan III:s* bref på hemmanet *Jerla* i *Brån-*
Kyrka Sochen; dock att betala deraf, utgående rät-
 tigheter till Hospitalet.

År 1629 d. 12 Jan. donerades Kronans gods
 och gårdar på *Sickla ön*, åt General-Lieutenanten
Ant. Monier, hvilka Drott. *Christina* skall reduce-
 rat 1636, och till Danviks-Hospitalet återskänkt,
 efter *Moniers* otrogne förhållande och öfverlöpande
 till fienden i Tyfka kriget. Denne sednare dona-
 tionen till Hospitalet, Confirmerades federmera 1653
 och 1660. En ny besittnings-rätt gafs å *Skuru* hem-
 man d. 28 Apr. 1662, åt Revisions-Secret. *Nils*
Skunk; 1682 d. 1 Julii bortbyttes det af honom,
 till Öfversten *Hastfehr*; 1683 d. 20 Julii aflod
 han det till *Frantz Zink*, emot *Christineberg*, som

åter transporterade denna lågenhet, till Doctor *Heræus*, emot en skulds betalande till Gr. *Torstensson* af 12,000 K:mt; 1689 blef öfver-Controlleruren *Jac. Möller* deraf ågare för 15,000 d:r K:mt, och har denna egendom sedan den tiden, varit i ättskillige Possessorers händer.

Hospitalet ågde *Helge ands-ången* som och kallades *Skeppar Olofs ång*, förmodeligen en donation till Helge ands-huset; hvarom förut blifvit förmålt; men då den blef nyttjad under Ladugården, fick *Danviken* i stället annat understöd. (K. *Johan III.* br. 1579).

Danvikens i öfrigt tillhörande egendomar, voro i början förmånliga och betydelige; men de undergingo sedan många förändringar, icke till Hospitalets fromma; hvilket nogsamnt kan inhämtas, af K. br. till Kammar-Collegium, af d. 18 Junii 1626, hvarutinnan sedan några gods och gårdar blifvit tagne ifrån *Danviken*, Collegium anbefaltes, att af Kronans gods och rånta, inrymma Staden så mycket igån, som bortmist var; till följe hvaraf Collegium i Vederlags-brefvet, d. 27 Sept. 1627, till de fattiges Föreståndare, upplåt 23 Krono-hemman med deras råntor, som tillhoppa i penningar utgjorde 776 D:er 15 öre $7\frac{1}{2}$ p:gr S:mt. År 1687 d. 2 Nov. befalte vål K. *Carl XI.* att en ransaking och undersökning skulle företagas, om Byten till Hospitalets förfång; hvilken dock icke skall kommit till någon verkställighet. Uti Confirmationen d. 1 Sept. 1682, å förenämde Vederlags-hemman, tillades, att *Långhunda* i *Långhundra* härad och *Östuna* Sochen, skulle vara och förblifva ett *Danviks-hemman*; om hvars inrymmande, Cam. Collegii bref till Landshöfd. *Fabian Wrede* afgick, under d. 18 Dec. 1683.

Hospitalet hade en fordran uti *Köphandels-Compagniet*, till ett belopp af 21,439 D:r 14 öre 9 p:gr, som K. M. lätit transporterera uppå Sig; och om betalningen hvarföre, Kammar-Collegii försäkran utfärdades d. 8 Mart. 1628. Deraf bekom Hospitalet 3268 D:r 24 öre 2 p:gr K:mt d. 11 Jul. 1631.

Öfverståhållaren Baron *Rosenhane* förmåler uti dets Åmbets-Relation 1663, att uti Danviks-Hospitalet föddes 74 gamle män och 158 gamla kvinnor samt 7 fänige människor, och hade Hospitalet en tåmmelig god inkomst, som bestod i deras egne Ladugårdar *Dufvendås* och *Hammarby*, samt uti rântan af 113 bonde-gårdar, som dock voro elaka och illa sin skatt utgjorde.

Ibland Hospitalets inkomster upptager *Palmisköld* i sina samlingar, *Brunsnås* strömmingsfiske, förslagsvis till 51 tunnor strömming eller i penningar 153 d:r S:mt.

De fattiges eller Hospitalets landtbönder, hafva från ålldre tider njutit vissa förmåner. K. *Gustaf Adolphs* Ö. Br. d. 28 Jan. 1614 innehåller, att ingen måtte med gårdar, gästningar eller skjutsfärder, befvåra Danviks-Hospitals bönder, mera än andra frälsebönder; eller att slå under sig de fattiges hemman, som de låga vara öde, och deraf uppbåra både gråsgåld och annat. Uti K. br. d. 19 Maji 1618, befriades de, ifrån körslor och annan tunga till Kronan, på behagelig tid, att så mycket bättre, kunna Hospitalet med körslor och dagsverken vid magt hålla; skolandes de som andre skattebönder stådla sina hemman. Drott. *Christina* confirmerade d. 25 Sept. 1646 deras förlånte frälsefriheter, och d. 25 Apr. 1647 de friheter deras hemman i K. *Gustaf Adolphs* tid 1614 och 1618, blif.

blifvit tillagde; hvarå en ytterligare stadfästelse följde d. 2 Nov. 1687.

Danviks afrads-Spannemål ifrån *Sickla* befriades ifrån tulls erläggande 1730, och från frälse-contribution, Danviks Hospitals hemmanen, d. 20 Apr. 1744.

2. §.

Sedan således, fast ofullkomligen, blifvit af frödde underrättelser omförmålt, hvad Danviks Hospital, fordom ägt; får man här, om hvad Hospitalet nu innehafver, dervid meddela de uppgifter, som Politie-Collegii berättelse, till Öfverståhållaren Baron *Lantingshausen* 1761, derom innehåller.

Då innehade Hospitalet 100 $\frac{1}{2}$ hemman och 28 diverse legånheter, hvarunder äfven var en såg och 4 mjöl-qvarnar, utom qvarnen vid Danviken, altfammas med frälsemanna fri- och rättigheter; bestigande sig de Ordinarie råntor, som (sedan afkorrtingarne blifvit afdragne, enligt Hospitalets jordebok) borde årligen deraf utgå, till 988 tunnor 26 $\frac{3}{8}$ fat, Sp:l, 8 tunnor mjöl och 1 tunna hafra, samt i p:gr och perfedlar, efter 1735 års ständiga markegång, uträknade till 2886 d:r 26 öre 10 $\frac{9}{10}$ p:gr S:mt; men utgå i anseende till hemmanens slåta beskaffenhet, sällan till högre än 800 högst 900 t:r Sp:l och 1900 à 2000 d:r S:mt i penningar: hvarjämte af Danviks-Ladugårdarne, *Hammarby* och *Sickla*, såsom arrende årligen betaltes, 50 t:r Sp:l, 25 Lisp:d Smör, 5 t:r löf och 40 t:r fur mjölk, samt 1 Lisp:d 2 marker ull; äfven som, sedan hösttiden 1758, genom bortarrenderande af en ny upptagen plats, å Hospitalets ågor, inkomsten deraf ökas, de 5 första åren 100 d:r, de 5 andra åren 200 d:r årligen, de 3:ne följande 5 åren 300 d:r årligen, och de sista 5 åren 500 d:r årligen, allt K:mt;

K:mt; samt för en likaledes borttarrenderad plats till ler-hämtning, på *Hammarby* utmark, 100 dir K:mt årligen.

De öfrige Hospitalets inkomster bestå uti följande:

1. Förlånt Krono-tionde-Spel ur Stockholms län, samt trenne Sochnar i Upsala län; utgörandes merendels 220 à 240 tr.

2. I stället för tull-kapporne, af vattu- och våder-qvarnen vid Danviken, som efter ett uttagit medium, af flere år, till Nov. 1758 utgjordt 71 tr: hvete, 100 tr råg och malt, betalades uti årligt arrende 6740 dir K:mt.

3. De enligt 1739 års Sjötulls-taxor vid tola-gen inslytande armp:gr, till 4 sk. för hvarje 100:de R:dr af inkommande, och 2 öre för hvar 100 d:r S:mt af utgående varors värde; hvilka tillförne sli-git till nog anseeligt årligen; men sedermera år från år aftagit, genom inkränkning i utländske handeln.

4. Interessen af Låne-Banco-Capitaler årligen 7797 d:r 12 öre K:mt, utom det, som af några Speciemynt-forter betalas och genom förväxling ef-ter agio, ungefärligen kan bestiga till 1130 d:r K:mt.

5. Hyror och tomtören 2067 d:r K:mt.

6. Inkomster af medgifts-p:gr för dem, som intagas i fribröd, och af deras qvarlätenskap, som afgå; kan icke något vist utfattas.

7. Trettionde:pgn af köpekillingen för går-dar byggde på Hospitalets grund och recognition för Danviks-hemman, som gå i köp och salu, pri-vat folk emellan; år ovils; utgjorde 1754, d:r 827; 1755 d:r 120, och 1760 d:r 683, K:mt.

8. Bånk-hyror och Håf-p:gr i Danviks Kyrka, 8 à 900 d:r K:mt.

9. För

9. För Klockor, jord- och bår-klåden år 1759, dr: K:mt 276.

10. Spannemål som Hospitalet kan umbära, och draf som faller vid bryggderne, belliger efter omständigheterna till mer och mindre.

11. Föråringar som sållan vanka, och hvar af Hospitalet sig ej fädt hugna, sedan framledne Gen. Adjutanten Baron *Gust. Faltzburg* år 1754, testamenterade Hospitalet 18,000 dr: K:mt, hvilka i Låne-Banken emot 4 procent blifvit infatte. Af Private Testamenten uppgifver *Hagström* l. c. Vinhandlaren *Robert*, som 1676 skall gifvit 500 R:dr; Medailleuren *Faltz* 2250 R:dr Sp. Det bör här till en förtjent Medborgares minne, nämnas, att ibland de 28,000 R:dr som afledne Groschandlanden *Jacob v. Balthazar Knigge* i sitt testamente af d. 26 Sept. 1795, disponerat ad pios usus och andra nyttige inrättningar, efter hans efterlämnade Frus *Anna Maria Thorsons* fränfålle, hafver Danviks-Hospital att bekomma en Summa af 1500 R:dr.

3. §.

För desse inkomster underhålls 1761, ålderstegne, bråklige, sjuke och svagfinte, som med frie husrum försedde åro, 195 stycken, hvilka till underhålls åtnjutande åro fördelte i 3:ne Classer: Fribröds-Fattigbröds- och Curhus-kost, samt undfå efter 1731 års Spis-ordning, deras förplågning. I Julii månad 1795 var Fribrödernes antal 47, och Fattig-bröder 70. Vid månstringen i Jul. månad 1797, voro Fattigbröder med Därhushjonen 209, hvilka sednare stego till ett antal af 105, Fribröderne voro 54 st.

Fribröderne hafva måsta delen särskildte våningsrum. Fattigbröderne vistlas uti de för dem tillredde 4 stora salar, som innehålla hvardera en be-

beqvåmlig rymd och 40 fångställen. Sinnes-svaga hafva affides rum, innom behörig fångsell, samt njuta Fattigbröds-kost. De slåste intages i Dårhuset, utan all medgift eller afgift, och besvåra Hospitalet med dryg kostnad. Medgiften för Fri- och Fattigbröds åtnjurande i Hospitalet, öktes till 25 procent i Riksgälds-fedlar, öfver hvad 1772 års tariff derom stadgade; andra verkelige Hospitals-hjon som söka underhåll, skulle i stället för 16 $\frac{2}{3}$ R:dr som 1766 års författning utlåter, betala 25 R:dr. (Seraph. Ord. gillets br. till Öfverståth. Åmbet. d. 27 Apr. 1798). Kostnaden för en Fribröds-person, efter ett Medium af 1794 års inköps-priser, besteg sig till 59 R:dr 35: 10, och för en Fattigbröds-person till 28 R:dr 5: 10.

Curhuset är under namn af Sjukstufva, i början blott inrättad för Hospitalets sjuka; men sedan blef Hospitalet äfven besvårad med dem, som hade Veneriska sjukdomar; då de på Lazarettet ej blefvo emottagne, hvarest 20 till 30 personer, året igenom sköttes, af allahanda slags folk, bestående af Garnizons-manskap, Fabriksfolk, m. m. Hvarom vidare här nedanföre, under Artic. *Danviks Curhus*.

Hospitalets fruktbare capitaler d. 1 Maji 1798, besteg sig till 12991 R:dr 27 sk. 9 öre. Inkomsterne 1796 till 16,394 R:dr 22, hvaraf i utgifterne till obetalte räkningars liquiderande var en behållning af 571 R:dr 3: 7; 1798 års utgifter fordrade en Sum. 20,144 R:dr 11 sk. 9 öre, och inkomsterne beråknades till 17,653 R:dr 32: 8, Hospitalets skuld blef således 2490 R:dr 27: 1. Antalet af Hospitals- och Curhus-personer samt tjänstefolk, var d. 1 Maji 1798.

53 Fribröder.

209 Fattigbröder.

22 Curhus-personer,

16 Legohjon.

Sum. 300 Personer.

Hår bör ock ytterligare förmålas, att af de 1796 insamlade allmoser och understöd, för Stockholms Stads fattige, till en Summa af 10059 R:dr 40 sk. anslags till Danviks-Hospital 3700 R:dr, med skyldighet för detta Hospital, att emot råntan af samma Summa, emottaga sådane krymplingar och oboteligen sjuke, som i Stockholm åga deras rätta hemvist. (K. br. till Öfverståhållaren d. 17 Mart. 1796).

4. §.

Hospitalets styrelse och de fattiges vård, anförtrordes som förberört år Magistraten, som enligt 1533 års stadfästade Reglemente, hade att af sina medel utse, tvänne Föreståndare, som hade Gud för ögonen: under dem skulle vara en trogen slysloman, samt annan betjening. Vidare föreskrefs derutinnan huru räkenskaperne skulle hållas, redovisas och förvaltningen vid detta verk handhafvas; om dem som i fribröd voro; och huru i sjukstugan förhållas borde. Derefte förvaltades detta Hospitals hushållning, i flere år; men af K. *Johan III:s* ganska allvarsamma bref, till Kyrkoherden Mäster *Olof* och Borgmästarne i Stockholm, gifvit *Ståkeborg* d. 29 Decemb. 1572, intages, att med de fattigas underhåll icke troligen blifvit handlat, och att ett så ochristeligt förfarande skulle strängeligen hämnas. K. befalle tillika, att Hospitals-Fogden skulle såsom oskickelig aflättas.

K. *Gustaf Adolph* lät för *Mårten Galle*, Dels egen nådiga fullmägt utfärdas, att vara Danviks-Hospitals-Fogde, d. 28 Jan. 1614.

Tiderna och förvaltningen torde hafva fördradt en förnyad ordning eller skrå, för Danviks-Hospital. År 1626 i Apr. månad utkom ock en sådan författning, hvarutinnan Hospitalets råntor, donationer, förmåner och inkomster confirmerades; och hvad förvaltningen och styrelsen af detta verk beträffade; så uppdrogs den samma då, åt en Borgmästare och 2:ne Rådman, och som det derutinnan äfven såges: hade Gud för ögonen; hvilka med Syslomanen, skulle årligen inför Magistraten, för Hospitalets medel och hushållning göra behörig redo. I fribröd skulle ingen intagas, med mindre han gaf så mycket, att hans intagande vore Hospitalet till nytta.

Uti äfvannämde Politie-Collegii berättelse af år 1761, förmåles angående förvaltningen: att förlåningar, gåfvor och testamenten, som Hospitalet erhållit, voro under Öfverståthållarens, Praesidis Consistorii och Magistratens gemensamme infående; men dageliga hushållningen vid verket, upphandlingar och mera dylikt, samt de personers intagande, som söka Hospitalets bröd, emot vederbörlig afgift; ankom på Politie-Collegii omsorg. Härvid bör tilläggas att K. M:t af Herrar Seraphimer-Riddare år 1773 tillsörordnadt en Hospitals-Barnhus- och Lazarets-Öfverstyrelse, som enligt utfärdad Instruction, af d. 29 Mart. 1773, hade öfver detta och alla Hospitaler i Riket ett allment öfverinfående. Äfven enligt Instructionen, för det till Öfverstyrelsen vid Hospitalen, Barnhusen och Lazaretterne inrättade Seraphimer-gillet. Stockh. d. 28 Apr. 1791.

Hospitalets Stat beräknades 1761 till 4890 d:r K:mt och 174 tunnor Spannemål, utom expenser 120 d:r K:mt, med de ändringar dervid, som se-

dermera blifvit gjorde. 1797 upptogs aflöningar och expenser till 1590 R:dr 23 sk.

5. §.

Hospitalet fordrade i Dr. *Ulrica Eleonoras* tid, mycken nybyggnad. Den gamla trä-Kyrkan uppbyggd i K. *Gustaf I:s* tid, var lika bofällig som hufsen. Den derstädes nu befintliga sten-Kyrkan, grundlades i Maji månad 1719. Den blef färdig och invigdes af Doct. *Nils Barchius*, Michaelis dag 1725. Danviks och Siekla ös Förfamling, har haft egen Pastor ifrån Hospitalets första inrättning, hvars tillfättande ankommer på Danviks Hospitals Föreståndarnes utnämmande, enligt K. Refol. d. 15 Mart. 1770, som upphäfver alla förut utkomne Resolutioner, till hinder i utöfningen af Hospitals-Föreståndarnes tillståndiga och lagliga Jus patronatus. Den mindre Kyrko-Betjeningen tillkommer äfven Politie-Collegium att besätta, enligt K. br. till Seraphimer-gillet af d. 31 Julii 1776.

På sidorne af Kyrkan äro 4 stora salar med 40 sängar i hvardera, för fattig-bröder, hvilken byggnad, i Dr. *Ulrica Eleonoras* tid uppförd, kostat omkring 40,000 d:r S:mt. Äfven är ett hus uppbyggt för Inspector, Contoir, m. m. 1741, som kostat 10,000 d:r S:mt; men reparerades ansenligen med nya förmånliga inrättningar 1763, 1764, som kostade 5000 R:dr. Tvänne Magaziner, Qvarnen, och ett boningshus derbrevid äro af sten. (Hagström l. c.)

Till nya väningsrums uppförande för de husfattige i Stockholm, i stället för det gamla och bofällige hufset vid Danviks-Hospitalet, som måste nederrivas; beviljades ett lotteri d. 14 Febr. 1740, af 200,000 d:r S:mt.

En tidehvarvet hedrande händelse, angående Danviks-Hospitalet, förtjenar här omständeligare intagas. Berättelsen derom är dater. Stockh. Rådhus d. 14 Nov. 1799. Som Hans K. M. genom Hr Underståth. *Georgii* i nåder tackts gifva Stockhus Stads Borgerškaps 50 äldste tillkänna, att H. K. M. med nådigt välbehag, skulle anse, att den Illumination och andra frögde-betygesser, dem Borgerškapet, vid det för hela Riket högst hugneliga tillfälle, af H. K. H. Kron-Prinsens födelse, varit sinnade anställa, måtte, såsom med dagen förbigående, hållre förvandlas, uti ett varacktigt underflöd för någon gagnande inrättning; så hafva Borgerškapets äldste, omtänkte att verkställa, denna med H. K. M:ts nåd och vishet, så enlige åstundan, fastat deras uppmärksamhet, vid Hospitals-inrättningen vid Danviken; såsom en sliftelse, hvilken den store Konung *Gustaf I*, det Kongl. Husets Stamfader grundlagt, och H. M. Konungen, såsom Seraphimer Ordens Herre och Mållare, tackes lämna synnerlig nådig omsorg; Borgerškapets äldste hafva således till detta Hospital, och egenteligen den del deraf, hvilken beförjer fattige sjukligas vård och underhåll, anslagit, samt till Stadens Magistrat aflåmnat, ett för evärdeliga tider stående Capital af 8333 R:dr 16 sk. att upptagas, såsom af dem gifvit, till betygande af den underdåniga glädje, då Rikets hopp, genom H. K. H:s Kron-Prinsens födelse, är för framtiden stadgadt och bestäadt; hvarförutan Grofshandels-Societeten förskildt, af samma hugneliga anledning, gifvit till Borgerškapets Gubbus-inrättning 3000 R:dr. H. K. M. har genom Underståthållaren, låtit för Borgerškapets, inför Magistraten, församlade Äldste, öfver det ena och andra förklara, H. K. M:ts synnerliga nådiga nådige och välbehag. (Inr. Tidn. d. 20 Nov. 1799,

N:o 137). Af ett d. 26 Julii 1800 hållit Protocoll på Danviks Hospital, i Öfverståthållaren Gr. Ugglas närvaro, inhämtas, att vid då förrättad mönstring, voro fribröds-personerne 59, fattigbröds-hjon 131, på Dårhuset 83 och i Curhuset 63 personer. Då förordnades tillka, att en stor Spannemåls-vind skulle repareras och till Hospitalets förmån uthyras; och hvad Bagare-Åmbetets sökte prolongation på arrendet af Hospitalets qvarn, vidkom, som med d. 1 Maji 1801, löper till ända, och hvarföre ett hembud gjordes af 200 tr Råg och 12 tr Hvete, eller 1100 R:dr i gängbart mynt årligen, med förbehåll att canalen till qvarnen blefve upprånad och uppmurad; så resolverades, att detta arrende genom allmän aucion, framdeles skulle till den måstbjudande upplätas.

Till slut må här intagas, hvad *Voght* i beskr. om fattigvården i Hamburg (p. 38) förmåler; att till de fattige sjukas vård och skötsel, nyttjas icke särskildte fattighus; utan fattige hustrur till sjukvakterkor, när de sjuke af sina egna icke kunna vårdas; och att erfarenheten icke är för Hospitals-inrättningar, såsom äfven kostsamare.

V.

DANVIKS-DÅRHUSET.

Det har från äldre tider ålegat Danviks-Hospital, ehuruval dertill icke egenteligen inrättat, att äfven förja för de olyckelige varellers vård och uppehälle, som äro beröfvade det vesänteligaste af allt, som upphöjer människan öfver de oskåliga djuren. Man kan af Handlingarne icke finna, när Dårhuset vid Danviken, till sitt bestämde ändamål anlades.

Af äfvannämde Öfverståth: Baron *Rosenhanes* Relation, kan icke utan de ömmafte känslor inhämtas: att då antalet af finnesfvage och fånige på *Danviken*, år 1663, ej besteg sig mera än till 7 personer; att denne Christeliga inrättning 1780, var belastad, med ett antal sådane Usslingar, de måst beklagansvärde i mänskligheten, till 50 à 80 stycken *), i trånga och ömkeliga rum eller fångelser inneslutne; eländige! utan att känna sitt elände.

Långe var denna inrättning ohulpen; icke af Styresmannens felande goda vilja; icke af en uracktlåten tillsyn och värdslösad förvaltning; utan af bristande medel och tillgångar; varandes Hospitalet föranlåtit, att gratis underhålla, den alldrärdsta delen, af Dårhusets olyckelige invånare; som skall medtagit en så dryg Summa, af des årliga inkomster, att ingen eller fåga besparing kunnat göras till de, i anseende till Dårhuset erforderlige och nödvändige byggnader.

Ändteligen beslöt en stor och sjelffråkande Konung, att 1785 d. 19 Aug. skänka 5000 R:dr till usslingars räddning och hjälp, i synnerhet att nyttjas, vid någon för dem allmen gjord inrättning, som saknade nödig fullkomlighet.

I anledning häraf inkom R. Rådet och Öfverståthållaren *Baron C. Sparre* till K. M:t, och föreslog i underdånighet; att få använda denna summa, till inköpande af en egendom vid *Danviken*, för 10,000 R:dr, som ansågs vara värd 20,000

U 3

R:dr,

*) Det kan här nämnas att *Benjamin Düster*, som 1725 utgaf sig för att vara K. *Carl XII*, infattes på *Danviken*, sedan han förut 3:ne dagar stått på *Schavotten*; och afled der år 1730.

År 1795 i Junii månad var därarnes antal 84 st.; 1797 i Julij månad 104.

R:dr, till en Dårhus-inrättning, som då länge saknats i Hufvud-Staden, i det skick en sådan anstalt, fyntes oumgängeligen fordra. Öfverståth. uppgaf tillika medel och utvägar, till fulla summans upplånande, och Konungen lämnade dertill Dets nådiga bifall och samtycke, d. 9 Sept. 1785.

Huset som dertill inköptes, under södra bergen nära Danviken, var af Notifikare-Åldermannen Österman uppbyggdt. Corps de logis med sina flyglar, innesluter en stor och rymmelig gård, och åger till sitt ändamål en fördelaktig belägenhet. Det har ock sedan med Hospitalets kostnad blifvit, som behofvet krafde, inredt och i behörigt stånd satt.

Stället der detta hus af Österman uppfördes, kallades förut Saltbruket, och är nämt i beskr. om Södermalm.

Till detta hus är ock nu mera Curhus-inrättningen flyttad.

Om Dårarnes skötsel, förtjenar det återopade Doct. Hagströms tal, äfven att läsas.

VI.

DANVIKS-CURHUS.

Curhuset har under namn af Sjukhus, ifrån äldre tider varit, en Danviks-Hospitalet tillhörig inrättning; till skötsel för dets uti fri- och fattigbröd, intagne sjuklige Hospitals-hjon; och ej bestådt af mera än 7 sängar; men har, sedan smittosamma sjukdomar börjat insmyga sig, blifvit upplåten till andra utslingars skötsel, som först på 1740-talet, blifvit antagne, och årligen ökat sig; så att antalet steg 1795, till 50 à 60 st.

En underfökning befältes 1766, huruvida Curhuset kunde flyttas ifrån Danviken, till Spinhuset; hvilket af Politie-Coll. äfven yrkades 1771. Ho-
spi-

spitals-Öfverstyrelsen (tillförord. d. 29 Mart. 1773) förordnade s. å. att i Danviks-Curhuset, inga andra fin- ge intagas, än de, som tillhörde Hosps: Stat; då de fon- der ifrån Danviken skildes, som till Curhuset af ålder varit anslagne. Då behof af Curhus likafullt sub- sisterade, uppgaf Politie-Collegium ytterligare 1773; att Staden, som komme att gå i förskått för kost- naden, kunde njuta till godo den ersättning från Manufactur-fonden med andra Stater som Hospita- let i vissa händelser, njutit; samt att de sjuke, så derefter, som dittills, kunde försändas, till det på Danviken inrättade Curhus; hvilket blef gilladt och fastställt d. 2 Nov. 1773.

Den gravation Staden deraf måste vidkännas, var i början mindre betydande, då den ankom på 60 à 100 R:dr årligen; men då den började fliga till 1000, 1400 och 1800 R:dr om året, och in- ga medel dertill voro att tillgå; hemställte åter Handels-Collegium, att denna Curhus-inrättning, måtte ställas på annan fot, eller medel därtill anslås.

Håröfver hördes Politie-Collegium 1790, som förklarade, att Danviks-Hospitalet, emot Kongl. brefvet 1773, icke kunde belastas med någon ut- gift till Curhuset; utan vore fast mera i behof af 6000 R:drs ersättning, för derå nedlagde kostna- der; att Hospitalets tillgångar, vore genom Därhus- byggnaden så medtagne, att försigtigaste hushåll- ning fordrades, att bestrida dels dageliga behof, och att ingen annan särskild fond, till Curhusets underhåll varit, än hvad Compagnie-Chefer erlagdt af månads-gage för Soldater, Manufactur-fonden för Fabriks-arbetare, och Sjömanshuset för Sjömän, samt enskilt husbönder för sine tjenstehjon; hvil- ka medel icke blifvit Staden godtgjorde; emedan kostnaden på de sjuke icke blifvit Staden beräknad;

varandes Curhus-hjonens antal de sednare åren, utom Collegii vettskap, märkeligen ökt *).

Kongl. M:t hade år 1778 förordnad, att Hospitalet ej skulle belastas, med Curhusets underhållande; utan att för de der intagne sjuke skulle betalas: för Sjömän 16 sk. i vickan; för Fabriksarbetare lika mycket; för Soldater, deras innehavande gage; och Stadens cassa, för alla andra, som ej voro af besagde classer, eller sjelfva förmådde kostpenningar erlägga. Håruppå hade Hospitalet ansefningen förlorat, som räkenskaperne kunde visa **). Omkostnaden för en Curhus-veckokost, beräknad efter 1794 års medel-priser, besteg sig till 46 sk. och således för hela året på hvar person 49 R:dr 40 sk.

Till något understöd i Stadens dryga utgifter, till underhållande af Curhus-inrättningen, har underdånig ansökning blifvit gjord, om tillökning i de kostp:gr, som för de sjuke i förenämde mätto betalas; hvilket enligt K. M:ts nådige förordnande uti bref af d. 21 Aug. 1798, i så mätto blifvit beviljadt, att för Soldaten af Garnizons-Regementerna, skulle af Compagnie-Chefen, och för Sjömannen, af Sjömans-huset, 40 skillingar i vickan betalas. Sedan Manufactur-fonden blifvit till Statsverket indragen, kunde Kronan med en högre afgift för Fabriksarbetare, icke belastas; då Statsverket förut, till veneriska smittans hämmande, så ansefligt bidrager. Men då Danviks-Hospitalet, uti ett dertill inrättadt särskilt rum, emottager dem, som med obotelig venerisk sjukdom besväras; så anordnade K. till hjälp för Curhuset, och i synnerhet för de oboteligen sjuke, ett årligt understöd af

*) Förmodeligen genom remisser ifrån Police-Kammaren.

***) Öfverståth. Ämbet. skrifvelse till K. M. i K. Riks-Archivo.

af 300 R:dr utaf de medel, som stå under Sera-
phimer Ordens-gillet's disposition.

Uti det för Dårhuset inköpte *Östermanske* hu-
set, har ock nödige rum för Curhus-hjonen, feder-
mera blifvit inredde; som medtagit en del af den
summa, hvarföre Politie-Collegium trodt sig kunna
fordra, förenämde ersättning af 6000 R:dr.

År 1797 affkildes ifrån Curhuset 12 obotelige
och af Veneriske smitta vanställda sjuka, som med
40 R:dr för hvardera af Stads-Cassan inköptes, uti
Danviks Hospitals fattigbröd, att i gamla Dårhus-
byggnaden, sedan den dertill blifvit inredd, inta-
gas; och dem således allt tillfälle betagas, att upp-
väcka den afsky och fasa, som deras åskådande
medför.

Om Curhuset kan vidare underrättelse inhåm-
tas, af Prof. *Schulzenheims* Tal i Vett. Acad. 1799,
om offentliga vården, i hänseende till folkets fe-
der och hålla samt de fattigas lifsbergning. Stockh.
1801, 3:o, p. 200.

VII.

DROTTNING-HUSET.

Drottninghuset leder sin stiftelse, ifrån K. *Carl XI:s*
Gemål, Dr. *Ulrica Eleonoras* *) berömvärda anstalt
och frikostighet. Hon lät nära vid S. *Johannis*
Kyrka på en tomt, Staden tillhörig, af 6077 qua-
drat-alnars rymd, uppföra ett anseeligt hus af sten,
der enkör af hederligare stånd skulle njuta hem-
vist och underhåll.

Denna inrättnings början 1686, förmåler *Ru-
da* i beskrifningen om Drottninghuset, sig icke kun-

U 5

na

*) Dr. *Ulrica Eleonora* var född, d. 11 Sept. 1656 af
K. *Fredrich III.* i Danmark, med *Sophia Amalia*;
förmäld på *Skåttorps* gård i Halland d. 6 Maji 1680;
afled d. 26 Jul. 1693.

na med annan visshet uppgifva, än efter *Kleins* berättelse *). Men då det huset vid regeringsgatan, som Drottningen kort förut sig tillhandlat, till en inrättning för de fattige, afbrände i 1686 års eldsvåda, då tomten sedan skänktes de fattige till en nådegåfva; så förekommer troligare, att det nu varande stenhuset, af $15\frac{1}{2}$ alns bredd och $75\frac{1}{4}$ aln långt, samt 20 alnar högt, bestående af tvänne våningar, något senare blifvit anlagdt, på det sedermera utsedde stället, der det nu är beläget. Förenämde eldsvåda, medtog det måsta af Norra malmens östra del, och intråffade i Junii månad; hvilka omständigheter, då förödelsen var så allmän, icke gerna synes medgifva, uppbyggandet af ett så anseeligt stenhus, inom några månader, samma år. *Rüdling* säger detta Hospital hafva blifvit anlagdt 1690 (p. 169). Uti Drottn. *Ulrica Eleonoras* Lefvernes-beskr. af *Schmedeman*, berättas derom sålunda: att Hon lät inrätta ett fattighus på Norremalm, strax vid S. *Johannis* Kyrka, för 160 eländiga och bräckliga, med tillräckelig årlig inkomst. Der skulle husvillan, fader- och moderlösa barn upptagas och försörjas, samt i goda undervisningar uppfostras. Detta huset afbrann tillika med en stor del af Norremalm d. 8 Jun. 1686; men H. M. lät det icke allenast bättre uppbygga och i stånd sätta; utan ock rundeligen underlödja många af dem, som af eldsvådan blefvo olyckelige. (Saml. till K. *Carl XI:s* Hist. 6 st. p. 92).

Till husets byggnad skänkte Drottningen 1000 R:dr. och till deras underhåll, som derutinnan blefvo intagne 2000 R:dr. hvarje år, till Sin död.

Under denna höga Söstarinnas lifstid, hade Rådsmannen sedan Borgmästaren *Christoph. Thesmar* hela

*) Uti ett tryckt samtal emellan båda Drottningarne *Ulrica Eleonora*, den äldre och yngre.

hela förvaltningen, under Politie-Collegii inseende, och lämnades räkenskaperne årligen, till Hånes M:ts genomseende.

Till Capellanerne vid St. *Jacob*, som bestridde Sjåla-vården vid Drottninghuset, anslogs 200 d:r K:mt, som sedan öktes till 300 d:r, och i *Johannis* Kyrka byggdes en läktare, som ännu kallas Drottninghus-läktaren, för de fattige derstädes.

Efter Drott:ns död, stadfästade K. *Carl XI*. Drottninghusets inrättning i alla delar, efter Dets Stiftarinneas affigt, och anslog dertill i Staten 4000 d:r S:mt årligen. (K. br. d. 3 Oct. 1693). Förvaltningen blef densamma, och med redogörelsen skulle Politie-Collegium inkomma till Konungen.

Härvid förblef det till 1718 och 1719 då R. R. och Öfverste Marskalken Gr. *Nicod. Tesfm*, ålades uppgiften, i synnerhet hvad de ållderstegne Hof-Betjentes antagande angick, åfven af mankønet, som då jämvål blef tillåtit.

Inrättningen var som *Ruda* berättar, då alldes i lågervall och ryckt ifrån sitt första ändamål. I början blefvo någre af hederligare stånd intagne, och när inrättningen kommit till fullbordan, steg antalet till 100 personer och deröfver; men då det öktes till 160, var det vida större än den anslagne underhålls-summan syntes medgifva, och icke att förena med första affigten.

Konung *Fredrich* fann således för godt, att anförtro förvaltningen af denna Christeliga inrättning, d. 6 Julii 1721, åt Just. Cancelleren Baron *Stierncrona*, Öfver-Hof-Predikanten Doct. *Niclas Barchius* och Kyrkoherdarne i *Clara* och *Jacob*, *Jöran Norberg* och *Nicl. Sternell*, och efter dem, åt de som framdeles kommo till deras bestållningar. De skulle en gång i månaden sammanträda att öfverlägga om Hospitalets tillstånd och hvad

ordning och disciplin dervid kunde kräfsja, samt med påminnelser till Kongl. M:t inkomma, om des upprätthållande och understödjande, efter det med des inrättande, påfystade uppsåt och ändamål. K. M. resolverade då tillika, på förenämde Directions berättelse, att inga andra, skulle i detta Hospital intagas, än fattiga Officerares, Prästers, hederlige Borgares och K. betjenters enkor och döttrar; och att när de 1710 och 1711 af gemenare folk intagne, afgick, skulle inga andra i deras stället blifva intagne än af förenämde stånd och vilkor.

Drottning *Ulrica Eleonora* den yngre har ifrån sin förmålning, alla år på sin födelsedag gifvit till Drottninghuset 600 d:r Caroliner.

Hon förordnade ock dervid serkild Präst 1735 med 900 d:r K:m:ts årlig lön, jämte eget hus som Hon låt uppbygga. Enligt K. br. d. 9 Apr. 1736 öktes lönen med de 300 d:r K:mt, som Capellanerne i *Jacob* förut åtnjutit för själavården vid Drottninghuset, och 1743 d. 30 Sept., uppfördes Pastors lön vid Drottninghuset, 1200 d:r K:mt på Ordinarie Staten. År 1762 blef på Directionens föransaltande, derstädes en särskild sal, till Kyrka inredd; som vid nogare öfvervägande fanns mindre nödvändig, då *Johannis Capell* år så nära belägit ifrån Drottninghuset; Kyrkofalen desutom behöfdes till ett ökat utrymme för inrättningen, och kostnaden till Prästens lön och underhåll, till understöd för de fattige. Vid då varande Predikantens erhållne befördran, samtyckte Konung *Gustaf III.* således, på gjord underdånig föreställning derom, att låta indraga Kyrkan och återlämna hela vården till *Jacobi* och *Johannis* församlings Capellaner. Åren 1755 och 1757 blef af Directionen ytterligare fastställt, att ingen mera med underhåll, skulle få vi-
flas

fläs utom huset; såsom icke öfverensstämmande, med inrättningens affigt, då huset uppbyggdes.

Casseurs- och Sysloman-besfällningarne blefvo år 1757 sammanflagne; hvarigenom Drottninghuset bekom en egen Medicus med 100 d:r S:mts årlig lön.

Pensionaireernes antal har Directionen anseft ifrån 100, böra i möjligaste mätto minskas, till de antagnes bättre underhåll; så vida inrättningen icke understöddes och inkomsterne kunde ökas.

Drottning-husets behållning i frugtbara Capitaler var vid 1765 års slut i K:mt 120,455: 18.
i Courant S:mt — — — 26,783: —

Summma K:mt 147,238: 18.

Når nu 12,000 d:r K:mt som af Stats-Contoi-ret utbetales, lägges till interresset af föreda Capitaler, har Drottninghusets inkomster senare åren fligit vid pafs, till 19,000 d:r K:mt.

Utom flere gåfvor till Drottninghuset och dess Kyrka, har Hospitalet blifvit tillagdt, Friherrinnan *Helmfeldts* testamente, gifvit till de fattige vid S:t *Johannis*; hvarom ang:de S:t *Jörans* Hospital blifvit nåmt.

År 1704 anslog Enke-Drottn. *Hedevig Eleono-ra* 500 r:r Sp:l till Drottninghuset, hvilket af K. *Carl XII.* d. 21 Dec. 1715 confirmerades, med befallning: att detta legatum skulle utbetalas af Drottn:s Lifgedinge. Spannemålen förfäldes 1716, då Summan derföre 2666, 21 $\frac{1}{2}$ d:r S:mt togs af R. Ständers Contoir 1718. Hållten betaltes 1720; men det öfriga med ränta, ej förr, än uppå K. M:ts resolution d. 10 Nov. 1756, med 2874 d:r 30 öre S:mt.

År 1710 testamenterade Handelsm:n i Stockh. *Jasob Stiegler* en Krono-fordran af 18,004 d:r K:mt, samt

samt 1713 alla sina meubler och meliorationer up-
 på *Skålnora* gård i Upland, den han af Kronan
 hade haft i förpantning. Efter en vidlöftig rätte-
 gång, kom ändteligen Drottninghuset 1722 till sin
 tillståndiga rätt.

Af Riks-Grefvinnan *Kusfows* testamente, utaf
 en, för hånnes död, försäld malmgård på Kungs-
 holmen, har Drottninghuset ingen förmån njutit.

År 1724 gaf Öfversten *Gab. von Kanefer* en
 Krono-fodran af 120 R:dr *Albertz*, som blef utbe-
 tald med ränta, d. 30 Octob. 1736.

År 1727 gaf Capitaine-Lieutenanten *Wadman*
 900 d:r K:mt.

År 1732 Handelsmannen *Zedritz* i Stockh.
 6000 d:r K:mt.

År 1734 Hof-Fröken *Emerentia von Düben*,
 utom åtskillige prydnader till Kyrkan, 157 $\frac{1}{2}$ lod
 silfver i särskilde persedlar.

General-Adjutanten Baron *C. G. Faltsburg* te-
 stamenterade 1750 till Enkhuset i Stockh. 12,000 d:r
 K:mt, hvilka medel insändes till Öfverståthållare-Åm-
 betet. Hårom yppades sedan rättegång, och som
 Borgerskapets Enkehus, ansågs vara en senare in-
 rättning, hvarom Baron *Faltsburg* icke kunde åga
 någon underrättelse; så blef genom Svea Hof-Rätts
 Dom d. 16 Dec. 1756, och K. M:s stadfästelse
 derå, detta capital till Drottninghuset vindicerat.

År 1758 d. 9 Maji skänkte Fröken *Anna*
Lohe, 6000 d:r K:mt, och 1759 Herr *Adolph*
Lohe, 9000 d:r samma mynt.

En närmare underrättelse hårom meddelar *Ru-*
das berättelse om Drottning-huset *), hvartil bö-
 läggas, att Fru *Karin Kniper*, uti sitt testamente
 d. 16 Dec. 1796, tillagdt Drottninghus-Hospitalet

4000

*) Finnes bifogad en predikan hållen i Drottning-bus-
 Kyrkan i Adv. 1765. Stockh. 1766, 4:o.

4000 R:dr Specie, till ett ständigt Capital, hvar-
af årliga rântan, till förbättring af de antagnes,
förut nog ringa underhåll, borde användas. Då det
i Octob. 1798 tillstältes Hospitals-Directionen, med
ett års upplupen rânta, förrättades icke allenast,
genast derpåföljande 1 Nov. utdelningen, bland de
innom Drottning-huset vistande hederliga, men fat-
tige 90 Fruntimmer; utan beslöts tillika, att på
samma dag, K:s födelsedag, sådan utdelning årligen
företaga. Till följe deraf blef ock d. 1 Nov. 1799,
de då fallne 240 R:drs rânta utdelte.

En betydande tillökning hafva de fattige att
vänta, af den hederliga gåfva af 8000 R:dr, som
framledne Bruks-Patron *Joh. Hjerpe* och des Fru
Christina Lindman, nu gift med Major *Råberg*,
till Drottninghuset gjort, och hvars afkastning till
fello, först efter Fruns död tillfaller D. huset, som
nu emedlertid, deraf årligen uppår en procent.

K. M:t biföll d. 18 Feb. 1774 att nödvändi-
ga reparationer å Drottninghuset måtte besörjas, af
de medel som blifvit förårade af Hånnes M:t Drott-
ningen och af Enke-Drottningen, samt af besparde
inkomster; dock att Directionen drog försorg, att
de föreslagne medel blefvo tillräckelige; emedan in-
gen annan fond kunde dertill anslås. (Cons. Prot.
I. d.).

Åren 1724 d. 26 Maji, 1742 d. 31 Julii och
1758 d. 3 Febr. åro särskildte Reglementen utfär-
dade, om allas skyldigheter, som till detta verk
hëra.

VIII.

GUSTAF ADOLPHS HOSPITAL.

Då Stockholms Stad och Borgerskap, att ådagalåg-
ga sitt deltagande i Rikets allmänna glädje, vid
K.

4000 R:dr Specie, till ett ständigt Capital, hvar-
af årliga rântan, till förbättring af de antagnes,
förut nog ringa underhåll, borde användas. Då det
i Octob. 1798 tillstältes Hospitals-Directionen, med
ett års upplupen rânta, förrättades icke allenast,
genast derpåföljande 1 Nov. utdelningen, bland de
innom Drottning-huset vistande hederliga, men fat-
tige 90 Fruntimmer; utan beslöts tillika, att på
samma dag, K:s födelsedag, sådan utdelning årligen
företaga. Till följe deraf blef ock d. 1 Nov. 1799,
de då fallne 240 R:drs rânta utdelte.

En betydande tillökning hafva de fattige att
vänta, af den hederliga gåfva af 8000 R:dr, som
framledne Bruks-Patron *Joh. Hjerpe* och des Fru
Christina Lindman, nu gift med Major *Råberg*,
till Drottninghuset gjort, och hvars afkastning till
fello, först efter Fruns död tillfaller D. huset, som
nu emedlertid, deraf årligen uppår en procent.

K. M:t biföll d. 18 Feb. 1774 att nödvändi-
ga reparationer å Drottninghuset måtte besörjas, af
de medel som blifvit förårade af Hånnes M:t Drott-
ningen och af Enke-Drottningen, samt af besparde
inkomster; dock att Directionen drog försorg, att
de föreslagne medel blefvo tillräckelige; emedan in-
gen annan fond kunde dertill anslås. (Cons. Prot.
I. d.).

Åren 1724 d. 26 Maji, 1742 d. 31 Julii och
1758 d. 3 Febr. åro särskildte Reglementen utfär-
dade, om allas skyldigheter, som till detta verk
hëra.

VIII.

GUSTAF ADOLPHS HOSPITAL.

Då Stockholms Stad och Borgerskap, att ådagalåg-
ga sitt deltagande i Rikets allmänna glädje, vid
K.

K. *Gustaf Adolphs* tilltråde till Regeringen, förnummit, huru som K. M:t med nådigt välbehag skulle anse, om de dervid tilltänkte anstalter instältes, och någon stiftning i ett godt och Christeligt ändamål, hållde påtänktes; så kom Magistraten med Borgerskapet derom öfverens; för att göra både deras glädje och underd. nit, samt äminnelsen af en så glad och önskad tidepunkt, mera varaktig och i alla tider huguande för de behöfvande och nödstälte; att sammansjuta en betydelig summa till en *Hospitals*-inrättning.

Dagen efter K:s antråde till Regeringen, d. 2 Nov. 1796, hade Magistraten och Borgerskapets Deputerade, företråde hos K. M. att i underd. berättta, huru som Borgerskapet i förenämde ändamål, utfäst 10,000, och Magistraten 1500 R:dr. Hvaröfver K. förklarade Dets synnerliga nådiga välbehag, utläfvades att då en tillräckeligare fond blifvit samlad, och inrättningen kunde taga sin början, då till föreståndare dervid, äfven utse någre af Stadens medel.

Att öka fonden, till detta, med K:s tillåtelse kallade, *Gustaf Adolphs Hospital*, blefvo ytterligare sammanskotter dertill gjorde af alla Stater, Collegier och Verk.

Ridderskapet och Adelen Öpnade på Riddarhuset en Subscriptions-lista, till frivillige gåfvors insamlande. Pommerske Ridderskapets Deputerade, Kammar-Herren Baron *Schultz von Ascheraden*, hade å bemålte Ridderskaps vägnar förårat dertill en summa af 1000 R:dr Sp. som i Riksgälds-fedlar, genom Öfversten von *Schwaritzer*, till Riddarhus-Directionen, öfverlämnades. Insamlingen i öfrigt, af flere frivillige gåfvor, besteg sig till 4904 R:dr 40 sk.; hvartill kom Grofshandlaren *Knipers* Enkas, Fru *Karin Withfots* testamente, af d. 16 Dec.

1796.

1796, hvarutinnan till Hospitalet anslogs 4000 R:dr Specie, till en ständig fond, som skulle aflämnas när inrättningen blifvit i ständ fatt.

Åndamålet af detta Hospital var i synnerhet, att hjälpa och understödja, sådane Krigsmän af Stockholms Stads Garnizon, hvilka väl tjent; men blifvit förlamade eller orklöse, samt andre genom olyckshändelser ofärdige eller uti elände råkade manspersoner, som uti de förut inrättade Hospitaler och Fattighus, icke kunna blifva intague.

Till denna vackra inrättnings ytterligare förkofran, och att någon tillgång äfven måtte blifva, till underhåll för förtjente och förlamade Krigsmän, utom Stockholms Garnizon, behagade K. M. af Egne medel i näder tillägga 5000 R:dr till den insamlade fonden; som såmedelst utgjorde ett Capital af 26,404 R:dr 40 sk.

Under d. 1 Nov. 1797 förordnade Konungen till detta verkets styrelse och förvaltning en särskild Direction, bestående af Landshöfdingen Baron af *Ugglas*, K. M:ts tjenstgörande General Adjutanter vid Arméen och Flottorne, Öfversten Baron *Lantingshausen*, Stats-Commissarien *Wählberg*, som skulle ivara för räkenskaperne, samt Politie-Borgmästaren *Wallin* och Handelsmannen *Abv. Kjöfer*.

Under d. 6 Mart. 1798, lät K. M. utfärda Dets nädiga Reglemente, för styrelsen och förvaltningen af *Gustaf Adolfs* Hospital; hvarutinnan Directionen ålades, besörja och tillse, att penningarne säkert varda förräntade; att till underhåll, antaga dem, som dertill förnämligst berättigade voro; att tillskotten till Hospitals-fonden, efter Gifvarnes förordnanden, till underhåll och understöd utdela; att som fonden icke medgaf, något hus eller egendoms inköp, till de nödlidandes härbergerande; så skulle Directionen stadna vid årliga pensioners ut-

delande, som i trenne Classer borde inrättas; ankommande pensionairenes antal på tillgångarne och fondens revenuër; hvarjämte stadgades, huru ansöknningar om underhåll borde anmålans samt med bevis vara förfedde; huru underhålls-bref borde utfärdas; m. m. angående fondens befriande från all afgift och bevillnig, för evärdeliga tider; om Directionens årliga sammankomster; om Ledamöters utnämmande i de afgångnes ställe; om redogörelsen endast inför K. M.; samt om Directionens vårdighet, lika med Committerade, öfver allmänne Spannemåls-Magazins-inrättningen, jämte flere af K. M. tillförordnade Directioner; hvilket allt af Reglementet, närmare kan inhämtas.

Till denna således stadgade Hospitals-inrättning, skänkte Großhandlaren i Stockholm *Georg Fred. Diedrichsön* d. 31 Decemb. 1798, uti säker mans revers 5000 R:dr Banco, med löpande 6 p:c. ränta, i samina mynt som capitalet.

Directionens deröfver offentligen betygade tacksamhet förtjenar att här intagas:

”Sedan K. Directionen öfver *Gustaf Adolphi* Hospital, uti des underdåniga berättelse, af d. 9 sistledne Januarii, hvilken på K. M:ts nådiga befallning, blifvit af trycket utgifven; ågt tillfälle, att, ej mindre om denna inrättnings närvarande tillgångar, till understöd åt nödlidande; än om sättet huru de förvaltas och användas, lämna Allmänheten en närmare kännedom; har fonden för samma Hospital, ån ytterligare, d. 8 i innevarande månad, erhållit en betydligare tillväxt, om hvilken Directionen äfven ansedt sig skyldig, att offentligen meddela underrättelse.

En Invånare i Stockholms Stad, har nämde dag, till *Gustaf Adolphi* Hospital, med varm hand skänkt, 5000 R:dr Banco Specie; med den dervid

fogade anstalt, att desse penningar, ifrån d. 31 Dec. 1798 äro till inrättningens förmån, frucktbare. Derjämte och i anseende till det dubbla ändamål, denna Hospitals-inrättning äsyftar; hvars första fond är anslagen till underhåll åt fattige förlamade manspersoner; så af Militairen som andre, inom Stockholms Stad; men hvarvid sedermera, genom K. M:ts höga efterdöme, ett tillfälle är öppnat för vältänkande medborgare, att jämväl ihugkomma gamla och förtjente Krigsmån i Landsorterne; hvidan 2:ne särskildre fonder, för Stadens och Landets fattige uppkommit; har Gifvaren af förberörde 5000 R:dr, i betraktande deraf, å ena sidan, att han såsom Stockholms Stads invånare, ågde en närmare anledning, att härvid ihugkomma des många behöfvande; men å andra sidan att inrättningens förut varande tillgångar, till understöd, åt förtjente Krigsmån i Landsorterne, äro för ett så vidsträckt ändamål minst tillräckelige; sålunda förordnat; att gifvan skall delas lika, samt 2500 R:dr, till hvardera af osvannämde 2:ne fonder, tilläggas.

Directionen infer tillräckeligen, att gärningat af denna halt, åga en ådlare grund, än hoppet om namnkunnighet och beundran, och att en Allmänhets, ehuru billiga läford, vore för denna acktningsvärde medborgare, en ringa belöning, emot des inre medvetande, att hafva räddat olyckelige och förvarat åt sut minne, den tröstade mencklighetens välsignelser. Men för sin egen tillfredsställelse, hade Directionen likväl önskat, att hos sine Landsmän så göra en Man allmänt känd, af hvars ädelmodiga frikostighet, både denna och flere välgörande inrättningar, erfarit de utmärktaste prof. Om det är sällsynt att finna den ojämnadelningen, af lyckans gifvor rättvisad, genom ett så värdigt bruk af de samma; och kan hånda ännu sällsyn.

lyntare, att den förmögne, till vanlottade likars understöd, med varm hand lämnar ifrån sig, de skatter han med egen möda och slit förvärfvat; så förtjente så mycket mer denna Mannens tankefätt, att till tidehvarfvets och nationens heder, göras kände. Men då han sjelf ej allenast förbehållit sig, att i Directionens berättelse, om den gäfva inrättningen erhållit, icke blifva nämnd; utan ock nekat Directionen det nöjet, att på ett offentligt sätt, hos honom allägga sin tackfägelse, nyttjar Direct. detta enda återflående tillfälle, att inför Allmänheten betyga honom den lifliga högacktning och erkäntsla, som åt en så ädelmodig gärning, är hvarje medborgares skyldiga offer.

Direct. skattar sig lyckelig, att inom en kort tid, från denna inrättnings början, redan se des tillgångar, till nödlidandes hjälp, så anfenligen förökade. Den läfvar sig äfven, att de hittills gifne berömmelige efterdömen, än ytterligare skola väcka ömsfinte Landsmäns omtanke, för detta nationen hedrande Barmhertighets-verk, och att Sv. Krigsmannen en dag, skall kunna åga den förfäkran, att sedan han upposfrat hålsa och krafter i Fäderneslandets tjenst, på en orklös älderdom, åtminstone vara skyddad ifrån nöden. Stockh. d. 16 Feb. 1799 *)."

Följande gäfvor äro sedermera uti Tidningarne kundgjorde.

Under motto: af glädje öfver en gynnande våderlek, har *Gustaf Adolphi* Hospital erhållit en gäfva af 100 R:dr Riksgäldsmedlar. Stockh. d. 15 Apr. 1799.

Sålom ett offer för rättvisans seger öfver våldet, äro 200 R:dr i Riksgäldsmedlar, insände till

Di-

*) Inr. Tidn. d. 1 Mart. 1799, N:o 26. Berättelsen är underskrifven af Directions Ledamöter.

Directionen öfver *Gustaf Adolfs* Hospital, d. 10 Maji 1799.

Gustaf Adolfs Hospital har erhållit en gåfva af 100 R:dr, i Riksgåldsledlar, under motto: från en gammal Soldat F. G.

Uti Directionens genom trycket utgifne berättelse af 28 Jan. 1800, huru inrättningen blifvit förvaltad 1799, upptages förenämde gåfvor, som ökat Hospitalets behållning till 5000 R:dr Banco, och 29,394: 2: 8 Riksd:r Riksgålds.

Vid början af år 1799 var antalet af redan antagne Pensionärer 65 personer, och samma tid 1800 inalles 150, af hvilka tvänne hade 24 R:dr, 20 aderton R:dr, 83 tolf R:dr och 45 sex Riksdaler.

Huru denna inrättning år 1800 blifvit af Directionen förvaltad, intages af des genom trycket utgifne underd. berättelse derom, till K. M. af d. 28 Jan. 1801.

IX.

OM FATTIGVÅRDEN I ALLMÅNHET ÖCH DE VID FÖRSAMLINGARNE I STOCKHOLM INRÄTTADE FATTIGHUS.

Att Christelige och ömsiute Öfverhets-Personer, i mångfaldig måtto vårdat och förbarnat Sig öfver de fattige; derom vittna flere inrättningar, många rika gåfvor och förlåningar, samt åtskillige utfärdade författningar, till de fattiges förman och bästa.

En frikostig och till medlidande lätt böjd Allmänhet, samt hundradetals enskilt glada gifvare, hafva genom allmoser och testamenten; genom collecter och sammanstött; i flere stiftningar och barmhertighets-verk; ådagalagt Folkets tankesätt och lynne att gerna hjälpa den nödlidande. Mätte tiggaren,

ren, som tryckes mera af lättjan, än nöden, icke missbruka den allmänna välviljan *)!

Utän att här kunna uppräknas alla de vidtagne anstalter, som ådagalägga den vårdnad, Hufvudstadens fattige alltid, och vid tillfällen af allmän nöd, i synnerhet rönt; samlom här blott några strödde underrättelser, som egenteligen höra till sednare tider; sedan i det föregående blifvit nämt, om de äldres Fattighus-inrättningar.

De fattige fingo genom Magistratens förordnande, deras bröd, antingen i *Danviken*, eller ock visse deputat af collecter, och hvad som samlades i husen, genom Kyrko-betjentes kringgående **). Att öka desse tillgångar, blef en *fattig-håf* inrättad 1688 ***), hvilken började till allmosers insamlande, att under Gudstjensten i Kyrkorne kringbåras 1689.

De anslagne utvägar till de fattiges underhåll, bestodo måst i frivillige gåfvor och osäkres inkomster, såsom efter 1698 års författning: för lysningar för brudfolk, tackfågeller för barnfångsquinor, vid begrafningar, collecter, fattigböfkor, afgift vid inventarier och testamenter, vid osfrie tomters försäljande, stamboksmedel m. m. Hvilka efter 1731 års räkenskaper utgjorde tillsammans omkring 27000 d:r K:mt om året, som kvartalsvis blefvo utdelte i *Claras* och *Marias* Församlingar, samt i *Danviken*. Politie-Colleg. fördelte, till de fattiges underhåll 1733 en summa af 25,551 d:r K:mt,

*) Summan af allmose- och fattigmedlen i England, skall stiga nära 5 millioner pund Sterling, årligen. (Voght om fattigvården i Hamburg. Öfv. Stockh. 1800, 8, p. 3).

***) Öfverståthåll. Clas Rålamb's bref till K. M:t d. 17 Mart. 1675.

***) Magist. Public. d. 22 Dec. 1688.

K:mt, emellan 517 personer; och af dels Riksdags-Relation 1756 inhämtas, att af de under Collegii förvaltning stående medel, utom rântan af *Ahlöfske* testamentet till de fattiges underhåll, 26,743 d:r 19 öre K:mt blifvit disponerade *).

Den 1724 tillförordnade Kongl. Brand- och Politie-Commissionen, anslag högst angelåget; så i anseende till ett förökt antal fattige, som kringstrykande tiggarehopar; att vara betänkt, på nödige anstalter och utvågars vidtagande, till de fattiges underhållande och tiggeriets hämmande.

Uti bref till Stockholms Stads Consistorium af d. 24 Febr. 1734, väkte Commissionen först frågan, om Fattighus-inrättningar, vid samtelige Församlingarne i Stockholm.

Efter plågad skriftvexling, och flere rådplågingar, i ett så ömt ärende, och sedan allmosehjonens antal 1737 blifvit uppgifvit till 930 personer; stadgades beslutet, att emellan Församlingarne till fattighus-inrättande, sålunda fördela de arme och nödlidande, att Församlingarne inom Broarne skulle emottaga och underhålla 300 st., *Claræ* och *Olofs* församling 180, *Jacob* och *Johannis* 138, *Ulricæ Eleonoræ* 24, *Hedevig Eleonoræ* 66, *Maria* 108, och *Catharina* 96 **). Huru desse Fattighus-inrättningar, 7 till antalet, sedermera tillkommit; derom varder härsefter, särskildt förmålt.

Till understöd för besagde Fattighus-inrättningar, afstod Husfattig-Cassan, under Politie-Collegii förvaltning, endast Collecterne, Klockare-levverantferne och Stamboks-medlen; men under Collegii disposition förblef, allt det öfrige, som i beskr. om Husfattig-Cassan finnes uppräknat; hvaremot Collegium skulle åligga, att förja för dem, som af Te-

V 4 sta

*) Rikf. Ständers bref till K. M. d. 21 Oct. 1756.

***) Kundgörelsen d. 8 Dec. 1748.

flamenten borde underhållas; för ankommande och upptagne tiggare, under det de förhöras; för fattige värnlöse barn; för nödlidande, intill dess de på församlingarne blifva fördelte, och utläggga hvad som fordrades till Medicamenter, begrafningar, m. m.

Om förenämde fördelning på Församlingarne, berättade Politie-Commissionen *), huru den funnit svårighet vid *Nicolai* och *Clarae* församlingar; men att *Jacobs* och *Johannis*, *Mariae* och *Ladugårdslands* församlingar, med ömhet ansett desse inrättningar.

År 1752 hade dock alla församlingarne, sinningom och efter hand, emottagit det, på hvar och en af dem, fördelte fulla antal fattighjon.

Som desse inrättningar hufvudsakeligen tillkommit och berodde, på församlingarnes frivillige gåfvor och sammanskott; så befriades de ock, uti K. Br. d. 16 Jan. 1751, ifrån Politie-Collegii öfverinsende. Konungen hade förut uti skrifvelse till Öfverståth. d. 19 Febr. 1750, förklaradt Dess nådiga vilja vara: att några förmögna Borgarehustrur, antoges till *honoraire* Föreständerskor, vid så väl de Publike, som Församlingarnes Fattighus i Stockholm; der de allenast med Oeconomien vid fattighuset, hade sig att befatta, och efter 1 eller 2 års förlopp, ifrån ett sådant Föreständerskap kunde afgå, och andre i deras ställen väljas. Till följe deraf blef Grosshandlaren och Direct. *Grills* Fru *Anna Johanna Grill* anmodad, att ett sådant Föreständerskap vid *Danviks* Hospitalet sig åtaga; hvilket hon d. 22 Dec. 1750 tillträdde; samt Äldermannen *Johan Lampas* Enka, *Elisabet Lampa* vid Barnhuset. Derefter inkom Magistraten till Öfverståthållaren; förmålades sig väl hafva anledning efter

*) I underd. skr. till K. M. d. 24 Nov. 1744.

efterfråga, om sådant vid Stads-Församlingarnes
 fattighus blifvit efterkommit; men som i K. br. d.
 16 Jan. 1751, samma fattighus, blifvit befriade i-
 från Stadens Politie-Collegii öfverinseende; så tog
 sig Öfverståth. deraf en anledning, till en underd.
 föreställning, om någon förklaring i förenämde
 författning. Magistratens inseende öfver fattighusen
 vore grundat i flere författningar, såsom 1672 års
 Stockholms Stads styrelse, 1686 års Kyrkolag och
 Ordning, 1741 års förordn. till tiggeriers hånman-
 de, m. fl. Hemställandes Öfverståth. således, om
 Magistraten efter des Åmbets-pligt, icke måtte haf-
 va öfverinseendet öfver Fattighusen, i så måtto,
 att Politie-Collegium uppdrages, att väl icke befat-
 ta sig med medlen, som till de fattiges underhåll
 samlas eller med Oeconomien som brukas vid fat-
 tighusen, hvilka bägge delar kunde ankomma på
 Församlingarne sjelfve, genom tillförordnade Di-
 recteurer; men deremot att Politie-Colleg. 2:e gån-
 gar om året, mönstra Fattighus-hjonen, för att
 tillse, om hvar församling underhåller sitt an-
 tal, och att inga andre fattige der intages, än de
 som äro orklöse och så bräcklige, att de ej kunna
 arbeta; undantagande några få, till de måst usles
 skjötsel. Detta tog K. M:t i öfvervågande, i Se-
 raphimer Ordens-Capitlet, d. 23 Nov. 1752, och
 lämnade dertill Des nådige bifall, på sått, som K.
 M:ts bref och rescript till Öfverståthållaren derom
 förmår och innehåller.

Som ändamålet med Fattighusen äfven var,
 att hämma det oskick, med kringstrykande tigger-
 re; så utkom deremot förnyade förbud 1745 och
 1746, och i K. br. d. 3 Mart. 1757 förordnades,
 att arbetsföre och friske tiggare skulle föras till
 Spinhufet att der arbeta.

Inrättningar ad pios usus, äro befriade för Contributioner, uti K. br. till Kammar-Collegium, d. 7 Mart. 1695; uti Ref. på Prästerskapets befvär, d. 10 Mart. 1719, och fattighusen för bevillning i K. Br. d. 12 Sept. 1764.

Här bör ock med några ord nämnas, att sedan den för flere år tillbaka, af Civil- och Militiae-Staterne, till deras enkors och onyndige barns understöd, inrättade Underhålls-Cassor, kommit på obestånd; och de deruti varande delägande, öfverenskommit, om bägge desse Cassors förenande, under gemensam förvaltning och styrelse, efter ett godkändt Reglemente; så blef på underdånig anhållan derom, samma Reglemente för den så kallade, *allmänna Enke- och Pupill-Cassan i Sverige*, af K. pröfvat, gillat och fastställt d. 23 Febr. 1784.

Inskrifningen till deltagande i denna inrättning, skulle ske vid Cassans Contoir i Stockholm, på sätt Reglementer innehåller.

Till befrämjande af de åsyftade Christelige och ömma ändamål, med denna Enke- och Pupill-Cassa, beviljade ock K. M. den samma, lika rätt och förmåner, med andre till fattiges hjälp anslagne medel; att enkor och barn, som af Cassan komma att njuta underhåll, ej för den orsaken förlora det understöd, de på Kronans Pensions- eller Gratial-Stat åtnjuta och nådårs-förordningarne dem tillägga; att Cassan för alla tider frikallas, ifrån all publique disposition; att enkor och barn i anseende till det underhåll de njuta, ej betungas med större afgifter, bevillningar och Contributioner; att det underhåll dem tillfaller ej må tillgripas, för den skuld, man eller fader, efter sig lämnadt, och att Directionen af Pensions-Cassa-inrättningen må njuta af K:s Befälningshafvande och vederbörande Embetsmän, all laglig och skyndesam handräckning samt

samt biträde i de mål, som hos dem kunna an-
målås.

Om denna allm. Enke- och Pupill-cassas till-
stånd vid 1798 års slut, lämnades Allmänheten den
underrättelse; att bolaget då bestod af 320 deläga-
re; och hade 556 sterbhus njutit pensioner till ett
sammanträknat belopp af 15,132 R:dr 40 sk. 9 r:st.

Till styrka för 2:ne i Stockholm inrättade En-
ke- och Pupill-cassor, neml. Civilstatens och Prä-
steståndets, testamenterade Grofshandlaren *Fredr.
Otto Bohman*, d. 10 Jul. 1767, 280,000 dr K:mt,
att disponeras, enligt des förordnande, som genom
trycket utgifvit, innehåller: huru äfvannämde Sum-
ma skulle lika delas emellan bägge Cassörne; huru
medlen skulle förräntas; huru hans och des hustrus
systkons, barn och barnabarn, son eller dotter, då
de första gången trädde i gifte, skulle undfå en
gång, för alla, 7000 dalers ränta, af hvardera Cas-
san; med mera som af testamentet kan intagas.
Denna med *Svanske* och *Grisbachske* testaments-
fonderne, förvaltas nu af allmänne Enke- och Pupill-
cassans Direction; som består af 13 Ledamöter, af
hvilka Herr Amiralen Baron *Lagerbjelke*, såsom Cas-
sans grundläggare är beständig Ledamot. En ut-
förligare berättelse härom, kan inhämtas, af den
bilaga under N:o 49, som finnes bifogad Prof. *D.
v. Schulzenheims* Tal, s. cit. p. 243.

Kongl. M:t befalte Öfverståth. uti skrifvelse
af d. 12 Jan. 1796, att så väl låta undersöka och
urskilja antalet och egentliga beskaffenheten, af
Stockholms Stads fattige; som ock att uppmuntra
samtel. Stadens invånare, att sådana behöfvande
understöddja.

Uti skrifvelse af d. 14 Martii inberättade Öf-
verståth. att vid verkställandet deraf blifvit utrönt,
att Stadens fattige då utgjorde ett antal af 4553.
neml.

naml. orkeslöse och blygsamme 1779, barn 1342, mindre arbetsföre 864, arbetsföre 568. Deras antal utgjorde 1773: 8989 personer, hvaraf 5255 vore aldeles oförmögne till arbete. De allmosor som samma år insamlades, bestego sig till 5111 R:dr 5 sk. 4 r:st.

Den 1796 gjorde insamlingen, till de fattigas understöd, hade åter utom anslagne 3000 R:dr af K. M:t samt 200 samnar ved, genom sammanföret i församlingarne bestigit sig till 6359 R:dr 40 sk., samt af gifvare som ville vara okände 700 R:dr, tillsammans 10,059 R:dr 40 sk.; hvartill kommit tvåne betydande gåfvor i Jacobi församling, den ena af Kammar-Herren Baron *Carl DeGeer*, af 2500 R:dr att till årliga räntan 150 R:dr användas till de fattigas bästa, efter ferskilt förordnande; och den andra af Cancellie-Rådet *Gr. Bunge*, som i enahanda affigt anordnad 120 R:dr årligen i sin listid, med mindre han på en gång icke erlägger 2000 R:dr.

Till de fattigas bättre understöd, till tiggeriets hämmande, och till de samlade medels nyttigare användande; biföll K. M:t uppå Öfverståth. Baron *von Essens* gjorde underd. hemställande:

1:o Att Commerce-Colleg. skulle undersöka och utreda orsakerna, till fabriks-folkets öfverklagade vanvårdande, samt derefter skyndesamligen inkomma, med betänkande, hvad åtgjård derutinnan lämpeligast måtte kunna vidtagas. Emedlertid skulle tiggare; hörande till Fabrikerne, genom Policen hållas till allmänt arbete, till dess ett särskilt stadgande, kan vederbörande härutinnan, deras skyldighet vid ansvar åläggas, eller K. M. blifva betänkt, på någon allmän arbets-inrättning, för K. M:ts och Kronans räkning, der desse arbetare kunde syslosättas med sådana tillverkningar, för Kronans behof, hvilka på

på slikt fått, med Statsverkets mindre känning, kunna erhållas.

2:o Att låta å nyo upplifva Circulair-brevet till Landshöfdingarne af d. 15 Jun. 1773, angående huru förhållas skall, till förekommande deraf, att fattige som till Staden från landsorterne ankomma, icke blifva för Hufvudstaden besvärande.

3:o Att sjuke från landet, som ifrån Lazarettet i Stockholm förbättrade utgå; genast blifva till hemorten afförde.

4:o Att arbets-inrättningar måtte med fattighus-inrättningarne förenas, der verkliga hinder ej i vägen ligga.

5:o Att Öfverståthållaren måtte inkomma med förslag till en Hospitals-inrättning, för Hufvudstadens Garnizon.

6:o Att af de uppgifne fattige barnen, en del måge emottagas, på stora Barnhuset, att vid tillfälle på landet utfättas.

7:o Att det inseende som öfver fattig Medicin, emellan Ledamöterna i Collegio Medico omvexlas, beständigt ålägges Stads-Physicus, då han som Ledamot i Collegio, lättast kan i agtaga tvänne skyldigheter: att i Collegio, de förefallande händelser inberätta, och dem tillika hos Öfverståth. anmäla; i synnerhet då Epidemiska farfoter inträffa, eller andra dermed gemenskap ågande omständigheter.

8:o Angående *Fattigvården* föreslogs i underd. att innom hvarje församling, visse Ledamöter måtte utses, som efter församlingarnes öfverenskommelse, kunde ombytas, hvilka skulle tillhöra, att de upprättade fattiglistor emottaga, dem vidare fullfölja, samt efter sig företeende omständigheter förändra; att med tillhjälp af sådana förteckningar och det biträde de genom Policen desutom erhålla, alltid

tid åga om de fattige, deras behof, uppförande och tillstånd en noga underrättelse; att emottaga och förvalta de allmosor, hvilka i församlingarne inflyta, dels i grund af visse obestämde donationer; dels vid förskiidte tillfällen, särdeles emot högtiderna, af visse verk och gifmilde personer; att sådana gifvor, med behörig urskillning efter samvete och öfvertygelse utdela, hålft förvandlade i nödvändighets-varor; och att i allmänhet om de behöfvande, taga de anstalter, som nu ensamt åligga Prästerskapet, hvilket på sådant sätt, kommo att njuta ett verkeligt biträde, då jämväl en ordning i detta ämne, kunde vinnas och bibehållas, m. m. Detta förslag fann K. M. välgrundat; och biföll, att det, med förklarande af K. M:s välbehag deröfver, skulle till Consistorium och Prästerskapet öfverlämnas, att hvar i sin församling, söka en sådan på Ledamöternes i församlingen fria vilja, beroende inrättning, till sådan verkställighet befordra, hvarigenom ett så godt och Christeligt ändamål måtte befrämjas.

9:o Om de insamlade medels användande, förordnade K. M. på Öfverståth:s tillstyrkande, att 3700 R:dr skulle anslås till Danviks Hospitalet, med skyldighet för detta Hospital, att emot rån- tan af besagde Summa, emottaga sådana krymplingar och oboteligen sjuke, som i Stockholm åga deras rätta hemvist. Den återstående Summan af 6359 R:dr 40 sk. blef efter hvarje församlings behof, utdelad och aflämnad, till Kyrko-Råden samt dem, som insamlingen på hvarje ställe emottagit, att för den fattige förvalta och utdela, enligt ändamålet och hvad i föregående moment, förmåles, såsom ett rättelnsöre för sådana särskilte Ledamöter, hvilka då eller framdeles kunna blifva utsed-

de,

de, att beförja fattigvården. (K. br. d. 17 Mart.
1796) *). I an-

*) Förteckning på de infamlade medel till Stock:s Stads

Fattige 1796:

K. Mit 200 famnar ved och	—	R:dr	3000:	—
Gifvare som vilja vara okände	—	—	700:	—
Hof-Församlingen	—	—	64:	12.
Nicolai Församlig	—	—	1264:	32.
Claræ Församling	—	—	1106:	—
Jacobi och Johannis Församlingar	—	—	1010:	12.
Riddarholms Församlingen	—	—	312:	24.
Tyska Församlingen	—	—	365:	36.
Mariæ Magdal. Församling	—	—	627:	36.
Catharinæ Församling	—	—	505:	40.
Kungsholms Församl.	—	—	186:	12.
Finska Nationelle Församl.	—	—	143:	16.
Ladugårdslands Församl.	—	—	256:	44.
Adolph Fredrichs Församl.	—	—	268:	24.
Svea Lif-Gardes Församl.	—	—	166:	32.
Enskildte inom K. Slottet	—	—	81:	8.

R:dr R:ig. 10,059: 40.

Deffe medel utdeltes sålunda:

Danviks Hospital	—	—	3700:	—
Hof-Församlingen	—	—	150:	—
Nicolai Församl.	—	—	500:	—
Claræ Församl.	—	—	500:	—
Jacobi och Johannis	—	—	680:	—
Riddarholmen	—	—	200:	—
Tyska Församl.	—	—	350:	—
Mariæ Magdal. Församl.	—	—	650:	—
Catharinæ Församl.	—	—	750:	—
Kungsholms Församl.	—	—	200:	—
Finska Nat. Församl.	—	—	200:	—
Ladugårdslands Församl.	—	—	650:	—
Adolph Friedrichs Församl.	—	—	650:	—
Svea Lif-Gardes fattige	—	—	280:	—
Svea Artillerie Regem. fattige	—	—	240:	—
Arméens Flottas fattige	—	—	100:	—
Lif-Regem. värfvade Bataillons fattige	—	—	100:	—
Götha Gardes fattige	—	—	50:	—
Catholiske Församlingens fattige	—	—	66:	4.
Åkare för vedens framkörande	—	—	43:	36.

Summa R:dr 10,059: 40.

I anledning här af tillskref Öfverståthållaren Consistorium, (d. 19 Apr. 1796) om fattighusens utvidgande och de dervid föreslagne arbets-inrättningar, samt angående de fattiges vård, utom fattighuset, till ett vida större antal, än hvad inom fattighuset kunna rymmas; och att öfver dessa ämnen infordra och infända, särskildte utlåtanden ifrån hvarje församling. Verksälligheten fordrade, en förutgående mogen öfverläggning; men nyttan och behofvet en skyndesam åtgärd, till undanrödjande af öfverklagade olägenheter, och att bidra, till de förbättringar, som åsyfta ett för det Allmänna nyttigt ändamål. Öfverståth. förnålte derutinnan, att angående *Fattigvården*, hade flere församlingars betänkande, gifvit de hållsamma råd, dem han i förde mätte, med egen öfvertygelse, hos Konungen anmält.

Gustafs inrättning, till hugkomst af Hans K. Höghets Kron-Prinsens födelse grundlagd, till understöd för Stockholms Stads fattige arbetare; tog sin början med år 1800, sedan en okänd Medborgare dertill skänkt en betydelig gifva, med vilkor att användas på ett sätt, som jämte det Christeliga ändamålet, att hjälpa den behöfvande, tillika måtte uppmuntra sliten; icke den lättjefulle tiggaren, utan den torstige och idoge arbetaren. Ett så vackert efterdöme, nöden och medlidandet; uppväckte allmänhetens nit och deltagande, att frikostligt understödja och befrämja en så läfvård affigt. Sedan flere gifvor blifvit samlade och utfäste, blef genom Öfverståthållare-Åmbetets och Consistorii föranstaltande, en Direction af församlingarnes Prästerskap och Kyrko-Råd, utfedd, att gemensamt med Öfverståthållare-Åmbetet, till befordran af Gifvarnes ändamål, emottaga och i Banken insätta, de sammanskutne medel, samt denna Inrättnings fly-
Re-

Redan d. 13 Feb. 1800 kundgjorde Directionen, huru som, sedan förteckningar, på de inom hvarje Församling vistande fattige inkommit och Directionen haft tillfälle pröfva och urskilja alla dem, hvilka funnits böra komma till åtnjutande af de förmåner, som denna inrättning har för afseende: att nämligen bereda en lättad tillgång, till lifs uppehälle för sådana af den fattige Classen, som villja och kunna arbeta, då de vid inträffad brist och dyrhet på nödvändighets-varor, ej förmå att skaffa sig dem sjelfve, till eget och de sinas behof; hunnit så vida, att dermed en början kunde göras, med den 17:de då innevarande månad; så hade Directionen vidtagit den anstalt, att alle så beskaffade fattige, till ett antal af omkring 5000 hushåll, utgörande nära 12,000 personer, åt hvilka Directionen låtit förskildt för hvar och en utdelade upphandlings-böcker, ågde att å de tillika uti böckerne anvisade ställen, köpa mjöl, fill och ved, för ett nedfatt pris, emot hvad dessa varor i allmänhet gällde; då hvar och en borde vara försedd, med så mycket penningar, att på stället vid afhämtningen erlagga, som svarade emot hvad han, af det uti boken utförde quantum hvarje gång årnade uttaga.

Directionen lämnade tillika till Allmänhetens kundskap, att jämte de 10,000 R:dr, hvarmed K. M:t i nåder begåfvat denna inrättning, hade tillsamman inslutit, genom hedrande tillskotter, en summa af 20,250 R:dr 24 sk. utom förskildt underflöd af 1800 lispund mjöl, emot ett lindrigt pris och 200 lispund i ren gåfva; hvarmedelst Directionen blifvit i stånd, att på förberörde sätt, uppfylla gifvarnes affigt; hvarmed Directionen tilltrorde sig, så mycket hålldre kunna tills vidare hvarje månad fortsära; som flere af Stadens invä-

nare, dels redan hade anteknat sig, för åtskillige summor, hvilka då ännu icke influtit; dels ågde det hopp, att äfven framdeles erfara en lika benägenhet af flere, att understödja en så välgörande inrättning. Directionen hade ock till medlens förvaltning, utarbetadt ett Reglemente, att med det första, till K. M:ts pröfning och fastställande i underdånighet anmälas. (Se de härom tryckte Kundgörelser d. 21 Jan. och 13 Febr. 1800).

Directionen hade inom sig sammanskutit 250 R:dr, till en belöning för den, som uppgifver det bäst utarbetade project, till en så beskaffad allmän fattigvård i Stockholm, hvilken icke allenast finnes vara emot ändamålet svarande; utan ock måst lämpelig och i verkställigheten möjlig. Tåflingskrifterne härom skulle inom d. 1 Oct. 1800, förlagade infändas, till Öfverståth. och Landshöfd. samt Com. Grefve *Sam. af Ugglas*; enligt Kundgörelse derom i Inr. Tidn. d. 16 Apr. 1800.

Om förvaltningen vid denna vackra inrättning, är en ytterligare underrättelse Allmänheten meddelat af d. 30 Julii 1800, som i Inr. Tidn. d. 6 Aug. s. å. finnes intagen; samt uti Prof. *D. von Schulzenheims* tal, i K. W. Acad. 1799, p. 279.

X.

SABBATHSBERGS FATTIGHUS.

Stockholms Stads, inom broarne belägne församlingars, gemensamme fattighus, fordrade många öfverläggningar, sammanskotter och insamlade Stamboks-medel; innan det af Politie-Commision, på samma Församlingar fördelte antal, af 300 Allmohjon, kunde till vård och underhåll antagas. Sedan en fond blifvit samlad, blef ändteligen genom de tillika utsedde 12 Directeurs föranstaltande, på

på Stockholms Stads Auctions-Kammare, d. 8 Aug. 1751, till Fattighus inköpt, Sabbathsbergs egendomen, fordom *Rinkeshof*, kallad, för 28,400 R:R. Den hade i början af 18:de århundradet, tillhört Källarmästaren *Vallentin Sabbath*, och behåller af honom ännu sitt namn. Denna egendom är belägen på Norremalm, i Väster vid gamla Bols-tomta ågor, i gränskapet med Rörstrand, och innehåller efter 1783 års designation, 474,178 kvadrat-alnar *).

Till att underhålla förenämde antal af fattige, fordrades betydelige inkomster; och som afkastningen af den insamlade fond, dertill var otillräckelig; så förenade sig Stads-Församlingarne, att låta uppbåra, af de inom broarne belägne hus och fastigheter, under titel: af *Sabbathsbergs Fattighus-afgift*, ett årligt tillskott, svarande emot dubbla brandvackts-afgiften. Denna förening faststältes af K. M:mt d. 14 Maji 1753, och skulle beslagde afgift utgå, antingen af hvarje husägare, eller ock af hvem, det vara månde, som huset beboddes. Som den trögt erlades; så förordnade Öfverståthållaren, att Fattighus-Directionen skulle utfärda, tryckte Debet-Sedlar, som utvisa summan och tiden, inom hvilken Fattighus-afgiften, bör vara erlagd i hvarje qvarter, hvilka utdelas en månad, innan betalningen är förfallen, lika som med Krono- och Stads-utskylderne i akttages; hvadan den som i rätt tid, icke betalar, kommer att undergå utmätning, med förhöjning 3 sk. af hvarje R:dr; ågandes efter Kgl. Resolut. d. 15 Jan. 1771, Directionens edsvurne Uppbördsman, som är Casseuren, njuta lika hägn och beskydd, som Kronans Uppbördsman. (Kundg. d. 22 Jan. 1785).

Den

*) Lüdecke de Ecclef. Teut. p. 88.

Denna Fattighus-afgift, som ännu uppbåres, utgöör årligen omkring 2000 R:dr, hvilken med råntorne af Fattighusets genom insamlingar och testaments besparde Capitaler; årliga Collect- och Håfgångs medel, af Fattighusets Församlingar; afskaffningen af Sabbathsbergs hålsobrunn; arrenden för de derstädes belagne åkergården; hyror för Vårdshuset derstädes; utestående Fattig-bösslor; de vid Bröllopp och barndop, fallande medel; jämte de innom dessa Församlingar af sterbhusen samlade frivilliga afgifter, samt sluteligen den badhus-inrättnings-afkomst, som för några år sedan uppbyggdes vid Sabbathsberg; åro de tillgångar och inkomster, som fullt åtgå, och hvartill uti månads-utdelningar, till 300 allmosehjons underhåll, årligen utgifves omkring 3100 à 3200 R:dr. Dessutom utbetales ån ytterligare, följande poster årligen:

1. Arfvoden för Fattighus-afgiftens uppbårande, 6 procent af uppördssumman.
2. Predikantens och Syfslomannens lön uti Banco Sp. R:dr 100.
3. Medici-lön, för Allmose-hjonens sjuk-skötsel, R:dr 50.
4. Allmose-hjonens fria Medicamenter, omkring R:dr 170.
5. Notariens lön för Directionens Protocoller och Expeditioner, med skrif-Materialier, R:dr 36: 5: 4.
6. Vaktmästaren, utan lön till dato, (1799).
7. Brunsmästaren, som har uppsigt öfver brunnen, utan lön; men Collecter, under bruns-terminerne.
8. Marketenterskan, som bestås ved och grynpenningar; kokar maten för Allmose-hjonen, till ett visst, vid inrättingens början stipulerat pris. Grynpenningarne variera efter Spannemåls-prisen.
9. Juhl-

9. Jul- och Nyårs-kost, bestås i penningar, samtelige Allmose-hjonen å stället, omkring R:dr 48, och uti Midfommars-p:gr R:dr 30.

10. Omkring 30 à 33 famnar ved åtgå på stället.

Når hårtill lägges Fattighus-Kyrkans underhållande; Egendomens Assicurance-premier; de årligen förefallande reparationer, innom- och utom-hus; så åtgår betydliga medel. Desse 300 Allmose-hjon, åro alla boende på stället, utom några få utom-hus. De sjuka skjötas uti sjuk-salen och bestås af fattig-medlen särskilt tjenlig sjukmat *).

Uti den, för de fattige inrättade nya Kyrko-salen, hölls Gudstjenst första gången, femte Sönd. efter Påsk 1761. Den Predikan som då hölls af Kyrkoherden vid Riddarholmen, D. *Abrah. Petersson*, blef på Directionens åstundan tryckt, till förmån för fattighus-hjonen. Vid Kyrko-invigningen skänkte Hännens M:t Enke-Drottin, *Lovisa Ulrica*, 1200 d:r K:mt till denna fattighus-inrättning. I Directionen var då, framledne H. E. Hr. R. Rådet Grefve *C. G. Tesfn*, ordförande **).

Vid vågen till Sabbathsberg, är till höger en instångd Fattig-Kyrkogård belägen.

Utaf en tryckt testamentarisk disposition 1772, till förmån, för Sabbathsbergs Fattighus; inhämtas att Fabrikören *Jonas Norin*, aflämnat en förskrifning af d. 22 Maji 1765, till Fattighuset, att efter hans och hans hustrus lifstid, betala 300,000 d:r K:mt; att hans testamentariske förordnande, blifvit uppvisat i Justitie-Collegio och Förmyndare-Kammaren d. 26 Apr. 1772; att till denna förskrifnings betalande, efter hans och hans hustrus

X 3

död,

*) Desse med fl. underrätt. härom, äro benäget meddelte af Hr Mart. Hagbom, Fattighusets Cassa-Directeur.

**) N. Sv. Mercurius, Oå. 1761, p. 269.

död, skulle först fastigheter och sedan det öfrige i boet användas; undantagne alla husgeråds-saker, jewelers, guld, silfver, m. m., som skulle tillfalla fosterdottern, jämte en årlig pension af fattighuset, af 1000 d:r Kont; att 2:ne Brors-söner, äfven af Fattighuset, årligen skulle erhålla 500 d:rs pension, hvardera; att penningarne skulle förräntas i Prästeståndets Enke- och Pupill-cassa; att af räntan skulle disponeras 250 d:r till ved för fattighuset; att för en lika summa skulle årligen inköpas Nya Testamentet och *Arendis* Sanna Christendom, att på alla rummen i Fattighuset utdelas; äfven till de öfrige Fattighusen i Stockholm successive; att till *Mariae* Kyrka och samma Församlings fattige, skulle af Fattighus-Direction besörjas särskilte gåfvor och utgifter; med mångfalldige smärre detaljer, som af testamentet kan inhämtas; hvilket hvart 10:de år skulle omtryckas och 2 exemplar i hvarje rum i Fattighuset utdelas, m. m. Igenom hvilka många förordnanden, ock de dervid erforderlige kostnader; Fattighuset af detta testamentet, skall hafva haft en obetydelig förmån.

Grofs-handlaren *Joachim Wretman*, som var född i Stockholm och afled ogift, i Amsterdams, d. 20 Octob. 1782, i dess 78 lefnads-år, gaf till Sabbathsbergs Fattighus 3042 R:dr 26 sk. *). Om de flere gåfvor och testamenten till detta Fattighus, saknas tillförlätelige underrättelser.

Sabbathsbergs Jordågor och Vårdshus-rummen, äro af Directionen utlämnade på vissa år, till Bryggare-Åldermannen, Lieutenanten *Abraham Vestman*, som på en högd derstädes, låtit bygga ett vackert lusthus af sten, hvilket åger en ypperlig utsigt af Staden, och gifver stället en märkelig prydnad.

Han

*) Inr. Tid. 1783. Uppfokt. Sällsk. Tid. 6. å. p. 427.

Han hafver haft kostnader osparde, att genom odling gjöra berg och kullar fructbärande.

Fattighus-inrättningen styres af en Direction af 12 personer, hvilka dertill kallas, af de Församlingar, hvarunder detta Fattighus lyder. Directionen utser inom sig, en Ledamot till Ordförande, och en som handhafver och vårdar Cassans fonder; emottager alla Cassans inkomster och beförjer alla des utgifter; samt håller deröfver en ordentelig Cassa-räkning, för hvarje år, som med början af näst påföljande året, behörigen revideras af 2:ne Directions Ledamöter, som deröfver aflämnar sina yttranden; ågandes derefter Församlingarnes deputerade tillfälle, att hos Directionen göra sig underrättade om verkets beskaffenhet, när de sig derom anmäla, till ytterligare revision.

Directionens nu varande Ledamöter äro följande; dertill kallade, hvar af sin Församling: Öfver-Intendenten *C. Fr. Fredenheim*, för Finska Församlingen; Rådm. *And. Reimers*, Ordförande; Bruks-Patr. *Fr. Wretman*; Skepps-Clareraren *Mart. Hagbohm*, Cassa-Directeur; Äldermannen *Christ. Middag*, för Stor-Kyrko-Församlingen; Großhandlaren *C. Fr. Julius*; Bruks-Pat. *Joach. L. Wretman*; Älderman *Bernegau*, och Älderman *Wolfram*, för Tyiska Församlingen; Capitainen och Källarmästaren *Otter*, och Äldermannen *Starck*, för Riddarholms Församl., samt Großhandl. *Jacob de Ron*, för Fransyska Reformerta Församlingen.

Om detta Fattighus, har Assessor *Odhelius*, i des tal 1785, om dödligheten i Stockholm, anmärkt, att af de derstädes årligen underhållne 285 personer, hade på 10 år (1775—1784) 475 genom döden afgått, som är hvar sjette.

S: T CLARÆ OCH OLAI FÖRSAMLINGARS
FATTIGHUS.

Då på K. M:ts befallning, *Clarae* och *Olai* Församlingars Fattighus-inrättning tog sin början, valdes 1745 d. 21 Apr. till Directeurer: Öfver-Hof-Pred. och Pastor i *Clara*, *Sam. Troilius*, såsom Praefes, Hof-Råts-Råd. *J. Olivecrona*, Rådman *C. Soth*, Cammer. *A. Cederholm von Schmalense*, Secr. *C. Restelius*, Handelsmännen *J. Bröms*, *C. Bevij*, *S. Schauman*, *C. M. Hanson*, *O. Dahlberg*, *H. Örnér* och *Johan Nyman*, hvilka under husbesök, insamlade frivillige gåfvor och sammanfatt.

År 1745 d. 20 Dec. erhöill Fattighuset K. M:ts Privilegium på ett Lotteri, hvaraf första dragningen skedde i Jan. 1751.

1748 d. 10 Decemb. antogs till Ledamot Cammer. *A. Hedmanson*, att skjöta Cassan och räkenskaperne.

1749 d. 9 Maji, utfärdades K. M:ts nådiga Confirmation på bägge Församlingarnes förening; om en dubbel årlig afgifts erläggande till Fattighuset, emot Stadens brandvaks-penningar.

1749 d. 13 Junii köptes till Fattighus å *Norrmalm*, hela kvarteret *Sjörån*, och fattes inom $1\frac{1}{2}$ år med reparation och tillbyggnad i stånd, att härbergera Församlingens 180 fattige.

1749 d. 21 Decemb. försäkrades Fattighuset på 12 år till 43,750 d:r K:mt.

1750 d. 6 Apr. begynte Föreståndarne, att alla Bönedagar under Gudstjensten, med fattighäfven insamla collecter för Fattighuset.

1750 d. 26 Junii utkom K. M:ts Privilegium om Kronans hållts aflåtande uti Dana-arfven till samtelige Fattighusen i Stockholm; igenom Casseur *Lohmans* försorg.

1751 d. 5 Maji gjordes reda för Fattighuset, inför bägge Församlingarne i Clara Kyrka. Samma dag antogs till Directeurer i de afgångnes ställen: Canc. Råd. *E. Carlsson*, Kammarli. och Alf. *D. Tilar*, Handelsmännen *M. Askelund*, *J. Engevil-ler*, *J. Ekeberg*, *C. Grönlund*, *J. Simmerström* och *J. Björk junior*; hvilka med de förra under hus-
besök, beförjde Fattighus - uppörden.

1751 d. 8 Junii afbrän Fattighuset, med en del af dess räkenskaper, documenter, m. m.

1751 d. 15 Julii erfattes brandstoden med 26,000 d:r K:mt af Förlåkrings-Contoitet.

1752 d. 11 Junii förordnades Doct. *J. C. Haurvolff* till Pastor i Clara och Olof; förändes Praesidium i Directionen.

1752 d. 24 Oct. antogs en Casséur att indrif-
va restantierne och uppbåra Fattighus-afgiften.

1753 reparerades efter branden det quarstä-
ende stenhuset, m. m.

1754 in Martio, börjades den nya stenbyg-
gnaden på Fattighuset, genom de af Församlingen
dertill utnämde Deputerade.

1754 d. 30 Apr. benådades Casséuren med
K. M:ts protectorial.

1755 blef åfvannämde stenbyggnad alldeles
fullbordad.

Detta är den Chronologiske beskrifning om
Fattighuset som läses på en stor målad taffla, i Di-
rectionens samlings-rum på Fattighuset.

Bryggaren *Sven Svensson Roos* Enka *Elisabeth
Rosna Höjer*, testamenterade 1753 större delen
af sin egendom till Clarae Kyrka och Fattighus.
Efter Hännes död 1756, inflöt in alles en summa
74,000 d:r K:mt, hvaraf hälften tillkom Clarae
och Olai Församlingars Fattighus. (Se 2:dra Del,
p. 177, om Clarae Kyrka).

Directionen vid S:t Clarae och Adolph Fredrichs Församlingars Fattighus sökte i underd., att som Fattighus-inrättningen derstädes kommit i det välstånd, att den kunde medgifva någon lindring, uti den dubbla Brandtvakts-afgiftens utgörande; att den således måtte förminska till en fjerdedel; hvar till K. M. i nåder samtyckte d. 21 Maji 1776, och hvilken estergift till en fjerdedel, skulle Församlingarne till godo beräknas för år 1777 och de påföljande åren. (Öfverståth:s Kundg. d. 26 Jun. 1776).

De för detta Fattighus projecterade Reglemente, stadfästades, med några nödige ändringar derutinan, d. 31 Julii 1783.

Efter träffad förening församlingarne emellan, inrättade Adolph Fredrichs Församling sitt eget Fattighus 1793.

XII.

ADOLPH FREDRICHS FATTIGHUS.

Sedan S:t Olofs eller Adolph Fredrichs Församling, blifvit ifrån S:t Clara skild; men båda Församlingarne dock hafvit ett gemensamt Fattighus; ingingo de omfider 1793, en förening derom, att hvarje Församling, uti särskildte inrättningar, skulle underhålla och vårda sine fattige. Denna förening fastställdes af K. M. d. 23 Junii 1793. Kyrko-Rådet i Adolph Fredrichs Församling, inkom derefter med project till Reglemente, för samma Församlings blifvande enskildte Fattighus; hvilket pröfvadt och gilladt, blef af K. M. stadfästadt, d. 17 Sept. 1795.

Directionen skulle dervid utom Kyrkoherden, bestå af 8 säkre och bosaste män innom Församling; hälften af Adel och Ståndspersoner och hälften af Bor-

Borgerfkap. Vid någon Directeurs afgång, anmodat Directionen någon annan väl känd man, att intaga den afgångnes ställe. När någon åtminstone 2:ne år, varit Directeur, kan honom icke betagas, att sig det samma aflåga, dock att ej mera än 2:ne på en gång afgå. Vidare förordnas om ordförande; Directionens sammankallande i början af hvarje månad, då utdelning bör ske; om allmänna årliga sammankomsten, till råkenfkapernes och Cassans öfverseende, m. m. som till inrättningens bestånd, säkerhet, och ordnings vinnande, inom Fattighuset, lända kan.

De fattigas antal utfattes till 70, som ökes i händelse af fondens tillväxt, efter Directionens godtfinnande. De böra vara af god frågä, vid fullt förnuft och sinne, utan smittosam sjukdom, icke arbetsföre, utan af ålder och bråklig het så försvagade, att de ej sjelfva kunna förtjena sitt bröd. De böra vid intagandet ej undandölja eller förskingra något af sin egendom, hvilken vid timad död, tillfaller Fattighuset. Att Stadens invånare ej måtte befvåras, med tiggande, af de i Fattighuset intagne personer; böra de beständigt bära det märke, de vid intagandet erhålla. Månadliga underhållet utdelas, ifrån 16, 24, 32, till 40 skillingar, efter hvars och ens ålder och omständigheter, som på Directionens pröfning ankommer.

En Marketenterska skulle antagas och ä Fattighuset inrymmas.

Fattighusets inkomster äro följande: 1. Fattighus-afgiften, fastställd d. 9 Maji 1749; 2. Hvad uti fattighälvorne insamlas; 3. Klockare-uppbörden vid brölopp, barndop och andra tillfällen; 4. Collecte-medel; 5. Hus- och bodhyror; 6. Testamenten och föråringar; 7. Interresse-medel på utestående län;

lån; 8. Fattigbøsse-medel, och 9. Auctions och arfsmedel för tillfallen qvarlätenskap, efter dem som å Fattighuset dö. Fattighusets utgifter blifva: 1. Det månaddliga underhållet, till de fattige; 2. likkistor; 3. betalning åt bårare; 4. graföppning; 5. omkostningar och reparationer å huset; 6. medicamentspenningar; 7. samt andra nödige utgifter till Fattighusets bästa.

Utom Husmodren, lönar Fattighuset en Medicus, 1 Cammererare 1 Uppbördsman och 1 Vaktmästare; hvilkas göromål i Reglementet föreskrives. (Tryckt 1795, 4:o).

De fattigas underhåll, aflöningar och flere utgifter, bestego sig år 1797, till R:dr 857: 41, 4:

XIII.

JACOBI OCH JOHANNIS FÖRSAMLINGS FATTIGHUS.

Sedan Brand- och Politie-Commissionen 1737 infortrat antalet på Stockholms Stads Fattige, samt gjort delning Församlingarne emellan, blef *Jacobs* och *Johannis* Församling ålagd, att draga omsorg för 138 fattiges föda, härbergerande och vårdnad.

Till Fattighus byggande och inrättande i Församlingen, hade då varande Kyrkoherden Doct. *L. Arnell*, all omtanke och nit ospardt. För ett låntaget Capital utan ränta, af 21,000 d:r K:mt inköpte han 1737, en gård, vid *Johannis* Södra Kyrko-mur, af Spannemåls-Mätaren *Åberg* för 2600 d:r K:mt, der ett stenhus anlades; till hvars fullbordan, han vid 1741 års Riksdag, utverkade sig Secr. Utskättets tillstånd, att få inlösa Krono-liquidationer af 2 Classen, till en summa af 40,000 d:r S:mt, för hvilka han af R:s Ständers Contoir skulde undfå 95 procent; emot det att andre allenast
fin-

finge 75 procent. Härigenom insamlades efter handen, utan Församlingens ringaste gravation en summa af 45,000 d:r K:mt, hvilken till Fattighus-byggnaden användes, under Doct. *Arnells* egen uppfigt. Men ehuru angelågen han ock var, att innan sin död, se detta hus fullbordat, afled han desförinnan 1742, då blott några rum voro inredde i Västra flygeln; men den Norra delen af huset stod ännu utan golf, dörrar och fönster. Byggnaden afstannade då intill år 1746, då Doct. *Olof Körning*, åtog sig en närmare vård om des fullbordande. Genom slambok insamlades en så betydlig summa, genom tillförordnade Directeurer, i synnerhet Kyrkovården *And. Lohmans* nit, att Fattighuset i Octob. 1746 kunde intaga större delen af de tillslagne fattige. Att öka fonden till de fattiges årliga underhåll, gaf nyfånade *Lohman* på en gång 3000 d:r K:mt dertill, och åtog sig tillika de första åren underhålla några fattiga; hvilket vackra exempel, följdes af flere i Församlingen. Till denna fond anslogs Kyrkoherde-inkomsterne, under ledigheten efter Super-Intendenten *Körning*. De inrättade slamböcker continuerade, och efter *Tollstadii* tilltråde till Kyrkoherde-besfällningen, förmädde han Församlingen, att enhålligt åtaga sig, en viss årlig afgift, till de fattigas underhåll, beräknad dubbel emot Brandvaks-penningarne.

Denna öfverenskommelse stadfästades af K. M:t på Församlingens begäran d. 17 Jan. 1749. Sedan inrättningen således vunnit, en säker och pålitelig inkomst, inreddes den ännu ofullkomliga delen af Fattighuset, och innan slutet af 1750, intogs fulla antalet af de Församlingen tilldelte 138 fattige; som här njuta jämte hus och värme, i hvarje månad till underhåll, från 9 till 15 d:r K:mt samt fri skötsel och läkedom då de sjukna.

Stryrelsen och uppfigten vid denna inrättning, är uppdragen jämte Kyrkoherden, tio bofaste Ledamöter i Församlingen, hvilka både för medlen och hushållningen, äro gemensamt ansvarige; inför Kyrko-Rådet; som å Församlingens vägnar förbehållit sig Öfverinsendet deryid.

Till befordrande af ordning och skick inom Fattighuset är en Inspector antagen, som för sin tillsyn inom Fattighuset, jämte det han vid Directionens möte, förer Protocollet, njuter en viss årlig lön och frie husrum.

I gåfvor och Testamenten hafver Fattighuset erhållit 1755, efter H. E. Grefve *Herman Cedercantz*, 3000 d:r K:mt; efter Vaktmästaren *Korströms* testamente 1757, något öfver 6000 d:r K:mt; år 1759 testamenterade Mölnaren, Äldermannen *Budde* sin qvarn och fasta egendom till Fattighuset, som förfälldes till Banco-Commissarien *Egerström*, för 12,000 d:r K:mt; år 1763 bekom Fattighuset efter Glasmästare-Enkan *Hjelt*, 4000 d:r K:mt; år 1768 efter Snörmakare-Äldermannen och Fattighus-Directeuren *Ekman* 3000 d:r K:mt; år 1769 efter Fru *Martinell* en fjerdedel af dess qvarnlåtenskap 11,500 d:r K:mt, och efter Fru *Göthelberg* en låne-banco-fedel på 200 specie ducater. Ett Capital som svarar emot 4000 plätars årligt interesse fordras, till de fattigas underhåll, innan den årliga Fattighus-afgiften, som Församlingen 1748 sig åtaget, kan aldeles umbåras. (Se Jacobs minne). Utgifterne de sednare åren vid Jacobi och Johannis Fattighus skola sligit öfver 2000 R:dr; såsom 1795, till 2346: 33, 9; 1796, R:dr. 2403: 24, 8; år 1797, R:dr 2795: 28, 11; hvarvid utom flere förbättringar och vidtagne anstalter, till de Fattiges förmån och beqvåmlighet, det förtjenar i synnerhet anmärkas, att detta Fattigh-

tighus nu underhåller 150 personer, eller 12 öfver det antal, som blifvit Församlingen ålagt att emottaga och vårda.

Uti Beskrifningen om Norremalms Arbetshus, i detta verkets 2 Del. p. 286, är redan nämt om den särskildta inrättning, af sex sårade och lytte Fattige Krigsmåns understöd, af den frikostige gäfva, som Cantzlie Rådet Gr. *Mårten Bunge* dertill aflämnat.

Jacobi och *Johannis* Församlingar, hade länge varit omtänkte, att bereda de fattige och nödlidande, sådana tillgångar och uppmuntringar, att de med sina händer arbeten, sjelfve kunde förtjena sig det nödvändigaste till lifvets bärgning; och sedan K. M. genom nådig skrifvelse till Öfverståthållaren, af d. 17 Mart. 1796, behagat uppmuntra Församlingarne till slike anstalters vidtagande, gingo *Jacobi* och *Johannis* Församlingar, genast i författning, om en särskild Vård för de fattige, utom Fattighuset; hvilken sex af Församlingarnes Ledamöter med Kyrkoherden och en af Commisararne, ärligen i så mätta beförja, att de efter inhämtad nödig kundskap om de Fattiges tillstånd, vid besök uti deras hemvist; med möjligaste bästa urskillning, utskifta de allmoser, som till de behöfvandes understöd, inom Församlingen kunna vara att användas.

Denna berömmelige inrättning af en särskild *fattig-vård*, utdelar ock särskildta allmoser och præmier, till Församlingens egne fattige, vid Arbetshuset, som med sin arbetslit och omtanke, icke förmå förvärfva sig så mycket, som till deras nödtorftiga behof erfordras, och hvartill tillgång gifves, dels af det Capital, stort 2500 R:dr som en välgörande Församlingens Ledamot, på ränta nedfatt; dels ock af andre gäfvor, som till samma ändamål, blifva lämnade. På

På underd. anhållan derom, fastställte Kongl. M:t jämte Arbetshus-inrättningen i Jacobi och Johannis Församlingar, den inrättade särskilda *fattigvården*, d. 8 Nov. 1797.

Fattig-vården har om sin förvaltning, d. 9 Maji 1798 utgifvit en berättelse, hvaraf inhämtas, att inlutne medel ifrån Apr. 1796, till Apr. 1797 bestigit sig till 1999 R:dr 32: 2, och utgifterne för samma tid till 783 R:dr 13 sk. En kort berättelse om denna fattigvård är ytterligare Allmänheten meddelt, under d. 30 Apr. 1799.

En närmare tillförlätelig beskrifning, om *Jacobi* och *Johannis* Församlings Fattigvård, förenad med Arbetshus-inrättningen; uppsatt af samma Församlings högt förtjente Herde, K. Hof-Predikanten Doct. *Murraij*, som så berömmeligen och nitiskt befrämjat densamma, finnes ibland Bilagorne N:o 52, p. 263, till Prof. *D. v. Schulzenheims*, redan återopade tal. De fattige finna i denna Församlings vårdnad, en hederligare utväg, att genom arbete bidraga till sitt uppehälle, och att hållre taga belöningar af sin slit, än almofor af en missbrukad ömhet och människo-kärlek; den välfinnade Allmänheten torde åter önska: att besagde Fattig-vård, måtte blifva ett efterdöme vid de öfrige Församlingarne i Hufvud-Staden!

XIV.

MARIE MAGDALENE FATTIGHUS.

Enligt den faststälde fördelningen af de fattige, skulle Mariæ Magdalænæ Församling, emottaga och underhålla 108 st. hvilket ock 1744 tog sin början, sedan Församlingen med utmärckt nit och ömhet, genom frikostige sammanfatt och vidtagne anstalter, sökt befrämja denna Christeliga inrättning.

Fattig-

Fattighuset, belägit vid Hornsgatan och i Västra hörnet af Mariae Kyrkogård, har genom förskilte testamenten och frikostige gåfvor blifvit understödt.

Rådman *M. Sveders* disposition 1774, om räntans utdelande af ett nedfatt Capital, R:dr 1042: 10: 8, ibland fattigt Fabriks-folk, under Hall-Rätten; år väl icke Fattighuset egenteligen till förmån eller inkomst; ehuru till sitt ändamål en vacker gärning.

De af Källarmästaren *P. H. Fuhrman*, d. 5 Jul. 1774 aflämnade R:dr 216: 32, gifva 5 procents ränta; som efter förordnande utdelas till Fattighus-hjonen, hvarje Midsommars afton.

Räntan af R:dr 83: 16, användes efter en okänd gifvares disposition till inköp af *Arnds* Paradis-lustgård hvar 15:de år, för de Fattige och Scholans räkning.

Af Groshandlaren *J. H. Göfcher* gåfva, d. 22 Oct. 1781, R:dr 1000, är räntan anordnad, att användas, på *K. Gustaf Adolfs* födelsedag d. 1 Nov. till Fattighus-hjonens förplågning, samt Fattighusets illumination hvarje år.

Efter Segellömmaren *Godus* Enkas disposition, af d. 1 Nov. 1791, användes 5 procents ränta af 1666 R:dr 32 sk. till 5 st. enkor eller älderstegne ogifte fruntimmer.

Afledne Apothekaren *Wirwachs* Enka, disponerade d. 12 Apr. 1788, räntan 5 p:ct af 5555 R:dr 26 sk. 8. r:sk. till delnings emellan ellosva o-frälse måns enkor.

Groshandlaren *Diedrichson* gaf 1798 d. 31 Dec. ett Capital af 10,000 R:dr Banco, hvaraf räntan 6 p:ct. i Bancomynt, användes till påökning för Fattighus-hjonen, således att 48 st. 13 16 sk. och 70 dito 12 sk. i vickan *).

4. Bandet.

Y

Hår

*) Meddelte underr. af J. F. Wennberg, Notarius vid Fattighus-Direction.

Här kan ytterligare tilläggas, att de fattigas antal blifvit ökt till 118, som innom Fattighuset njuta rum och underhåll, utom vid pafs 20 som erhålla en liten pension; att deras årliga underhåll fordrar en kostnad af omkring 1830 R:dr; och att ett Reglemente 1770 blifvit författat för styrelsen af hushållningen.

XV.

CATHARINÆ FÖRSAMLINGS FATTIGHUS.

Sedan föreställningar 1737, till Församlingarne i Stockh. blifvit gjorde, om Fattighus-inrättningar, till hämmande af det öfverhand tagande tiggeriet; tillskrifves en så berömmelig anstalts vidtagande och verkställighet i *Catharinae* Församling, Communi- stern derstädes Mag. *Lars Portuan*.

Genom enskildte besök hos Församlingens Ledamöter, skaffade han ett sammanskott af några 100 d:r K:mt, hvaraf han i början af år 1745, till 20 mest nödlidande innom Församlingen utdelte 3 d:r K:mt åt hvardera, vickotals.

Till att fylla antalet af de 96, hvilka efter repartition Församlingarne emellan, blifvit *Catharinae* Församling ålagt, att underhålla, erhöi han, på ansökning i Politic-Collegio, disposition af fattigmedlen, som i Häfvorue i *Catharina* insamlades, hvilka förut varit under Collegii disposition, samt att få utlåta några armbössor, innom Församlingens distrikt.

Derefter inrättades en så kallad *flam- och grundläggnings*-bok, till antecknande af frivillige gäfvor, under 2:ne titlar: *hufvudstol* och *underhåll*: hvarom en tryckt uppmuntrings-skrift utgafs af Communi- *Portuan*. Igenom denna anstalt, antecknades inom 3 månader, en hufvudstol af 44,000 dir, och till

till underhåll, att årligen betalas 8000 d:r K:mt. Till vist underhåll om vickan, öktes då antalet till 70, som tillika fingo husrum.

Församlingen trädde då tillsammans och valde 24 fullmäktige att biträda Com. *Portuan*, rörande denna inrättning och hushållningen dervid.

Innan Aprill månads slut 1745, köptes det så kallade Engellska huset af sten, beläget på Gøthgatan, midt i Församlingen, för 40,000 d:r K:mt; hvilket sedermera blifvit i Brand-Förfäkrings-Contoiret affecurerat.

Detta hus, tillräckeligt för sitt ändamål, blef derefter inredt och med nödvändiga tillbehör försedt.

År 1746, voro 96 fattige intagne, fördelte i 3:ne classer; de som fingo 3 d:r, 2 d:r och 1 d:r 16 öre K:mt i vickan, med hvad de genom eget arbete kunde förtjena. Deras årliga underhåll fördrade således 11,000 d:r K:mt.

Fonden bestod 1751 i följande:

1. Den teknade årlige afgiften.
2. Inflytande medel i armböfserne.
3. Dito i Fattig-häfvorne.
4. Klockare-uppbörden vid lysningar, bröllopp, dop och begrafningar.
5. Årlige hushyror.
6. Hufvudstols-medel, som dels voro öfrige, dels kunde vidare inflyta.
7. Testamenten, dem fattighuset då redan fått, 9 till antalet (1751).
8. Friwillige gåfvor vid åtskillige tillfällen, såsom af sjöfarande, vid deras bortresa eller lyckeliga återkomst.

Ehuru god hushållning, ifrån denna inrättnings början 1745 och 1746, i agt togs, och att ingen som dervid hade något att skaffa, bekom dertfore någon lön; ville inkomsterne ej synas nog tillräck-

lige och pålitelige för framtiden; utan voro källor som kunde uttorckas; hvarföre på underd. ansökning derom, ett Lotteri blef Församlingen beviljad d. 14 Febr. 1746, till ett Capital af 100,000 d:r S:mt; hvaraf hälften var draget och med resten fortskyndades; hvarigenom Församlingen hade vunnit, ungefär 30,000 d:r K:mt som gaf årligen 6 procents ränta.

Åtta af Församlingens medel hade 1751 med Comministern *Portuan*, curam specialem öfver fattighuset. Här kan tilläggas meddelte underrättelser, af Kyrkoherden i Catharina, K. Hof-Pred. och Prosten Doct. *Er. Bergsten*.

Allmose-hjoneus antal, som af Fattighus-inrättningen underhålles, är för det närvarande 120, af hvilka 20 få 12 sk. i veckan hvardera, och de öfriga 8 skilling.

Delsutan njuta 8 personer rum och värma på Fattighuset, ibland hvilka 4 få underhåll, af interesse på det Capital, hvilket afledne Segelmakare-Åldermannen *Joh. Godus* enka, *Catharina Godu* testamenterat, och 4 af rântan, på den summa, som afledne Victualiehandlaren *Olof Falks* enka, *Maria Falk* gifvit. Utom hus få öck 4 personer, pension af Fru *Godus* testamentariska gåfva.

Till att förskaffa de fattiga, arbete och förtjenst, hade Directionen 1775, ingått öfverenskommelse, med Fabrikören *Ekerman*, om en Spinnmachins uppställning, som dock icke kom till verkställighet, i anseende till den bredevid Fattighuset belågne, allm. Arbetshus-inrättningen, af hvilken Fattighus-hjonen sig med förmån begagna.

I Christendoms-kundskapen förhöras och undervisas de 2:ne gånger i vickan, af Församlingens äldre Comminister, och de sjuke vårdas af Fattig-Medicus för Södermalm, samt skötas af Vacktmå-

måflaren och dess Hustru, med biträde af de pensionairer, som icke äro alldeles orklöfe.

Oftvanbemälte Fru *Godu* har ock till *Catharinae* Församlings Kyrko-Råd, öfverlämnat ett Capital, som förräntas till förmån för 12 personer, hvilka kvartaliter undfå sina pensioner i Banco.

Utgifterne för de fattigas räkning i *Catharinae* Församlings fattighus, stego in alles år 1795 till R:dr 1673: 44, och 1796, till 1610: 4. Med början af 1798, öktes pensionerne, så att hela utgifts-summan blifver omkring 2000 R:dr.

XVI.

HEDEVIGELEONORÆ ELLER LADUGÅRDS-
LANDS FÖRSAMLINGS FATTIGHUS.

Gulddragare-Åldermannen *Johan Ryman*, skänkte d. 6 Sept. 1732, räntan af ett i Banken stående Låne-Capital, 4266 d:r 21 $\frac{1}{2}$ öre Caroliner, eller 20,000 d:r K:mt, till vidmagthållande af det Fattighus som vid Ladugårdslands Församlingen, under enskilt Direction, och till ett visst antal af fattige, då nyligen var inrättadt; hvarvid det ock framgent förblifva skulle, under några af Församlingens enskilda Direction, således som det då var inrättat eller framdeles förbättras kunde. Skulle i framtiden emot förmodan, detta fattighus få aftaga, att i brist af Församlingens eget understöd, eller annat biträde, det antagne antal af fattiga, icke kunde deruti underhållas; så skulle ändå, af de anslagne intressen, under lika enskilt Direction, så många i fattighuset njuta understöd, som deremot svara kunde; enär på hvarje person 2 d:r K:mt om vickan, räknades. Directionen skulle för Commissarierne i R:s Ständers Bank, visa redo årligen huru dessa intressen blifvit disponerade.

Efter *Rymans* död förordnade hans enka d. 17 Maji 1738, att tvänne andra Låne-Capitaler, tillsammans 14,000 d:r K:mt, som till andra barmhertighets-verk varit destinerade; skulle åfven tillhöra fattighuset, att blifva en evärdelig och beständig inkomst, för de fattige, som i *Hedevig E. Leonoræ* eller Ladugårdslands Församlingens fattighus intagne varda; efter den bästa hushållning, som till deras förmån upptänkas kunde.

Församlingen ägde ett fattighus anlagdt 1730, innan *Rydman* skänkte något dertill; men då efter Brand- och Politic-Commissionens förordnande, Ladugårdslands Församlingen ålåg; att inrätta ett fattighus för 66 fattige, som ock, enligt kundgjörelsen d. 29 Dec. 1748, var verkståldt och då tog sin början; uppkom tvift om det så kallade *Rymanske* fattighusets sammanläggande med Församlingens.

Förenämde testamentariske dispositioners innehåll; så väl, som Församlingens deltagande i det äldre fattighuset; tycktes så mycket mera kräfva deras förenande, under en gemensam vård och styrelse; som då Församlingen med 12,000 d:r K:m:ts årlig inkomst, nog kunde underhålla 46 fattige; det icke gerna syntes möjligt att med 1360 d:r ränta, kunna nåra 20 fattige vid det *Rymanske*.

Efter en lång rättegång emellan båda Fattighusens Föreståndare; blef deras sammanläggande ändteligen belevvad, och öfverenskommelsen derom af K. M:t d. 13 Maji 1767 stadfäst. I kraft deraf skulle de båda stå under en Directions tillsyn och vård; och som bägge fattighusen voro tått bredevid hvarannan belagne, och stötte vägg i vägg tillhopa; så vanns åfven derigenom, att husen sammanlades, den förmån, att alla 66 fattighus-hjonnen, kunde njuta gemensam själavård af den, vid det

det äldre fattighuset antagne Predikanten. Uti denna Konungens stadfästelse, tillades ett vite af 1000 d:r S:mt för den eller de, som sökte derutinnan, minsta ändring göra.

Utom de Capitaler *Ryman* och *Asplund* skänkt till fattighuset; faststälte K. M. d. 8 Jun. 1784, Repslagaren *Olof Roselii* disposition af 20,000 d:r K:mt till samma Christeliga inrättning, då 4 nya pensioner inrättades.

Vid *Ryman*ske fattighuset, bestående af 20 fattige, blef enligt Kongl. Resolutionen d. 16 Oct. 1733 en Predikant antagen, om hvilkens aflönande, Föreståndarne hade att sjelfva besörja. För samma Predikant utfärdade Consist. Instructionen d. 11 Julii 1748.

Kongl. M:t beviljade Ladugårdslands fattighus Föreståndare; att af Kronans i Församlingen ägande hus och legånheter, få uppbåra de 20 R:dr 32 sk. årligen, till de fattigas hjälp; hvilka fattighuset ätnjutit, då desse legånheter voro i privatorum händer. (C. Protoc. d. 14 Sept. 1778).

De fattigas underhåll skall årligen fordra en summa, omkring 900 R:dr.

XVII.

ULRICÆ ELEONORÆ ELLER KUNGSHOLMS FATTIGHUS.

På Kungsholms Församlingen, åro 24 fattige fördelte till vård och underhåll.

En särdeles händelse tillskyndade detta fattighus en oväntad fond eller inkomst, som bidragit, till inrättningens märkeliga stadga och förkofran.

En af Församlingens fattige, enkan *Anna Forsman*, tillföll år 1761 ett oförmodat arf efter hennes afledne systerson, Silkesväfvaren *Eric Ros*, af

69,036 d:r K:mt, hvilket hon till fattighuset af-
 flod, med önskan att icke desto mindre framgent,
 och till sin dödsdag, derstädes få förblifva och
 njuta underhåll. För denna summa uppbyggdes
 1762 det fattighus, der hon sedan lefde och un-
 derhölls ibland de öfriga fattige-hjonen, till d. 14
 Junii 1784, då hon i dels 87:de år afled *), för-
 modeligen mera nögd att öfvergifva fattighuset,
 än den rike att flyttas ifrån Palatset till grafven.

Inkomsterne till de fattigas underhåll bestå,
 uti den anslagne dubbla Brandvaks-afgift, af hvar-
 je fastighet i Församlingen, som K. M:t fastställt
 d. 7 Nov. 1760; uti huf-penningar, frivilliga gåf-
 vor som vid barndop och bröllopp uppbares, inter-
 essen, hyror, m. m. hvarföre underhålls utom
 de 24 fattige, som Församlingen åligger att vår-
 da, äfven 17 gratialister; hvilka tillsammans kostat
 fattig-cassan år 1798 omkring 320 R:dr.

XVIII.

HUSFATTIG-CASSAN.

Husfattig-Cassan har sin upprinnelse och fond, af
 testamenterade Capitaler och andra små tilltagne in-
 komster; hvaröfver uppsigten af ålder tillhört Po-
 litic-Collegium: och hvaraf alla i Staden besinteli-
 ge fattige och ålderstegne personer samt späda fat-
 tige barn, blifvit underhållne, innan fattighus i af-
 la Församlingar 1745—1752 inrättades; och kom-
 mo då i disposition af en del medel, som förut
 hört under Politic-Collegium, såsom Collecter, flam-
 boks-medel, Klockare-lefverantfer eller gåfvor vid
 bröllopp, barndop, kyrkogång, begrafsningar, m. m.;
 sigandes Collegium deröfver nu allenast en allmän
 upp-

*) Jar. Tid. 1784, N:o 53. Uppl. Sällsk. Tid. 1784,
 P. 439.

69,036 d:r K:mt, hvilket hon till fattighuset af-
 flod, med önskan att icke desto mindre framgent,
 och till sin dödsdag, derstädes få förblifva och
 njuta underhåll. För denna summa uppbyggdes
 1762 det fattighus, der hon sedan lefde och un-
 derhölls ibland de öfriga fattige-hjonen, till d. 14
 Junii 1784, då hon i dels 87:de år afled *), för-
 modeligen mera nögd att öfvergifva fattighuset,
 än den rike att flyttas ifrån Palatset till grafven.

Inkomsterne till de fattigas underhåll bestå,
 uti den anslagne dubbla Brandvaks-afgift, af hvar-
 je fastighet i Församlingen, som K. M:t fastställt
 d. 7 Nov. 1760; uti huf-penningar, frivilliga gåf-
 vor som vid barndop och bröllopp uppbares, inter-
 essen, hyror, m. m. hvarföre underhålls utom
 de 24 fattige, som Församlingen åligger att vår-
 da, äfven 17 gratialister; hvilka tillsammans kostat
 fattig-cassan år 1798 omkring 320 R:dr.

XVIII.

HUSFATTIG-CASSAN.

Husfattig-Cassan har sin upprinnelse och fond, af
 testamenterade Capitaler och andra små tilltagne in-
 komster; hvaröfver uppsigten af ålder tillhört Po-
 litic-Collegium: och hvaraf alla i Staden besinteli-
 ge fattige och ålderstegne personer samt späda fat-
 tige barn, blifvit underhållne, innan fattighus i af-
 la Församlingar 1745—1752 inrättades; och kom-
 mo då i disposition af en del medel, som förut
 hört under Politic-Collegium, såsom Collecter, flam-
 boks-medel, Klockare-lefverantser eller gåfvor vid
 bröllopp, barndop, kyrkogång, begrafsningar, m. m.;
 sigandes Collegium deröfver nu allenast en allmän
 upp-

*) Jar. Tid. 1784, N:o 53. Uppf. Sällsk. Tid. 1784,
 P. 439.

uppsigt, rörande Politien och Fattig-mönstringarne &c. men icke hvad medlens disposition angår.

Under Collegii disposition står:

1. Testamenterade Capitaler, dels med och dels utan vilkor: såsom Com. Råd. *David Hildebrands*, 5000 d:r S:mt courant, gifvit d. 16 Julii 1722, med vilkor att räntan deraf skulle utdelas, till betjenter, fattige enkor och faderlösa barn i Stockholm; utan att Capitalet måtte blandas ibland andre, till fattiges understöd anslagne medel. Det 2:dra af 3000 d:r K:mt, som framledne Borgmästar *Bofströms* enka, *Hedevig Bremenschöld* d. 10 Aug. 1734 testamenterat med vilkor, att 2:ne hederlige och ärbare Enkor, skulle njuta den deraf fallande räntan, till årligt understöd. Det tredje af 60,000 d:r K:mt, som Assessor *Ahtöf* gifvit d. 8 Nov. 1747, att 12 älderstegne, torftige och sängliggande personer, inom Stockh:s Stad, af det fallande låne-banco-interesset à 4 procent, skola till hjälp och understöd, årligen undfå 200 d:r K:mt hvardera.

2. De andre utan sådana vilkor testamenterade Capitaler, med de som Pol. Collegium tid efter annan, af influtne ofrugtsamme medel förkassat, bestå uti låne-Banco-Sedlar: 1372 d:r 25 $\frac{2}{3}$ öre courant S:mt, och 260,151 d:r K:mt, utom 78,450 d:r K:mt som Stadens husfattige uti det förra Krono-Lotteriet, enligt K. Stats-Contoirets obligationer 1761 hade att fordra. — 3. Arrendet af *Såtra* gård och *Kungshatt*, hvilket är ett testamente gjordt d. 12 Febr. 1622 af Ståthållaren *Skytte*, och sliger för *Såtra* gård till 100 d:r S:mt om året, hvaraf *Skyttiske* arvingarne till fattige i Slåkten disponera 50 d:r och de öfrige äro hus-fattig-cassans inkomst, jämte 33 $\frac{1}{3}$ d:r lika mynt årligen af *Kungshatt*. *Peringsköld* nämner härom i *Morum*. Upl. p. 100

fälunda: till de husfattiges uppehälle i Stockholm, skänkte *Lasse Skytte* på Stockholms och Uplala Slott. 1622 d. 12 Febr. sitt stenhus på Västerlånggatan, belågit i *Diedrich Fisks* gränd, med ränta af några Landtgoods.

4. Fattig-p:gr eller $\frac{1}{2}$ procent af alla sterbhuss inventarier, besligande ungefärl:n till 3000 d:r S:mt årligen, hvarunder begripes den halfva procent, som de fattige, likmätigt 1689 års tiggare-ordning njuta af testamenten.

5. Burškaps fattig-p:gr af dem som blifva Borgare i Stockholm; ovils; men sleg 1760, till 3064 d:r K:mt.

6. Andel af confiscationer; obetydelig.

7. Fattig-p:gr af ofria oförlålde tomter, mer och mindre; för 1760, d:r S:mt 800.

8. Bötes-p:gr af dem, som under Gudstjensten fasttagne blifvo. Med försattningsens upphåfvande, alldeles försvundne.

9. Föråringar och Testamenten, som icke hade på många år influtit *), utom en gåfva af R:s Ständers Bank 1758 och 1759, i 2:ne poster, tillhopa 72,000 d:r K:mt till fattige; men i synnerhet till Pomern commenderade Gardies och Artillerie-Soldaters hemmavarande späda barn; af hvilka medel 42,000 d:r blifvit utdelte; det öfrige i låne-Banken infatt emot 4 procent årligt interesse.

10. Sakören eller bötes-p:gr som falla vid högre eller lägre domstolar, stiga ungefär till 450 à 500 d:r S:mt.

11. Afgifter af Comedianter och Savojarder, fåga eller intet influtit, utom af *Equilibristen Stuart* 100 d:r K:mt, och en *Pauli* som vist konsthåstar, 72 d:r K:mt.

12. Tjuf-

*) Enligt Politie-Collegii berättelse, som här blifvit följde af år 1761.

12. Tjufgods som ingen velat vidkännas; hvar af på många år, intet var influtit.

13. Fjerdedelen af Rasp- och Spinhus-fonden, enligt K. br. d. 31 Aug. 1727, stiger ungefärligen om året, till 1800 å 2000 d:r S:mt.

14. Armböffe-p:gr vid tullarne, voro ringa, och betalade knapt armböffornes underhåll.

15. Hemmans-räntor af 2:ne hela hemman i Upsala Län, Åsunda Hårad och Nås Sochen, *Trogsta* kallade, och stego årligen till 18 t:r 27 $\frac{5}{8}$ fat Spannemål och 94 d:r 10 öre 17 $\frac{1}{2}$ p:gr S:mt. Desse hemman hade Collegium för de fattige genom utmätning vunnit, af framledne Landshöfd. *Jacob Mack Duvall*, för innestående räntor af *Såtra* gård, som han uppburit och disponerat; och uppbar nu *Danviks Hospitalet* räntan af bemålte hemman, samt levererar derföre till de fattige, mjöl efter 24 tunnor råg, och dricka efter lika många t:r malt.

Desse förenämde inkomster sedan 7 fattighus blifvit i Stockholm inrättade, disponerades af Politie Collegium 1761 således:

1. *Hildebrandske* testamentet efter föreskrift.

2. Till de fattige innan de i Fattighusen blifvit indelte, uti den så kallade *penninge-stufvan* vid *Danviken*, hvilken inrättning blifvit indragen 1758, sedan de fattige i fattighusen blifvit intagne.

3. Åt *Deputats-personer* eller *gratialisfer*, af åtskillige hederlige enkor och omyndige döttrar, en del 100, en del 72 d:r K:mt årligen; hvilka voro 11 st. år 1761.

4. Utdelas på 2:ne terminer till andre fattige Jul och Midsommar, något i p:gr, till 200 d:r S:mt årligen.

5. Till fattige, späda och faderlöse barns uppfostran och månadligt underhåll, dels hos fina mödrar, dels hos fostermodrar, som anskaffats; men som

som svårigheter dervid mött, blef år 1755 ett Barnhus vid Danviks Hospitalet anlagdt, med sin stat och spis-ordning; hvarest 70 barn njöto underhåll, utom flere af samma fond. K. M. förklarade dervid öfver nådigt välbehag, och anslog dertill af Förmyndare-Kammarens öfverskotts-medel 1000 d:r S:mt årligen, som öktes 1756 med alla Förmyndare Kammarens öfverskotts-medel, hvaraf sedan 1756 till 1761 i ferskildte poster influtit 61,108 $\frac{2}{3}$ d:r S:mt, af hvilka 45,333 $\frac{2}{3}$ d:r S:mt åro emot 4 procent infatte i Låne-Banken för Husfattig-Cassan.

Manufactur-Contoiret förbant sig 1757, till fattige Fabriks-Arbetares barns underhåll, årl:n betala 3000 d:r S:mt, hvarigenom ett större antal barn kunnat antagas, till månadligt underhålls åtnjutande; hvilket antal blifvit ökat till 6 à 700. Till kontroll dervid utfärdas underhålls-bref som numererades och med små blystemplar förlägs barnen, som på ett band häftades om halsen, så, att de ej kunde borttagas.

Dispositionen af Politie-Barnhusets Fattig-Cassa, med dess stat, staldes d. 4 Maji 1785, under en och samma förvaltning som stora Barnhuset. (Se Barnhuset).

Om Husfattig-Cassan är något vidare förmålt, uti Articeln ang:de fattig-vården i allmänhet, i Stockholm.

XIX.

OM EN FATTIG-CASSE-INRÄTTNING FÖR NÖDLIDANDE BORGARE, ELLER DETSÅ KALLADE GUBBHUSET.

På underdånig ansökning 1772, af *Charles Tottie* och *Nich. Hasselgren*, å egne och flere af Borgerkapets vågnar, om Privilegium, på en *Fattig-Cassa*.

fac-inrättning, för gamle nödlidande och af sig komne Borgare; resolverade K. M. d. 13 Oct. 1772, Sig i nåder vara benågen, att dertill samtycka; så snart en sådan plan, dertill blefve uppgifven, som K. M:t kunde finna antagelig.

År 1788 anmålte Öfverståthållaren Baron *Sparre*, Deputerades af Borgerskapet, ytterligare under, ansökning i detta ämne, med bifogade reglor, vid denna föreslagne inrättning, nemligen:

1:o Att inga andra till understöd af denna inrättning, varda delaktige, än af sig komne och vanföre Borgare, som i sine förre år deltagit, i Stadens och Borgerskapets tunga; och att förvaltningen af inrättningen, af ingen annan bestrides, än af Borgare, som Borgerskapets äldste dertill utse; hållst som fonden af ingen annan, än af Borgerskapet kommer att insamlas.

2:o Att medlen icke få användas till några andre, allmänne eller enskilte behof; utan endast och allenast till Stadens fattige, vanföre och gamle Borgare.

3:o Att medlen befrias för alla tider, från alle så allmänne som enskilte afgifter; lika som pensionerne, hvilka icke en gång böra tillgripas af pensionerernes Creditorer.

4:o Att Förvaltarne måge åga att lämpa underhålls-medlen, efter Pensions-Tagarnes omständigheter och Cassans tillstånd; och om de för alldrige och sängliggande Pensionairer, vilja göra en särskild hushålls-inrättning; dem dertill må beviljas, en lika frihet, ifrån allmänne och enskilte afgifter, på enahanda sätt, som denna Stadens Borgerkaps Enkehus, åtnjuter.

5:o Att Deputerade eller Förvaltare, måge få inrätta särskilte Classer, med olika större eller mindre pension, efter behof, tid och omständigheter.

6:o Att

6:o Att denna inrättnings årliga räkenskaper, skola årligen revideras, af Borgerikapets Ledamöter, som af de 50 äldste varda utsedde, öfver Bemädlings-Commissionens böcker och förvaltning.

Till hvad således blifvit föreslagit, till en Fatig-Cassas inrättning och förvaltande; behagade K. M. lämna Dels nådiga bifall och stadfästelse, med den tilläggning, att ifrån af sig komne Borgare, undantagas de, till deltagande i inrättningen, som ej på anhållan, fått njuta beneficium Cessionis. K. M:ts Öpne br. här om år gifvit Götheborg d. 5 Dec. 1788. Gåtvor af Borgerikapet utgöra fonden till denna inrättning. Deribland kan här nämnas, att Bruks-Pat. och Großhandlanden *Seton*, skänkte 30,000 d:r K:mt, Herr *Hasselgren* 40,000 d:r, Herr *Nyström* 45,000, Herr Directeuren och Großhandlaren *Georg Fr. Diedrichsön* 10,000 R:dr Banco Specie; Großhandl. *Jacob v. Balthasar*, och hans Fru *Anna Maria Thorsön*, efter bådas död, 2000 R:dr, enligt testamente af d. 26 Sept. 1795, samt Großhandels-Societeten i Stockh. vid Kron-Prinsens födelse 1799, R:dr 3000.

Antalet af underhållne gamle män, har varit 7 till 8, som kostat öfver 1200 d:r om året. De få ock endast underhåll; men ej andra förnödenheter eller penningar; hyad som efterlämnas tillfaller hufet *).

XX.

ENKEHUSET I STOCKHOLM.

Förut är i beskrifningen om Norremalm, Enkehufets Historia intagen, som Borgerikapet i Stockholm på 1720-talet, tillhandlade sig af Grefvinnan *Woinaroffki*: här är endast fråga om inrättningen, af detta Barmhertighets-verk.

Grofs.

*) Prof. D. v. Schulzenheim, l. c. p. 211.

Grofs-handlaren *Abraham Grill* gaf dertill första anledningen, och är denna inrättning en af de vackraste och bäst underhållne Christeliga stiftelser, i Hufvud-Staden. Med oafstättligt nit och rika tillskötter befrämjade han dels uppkomst, hvartill Stockholms Borgerenskap af ömhet och ädelmod frikostigt bidrog och ärligen bidrager. Till erkänsla för hans i så måtto bevisade välgärningar, emot detta Enkehus, fastställte Directionen, som består af 5 Handlande och 5 Handverkare, att alltid en af *Grilliske* Slåkten, bör vara med-Directeur af verket, så länge någon på manliga sidan ännu lefver.

Bemålde Herr *Abraham Grill*, var Directeurens vid Ost-Indiska Compagniet, Herr *Clas Grills* Fader. Han hade både sjelf, äfven som en af hans bröder, varit Directeur vid Enkehuset; och Sonen *Clas Grill*, ifrån år 1736, till början af år 1767. En annan farbror af Direct. *Clas Grill*, skall af egne medel gjordt en dylik inrättning i *Amsterdam*, hvilken till Stiftarens äminnelse bär namn af *Grillenshof* *). Samma Barmhertighets-verk stiftades 1724 af *Ant.* och *Eliz. Grill*, för 32 gamla qvinnor **).

Denna inrättning som nu ständigt underhåller ett visst antal af 64 fattige Köpmäns- och Handverkares enkor, som i 12 rum hårbärgeras, skall år 1725 i Maji månad tagit sin början; korrt efter Direct. *Abraham Grills* död, som den samma, med så nitisk omsorg, grundlagdt och befrämjad.

På 10 år ifrån 1775—1784 har derstädes 49 aflidit, som är hvar 12:te eller 13:de. Under 50 år emottages ingen vid denna inrättning.

Den är icke som många andra, belastad med en talrik betjening, af Secreterare, Cammererare,
Bok-

*) C. Råd. Krygers Äminnelse-Tal öfver *Clas Grill*.

**) *Le Guide D'Amsterdam*. Amsterd. 1793, g. 8, p. 232.

Bokhållare, m. m. som fordra lön och förmåner; Directeurne bestrida sjelfve, verkets allmänne hushållning; utan annat arvode, än den tillfredsställelsen, att hafva befordrat ett Christeligt ändamål och fullgjordt en glad plickt, att hugna och låtta värnlösa och fattige Enkors bekymmer. Den inre hushållningen åter besörjes af en nödvändig; men inskränkt betjening. Underhållet för hvar person skall år 1797 stigit till 73 R:dr, då alla kostnader blifvit beräknade. Sex fattige Enkor, som för birstande rum ännu icke kunnat intagas, njuta vardera ett årligt underhåll af 20 R:dr. I detta rymmeliga hus är en särskild Kyrka inrättad; hvarest offentlig Gudstjenst hålles alla Helge-dagar, af en egen tillförordnad Kyrkoherde; hvilket ämbete efter Pastor *And. Roos*, nu berömmeligen bestrides af Magister *Carl Christ. Lilljenvalldh.*

Fonden som tillkommit af gåfvor, som förbemålt år, har ock blifvit ökt, genom 1000 R:dr Courant, ifrån Amsterdam, samt 1100 P. Sterling ifrån London; hvartill äfven Stockh:s Borgerskap, årligen gifver ett understöd af 333 R:dr 16.

Om det bifall denna inrättning vunnit; vittnar äfven, afledne Fru *Karin Knipers* testamentariske förordnanden af d. 20 Martii 1780, och d. 3 Dec. 1787, hvarmedelst hon skänkt och gifvit, till Borgerskapets Enkehus i Stockholm, 6000 R:dr Specie; till den ändan, att de sjuke, ibland de der upptagne enkor, skola njuta bättre skötsel och förplågningar, än de förut haft.

Af bemålte Fru *Knipers* Christeliga ömhet och fällsynta frikostighet emot fattige och nödlidande, förvaras äminnelsen, vid de fläste i Stockholm varande Barnhertighets-verk. Sedan hon dertill disponerat 31,000 R:dr Specie, förordnade hon äfven, att en inrättning för *fattige och till åren kom-*

ne oförörjide flickor, hållst af *Borgerligt Stånd*, skulle göras; till hvilken inrättning hon testamenterade, allt hvad af hennes qvarlätenskap vore öfrigt, sedan alle andre legata, i hennes testamenten voro afdragne, bestigande sig minst till 30,000 R:dr.

Genom *Grofs-handlanden Jacob von Balthasars* och hans Frus *Anna Maria von Balthasar* född *Thorsons* testamentariske disposition, af d. 26 Sept. 1795, tillkommer Enkehufet, framdeles 12,500 R:dr.

Det berättas väl, att *Bagare-Åldermannen Joachim Kammecker*, med 3:ne andra förmögne *Borgare*, år 1725, skall på *Ladugårdslandet* inrättat, ett så kalladt Enkehus; men derom saknas tillförläteligare underrättelser *). Han afled 1732, och med honom torde denna inrättning afstannat. En åminnelse deraf, torde det fordom på *Ladugårdslandet*, så kallade gamla Enkehufet vara; som af *Kronan* nyligen (1799) blifvit skänkt till *Koppympnings-hus*.

XXI.

NÖDHJELPS - CASSAN.

I anledning af den nöd och förödelse, som träffade många af *Maria Magdalenas* Församlings Invånare, vid tillfälle af 1759 års svåra eldsvåda; blef då varande *Adjunctus Pastoris*, nu *Prosten* i *Ödesmo*, *Petr. Norman*, betänkt på en sådan inrättning, hvarigenom nödlidande medmänniskor, kunde blifva understödde. Han förenade sig derom med *Comministern* i Församlingen, sedermera *Kyrkoherden Ahman*, samt några välmående *Handlande* och *Fabriquerer*, nemligen: *Berger*, *Bergman*, *Bratt*, *Dahlgren*, *Diedrichsön*, *Furubom*, *Jöransön*, *Råberg*.

*) *Gezellii Biogr. Lex.* med åberopande af *Rüdlings* i flor stående *Stockholm*.

berg, *Schenmarck* och *Wechter*, att, i sådan affigt formera en Cassa, hvartill fond af egne medel samlades.

År 1768 d. 7 Junii behagade Kongl. M:t på Directionens derom gjorde underdånige ansökning, att, jämte häröfver förklarar välbehag, i nåder gilla och fastställa denna inrättning till alla des delar och förbehåll.

Ifrån den tiden har fonden genom hederlige och välgörande medborgares frikostighet, vunnit den tillväxt, att nu, denna tiden (1799) är ett antal af 66 personer, som njuta underhåll, till 24, minst 12 R:dr för vardera årligen. Då detta ej annat kan, än vara otillräckeligt, och allenast anses för en nödhjelp; så har inrättningen af sådan anledning, fått namn af *Nödhjelps-Cassa*.

Directionen som alltid består af 12 Ledamöter och har 4 gånger om året sammantråde, då pensions-quartalerne utdelas, består af följande: Borgmästaren *Wallin*, Kyrkoherden Doct. *Petereus*, Prosten *Jungblad*, Advocat-Fiscalen *Mårten Ekman*, som tillika vid Directionens sammankomster, förer Protocollet; Grofshandlaren *Diedrichsön* och *Fris*, Assistenten *Bergman*, Fabrikören *Berger*, Stads- och Handelsmäklaren *Schenmarck*, Handelsmännen *Calterstedt*, *Fredin* och *Vendelin* *).

Att kunna använda hela fonden till sitt Christeliga ändamål; är den icke betungad, med några utgifter, till hyra, löner eller arvoden; utan besörjes, Cassans angelägenheter, redogörelse m. m. frivilligt af Directionens egne Ledamöter, som till nödlidande årligen utdelar 1225 R:dr. En Vacktmästare är den enda, som på Stat njuter 12 R:dr årligen. Ibland

*) Om detta så litet kände barmhertighetsverk, har Herr Adv. Fiscalen Ekman meddelt underrättelser, som med skyldig erkänsla bör anmälas.

Ibland dem, som af välgörande, frikostighet och ömhet för nödlidande, ådagalagdt så stora vedermålen, bör här icke förtigas, att afledne Grosshandlaren *Knipers*, nu äfven afledna Enka, Fru *Karin Kniper*, uti des testamenteriske dispositioner, af d. 20 Mart. 1780 och d. 3 Dec. 1787, anordnat 2000 R:dr Specie, till något understöd för fattige, som af denna Cassa njuta pensioner. Likaledes har Directeuren *Georg Fredric Diedrichson* d. 31 Dec. 1798, med varm hand, till flere barmhertighets-verk, utdelt 50,000 R:dr, och deraf till Nödhjelps-Cassan, uti säkre reverfer 10,000 R:dr Banco Specie, med löpande 6 procent i samma mynt. Det är en hugnad, att till tidehvarsvets heder, i häfderne få förvara så vackra efterdömen.

XXII.

SOOPISKE FATTIGHUSET,

Stiftat och anlagdt af Fru Grefvinnan *Anna Maria Soop*, som var Modernoder till afledne Herr R. R. Gr. *Axel Fersen* och hans syskon; samt dotter af R. R. Gr. *Mats Soop* till Melsåker. Hon var första gången gift med Fältmarsk. och Presidenten Gr. *Axel Wachtmeister*, med hvilken hon hade en dotter, som ägdes af Presidenten Gr. *Hans von Fersen*, Fader till R. R. Gr. *Axel Fersen* och des syskon; och andra gången, med Fältmarsk. och R. R. Gr. *Carl Gyllenstierna* till Steninge.

Förordnandet om denna inrättning, är af d. 8 Apr. 1734, uppvisd d. 11 Junii 1736, och intagit i K. Svea Hof-Råts Protocoll; hvars hufvudsakeliga innehåll består deruti: att sedan Fru Grefvinnan på den så kallade De la Wallées tomt, belögen på Blasieholmen, låtit uppbygga ett litet hus för 10 fattiga och sjukliga qvinfolk, har hon anslä-

git ett Capital af 44,000 d:r K:mt, som i R:s Ständers Banque till ett evärdeligt Capital skulle infättas, och räntan deraf till 10 fattige sålunda utdelas, att hvardera af dem, skulle hvarje vecka oafkortat erhålla 3 d:r 16 öre K:mt; utgörandes om året 1820 d:r; öfverskottet 160 d:r skulle användas, dels till de aflidandes begrafning, dels till någon belöning för den som emottager och hvarje vecka utdelar samma medel, samt deröfver håller räkning; som ock till fattighusets underhållande. Skulle Fru Grefvinnans barn och efterkommande, villja selfve hafva denna tomt fri, hvarpå fattighuset är byggdt; få ålåge det dem, att på annat ställe låta bygga åt desse fattige ett lika godt hus; få att de vid flyttningen ej blefvo lidande. Vid ledighet efter någonderas död, ågde Fru Grefvinnans barn och efterkommande, med Consistorii Råd, någon annan till denna förmån antaga; åfven som Consistorium i Stockholm anmodades, att tillika med Prästerkapet i församlingen, häröfver hafva inseende, få att denna Grefvinnans yttersta vilja, blefve efterlevad.

Vid årets slut 1739 infatte Grefvinnan *Soop* i R:s St:s Banque, ett Capital af 2833: 18 $\frac{2}{3}$ öre Caroliner, och 10,239: 6 $\frac{2}{3}$ öre courant S:mt, emot 4 $\frac{1}{2}$ p:cents ränta årligen; samt låt jämte affkrift af testamentet, tillstålla Consistorium, Banco-attesten deröfver, såsom en säker och tillräckelig fond, till bestridande af detta hännens förordnande.

Innan detta förordnande gjordes, hade Fru Grefvinnan underhållit, på detta fattighus 10 fattiga qvinfolk, hvilka då haft serkilt utspisning och mathållning, genom en föreständerska; men i April 1734, börjades med utdelning af pengar à 3 d:r 16 öre i veckan; hvilka utlämnades från Grefvinnans Contoir, alt tils i Maji 1740, då Consistorium

rium började med utdelningen, på sätt anordnat blifvit, och hvarmed allt sedan fortfarits.

Då Herr R. R. Grefve *Axel Fersén* på 1750-talet uppbyggde sitt hus på Blafieholmen, lät han på egen bekostnad förbättra fattighuset med en öfverbyggnad, af en stor och rymlig vindskammare, och hvarefter sedan utrymmet blef större, tvänne fattige qvinfolk blefvo antagne till åtnjutande af husrum och värma, utan att åtnjuta prge utdelning, dock med rättighet att erhålla den, vid inträffande ledighet.

Sedan Consistorium allt ifrån inrättningens början, hvarken för framledne Grefv. *Soops* arfvingar eller någon annan visat redo för förvaltningen af fattighus-fonden; så åskade Grefve *Axel Fersén* år 1772 en sådan redogörelse af Consistorium, hvilket dock vägrades, af det föregifvande, att det vore under Consistorii värdighet, att vara någon privat persons tillsyn, till redogörande subordinerad, och ville då håldre affåga sig all besättning med förvaltningen deraf.

Detta föranledde Herr R. Rådet, att inståmma Consistorium till K. Hof-Rätten, med påstående om behörig redovisning, hvarefter ock sedan flere skriftvexlingar å ömse sidor föregådt; Consistorium änteligen år 1774 d. 26 Julii, afgaf en fullständig räkning öfver förvaltningen, ifrån den stund Banco-attesten emottogs till 1773 års slut; hvilken räkning af Herr R. R. i Hof-Rätten fick uttagas och genomfås; af hvilken besants, att under berörde tid, fonden blifvit ökad med 19,617 dr 30 $\frac{1}{2}$ öre K:mt; så att den då tillfammans utgjorde 63,617 dr 30 $\frac{1}{2}$ öre K:mt. Allt sedan har Consistorium årl:n afgifvit räkning till R. R. Gr. *Fersén* eller i dess Contoir och efter genomseendet och jämförandet, med bilagde verificationer, derå erhålligt decharge.

Vid myntförändringen 1777 ökades fonden, i anseende till det i Banquen infatte Courante S:mt med 28,874 d:r 30 öre K:mt.

Då vid 1783 års slut befants att fonden var 6313 R:dr 47 sk. 5 r:st och således underhållet, utan Capitalets minskning kunde ökas, så propone-
rade Gr. *Ferfen*, att icke allenast de derflådes va-
rande vanlige 10 fattige, i stället för $3\frac{1}{2}$ d:r, skul-
le undfå $4\frac{1}{2}$ d:r K:mt; utan ock att de tvänne
som allenast hade fria husrum, äfven skulle erhål-
la lika utdelning; hvilket med Consistorii samråd
blef antagit och fastställt; så att alla 12 hafva nu 12
sk. hvardera i veckan. Äfvenledes blef Consistorii
Notariens arvode, ökat ifrån 100 till 300, och
Vaktmästarens ifrån 48 till 144 d:r K:mt årligen.

Vid anställd besigtning år 1787 öfver åtskilli-
ge bristfälligheter på fattighuset, blef med Consi-
storii samråd, en betydande reparation förrättad,
som kostade omkring 200 R:dr och togs af Cas-
sans tillgångar, hvarvid äfven vants ett större ut-
rymme; emedan ett större kök än som behöfdes,
blef ändrat till boningsrum, och ett annat litet rum,
i stället inrättat till kök; så att nu bebos det gam-
la stora rummet af 6, det sednare inrättade af 3:e
och vindskammaren äfven af 3:ne fattige; hvaräst
alla åga tillräckeligt rum och hafva desutom en
stor vind och en god källare.

Allt till 1787 hade desse fattige faknat en or-
dentelig tillsyn öfver deras själavård, hvarföre Gr.
Ferfen, hos Consistorium föreslog, en af Capella-
nerne i Jacobi Församling, som derom anmodades;
hvilket bifölls, och hvarföre han årligen i arvode
åtnjuter 6 R:dr.

1788 författade Gr. *Ferfen* en ordning för fat-
tighuset, hvilken med Consistorii bifall blef i pa-
tent tryckt; på väggarne i rummen anslagen, och
des-

desutan i exemplar deraf tilldelad, så väl de då varande fattighus-hjonen; som ock de, hvilka sedermera inflyttat.

Fattighus-fonden utgjorde vid 1797 års slut:

Innestående i Banquen emot dels			
4 $\frac{1}{2}$, dels 4 procent	—	—	4585: 2: 10.
I Riksgålds-Cont. emot 5 p.c.	—	—	1050: — —
Emot 4 p.c.	—	—	900: — —
I Cassan	—	—	394: 40: 3.
			<hr/>
			R:dr 6929: 43: 1.

Alt Banco Specie, i hvilket mynt äfven utdelningen bestrides, som utgör årligen:

Till 12 fattige à 12 sk. i veckan	R:dr	156: —
Consistorii Notarien	—	— 16: 32.
Pråsten	—	— 6: —
Vaktmästaren vid Consistorium	—	— 8: —
Ved och sågning, circa	—	— 24: —
Extra omkostnader, omkring	—	— 10: —
		<hr/>

Tillhopa R:dr 220: 32.

Deremot utgjorde interessen för samma år 1797, 287 R:dr 42 sk. 4 r:st., hvaraf synes att denna inrättning för en framtid icke allenast kan åga bestånd; utan ock utvidgas till de fattigas förmån.

R. Råd. Gr. *A. Fersén*, har uti sin disposition af d. 14 Maji 1787 och 9 §, ålagdt sin äldste son, såsom fidei-Commissarius till Ljung och Löfsta egendomen och hans efterkommande, innehafvande samma-rätt, att öfver denna inrättning, jämte flere af framledne Grefvin. *Soops* gjorde Barmhertighets-verk, hafva infående; så att de anslagne medel blifva använde till fattiges och nödlidandes förmån och nytta *).

XXIII.

*) Denna berättelse är sammandragen af de vid Fersiske Contoiret befintelige Documenter, af Cammereraren Eric Nörtun, i Apr. 1798.

BARNBÖRDS-HUSET PRO PATRIA.

Början och första anledningen till denna vackra och välgörande inrättning, tillskrifves med allt skäl, och till en hedrande åminnelse, Assessoren Doctor *Christian Ramström*. Sedan han hos K. M:t 1774, till nådigt bifall, i underdånighet anmält, en af honom börjad Barnbörds-inrättning; infordrades deröfver K. Collegii Medici underd. utlåtande; hvar-efter K. M. under d. 17 Jan. 1775 beviljade, den af Doct. *Ramström* sökta stadfästelse, på det af honom inrättade Barnförlofsnings-hus. Uti nådig skrifvelse af samma dag, uppdrogs Collegium Medicum, att befrämja inrättningens fortgång, om Det derom anlätades, dock att icke blanda sig uti besattningen dermed.

Uti huset N:o 7 på Rörstrands-gatan, intog, värdade och underhöll på egen kostnad Doct. *Ramström*, i början lex Barnaföderskor under deras förlofsningstid; men som inrättningens framtida bestånd och utvidgande, fordrade ett mera påräknadt understöd och biträde, anhöll han kortt derefter, att samhället *Pro Patria*, ville på Dets bekostnad gifva den samma antaga och befrämja; hvartill ett så mycket villigare och benåget bifall lämnades; som det instämde med Sällskapets stora ändamål: Fosterlandets fanna nytta och gagn.

En Direction tillfattes då af Sällskapets Ledamöter, 12 till antalet, och till Accoucheur antogs Doct. *Ramström*.

Uti bref till Kammarherren, sedermera Prefidenten Gr. C. F. *Gyllenborg*, dat. Sambu by i Hvittis Sochen d. 23 Jun. 1775, underrättade K. M. Sällskapet, om Doct. *Ramströms* utnämmande till Assessor i Collegio Medico, såsom ett vederhälle af K. M:s be-

benågenhet, att understödja Sällskapet nitiske bemödande, för den nyttige Barnfångsbuss-inrättningen.

Genom allmänne understöd, af gjorde sammanskotter, genom subscriptioner och frikostige gåfvor, så vål af Samhällets egne Ledamöter; som af främmande, har denne berömvärde inrättning, till närvarande tid, blifvit fortfatt, underhållen och utvidgad.

Till tidehvarfvets heder och till förvarande af de Gifmildes efterdömen, vill man androm till uppmuntran, följande således influtne summor här korteligen anteckna:

Utaf de medel R:s Ständers Bank ad pios usus disponerar, anordnades 1778, vid Kron-Prinsens födelse R:dr 666 $\frac{2}{3}$.

Af Medicinal-fonden beviljade K. M. d. i Apr. 1779, till Medicamenter 60 R:dr årligen.

Af Stadens Husfattig-Cassa anlogs 1777 ett årligt understöd af 200 R:dr.

Magistraten i Stockholm gifvit till Barnfångsbuset 83 $\frac{1}{3}$ R:dr.

Gamla Ost-Indiska Compagniet 166 $\frac{2}{3}$ R:dr, och utfäste sig åfven vid Kron-Prinsens födelse, att årligen gifva 100 R:dr, som dock med Compagniets upplösning upphörde.

Ett stående Capital af 333 R:dr 16 sk. har genom Herr R:s Rådet Gr. C. F. Scheffers nit och ömhet tillfallit denna inrättning.

Cantzlie-Rådet C. R. Berch testamenterade der till år 1777 en summa af 5000 d:r K:mt eller 277 R:dr 37 sk. 4 r:st.

Framledne Enke-Borgmästarinnan Schütz i Götheborg gaf vid Kron-Prinsens födelse 1778 ett Capital af 833 $\frac{2}{3}$ R:dr.

Af K. Patriotiska Sällskapet lämnas till denna inrättning årligen 55 R:dr 26 sk. 8 r:st., hvar-

till Capitalet blifvit famladt af flere okände medborgare.

Hvad Sällskapet's egne Ledamöter i öfrigt rikeligen sammankutit, och sig förbundet att årligen sammankjuta, förbigår man här att vidlöftigt anföra. Det finnes i Samhällets räkningar antecknat; och uti Inrättningens bestånd och vidtagne nyttige anstalter, åger Allmänheten tillräckelige ämnen, för Dets erkänsla och tacksamhet.

Genom sistnämde sammanskotter, inköptes 1778 det hus på stora Badstugugatan å Norremalm, der Barnbördshuset nu är, af Handelsmannen och Bryggaren *Carl Rehn* för en summa af 3333 $\frac{1}{2}$ R:dr.

Ifrån början af 1775 till d. 11 Junii 1800, hade i detta Barnbördshus 2805 barn blifvit födde, och af dem ett antal, allt som tillgångarne medgifvit, äfven årligen blifvit underhållne. År 1776 gjordes redan en början med underhålls utdelande, till de fattigaste, på Barnbördshuset, framfödde barn, och påföljande år, intoges de första sex barn, till underhåll, i de rum som dertill särskilt blifvit utsedde, med förefats, att dermed framgent årligen fortfara, så vida nödig fond dertill kunde vinnas och anskaffas. Detta antal har sedan blifvit ökt till 20 och stundom till 30 barn; och en grund således lagd till en Barnhus-inrättning, hvarigenom de födde barnens bibehållande vid lif och deras uppfostran, gifvit inrättningens första ändamål, ett vidsträcktare, Sant och Patriotiskt värde.

För de barn som der framfödas och af Barnbördshusets medel underhållas, har Samfundet erhållit nådig befrielse för utskylder, till dets föyllt 18 år, enligt K. M:ts nådige Resolut. af d. 1 Apr. 1778. Samma år d. 6 Dec. biföll K. M:t att Barnbördshusets Föreståndare eller Läkare skulde åga rättighet, att för förlödde qvinnor, då de

till

till Ammor finnes tjenlige, för dem utfärda så kallade *Amme-bevis*; dock att Läkaren, för beviset blifver ansvarig och att afgiften dertföre, tillfaller Barnbörds-huset.

En årlig Collect är ock denna Barnförlofsnings-inrättning beviljad, i samtellige Hufvud-Stadens Kyrkor, som ifrån Collecters infamlande, icke äro befriade. (K. Ref. d. 11 Feb. 1799).

Efter Assessor *Ramströms* fränfälle, har Lif-Medicus Doct. *Wedenberg*, allt ifrån år 1782 oförtrutit förestätt Accoucheurs-befällningen, utan allt arfvode. Barnafödernornes närmaste skötsel, be-
sörjes af en Barnmorska, som af Directionen är antagen och bor på stället, med biträde af nödig be-
tjening *).

XXIV.

TIMMERMANS- OCH COLDINU-ORDENS BARMHERTIGHETS-VERK.

Timmermans-Ordens Hospital inrättades d. 1 Nov. 1796, att rädda ifrån elände, några i fält sårade Krigsmän och andre i synnerhet vid byggnader skadade Människor; och antogs samma år 4 blefferade Soldater, samt följande året, äfven 4 Pensionairer. År 1798 ökades åter detta antal, som var utslätt till 16, vid hvilken nummer det sedan framgent skulle komma att bibehållas.

Hospitalet består af ett stort samt tvänne mindre hus, å *Erichsbergs* egendomen, som tillhör denna Orden. I det stora, äro tvänne rum, för fyra Pensionairer i hvardera, samt ett kök till gemen-

*) Underrättelser benäget meddelte af K. Exped. Secret. *Nicander*, hvarjämte den i Profess. *D. v. Schulzenheims* Tal, återopade berättelse af Lif-Med. *Wedenberg*, om detta Barnbörds-hus, äfven blifvit nyttjad.

mensamt nyttjande. I de bägge mindre, är ett rum för 4 fattige, samt ett kök i hvardera huset.

Hospitals-hjonens vilkor och förmåner bestå derutinnan: att till sina dödsdagar åtnjuta, fria husrum, fång och fångkläder, täcken och lakan, ljus, ved så väl till bonings-rummen som köken, fria medicamenter och skötsel, vid påkommande sjukdomar; ett par skor, ett par strumpor samt en skjorta årligen, jämte 1 R:dr i månaden. Detta penninge-underhåll, kommer framdeles att ökas, minst med 50 procent. Dessutom blifver vid timande dödsfall, den afgående, genom Directionens försorg och på Dels kostnad anständig begrafven. Den afgåendes lilla qvarlåtenskap, tillstålles alltid dels arfvingar.

Administrationen vid detta Hospital, handhafves af en Ordförande och sex Directeurer, hvilka af Samhället väljes och ombytas hvar tredje år. Inga Upplysnings- eller slyslomån, finnes vid denna inrättning, som njuta arfvoden. Vid hvarje Hospitals-hus, är en sköterska antagen, som njuter fria husrum, samt 6 R:dr årligen.

Inrättningens bestånd är grundad på en förfigtig, oegennyttig och klok hushållning, med de medel som i denna Ordens-Cassa inflöta; samt äfven uppå de frivilliga gåfvor, som Ordens-Ledamöter, för detta Barmhertighets-verk, af ömhet och medlidande, alltid hafva sparade.

Till hjälp och understöd för denna Christeliga inrättning har K. M:t 1798 i nåder beviljat, en årlig Collect i Stockholms Stads Kyrkor, hvilken upptages d. 1 Nov. eller Allhelgonadag *).

Stam-

*) Benägit meddelt af Öfversten Friherre H. W. Gyllengranat.

Stam-Coldin i Sverige, har sina sammankomster i Stockholm. Denna Ordens ändamål är ock att bispringa fattiga Sjömän, med hjelp och understöd. Flere hinder hafva vållat en saknad verksamhet deraf, till år 1800, då först fond till detta behof, hunnit samlas; hvaraf, sedan gamle och sjuklige Sjömän, som förete bevis om trogen tjenst, och föra en sedig vandel, njuta underhåll. Vid Pensionairens afgång och pensions-brevets återställande, erhålles i R:dr till begravnings-hjelp *).

XXV.

STRANDBERGSKE LÅKARE-INRÄTTNINGEN.

Assessoren i Collegio Medico Doct. *Zachar. J. Strandberg*, som i 50 år för insigt och erfarenhet i Medicinen, den han i Hufvud-Staden utöfvat, förvärfvat sig aktning, förtroende och förmågenhet; stadgade uti en författad testamentarisk disposition af d. 25 Apr. 1792, en Läkare-inrättning, till förmån för de i Stockholm boende, så kallade *Pauvres honteux*, eller fattige Stånds-personer; då de med sjukdom varda hemlökte.

Efter hans timade död, anhöllo Executorerne af nysnåmde testamentariske författning, om K. M:ts nådige stadfästelse derå; hvilken beviljades och uti nådig Resolution utfärdades, gifven Drötningholms Slott d. 22 Aug. 1793.

Häraf inhämtas huru allredne Assessoren *Strandberg*, att åtminstone gifva någon anledning, att i åkommande sjukdom, råcka en hjälpsam hand, åt de torstigare af bättre stånd, Civile och Militaire, som blygas att begära allmoser, i sådant afseende skänkt och gifvit et Capital, af 3000 R:dr Banco-mynt;

*) Meddelat af Stadsräklaren F. Schenmarck.

mynt; hvaraf rântan efter hans död, skulle såsom årligt arvode tillfalla en Medicine-Doctor, som enligt den af honom projecterade Instruction borde, efter erhållen kallelse, med skyndesamt råd och förskrift, biträda förenämde sjuke, utan någon särskildt betalning. Han skulle för att dageligen kunna bestrida denna sjukvård, icke beklåda någon publik työla; och hans utväljande borde förnämligast ankomma på Collegii Medici Praefes, Stadens Physicus, jämte de öfrige Collegii Medici Assessorer.

Fond till Läkemedel och Sjukdomspsis förmodades genom sammanskott och ömsinte medborgares gåfvor, kunna erhållas.

Till Ledamöter i den Direction som ågde att handhafva denna Christeliga inrättning, föreslog Testator till K. M:ts nådige stadfästelse: Underståthällaren, Justitie-Borgmästaren, Praefes i Collegio Medico och Stockholms Stads Physicus, samt tvänne af Directeurerne vid Stockholms Stads Enkehus.

Till denna Doctors-besättning utnämde Assessoren *Strandberg* i förberörde sitt förordnande 1792. Doctor *Anders Magnus Wadsberg*.

Uti förenämde K. Ref. och stadfästelse, förklarar K. M:t tillika, Sig med nådigt välbehag hafva antagit, Dets Collegii Medici, härvid i underdånighet gjorde anbud, att till Medicamenter vid denna Läkare-inrättning, använda de medel, som af Brunsgästerne vid Medevi några år blifvit insamlade, och då utgjorde en summa af 149 R:dr.

Denna inrättning således börjad, saknade icke genom Directionens ömsinte och nitiske vårdnad, samt flere ådelmodige och medlidande medborgares gåfvor och sammanskott, en förväntad och önskad framgång och tillväxt. Efter den underrättelse Allmänheten derom blifvit meddelad, hade Directionen af det som sedan Nov. månad 1793 blifvit

vit af fleres gifmildhet och frikostighet insamlat,
till Sjukdomspis och Medicamenter, i Martii må-
nad 1796, en behållning af R:dr 450: 16: 11.
Sedermera af en ådelmodig okänd
gifvare erhållit 200 R:dr in banco,
som i Credit-Sedlar upptages — 220: — —

670: 16: 11.

Ytterligare influtne Interessen till

Nov. 1796 — — — 5: 16: —

Summa R:dr 675: 32: 11.

Hvaraf ifrån d. 1 Nov. 1795 till

d. 1 Nov. 1796 för Medicamenter

och Sjukdomspis — — — 33: 13: 5.

Således i behåll R:dr 642: 19: 6.

Bestående i contante medel 9 R:dr 3 sk. 6 r:st., samt
en på säker hand utlånt summa 633 R:r 16 sk. der-
af årl. fallande interessen utgöra 38 R:dr, som till
de sjuke kunna användas. Ifrån 1795 d. 1 Nov.
till samma dag 1796, hafva 24 sjuke Ståndsperso-
ner njuitt Läkarens vård, understöd till Medica-
menter och tjenlig föda, af hvilka 20 blifvit friske
och förbättrade, men 4 ællidit.

En lednare berättelse upptager, 1796 års be-
hållning — — — R:dr 642: 19: 6.

Framledne Landshöfdingen *Sernsköld*,

som förut gifvit till inrått. 200

R:dr, ytterligare korrt för sin död 150: — —

Influtne interessen till d. 1 Nov. 1797 38: — —

Summa 830: 19: 6.

Hvaraf till Medicamenter och Sjuk-
domspis, ifrån d. 1 Nov. 1796,

till d. 1 Nov. 1797 åtgått — 35: 8: —

Således i behåll d. 1 Nov. 1797 — 795: 11: 6.

Be-

Bestående i contante medel 11 R:dr 45: 6, samt det öfrige i såkra obligationer, hvaraf årligen räntan utgör 42 R:dr 24 sk., som till behofven för de sjuke, kunna användas. För nämde år, hade 25 sjuke Ståndspersoner njutit hjälp; men deribland tvåanne dött, en af kräftan och en af slag.

Under en så nitisk och noggran förvaltning, förmodas denna inrättning, vinna förkofran och tillväxt.

Till denna inrättning gaf en hederlig man i Julii månad 1800, en gåfva af 500 R:dr i R:gålds-Sedlar, och ytterligare 25 R:dr, såsom ränta å samma summa. (Inr. Tid. 1800, N:o 138).

XXVI.

SKOMAKARE-GESÄLLERNES SJUKHUS.

Skomakare-Gesällernes i Stockholm, Sjukhus eller Krank-kammare, skall vara en äldre inrättning. Redan 1674 d. 2 Julii frikallades deras vid Rörstrands-gatan ägande hus, som då inköptes af Hökaren *Sven Hansson* för 350 d:r K:mt, ifrån tomtöre-afgiften, till Staden. Samma hus blef sedermera förfäldt och ett rymligare till detta behof köpt och betalt, genom sammankottor, i r:st. i vickan af hvar Gesäll; hvilkas antal per medium, stigit till 300 om året.

Inrättningen har ingen fond, utan hvad som erfordras till de sjukas vård och uppehälle, fördelas vid hvarje månads slut, på hvar och en ogift Gesäll; utgörandes månadligen 4, 8 till 12 sk. allt som behofven äro större eller mindre.

De sjukas antal stiger vanligen till 6 à 8, någon gång öfver 12, som skall händt 1772, då de voro öfver 30 st. och sjukpenningar för dem, på andra ställen betaltes. Hvar Gesäll så länge han

är sjuk, får fri Läkare-vård, Medicamenter, sköt-
 sel, mat och drick, samt 24 Sk. i vickan. Den
 som är mindre sjuk och icke behöfver ligga på sjuk-
 huset, får 12 Sk. i vickan; och för dem som dö,
 bestås i begrafnings-hjelp, för hvardera 10 R:dr in
 alles. På Krank-kammaren skola ifrån år 1763 till
 d. 19 Oct. 1798 ett antal af 214 Gefäller afsidit,
 som är ungefär 6 om året.

Cassan förestås af tvänne Mästare, för hvilkas
 vederhåfthet hela Ämbetet ansvarar, och ge-
 nom tvänne Oltgefäller upphandlas hvad behofven
 fordra.

Med gifte förente Gefällskapet, som skall ut-
 göra omkring 130, förhålles på enahanda sätt, blott
 med den skillnad, att hvar och en undfar sina Sjuk-
 penningar, der han bor, och begrafnings-hjelp, när
 han aflider, hvilken äfven genom samnanskott ut-
 göres *).

XXVII.

TILLÄGGNINGAR OM FÖRORDNANDEN TILL ENKORS OCH FADERLÖSES HJELP.

Ibland vackra gärningar, i lika ömsint ändamål,
 att underlödja Enkor och Faderlösa, som hjelp be-
 höfva, bör här icke förglömmas, följande testa-
 mentariska författningar.

1. Segelsömmare-Enkan *Catharina Godu*, född
Ekegren, förordnade d. 12 Feb. 1791, att hvad
 som af hennes qvarlätenskap öfrigt vore, sedan de
 af hånne förutgjorde dispositioner blifvit guldne,
 skulle räntan, af det genom öfverskottet uppkom-
 mande Capital, ärligen användas till understöd, för
 Enkor efter Ämbetsmän inom Stockholms Magi-
 strat, samt sådane Civile Tjenstemän, som af Öf-

4. Bandet.

A a

ver-

*) v. Schulzenheim, l. c. p. 146.

verftåhållaren och Magiftraten gemensamt tillfåttas. Hvad till verkftållighetens befråmjande deraf, Stadens fyra tjenftgörande Borgmästare, med de af hånne tillförordnade Executorer, som åfven borde efter Borgmästarnes anvisning, det hårtill disponerade Capital aflåmna; kunde i berörde afseende faststålla; skulle som hånnes yttersta vilja anfes; och af framdeles blifvande Borgmästare, till sitt ändamål framgent befråmjas och bibehållas; med det förbehåll, att framledne Borgmästaren *Raths* 2:ne döttrar, efter hånnes död, af denna revenue årligen bekomma hvardera 16 R:dr 32 sk. samt efter enderas död, den sistlevande 33 R:dr 16 sk.

De tillförordnade Executorer af alla hånnes testamentariska författningar, voro Banco-Com. *A. G. Huldt* och K. Not. Publicus *Carl Adam Björling* *), som hade, att om hånnes begrafning beförja och quarlåtenskapen under deras vård taga, i penningar vända och sterbhufet utreda.

I följe af hvad hånnes testamente, i föregående måtto innehåller, är följande Pensions-stat fastståld, som ock redan gått i verkstållighet:

För en Borgmästare-Enka om året R:dr 100: —
 Tvåanne Rådman's-Enkor hvardera 66
 R:dr 32 — — — 133: 16.
 Tvåanne Enkor efter den högre betjeningen, eller sådane, som åro berättigade
 I öka Rådman'syslor 50 R:dr hvardera 100: —
 Tvåanne dito efter den lägre betjeningen,
 efter 33: 16 sk. årl. — — — 66: 32.

R:dr 400: —

2. Igenom testamentariskt förordnande, af d. 17 Nov. 1789, har Jungfru *Ulrica Wadström*, anslagit

*) Af honom åro de här intagne underrättelser benägit meddelte.

slagit ett Capital af 5555 R:dr Banco 26 sk. 8 öre, deraf årliga räntan skulle användas, till pensioner, för tio ogifta fruntimmer, hälften Civile Åmbetsmäns och hälften Borgaredöttrar, öfver 60 år; så att hvardera årligen undfick R:dr Banco 33: 16. Justitie-Collegium blef uppdragit, värden och disposition öfver fonden, samt äfven att tillfatta de lediga pensionsställen. Sedan svärighet sig yppat, att för bancomynt, med säkerhet erhålla 6 procents ränta; så är den förändring gjord, hvarigenom Capitalerne blifvit utlånte emot 5 procent, samt pensionerne uti samma måån minskade till R:dr Banco 27: 37: 4 *).

*) Af K. Expeditions-Secret. Hochschild, som oförtrutit gagnat detta arbete med flere underrättellers meddelande,

REGISTER.

- Academie af K. Johan III, inrättad i Stockholm,
 179. Vetenskaps-Acad., 183. Vitterhets, 193;
 tillämnad af Dr. Christina, 198. Svenska Acad.,
 199. Målare och Bildhuggare, 208. Musicali-
 ska, 218. Krigs-Acad., 222. Historiska och
 Bergs-Acad., 224. Not.
 Adolph Fredr. Församlings fattighus, 346.
 Allmoser, Söndags och Fredags, 294.
 Allmänne Årenders Beredning, 4, 5.
 Allmanachors utgifvande tillhör ensamt Vett. Acad.,
 188; namnlängden derutinnan regelbindas, 188.
 Amiralitets-Collegium inrättadt, 30; förflyttes till
 Carlscrona, 32; Instruct., 32; återkom till Stock-
 holm, 32; upplöstes, 32.
 Ammelkaffnings-Contoir, 172, 173.
 Angermannus, Abr. And., Rector Scholae, 257.
 Antiquitets-Collegium, 48; inrättning, 50; gjörom-
 mål, 50; sigill, 52; förändrat till Antiqu. Ar-
 chivum, 53.
 Antivaris Donation till Lazarettet, 161.
 Apothekare-Societeten och de i Stockh. varande A-
 pothek, 155—159.
 Archivum, Antiquitets, 47, 53; inrättas i Stockh.,
 53; staten och gjöromålen, 54; des samlings
 fördelande, 55, 56.
 Archivum, Riks, 45; inrättning, 46; häfdesökare,
 46; häfdabur, 47; Archivi inventarium, 47;
 Secreterare och des gjöromål, 48.
 Arméens flotta, under Krigs-Collegium, 27.
 Artillerie-Cadett-Skola, 281.
 Barnbords-huset, Allmänna, 166; inrättning under
 Prof. v. Schulzenheims vård, 167; fond, 168,
 170; hus inköpes, 169; stat, 169. Barnaföder-
 skors

skors och de föddes antal, 169, 170; Nyströms
 Donation, 171; hushållningen vid denna infat-
 tning, 171, 172. Barnbördshuset, Pro Patria
 beskr., 376—379.
 Barnhus, Politie-Collegii, 363, 364. Pro Patria,
 378.
 Bergianske Trågårds-Skolan, 189.
 Bergsbrukens uppkomst, 66, 68, 118; deras för-
 kofran, 122.
 Bergs-Collegium, 118; des inrättning, 119; styrel-
 se, 119; gjöromål, 120; stat, 121. Laborato-
 rium Chem., 122; Collegii Säte, 123; Presiden-
 ter, 123; slagne skädepennningar, 124, 125.
 Biblioteket, Kongl., des början, 56; nya stiftel-
 se, 57. Bibliothecarier, 57—59; förstöring i
 Slotts-branden, 58, 59; flytning till Slottet och
 nya förråd af böcker, 59, 60; märkvärdighe-
 ter, 60—63. Enskilde Bibliotek i Stockh.,
 64.
 Boktryckerier i Stockh. och deras Historia, 242—
 253. Tryckeri-tunnan, 252.
 Boställs-verket, 28.
 Brand- och Politie-Commission, tillstyrkte fattighus-
 inrätta. i Församlingarne, 327.
 Cabinet för utrikes brefvexlingen, 39.
 Cadett-Corps i Stockh. flyttad till Carlscrona, 222,
 223.
 Cammar-Collegium, des inrättning, 64. Råknin-
 ge-Cammaren, 66; Cammar-ordning, 67; Col-
 legii göromål, 67; Instructioner, 69, 70; stat,
 70; Afräknings-Cont., 70; Province-Tull- och
 Licent-Cont., 71. Archivum, Bytes-Cont., 71,
 72; flere derunder hörande verk, 72; Arbets-
 methoden, 73; Presidenter, 73.

REGISTER.

- Cammar-Revision, 136; Revisions-Cammaren, 137.
 Cammar-Rätt, 138; Skildes från Cam. Colleg.
 och får egen stat, 138, 139. Gjöromålen, 139,
 140. Detta verks förbättring, 141. Presiden-
 ter, 141; Förändrat till en Riks Cammar-Rätt,
 142.
 Cantzlie-Collegium, 34, 35. Ordning, 35—38.
 Expeditioner och deras gjöromål, 39—41; För-
 ändringar i Staten, 41, 43. Presidents-Åmbe-
 tet, 42; Cantzlerer, 43, 44. Presidenter, 44, 45.
 Cantzlie-Rätt, 37, 39.
 Cantzlie-ämnen, examineras i Vitt. Academ., 199.
 Carlbergs lust-Slott, 230, 231.
 Catharina Församlings Skola, 270; Fattighus, 354
 —357.
 Censura Librorum inrättad, 37, 38, 253.
 Chirurgiska Societeten, 151; Anatomie-hus, 152;
 Vettenskapens tillväxt, 153, 154. Societeten
 upplöst och fatt under Colleg. Medicum, 154.
 Reglem. för Chirurgiska undervisningen, 155.
 Stipendier, 155.
 Clarae och Olofs Församlings fattighus, 344, 346,
 348; Skola, 261—265.
 Coldinu-Ordens understöd för fattige Sjömän, 381.
 Collegier, K. M:ts och Rikets, 1—136.
 Collegium Claraemontanum, 265—267.
 Collegium Illustre, 180—183.
 Collegium Medicum, 142. Medicorum Privilegier,
 143. Instruction, 143. Ordförande, 144. Me-
 dicinal-fond, 144. Förnyad Instr., 145, 148.
 Anstalt till Veneriska sjukans botande, 147. Sjuk-
 vården i Allmänhet, 150. Staten, 151; Sessions-
 rum, 151. Bibliothek, 151.
 Collegium Stockholmense, 178, 179.
 Commerce-Collegium, under Cammar-Colleg., 128;
 ett eget verk, 129; åter förenat med Cam. Col-
 leg.,

REGISTER.

leg., 130; skildes derifrån 130. Manufactur-
 ärenderne, 131. Collegii divisioner och gjöro-
 mål, 132—135. Stat, 135; derunder hörande
 Contoir, 135. Rum, 136. Presidenter, 136.
 Cunningham, Thomas, Gen. Fälltygmästare, hans
 förtjenster, 23.
 Curhuset vid Danviken, 303.

Danviks Curhus, 303, 310—313.

Danviks Dårhus, 308—310.

Danviks Hospitals-inrättning, 294, 295; belägen-
 het, 295; egendomar, räntor och inkomster,
 296—300; Capitaler 303; fri- och fattigbröders
 underhålls-kostnad, 303; fattigvården, 304; sty-
 relsen, 305; nybyggnader, 306. Donationer
 vid Kron-Prinsens födelse, 307.

Diedrichsön, Direct. G. Fr., donation till Gustaf
 Adolphs Hospital, 322; till nödhjelps-Cassan,
 371.

Drottning-huset beskrives, 313—319; sättes un-
 der ny förvaltning och styrelse, 315; Inkomster
 och Donationer, 317—319; Reglementen, 319.

Dijster, Benjamin, död på Danviken, 309.

Dårhuset vid Danviken, 308; dårars ärligen tillök-
 te antal, 309.

Enke-Cassorne, 330. Allm. Enke- och Pupill-Cas-
 san och dess Privileg., 330; Cassans tillstånd, 331.

Enkhuset i Stockh., 366. Kammeckerfka Enkhuset
 på Ladugårdslandet, 369.

Fattighus i Stockh., Sabbathsbergs, 388; Clarae
 och Olai, 344; Adolph Frédr., 346; Jacobi och
 Johannis, 348; Mariae Magd., 352. Catharinae,
 354. Hedevig Eleon., 359. Ulricae Eleon., 359.
 Fat-

REGISTER.

- Fattig-håf, började kringbåras i Kyrkorne, 326.
 Fattig-inrättn. för nödlidande Borgare, 364.
 Fattig-vården i Allmänhet och Fattighusen i Stockh.,
 325, 326. Fattighus vid Förlamlingarne, och
 Fattighus-hjonens fördelning, 327, 328. Fattig-
 husen befrias ifrån Politic-Collegii öfverinseende,
 328; förklaring deröfver, 329; Föreständerskor,
 328. Sammanskott till Stadens fattige 1796,
 331—335. Förslag till en bättre fattig-vård,
 333, 338. Fattigvården vid Jacobs Församl.,
 351, 352.
 Ferfen, R. R. Gr. Axel, hans Bildstod för 20
 års vårdnad om Lazarettet, 165.
 Finance-förvaltning, 115, 116.
 Flickor, fattige, och till åren komne, ihugkomne
 i Fru Knipers testamente, 368, 369.
 Fortifications-Staten och dess Brigader, 24.
- G**arnizons-Lazarett, förslag dertill, 166.
 Glob-verkstaden, under Vett. Academiens inseende,
 189.
 Godus Enkas Testamente, 385.
 Grill, Abrah., gaf anledning till Enkehufets inrät-
 tning i Stockholm, 367.
 Grillens-håf, en inrättning i Amsterdam, 367.
 Gubbhufet i Stockh., 364.
 Gustaf Adolps bröstbild, i K. Krigs-Collegii Ses-
 sionsrum, 30.
 Gustaf Adolphi Hosp. inrättning och ändamål, 319
 —321; Donationer dertill, 320—325; förvalt-
 ning, 325; Direction, 321.
 Gustafs inrättning till fattige arbetares understöd,
 336; upphandlings-böcker utdeltes, 337. Gåfvor
 och tillskotter, 337, 338. Kundgörelser om
 förvaltningen, 338.

REGISTER.

Gymnasii inrättning i Stockh., 181; flyttades till Gelle, 182.

Hedevig Eleonoræ fattighus, 357—359.

Helge-ands-huset, 283.

Hof-Rätt, Krigs, inrättad och upphåfven, 19; åter upplifvad, 20. Ledamöter, 20.

Hof-Rätt, Svea, 1—19. Domstolarne i äldste tider, 6—8. Hof-Rätten inrättad, 9; dervarande trenne Classer, 9. Betjening och aflöning, 10. Mål till H R:s upptagande och afgörande, 10—15. Sessjoner, 12. Arbets-method, 14. Jurisdiction, 15. Divisioner, 16, 17. Presidenter, 17.

Hus-fattig-Cassan, hvad den afstod till fattighusen, 327; dess inrättning och fonder, 360. Det der-af inrättade Politie-Barnhus, 363, 364.

Högsta Domstolens instiftelse och gjöromål, 1—4.

Jacobi och Johannis fattighus, 348. Donationer, 350. Fattigvärden utom fattighuset, 351. Församlingens skola, 267, 268.

Instrument-makeriet, Mathematiska, under Vett. Acad. inseende, 189.

Johannis Skola, 268.

Jouveler, Rikets, 112. not.

Justitie Cantzlers Embetet i äldre tider, 37.

Justitie-Revision, Instruction, 37. Expeditions gjöromål, 39, 40.

Järn-tillverkningen i Riket, 118, 122.

Jörans, S:t, Hospital, 284—292.

Kammeckerka Eakhuset, 369.

Koppar-tillverkningen i Riket, 118, 122.

REGISTER.

Kopp-ympnings-huset i Stockh., 173; anstälde ympningar, 174; Jetton slagen deröfver, 174. Fond till denna inrättn., 174—176. Koppympningshus, 176—178.

Krigs-Academie inliftrad, 222—224; plan dertill, 224; fond, 225; byggnader, 225, 226. Cadeters antal, indelning och styrelsen dervid, 226—228; böcker vid undervisningen, 227. Samling af Portraiter, 228. Undervisning och öfningar, 229. Hederstecken, 230. Förändringar vid Acad. 230, 231.

Krigs-Collegium, inrättadt, 20. Ledamöter, 21. Domsrätten skildes derifrån; men blef åter Colleg. tillagd, 21; 22. Gjordomål under des sårskilde Departementer, 22—27. Collegii hus, 29. Presidenter, 28.

Krigs-Hof-Rätt, 19, 20.

Krigsmanshus-inrättningen, 27.

Krut-bruken i Riket, 23.

Kungsholms Skola, 274, 275; fattighus, 359.

Kyrka, Danviks, 306; vid Drottninghuset, 316.

Laboratorium Chemicum beskr., 125—128; Mechanicum, 239—242.

Ladugårdslands Skola, 275; fattighus, 357.

Lagerbielke, Amiral, förtjenst i anseende till Allm. Enke- och Pupill-Cassan, 331.

Lagmans- och Håradshöfd. rätten, 10, 17.

Land-tullarne i Stockh., uppbörden dervid, 109.

Lazarettet i Stockh., inrättning, 159. Styrelse, 160. Sjuklångar, 161, 165. Donationer, 161, 164; intagne sjuke, 162, 165; födde barn derflådes, 162. Läkare, 162. Trågården, 163. Lotteriet, 165. Staten med inkomst och utgift,

REGISTER.

164, 166. Förslag till ett Garnizons-Lazarett, 166.

Manufactur-Contoir inrättas, 131; upphör, 132.
 Mariae Församlings fattighus, 352; Skola, 269.
 Meijer, Öfv. Direct. skänker Målare-Acad. sitt hus, 211. Skådepenning till minne deraf, 213.

Modell-Kammaren, 241, 242.

Monumenters fredande, 48, 49.

Murbeckska Skolan, 272; flyttas till Bleking och åter till Stock., 273, 274.

Museum Regium beskrifves, 232—239.

Musicaliske Acad. stiftelse, 218, 219; föremål, 220. Musikens verkan på känslorne, 220. Ett Utskått af Academ., 221. Öbergs påfund med Clavecins, 221. Informations-inrättning, 221, 222. Opera uppföres af Acad., 222.

Mynt-Cabinetet vid Museum, 237.

Målare- och Bildhuggare-Acad., 208; des infistelse, 209; hus, 210, 211. Inseende öfver Gravuren, 212. Premie-Medailler, 213. Preses och Ledam., 214. Gr. Teslins minne, 214. Beskyddare, 215, 216. Skåde-p:gr slagne af Acad., 216. Donation af Baron Ribbing, 216; undervisningsverket, 217, 218.

Navigations-Skolan till des inrättning och förbättring, beskr. 276—278.

Not-Tryckeri, 251.

Nylströms donation till Barnbördshuset, och den deröfver slagne Jetton, 171.

Nödhjelps-Cassan, 369—371.

REGISTER.

Observatorium, Vett. Acad. inrätt., 191. Observationer understödde af K. M., 191. Polhögd, 192. Meteorologiske observationer, 192.
Olofs Förfamlings Skola, 261—265.

Patriotiska Sällskapet beskr., 282.
Pensioner och Skolar, utan vederbörligt tillstånd, eller allmän uppfigt, 280.
Pro Patria, ett Samfund, 281; underhåller ett Barnbördshus, 376; förenar dermed en Barnhus-inrättning, 378.

Ramström, Assess., inrättade ett Barn-förlofsningshus, 376.
Ribbing, Baron C. R., gifva till Mälare - Acad. 216.
Riks-Archivum, se Archivum.
Riks-Drotz-Ämbetet, förent med Presidents-Ämbetet i H. Rätten, 16, 18.
Roman, Joh. Helm, befrämjar Musiken i Sverige, 218.
Rosenadler, Presid., Donation till Vett. Academ., 190.
Råds-Ämbetets affkaffande, 1, 2.

Sabbathsbergs fattighus, 338; afgift och tillskottet dertill, 339; inkomster och utgifter, 340, 341. Donationer, 342, 343.
Samfundet Pro fide et Christianismo, 279. Pro Patria, 281. Patriotiska Sällskapet, 282.
Schulzenheim, Prof. D. von, en Fader och Stiftare för 2:ne välgörande inrättningar i Stockh., 169, 173.

REGISTER

- Silfvertillverkningen vid Sahla, 118, 122.
 Sjalagården beskrifves, 292, 294.
 Skolar i Stock., Stor-Skolan, 253; dess ålder och tillagde förmåner, 255; Skol-huset, 256, 258; Staten, 258. Tyska Skolan, 259—261. S:t Clarae och Olofs, 261—265. Collegium Clarae-montanum, 265—267. S:t Jacobs Skola, 267. Johannis, 268. Mariae Församlings, 269. Catharinae, 270—272. Murbeckska Skolan, 276. Fattig-Skola vid Stor-Kyrkan, 278. Cathchet-Skolor, 279. Artilleriets Cadett-Skola, 281. Pensioner, 280.
 Skomakare-Gefällernes Sjukhus, 384.
 Soopiske fattighuset beskr., 371—375.
 Stats-Contoirtets första inrättning, 110, 111. För-råds-Cassor, 112. Instruction, 113. Gjöromål, 113. Styres af Finance-Ministern, 115. Stater-nes reglerande, 116. Finance-förvaltning, 116. Stats-verkets öfverseende, 116, 117. Stat, 117. Presidenter, 117.
 Stylgjuteri, se Boktryckerier.
 Stor-Skolan i Stockh., 253—258.
 Strandbergske Läkare-inrättn., 381, 384.
 Svenska Academ. inrättad, 199. Stadgar och gjöromål, 199—201. Ledamöter, 200. Insliftelse, 200. Premie-p:gr, 202. Högtidsdag, 202. Slagne Skådep:gr, 202, 203. K:s beskydd, 203. Academ. överksam, 204; åter upplifvad, 204. Belönar en af K. författad pris-skrift, 205—206. Priser, 208.
 Sällskap, Patriotiska, 282. Örlogsmanna, 282. Uppfostrings, 282. För medborgerliga kundskaper, 283. Utile Dulci, 283. Witterlek, Fackel-Orden, 283.

REGISTER.

Tabell-verket, inrättadt, 38.
 Telegraph, inrättning, 43.
 Thamilske testamentet; till offentliga föreläsningars
 hållande, 186.

Tiggeriers hämmande, 329.
 Timmermans-Ordens fattighus, 379.
 Tull-verket, beskr. derom, 74—109. Sjö-tullen
 i äldre tider, 74, 75; ifrån K. Gustaf I:s tid,
 till sednare tider, 76. De så kallade tull-um-
 gällder, 88—90. Gränse-tullen, 91. Särskilde
 afgifter, 91—100. Sjö- och Gränse-tullarnes Ad-
 ministration, 100—104. Land-tullarne, 105—
 109.

Tyska Skolan, 259.

Ulricae Eleonorae fattighus, 359.
 Utile Dulci, ett Sällskap, 283.

Vadström, Jungfr. Ulrica, testamente till 60-åra
 Ämbetsmäns och Borgare-döttrar, 386, 387.

Vetenskaps-Academ. inrättad, 183, 184. Dets
 Handlingar, 184—186. Beskyddare, 185. Se-
 creterare, 185, 186. Fond och inkomster, 186.
 Donationer, 187, 188. Almanachors utgifvan-
 de, 188. Under dets inseende äro Instrument-
 makeriet, Glob-verkshäden, Bergianske trågårdens,
 189. Ledamöter, 190. Academ. hus, 190,
 Skådepgr, 190. Observatorium, 191, 192.

Vitterhets-Academ., inrättad, 193. Öden och för-
 ändringar, 193. Gjöromål och nya Lagar, 194.
 Ledamöter, 195. Handlingar, 195. Classer,
 195. Secreterare, 196. Rum, 196. Antiqv.
 Archivum dermed införlifvadt, 197. Dr. Lovisa
 Ulricas bildstod derstädes uppfatt, 197. Premier
 och

